

Liberales samvirke

ADVOKATER . ARKITEKTER . DYRLÆGER . EJENDOMSMÆGLERE

LANDINSPEKTØRER . LÆGER . INGENIØRER . REVISORER

TANDLÆGER . VEKSELERERE

JØRGEN HANSEN

Advokat, lektor i retsvidenskab ved Københavns Universitet

GYLDENDAL

Liberale samvirker

© 1965 by Jørgen Hansen

Bogen er sat med Linotype Times

og trykt i Andelsbogtrykkeriet, Odense

Printed in Denmark 1965

INDHOLD

Forord

11

§ 1. Indledning	13–36
I. Det liberale samvirkes særkende	13
A. Den igangværende udvikling	13
B. Det liberale samvirkes problemstilling	14
a. det økonomiske virke	14
b. samvirkets omfang	14
c. samvirkets formål	15
d. samvirkets kapitalbehov	16
II. Det retlige grundlag for liberale samvirker	17
A. Generelt legalt grundlag findes ikke	17
B. Reglerne for de enkelte erhvervs udøvelse	19
a. advokater	19
b. arkitekter	19
c. dyrlæger	20
d. ejendomsmæglere	21
e. landinspektører	21
f. læger	21
g. rådgivende ingeniører	22
h. revisorer	22
i. tandlæger	23
j. vekselerer	23
III. Liberale samvirker i aktieselskabsform	23
A. Kan aktieselskabsformer anvendes	23
a. aktieselskabslovens regler	24
b. de for erhvervets udøvere fastsatte regler	24
c. erhverv som kræver offentlig beskikkelse	25
o. lign.	25
d. andre liberale erhverv	27
e. aktieselskabsregistrets pligter ved registrering af liberale aktieselskaber	28

B. Bør aktieselskabsformen anvendes	28
a. deltagernes personlige hæftelse	29
b. deltagernes adgang til at træffe beslutninger	30
c. tegningsret	30
e. overdragelser af anparter	31
f. muligheden for kapitalopsparing	31
g. skattemæssige hensyn	32
h. ansættelser, lejemål og navn	33
i. hensynet til samvirkets opløsning	34
j. konklusion	34
IV. Genstanden for den følgende fremstilling	35
V. Det liberale samvirkets stiftelse	35
 § 2. <i>Samvirkets personer</i>	 37–40
I. Almindelige habilitetskrav	37
II. Kollegiale habilitetskrav	38
III. Almindelige vurderinger	39
a. deltagernes økonomi og moral	39
b. deltagernes ægteskabelige stilling	39
c. deltagernes private engagementer	39
 § 3. <i>Navn, hjemsted og formål</i>	 41–47
I. Navn	41
II. Hjemsted	42
III. Formål	43
A. Betydningen af at angive formålet	43
B. Formålet skal være lovligt	44
a. formålet er lovstridigt	44
b. formålet er stridende mod organisationsforpligtelser	44
c. ulovligt formåls betydning over for tredie- mand	46
 § 4. <i>Kapitalkonti – finansiering</i>	 48–60
I. Kapitalkonto	48
A. Kapitalkonto – anpart	48
B. Kapitalkontoens funktion ved samvirkets dannelse	49
C. Kapitalkontoens funktion under samvirkets drift	53

II. Samvirkets finansiering . . .	53
A. Kapitalkontoens størrelse .	53
B. Deltagernes indskudspligt	54
C. Deltagernes ret til at foretage indskud . .	58
D. Deltagernes ret til at hæve af kapitalkontoen . .	59
E. Forrentning af kapitalkonti	60
 § 5. <i>Ejendomsret – ophavsret . .</i>	 61–63
 § 6. <i>Tegningsret . . .</i>	 64–78
I. Problemstilling . .	64
II. Lovgivning og teori	64
III. Er en aftale mellem samvirkets deltagere bindende i forhold til trediemand	66
A. Interessentskaber inden for handel, håndværk og industri . .	66
B. Aktieselskaber . .	68
C. Foreninger	69
a. registrerede foreninger . .	69
b. ikke registrerede foreninger	69
D. Konklusion	71
E. Fimalovens revision .	71
F. Liberale samvirker	72
IV. Ingen aftale består mellem samvirkets deltagere . .	72
V. Afsluttende bemærkninger	77
 § 7. <i>De enkelte deltageres hæftelse over for samvirkets forpligtelser og kreditorers indbyrdes stilling</i>	 79–92
I. Hvorledes hæfter deltagerne for samvirkets gæld . .	79
II. Hvilke deltagere hæfter	81
III. Retsforfølgning i det liberale samvirkes formue . .	83
A. Fælles-kreditorer kan retsforfølge i samvirkets formue	83
a. hvem er fælleskreditorer . .	83
b. hvad er samvirkets formue	84
B. Særkreditorers adgang til at retsforfølge i samvirkets formue .	86
 § 8. <i>Deltagernes interne virksomhedspligt, overskud, underskud, konkurrencebegrænsninger m. v. . .</i>	 93–107

I. Deltagernes arbejdspligt og vederlæggelse ..	93
A. Deltagernes indtægter poolles	94
B. Hver deltager beholder sin indtægt ..	96
C. Deling efter anvendt tid	98
ad A – C	98
II. Deltagernes sygdom, ferie og frihed	99
A. Deltagernes sygdom . . .	99
B. Deltagernes ferie og frihed ..	100
III. Konkurrencebegrænsninger	100
A. Konkurrencebegrænsninger for deltagere i sam-	
virket	100
B. Konkurrencebegrænsninger efter udtræden af	
samvirket	101
IV. Tavshedspligt og oplysningspligt ..	103
A. Tavshedspligt	103
B. Oplysningspligt .	104
V. Beslutninger	105
A. Lovgivning og teori	105
B. Beslutninger vedrørende samvirkedannelsen og	
samvirkets drift	106
C. Beslutninger vedrørende udøvelsen af samvirkets	
formål	107

§ 9. En deltagers udtræden af et liberalt samvirke

Indledning	108–109
------------	---------

§ 10. Udtrædelsesgrunde 110–133

I. En deltagers ret til at udtræde (opsigelse)	110
A. Teorien	110
B. Domspraksis ..	111
C. Samvirkeaftalen	112
II. En deltagers udtræden som følge af særlige om-	
stændigheder	114
A. Personlige samarbejdsvanskeligheder	115
B. Samvirket giver tab .	115
C. Svigtende arbejdsevne	116
D. En deltager udtræder	116
E. Andre tilfælde	118
III. En deltagers ret til at opsiges en anden deltager ..	118

IV. Misligholdelse	121
A. Urigtige oplysninger	122
B. Unøjagtighed i pengeforhold	122
a. undladelse af at indbetale	123
b. undladelse af at afregne	123
c. uberettiget hævnning af penge	124
C. Gemytternes uoverensstemmelse o. lign.	125
D. En deltager modvirker samvirkets formål	126
E. Uberettiget annulation af samvirkeaftalen	127
V. En deltagers død	128
VI. En deltagers konkurs	132
VII. En deltager bliver umyndiggjort	132
 § 11. <i>Opgørelse af en udtrådt deltagers anpart</i>	 134–153
I. Indledning	134
II. Tidspunktet for en deltagers udtræden	135
III. Opgørelse af værdien af samvirkets formue	138
A. Pengebeholdninger	138
B. Inventar og driftsmateriel	138
C. Fast ejendom	139
D. Udestående fordringer	139
E. Ophavsrettigheder	140
F. Good-will	141
G. Samvirkets gæld	143
IV. Størrelsen af den udtrædendes anpart	144
A. Formuen større end gæld og kapitalkonti	144
B. Formuen mindre end gæld	145
C. Formuen større end gælden men mindre end kapitalkonti	145
D. Brutto -og nettoanparter	146
E. Afvigende opgørelsesmåder	146
V. Udbetalingen af den udtrædendes anpart	149
VI. Den udtrådte deltagers forhold til trediemand	151
 § 12. <i>En deltagers skilsmisse og separation</i>	 153–156
 § 13. <i>Overdragelse af anparter, optagelse af nye deltagere</i>	 157–159
I. Har en deltager ret til at overdrage sin anpart	157
II. Pligt til at optage nye deltagere	159

§ 14. Regnskab og revision	160–163
§ 15. Tvistigheder	164–166
§ 16. Den skattepligtige behandling af liberale samvirker	167–175
I. Beskatning under samvirkets drift . . .	167
A. Beskatning af samvirkets overskud .	167
B. Beskatning af samvirkets underskud	168
C. Beskatning af samvirkets formue	169
II. Beskatning ved ind- og udtræden af samvirker	170
A. Generelle principper .	170
B. Good-will, ophavsret .	171
C. Inventar o. lign.	172
III. Beskatningssystemets indflydelse på liberale samvir- kers erhvervsudøvelse	173
<i>Oversigt over de anvendte forkortelser</i>	176
<i>Stikordsregister</i>	177

FORORD

Nærværende afhandling er udarbejdet på grundlag af en række foredrag om emnet, som jeg har holdt rundt om i landet, og på grundlag af de oplysninger, jeg har høstet i forbindelse med stiftelsen af liberale samvirker. Afhandlingens baggrund gør, at afhandlingen er skrevet med et praktisk sigte, hvorfor teoretiske analyser og diskussioner er udeladt. I §§ 6 og 7 om tegningsret og hæftelse er enkelte teoretiske bemærkninger dog medtaget. Af samme grund er det sædvanlige teoretiske noteapparat udeladt.

Det er mit håb, at afhandlingen vil kunne være til hjælp ikke alene for advokater, men også for udøvere af liberale erhverv i forbindelse med samvirkedannelserne.

En tak rettes til de mange mennesker i administrationen og i organisationerne, som har bistået mig med råd og vejledning med hensyn til kutyper og praksis. En speciel tak rettes til arkitekterne D. A. L. Jørn Nielsen og Erik Dyssell, til advokat, universitetslektor Preben Bornstein for deres gennemlæsning af manuskriptet og gode råd og til sekretær i Indenrigsministeriet Nils Dittmer, som har udarbejdet stikordsregistret.

Nørregade 18. København K. den 15. maj 1965.

Jørgen Hansen.

§ 1. INDLEDNING

I. Det liberale samvirkes særkende

A. Den igangværende udvikling

I det følgende skal søges fremstillet de regler, hensyn og overvejelser, som gør sig gældende i forbindelse med udformningen af samarbejdskontrakter inden for rammerne af de såkaldt liberale erhverv.

Der tænkes i så henseende på samvirker mellem læger, tandlæger, dyrlæger, arkitekter, advokater, revisorer, rådgivende ingeniører, ejendomsmæglere m.v. Disse samvirker vil i det følgende blive betegnet som liberale samvirker i modsætning til andre samvirker, herunder samvirker inden for handel, håndværk og industri. Om terminologien er fuldt stemmende med gængs sprogbrug, skal ikke diskuteres her.

Efter en historisk tradition har erhvervsudøvelsen inden for de liberale erhverv været baseret på enkeltmandsvirksomheder, men i nyere tid er udviklingen gået klart i retning af større og større økonomiske dannelser inden for de nævnte grupper af erhverv. Tydeligt viser dette sig i dag inden for områder som arkitektvirksomhed, advokatvirksomhed og rådgivende ingeniørvirksomhed, hvor tendensen helt klart går i retning af at slutte sig sammen i større økonomiske enheder.

Grundene til dannelsen af liberale samvirker må i vidt omfang ses som et udslag af det moderne samfunds forøgede krav til de nævnte liberale erhverv. Det er blevet langt sværere at være à jour inden for de områder, som det forventes, at man som udøver af de pågældende erhverv har kendskab til, hvilket igen nødvendiggør en specialisering, som ofte ikke må fremtræde udadtil. Dertil kommer, at den stadig stigende forøgelse af omkostningerne inden for de nævnte erhvervsgrupper nødvendiggør, at man inden for grupperne søger at udnytte de muligheder, der består, for at opnå stordriftsfordele. Sammenslutningstendensen begunstiges af det eksisterende beskatningssystem, som i meget ringe grad yder det liberale erhverv mulighed for konsolidering, endsize rummer samme muligheder for en opsparing og indkomstudjævning, som svarer til, hvad f. eks. afskrivningsregler, regler om henlæggelse til investeringsfonds m. v. giver for virksomheder inden for handel, håndværk og industri, jfr. nedenfor i § 16.

B. Det liberale samvirkes problemstilling

Spørgsmålet om organisationen af samvirker inden for de liberale erhverv løses normalt uden tilknytning til de eksisterende selskabsformer. Spørgsmålet om udformningen af samarbejdskontrakten er ikke så meget et spørgsmål om at etablere et selskab i en kendt selskabsretlig form som at søge at skaffe et retligt grundlag, som passer nøje til den form, samvirket ønskes udøvet i, samt til de formål, som ønskes opnået gennem dannelsen af samvirket. Problemstillingen inden for udformningen af liberale samvirker er i vidt omfang en anden end den problemstilling, som foreligger ved dannelsen af økonomiske og selskabsretlige grupper inden for området handel, håndværk og industri. I det følgende skal blot fremhæves nogle væsentlige forskelle.

a. DET ØKONOMISKE VIRKE

Ved liberale samvirker består normalt ikke noget stort problem med hensyn til, hvorledes samvirkets økonomiske virke skal være. Det vil normalt ligge helt klart, at den økonomiske virksomhed, som ønskes udøvet af samvirkets medlemmer, er det virke, som de pågældende arkitekter, landinspektører, revisorer eller advokater udøver i henhold til den for erhvervet gældende tradition og til de for erhvervet gældende regler, koncessionsbestemmelser, foreningsvedtægter m.v. Dette gør, at spørgsmålet om samvirkets formål ofte er et mindre spørgsmål, selv om spørgsmålet, således som det nedenfor skal påvises, ikke helt har ophørt med at have betydning for liberale samvirker. Det nævnte forhold medfører, at samvirkekontrakten må udformes i nøje tilknytning til de begrænsninger, der gælder i de enkelte deltagers erhvervsudøvelse. Således kan f. eks. nævnes, at kravet i vedtægt for arkitektvirksomhed for Danske Arkitekters Landsforbunds medlemmer om, at medlemmer ikke må drive entreprenørvirksomhed, eller kravet i advokatsamfundets kollegiale regler om, at advokater ikke må samvirke med vinkelskribere, vil begrænse deltagernes adgang til frit at slutte sig sammen med andre.

b. SAMVIRKETS OMFANG

Spørgsmålet om udformningen af liberale samvirker bliver først og fremmest et spørgsmål om samvirkets omfang. I modsætning til samvirker ved handel, håndværk og industri, hvor virket i almindelighed går ud på at drive en virksomhed på godt og ondt, vil det liberale samvirke meget ofte være begrænset til enkelte komponenter i den organisation, som er nødvendig for de enkelte deltagers udøvelse af erhvervet.

Ofte etableres *samarbejdet om enkelte omkostningsposter* såsom fælles husleje, en fælles kontordame, fælles telefoner o.s.v. Fra dette meget enkle

omkostningssamarbejde vil man finde alle former for samvirker helt over til *det fuldstændige integrerede samvirke*, hvor alle indtægter går i fælles pulje, som dækker alle omkostninger, og hvor overskuddet fordeles mellem de i samvirket deltagende personer efter visse nærmere fastlagte regler.

De liberale samvirker kan være begrænset til den *enkelte opgave* eller kan være udvidet til at omfatte *samlige deltageres fulde virksomhed*. Inden for arkitektkredse er det f. eks. ofte tilfældet, at to arkitekter sammen deltager i en konkurrence og vinder opgaven, hvorfor de pludselig er sat sammen i et større økonomisk samvirke i forbindelse med byggeopgavens gennemførelse. Det kan også tænkes, at to arkitekter, som ikke har haft noget med hinanden at gøre, bliver engageret til sammen at løse en konkret byggeopgave og da i dette tilfælde må organisere en fælles tegnestue til opgavens løsning, hvorved samvirket opstår, eller det kan tænkes, at samtlige deltagere er enedes om at foretage deres fulde økonomiske virksomhed inden for samvirkets rammer.

C. SAMVIRKETS FORMÅL

Formålet med liberale samvirker varierer fra tilfælde til tilfælde.

I almindelighed vil hovedformålet ved etablering af samvirker være ønsket om at opnå en *omkostningsbesparelse*, idet man i de nævnte liberale erhverv i vidt omfang vil kunne påregne at opnå en vis stordriftsfordel ved at organisere erhvervsudøvelsen i større grupper.

Et andet meget væsentligt motiv til gennemførelsen af liberale samvirker er ønsket om at *bevare følelsen af en personlig frihed*. Således som erhvervsudøvelsen inden for de nævnte grupper har udviklet sig, vil langvarig sygdom kunne være katastrofal for den mand, der sidder alene med sin virksomhed. Denne mand vil meget ofte være ude af stand til at tage på ferier i længere tid, studieophold m. v., et forhold, som er ødelæggende ikke alene for hans helbred, men også for hans faglige kvalifikationer. I vidt omfang vil man gennem etablering af samvirker kunne opnå mulighed for at holde ferier og for at kunne lægge sig syg i en tryk forvisning om, at kollegerne vil drage omsorg for, at ens virksomhed befinder sig i nogenlunde samme stand, når man vender tilbage, som da man forlod den.

En tredje meget væsentlig grund til etablering af samvirker inden for det liberale erhverv er kravet til fornøden viden og erfaring inden for erhvervsudøvelsen. Således som udviklingen inden for erhvervene er, bliver kravene til den enkelte udøver større og større. De områder, man skal have dybtgående kendskab til, bliver større og større og mere og mere omfattende. Gennem samvirkedannelsen opnår man mulighed for at få gennemført en *intern specialisering*, således at samvirket i fællesskab udadtil kan optræde som alvidende og med stor sagkundskab inden for selv de mest specielle

områder. Dette spørgsmål har i nyere tid navnlig betydning for advokater, som udadtil bør være alvidende, men som indadtil har mulighed for at gennemføre en faglig specialisering. Inden for andre erhverv har specialiseringen vist sig på en anden måde. Betragter man ingeniørerhvervet, er specialiseringen her ofte gennemført i form af ansættelse af specialister, hvilket normalt vil kræve en større virksomhed, som ofte kun vil kunne dannes ved en sammenslutning med kolleger. I nyere tid har enkelte ingeniører og arkitekter oparbejdet specialer, således at kollegerne gør brug af de nævnte arkitekters specialer i forbindelse med løsningen af de konkrete opgaver. Sådanne specialforretninger vil normalt også kræve et vist omfang for at kunne etableres.

En fjerde grund til etablering af samvirker er ønsket om gennem samvirket at *formidle generationsskiftet*, således at man gennem samvirket skaber mulighed for at bevare good-willen og således, at de yngre deltagere kan yde pensioner m. v. til de ældre deltagere. Udøvelsen af liberale erhverv er i meget vidt omfang knyttet til de enkelte udøveres person, således at man normalt må regne med, at i det øjeblik en udøver af erhvervet, der sidder i enkeltmandsvirksomhed, dør, da går virksomheden med ham i graven. Gennem etableringen af samvirker opnås der en vis mulighed for, at de enkelte deltagere kan identificere sig med de yngre deltagere i samvirket og dermed med samvirket. På denne måde har man en mulighed for at bevare klientelet i tilfælde af, at en af deltagerne forlader samvirket.

En femte grund til etableringen af samvirket er ønsket om at opnå en *skattemæssig udligning af indtægterne*. Således som beskatningssystemet er indrettet, er det for en udøver af det liberale erhverv økonomisk meget uheldigt, såfremt hans indtægter ikke indtræffer med nogenlunde konstans. Stærkt svingende indtægter kan være ruinerende. Ved etablering af samvirker får man ofte mulighed for at etablere en vis indtægtsudjævning.

Et formål, som normalt ikke spiller den store rolle i forbindelse med ønsket om etablering af samvirker, er ønsket om at opnå en forøgelse af deltagernes indtægter gennem samvirket. Meget ofte vil dannelsen af samvirket være ensbetydende med et vist fald i deltagernes indtægter, idet samvirket i nogen grad vil kunne hæmme den enkelte deltagers mulighed for akquisition m. v.

d. SAMVIRKETS KAPITALBEHOV

Kapitalbehovet ved etablering af liberale samvirker vil normalt være mindre end det kapitalbehov, der består ved dannelse af virksomheder inden for handel, håndværk og industri. I ingen af de liberale erhverv kræves store investeringer, etablering af varelager, produktionsapparat m. v. Dermed være ikke sagt, at der ikke i forbindelse med udøvelsen af de nævnte erhverv

kan skabes dannelser, som kræver stor kapital, f. eks. såfremt et par ingeniører påbegynder en entreprenørvirksomhed eller et par læger påbegynder en klinik. I samme øjeblik de økonomiske samvirker tager karakter af løsningen af sådanne opgaver, vil de pågældende samvirker blive holdt uden for fremstillingen nedenfor.

II. Det retlige grundlag for liberale samvirker

Fastlæggelsen af grundlaget for liberale samvirker omgås i praksis med megen stor skødesløshed. I almindelighed er lysten og interessen for at komme i gang med udøvelsen af virksomheden inden for samvirket så stor, at man ikke skænker det juridiske grundlag for organisationen nævneværdige tanker. De almindelige daglige problemer i forbindelse med spørgsmål som beslutninger, fordeling af overskud og tab m. v. løses hen ad vejen og vil normalt ikke volde de store vanskeligheder, når samvirket har bestået i nogen tid. Mangelen af et retligt grundlag for samvirket opstår først i det øjeblik, samvirket kommer ud i en ekstraordinær situation, f. eks. som følge af, at en af deltagerne skal skilles eller separeres, en af deltagerne afgår ved døden, eller blot fordi en af deltagerne ikke længere ønsker at medvirke i samarbejdet og kræver dette opløst. I dette tilfælde vil mangelen af et retligt grundlag for samvirkets udøvelse meget ofte være ensbetydende med noget nær økonomisk ruin for en eller flere af samvirkets deltagere.

A. Generelt legalt grundlag findes ikke

Det legale grundlag for *organisationen og reguleringen* af samvirker af den her nævnte art er uhyre mangelfuldt. *Lovgivningsmæssigt* findes der praktisk taget ingen regler til regulering af samvirket. I denne forbindelse bemærkes, at fimalovens regler i almindelighed ikke kan finde anvendelse på liberale samvirker. Den støtte, som man inden for en række ulovhjemlede områder har i *naturalia negotii* i form af sædvaner m. v., findes ikke inden for samarbejder af den her nævnte art. Grunden hertil er den, at der i almindelighed ikke er nogen faste regler, der gælder til løsningen af de konflikter, som opstår inden for samvirkerne. Dertil kommer, at man i vidt omfang må erkende, at består der undtagelsesvis regler i retsordenen til løsning af konflikterne, da er disse regler så dårlige, at en anvendelse af reglerne meget ofte vil få katastrofale følger for parterne. Anerkender man, at der f. eks. består en ret for hver enkelt deltager til uden opsigelse eller med et kort opsigelsesvarsel at begære samvirket opløst og kræve sin andel af samvirket udskiftet, vil en sådan regel, selv om den er udtryk for

gældende ret inden for området, ikke kunne anvendes for et liberalt samvirke uden at få ganske alvorlige følger for deltagerne i samvirket. Den eneste sikre måde, der derfor består for at få skabt et rigtigt grundlag for udøvelsen af samvirket, er oprettelsen af en *kontrakt* mellem deltagerne i samvirket. En sådan kontrakt må udformes helt individuelt, afhængig af det enkelte samvirkes art, og kontrakten vil i almindelighed resultere i en eller anden form for interessentskabsdannelse.

Til forskel for samvirker inden for handel, håndværk og industri er *udøvelsen* af de fleste liberale erhverv retligt reguleret gennem *love for erhvervet* og gennem *de liberale erhvervs organisationers regler for erhvervets udførelse*.

Lovgivningens indflydelse på de liberale erhverv viser sig navnlig gennem en fastsættelse af de betingelser, som udøvere af erhvervet skal opfylde. Samtidig hermed beskytter loven det navn, hvorunder erhvervet udøves. Dette gælder således advokater, læger, statsaut. revisorer, statseksam. ejendomsrådgivere, tandlæger, dyrlæger, landinspektører, civilingeniører og akademiingeniører. Uden beskyttelse er akiteknavnet, et forhold, som forekommer ret urimeligt, når henses til de for de øvrige liberale erhverv givne bestemmelse, jfr. nedenfor. Medens loven giver betingelser for erhvervenes udøvelse, blander loven sig normalt ikke i, på hvilken måde de enkelte deltagere af deres erhverv skal virke, idet fastsættelsen af sådanne kollegiale regler overlades til de respektive erhvervs organisationer. En undtagelse herfra danner advokatererhvervet, virket som statsaut. revisor og virket som statsaut. fondsboersvekselerer, idet der i lovgivningen er givet visse regler for disse erhvervs udøvelse.

Ud over lovbestemmelserne indeholder erhvervsorganisationernes *vedtægter og kollegiale regler* bestemmelser, som søger at regulere erhvervsudøvelsen herunder at opstille begrænsninger og betingelser, som rækker ud over lovbestemmelserne, og som først og fremmest har til formål at styrke standens monopol, økonomisk og moralsk. Disse organisationers regler er primært kun bindende for medlemmerne. For advokatsamfundets vedkommende er advokaterne pligtmæssige medlemmer, jfr. Rpl. § 139, men for de øvrige erhvervs vedkommende består ingen absolut medlemspligt. Normalt vil de udøvere af liberale erhverv, som ikke er medlemmer af erhvervets organisation, følge organisationernes etiske regler, men organisationerne kan selvsagt ikke udløse det interne tvangsapparat over for sådanne erhvervsudøvere i tilfælde, hvor disse måtte handle i strid med krav, som opstilles i organisationernes etiske regler.

Da de for de enkelte liberale erhverv fastsatte love og organisationsbestemmelser er af betydning som et retligt grundlag for dannelser af liberale samvirker inden for erhvervet og for disse samvirkers erhvervsudøvelse, skal

nedenfor ganske kort fremstilles hovedindholdet af de regler, som inden for de enkelte erhverv vil kunne få betydning i forbindelse med etableringen af liberale samvirker. Spørgsmålet om, i hvilket omfang disse regler er bindende for samvirkerne, og konsekvenserne af reglernes overtrædelse udskydes til senere behandling.

B. Reglerne for de enkelte erhvervs udøvelse

a. ADVOKATER

Til udøvelsen af erhvervet som advokat kræves offentlig beskikkelse, der efter Rpl. § 119 kan meddeles enhver, som har indfødsret, har opnået 25 års alderen, ikke er ude af rådighed over sit bo, som ifølge pålidelige vidnesbyrd har ført en retscaffen vandel, samt som har bestået juridisk embedseksamen med en vis karakter. Vedkommende skal endvidere normalt have været i lære i 3 år, og forinden beskikkelsen udstedes, skal vedkommende underskrive en højtidelig forsikring om erhvervets udøvelse. Opfylder en advokat ikke længere de for beskikkelsen gældende betingelser, mister han beskikkelsen.

Efter Rpl. § 139 er advokater pligtmæssige medlemmer af Advokatsamfundet og som sådanne underkastet samfundets regler. Disse regler udgør et tillæg til retsplejelovens regler for advokaters virke. Af betydning for nærværende fremstilling er det at fremhæve, at såvel retsplejelovens som advokatsamfundets regler er baseret på, at advokaterhvervet er organiseret således, at de enkelte deltagere er personligt ansvarlige for de dem overladte sager og midler. Med henblik på erhvervsudøvelsen bestemmes det i de kollegiale reglers afsnit X, at en advokat ikke ved udøvelsen af juridiske forretninger i erhvervsmæssigt øjemed – herunder bobehandling – må yde bistand til eller have forretningsmæssig forbindelse eller andet mellemværende med personer, der ikke kan udøve de medlemmerne af det danske advokatsamfund tilkommende rettigheder, bortset fra de tilfælde, hvor vedkommende ifølge bevilling, beskikkelse eller anden autorisation er udnævnt til at virke i det pågældende erhverv.

Efter kollegiale reglers kap. XI er det advokaterne forbudt at bistå eller at have kontorfællesskab med vinkelskrivere, hvorved forstås enhver person, der mod vederlag udfører juridiske forretninger, og som ikke kan udøve de medlemmerne af det danske advokatsamfund tilkommende rettigheder.

Overtræder en advokat de ham påhvilende pligter, kan advokatrådet skride ind over for vedkommende, jfr. Rpl. § 144, med irettesættelser, bøder af ikke over kr. 5.000,- og suspension i indtil 1 år fra adgangen til udøvelse af advokatvirksomhed. Advokatrådet har navnlig gennem adgangen til midlertidigt at fratage en advokat bestallingen en myndighed, som rækker langt ud over den myndighed, de øvrige organisationer inden for de liberale erhverv har, idet disse kun kan ekskludere et medlem af organisationen, noget der normalt ikke vil udelukke vedkommende fra adgangen til at fortsætte sit erhverv.

b. ARKITEKTER

Efter dansk ret findes ingen begrænsning i adgangen til at virke som arkitekt. Enhver, som har lyst til at betegne sig som arkitekt, kan gøre det og forsøge sig med en tegnestue. Urimeligheden i denne tilstand forekommer at være åbenbar, når henses til arkitekters samfundsmæssige betydning og til det ansvar, som påhviler arkitektstanden

med administrationen af den ret store del af nationalproduktet, som årlig investeres i byggeriet.

Den organisation, som inden for arkitekt erhvervet spiller en rolle, er Danske Arkitekters Landsforbund, som optager som medlemmer arkitekter, der har afgang fra Kunstakademiets bygningsskole, samt andre arkitekter, som gennem deres virke har kvalificeret sig i en sådan grad, at Landsforbundets optagelsesnævn finder, at de har de for udøvelsen af arkitekt erhvervet fornødne kvalifikationer. Til optagelse kræves endvidere, at vedkommende er fyldt 25 år.

Som aktive medlemmer optages kun arkitekter bosiddende i Danmark.

I Landsforbundets vedtægt for arkitekt virksomhed gives regler for arkitekt erhvervets udøvelse. I vedtægtens § 4 bestemmes, at arkitekten ikke må drive entreprenør virksomhed. Det bestemmes videre, at hvis der mellem arkitekten og en entreprenør består et interese fællesskab såsom familie- eller forretningsforhold, der vil kunne tænkes at give anledning til tvivl om, at arkitekten i dette tilfælde kan varetage bygherrens interesse på fyldestgørende måde, da skal han underrette bygherren derom, inden han træffer aftale med den pågældende. Overtrædes Landsforbundets regler, kan Landsforbundet gennem sit retsudvalg og voldgiftsret ikende vedkommende medlem irettesættelse, bøder samt udelukke vedkommende fra forbundet.

C. DYRLÆGER

Som dyrlæger kan efter lov nr. 58 af 4. marts 1964 om veterinærvæsenet autoriseres personer, der har bestået veterinæreksamen ved Den Kgl. Veterinære Landbohøjskole eller har lignende uddannelse, og som har aflagt dyrlægeløftet.

Dyrlægerne er organiseret i Den danske Dyrlægeforening, som er en sammenslutning af lokale dyrlægeforeninger og sådanne dyrlægeforeninger, som er opstået på grundlag af faglige interesser. De lokale foreninger er med visse begrænsede undtagelser forpligtet til at optage dyrlæger som medlemmer. I dyrlægeforeningens love bestemmes det i § 4, stk. 3, at en fastboende dyrlæge, der udøver selvstændig praksis, skal være medlem af den stedlige lokalforening, men lovene giver ikke foreningen nogen myndighed til at tvinge en uden for organisationen stående praktiserende dyrlæge til medlemskab. I de kollegiale regler bestemmes dog, at det er såvel lokal- som særforeninger som enkelte medlemmer forbudt at yde vedkommende nogen art af kollegial støtte, såsom samarbejde ved operationer, attestskrivning, tilrettelæggelse af kollegiale arbejder, tilstillelse af medlemsblad, veterinærkalender og andre henvendelser af oplysende karakter.

Foreningens kollegiale vedtægter indeholder i § 4, stk. 2 og 5 begrænsninger i medlemmernes adgang til at indgå aftaler om dyrlægesamvirke. Det foreskrives således, at når et medlem overdrager sin praksis til et andet medlem enten ved salg eller ved indgåelse af kompagniskab, skal en sådan hel eller delvis overdragelse omgående, efter at endelig aftale er truffet, indberettes til foreningens sekretariat til offentliggørelse i dyrlægeforeningens medlemsblad med angivelse af den dato, fra hvilken overdragelsen er effektiv. Sker en sådan indberetning, er det dyrlægeforeningens øvrige medlemmer forbudt i et år at nedsætte sig inden for en omkreds af 15 km fra samvirkets bopæl. Indsendes meddelelse ikke til dyrlægeforeningen som foreskrevet, opnås beskyttelsen mod konkurrence ikke.

Det bestemmes endvidere i § 4, stk. 7, at kompagniskab mellem to eller flere dyrlæger kun kan indgås, såfremt de kontraherende parter bor (bosætter sig) i samme by – for større byers vedkommende i samme bykvarter – og under forudsætning af,

at de ikke bor fjernere fra hinanden end 2 km. For et samarbejde mellem 2 dyrlæger, hvor den ene er chef og den anden er assistent, gælder den regel, at udgangspunktet for praksis skal være det samme for begge dyrlæger. Dyrlægeforeningens hovedbestyrelse kan dog dispensere fra disse bestemmelser.

I vedtægtens § 8 opstilles begrænsninger i adgangen til at indgå liberale samvirker mellem insemineringsdyrlæger, dyrlæger ved mælkekontrollen og andre dyrlæger.

Overtrædelse af denne kollegiale vedtægt kan foruden erstatningsansvar medføre bøder på indtil kr. 10.000,-, ligesom dyrlægeforeningen gennem sin voldgiftsret kan påbyde den krænkende part bestemte handlinger eller undladelser.

d. EJENDOMSMÆGLERE

Ved statseksam. ejendomsmægler forstås efter næringslovens § 85 en person, som har erhvervet næringsbrev som ejendomsmægler, og som derhos har bestået en prøve for en af handelsministeriet nedsat kommission. Ved ejendomshandlere forstås de, som har løst næringsbrev som sådanne.

I tilknytning til næringsloven er givet bekendtgørelse om ejendomsmægleres virke, hvorved det er forbudt ejendomsmægler og ejendomshandlere at virke som statsaut. revisorer som beværtere og gæstgivere (jfr. bkg. nr. 293 af 30. november 1955, § 2).

Statseksam. ejendomsmægler er organiserede i Dansk Ejendomsmæglerforening. Landsforeningen af statsaut. ejendomsmægler. I Ejendomsmæglerforeningens reglement for god forretningsskik forbydes det i § 12 foreningens medlemmer at indgå kompagniskaber med personer, som ikke har næringsbrev som ejendomsmægler. Overtrædelser af reglementet påkendes af foreningens voldgiftsret. Vedtægten for voldgiftsretten indeholder ingen bestemmelser om voldgiftsrettens myndighed, men det bestemmes i § 3, at medlemmer, der nægter at efterkomme en voldgiftskendelse, vil kunne blive ekskluderet af foreningen. Det må antages, at virkningen af en voldgiftskendelse er udtømt dermed, således at kendelsen ikke på anden måde er bindende for den dømte.

e. LANDINSPEKTØRER

Som landinspektør kan virke enhver, som har bestået eksamen som landinspektør. Landinspektørerne er organiseret i Den danske Landinspektørforening, der optager enhver, som har bestået eksamen som landinspektør. Efter de kollegiale vedtægters § 2 må intet medlem af landinspektørforeningen beskæftige sig med eller have ansættelse hos landinspektører, som ikke er medlemmer af foreningen. Overtrædelse af den kollegiale vedtægt kan forfølges gennem foreningens voldgiftsret, som kan sanktionere overtrædelser med bøder.

f. LÆGER

Autorisation som læge kan efter lægelovens (lovbkg. nr. 236 af 9. august 1955) § 2 meddeles enhver, som har bestået lægevidenskabelig embedseksamen, har aflagt lægeløftet, som opfylder visse personlige kvalifikationer, og som har underkrevet en forsikring om erhvervets udøvelse.

Lægerne er organiseret i Den almindelige Danske Lægeforening, som optager enhver, som har autorisation som læge.

I lægeforeningens kollegiale vedtægter, afsnit A, bestemmes i § 4, stk. 9, at parter, som indgår kontrakt om praksisoverdragelse og kompagniskab, interessentskab eller amanuensisforhold, inden én måned efter kontraktens indgåelse til lægeforeningens

bureau skal indsende en bekræftet afskrift af kontrakten til opbevaring i bureauets arkiv. Bestemmelsen tager sigte på dels at underrette foreningen om indholdet af sådanne aftaler til brug ved foreningens vejledning af andre medlemmer om spørgsmålene i forbindelse med lægesamvirker, dels på at give foreningen mulighed for at prøve at gribe ind i tilfælde, hvor f. eks. den ene part måtte være blevet udnyttet. De kollegiale vedtægter stiller ikke nærmere krav til indholdet af samvirke-aftaler, men begrænser i §§ 8-10 medlemmernes adgang til at have samarbejde med andre ikke autoriserede personer.

Overtrædelse af foreningens love og vedtægter påkendes af foreningens voldgiftsret, der i kendelse kan idømme bøder på indtil kr. 5.000-, ligesom foreningens overvoldgiftsret i visse tilfælde vil kunne ekskludere medlemmer.

g. RÅDGIVENDE INGENIØRER

Adgangen til at optræde som tekniske rådgivere er ikke underkastet nogen særlig beskyttelse eller retlig regulering. I de tilfælde, hvor erhvervet udøves af civilingeniører eller af akademiingeniører, er disse i kraft af deres eksaminer eneberegtiget til at føre de nævnte betegnelser også i deres rådgivende virksomhed. Civilingeniører og akademiingeniører kan være medlemmer af Dansk Ingeniørforening, og som rådgivende er de organiseret under en fraktion, som betegnes Foreningen af rådgivende Ingeniører. Dansk Ingeniørforening har i sine etiske regler for rådgivende ingeniører bestemt, at ingeniører ikke uden at gøre bygherren opmærksom herpå må virke i et sådant forretnings-, familie- eller lign. forhold til en entreprenør eller leverandør, at der kan rejses berettiget tvivl om, hvorvidt vedkommende er i stand til at varetage bygherrens interesser på fyldestgørende måde.

Vedtægten indeholder i øvrigt ingen regler, der indebærer begrænsninger i aftalefriheden ved indgåelsen af liberale samvirker.

h. REVISORER

Som *statsaut. revisor* kan efter næringslovens § 65 beskikkes enhver, som har dansk indfødsret, har bopæl her i landet, er fyldt 25 år, og som ikke er umyndiggjort eller under lavværgemål eller ude af rådighed over sit bo, og som har bestået revisorprøven. Forinden beskikkelsen skal vedkommende underskrive en højtidelig erklæring om erhvervets udøvelse. I revisorbekendtgørelsen (nr. 116 af 6. april 1933) er i § 1 opstillet en meget vidtgående begrænsning i statsautoriserede revisors adgang til at udøve deres erhverv inden for områder, der kunne befrygtes at ville influere på deres uafhængighed som revisorer.

Om organisationen af de liberale samvirker bestemmes i revisorbekendtgørelsens § 2, at statsaut. revisorer ikke i form af interessentskab eller på anden måde må drive revisionsvirksomhed med andre end statsaut. revisorer. I § 4 gives der adgang for statsaut. revisorer til at tage ansættelse i aktieselskab, andelsselskab eller anden tilsvarende virksomhed, hvis formål er at drive revisionsvirksomhed, såfremt direktionen selv eller – hvis en sådan ikke findes – flertallet af bestyrelsen består af statsaut. revisorer. I bestemmelsen ligger en forudsætning om, at statsaut. revisorer kan drive deres virke i aktieselskabsform.

Statsaut. revisorer er organiseret under Foreningen af statsaut. Revisorer, der dog ikke i love eller kollegiale regler har optaget bestemmelse til regulering af liberale samvirker. Noget sådant er næppe heller nødvendigt med den udformning, revisorbekendtgørelsen har fået.

Andre revisorer end statsaut. revisorer kan organiseres i Dansk Revisorforening, hvis de opfylder stort set de samme betingelser, som er gældende for statsaut. revisorer, dog med den store forskel, at de ikke skal have bestået revisorprøven, men være enten HD i regnskabsvæsen, have en tilsvarende eksamen eller have bestået en af Revisorforeningen selv foranstaltet prøve. Foreningens love indeholder ingen bestemmelser af betydning for udformningen af liberale samvirker.

i. TANDLÆGER

Som tandlæge kan efter tandlægeloven (lov nr. 190 af 11. juni 1956) beskikkes enhver, som har bestået en eksamen som tandlæge, som har været i praksis i to år, og som har afgivet en højtidelig erklæring om tandlægeerhvervets udøvelse. Tandlægerne er organiseret i Dansk Tandlægeforening, som optager enhver, som har bestået dansk tandlægeeksamen, og som indmelder sig inden udgangen af den måned, hvori de har bestået eksamen. I foreningens kollegiale vedtægter er i § 8 optaget forbud mod, at et medlem af Tandlægeforeningen er i kompagniskab med, har fælles lokale med, eller antager som assistent en tandlæge, som ikke er medlem af Tandlægeforeningen. Et medlem må ej heller antage eller indlede samarbejde med tandteknikere eller laboratorier, der under nogen form udøver klinisk virksomhed eller modtager arbejder fra praktiserende tandlæger.

I tilfælde af overtrædelse har foreningens voldgiftsret eller overvoldgiftsret mulighed for at idømme bøder på indtil kr. 5.000,-, ligesom et medlem kan blive ekskluderet.

j. VEKSELERERE

Til udøvelsen af vekselerererhvervet kræves næringsbrev i medfør af næringslovens § 58. For statsaut. fondsbørsvekselerere er givet særlige regler i bekendtgørelse nr. 139 af 25. april 1959 om vedtægten for Københavns Fondsbørs. Som fondsbørsvekselerer kan anerkendes en myndig person, der har indfødsret, og som har boet her i landet i 5 år, som ikke er ude af rådighed over sit bo, og som har mindst 3 års uddannelse i vekselererforretning eller tilsvarende bankvirksomhed, som har næringsbrev som vekselerer og som har deponeret et nærmere fastsat beløb til sikkerhed for sine forpligtelser ifølge fondsbørsvedtægten. Foruden anerkendelsen skal vedkommende underskrive en højtidelig forsikring om sin erhvervsudøvelse. I bekendtgørelsens § 23 bestemmes, at et medlem af fondsbørsen ikke må stå i et fast engageringsforhold til personer eller selskaber, der beskæftiger sig med udførelsen af kommissionsforretninger i aktier og obligationer.

Medlemmer af fondsbørsen er organiseret i Foreningen af statsautoriserede Fondsbørsvekselerere, der i sine love ikke har bestemmelser af betydning for spørgsmålet om udformningen af liberale samvirker.

III. Liberale samvirker i aktieselskabsform

A. Kan aktieselskabsformen anvendes

Spørgsmålet om, i hvilket omfang liberale samvirker kan organiseres i aktieselskabsform, må besvares på grundlag af dels aktieselskabsloven dels de regler, som er gældende for udøvelsen af de pågældende liberale erhverv.

a. AKTIESELSKABSLOVENS REGLER

Reglen i AL § 1 om aktieselskabsbegrebet stiller sig ikke hindrende for, at de liberale erhverv organiseres i aktieselskabsform. Kravet om, at ingen af deltagerne må hæfte personligt, udelukker ikke, at aktionærerne kan påtage sig medhæften for visse af et aktieselskabs forpligtelser.

Af AL § 5 om stiftelsesoverenskomstens indhold, § 8 om vedtægtens indhold og § 15 om indholdet af anmeldelsen til aktieselskabsregisteret sammenholdt med § 57 stk. 2 følger, at et aktieselskab skal have et fikseret formål for sit virke. Formålkravet indebærer, når det sammenholdes med § 82, at et selskab ikke kan dannes og registreres, såfremt det angivne formål er ulovligt. (Krenchel p. 47.) At selskabets virke skal være i overensstemmelse med det i vedtægten angivne formål, følger af § 47, stk. 1.

b. DE FOR ERHVERVETS UDØVELSE FASTSATTE REGLER

Lovens krav om, at aktieselskaber skal have et lovligt formål, indebærer i realiteten en henvisning til de for udøvelsen af de liberale erhverv gældende regler. Disse regler vil kunne stille sig hindrende for, at erhvervsudøvelsen sker i aktieselskabsform.

Spørgsmålet om organisationen af advokaterhvervet i aktieselskabsorganisation har været forelagt domstolene i *UfR 1964. 264 ØLD*. Det blev i dommen antaget, at det var uforeneligt med de for advokatgerningen gældende regler, at advokaters virksomhed administreres af et aktieselskab.¹

I sagen havde et københavnsk advokatfirma købt et aktieselskab, hvis formål var at drive restaurationsvirksomhed, og man havde efter købet dels ændret formålet for selskabet til at administrere den virksomhed, der blev udøvet af de til selskabet knyttede advokater, dels i formålsparagraffen opregnet en række virker, som alle var af en sådan art, at de faldt inden for en advokats normale virksomhedsområde. Aktieselskabsregistret nægtede at registrere vedtægtsændringen, hvilken registreringsnægtelse blev stadfæstet af landsretten. Forinden registret nægtede registrering, havde spørgsmålet været forelagt advokatmyndighederne og justitsministeriet, der enstemmigt havde erklæret, at det var stridende mod de for udøvelse af advokatvirksomhed gældende regler, at virksomheden udøvedes i aktieselskabsform.

I landsrettens dom siges det bl. a.:

»Beskikkelse som advokat kan ifølge retsplejelovens § 119 kun meddeles personer, der opfylder de i loven herfor nærmere angivne betingelser. Ved affattelsen af retsplejelovens kap. 12 om advokaters beskikkelse m. v., kap. 13 om advokaters rettigheder og pligter samt kap. 14 om ophør af

1. Om spørgsmålet se også Axel H. Petersen: Indledningen til Advokatgerningen II, København 1963, p. 180 ff. og 188 ff.

retten til advokatvirksomhed er det overalt forudsat, at advokatvirksomhed drives af personer med personlig tilknytning over for og personligt forhold til klienterne. Dette gælder også reglerne i kap. 15 om advokatsamfund og advokatråd og de for det danske advokatsamfund i henhold til retsplejelovens § 147 stadfæstede vedtægter, der ikke må indeholde noget, som strider mod retsplejeloven. Det ligger således i hvert fald uden for lovens forudsætninger, at advokatvirksomhed skal kunne drives under aktieselskabsform. Da de advokater, hvis virksomhed administreres af et aktieselskab, i vidt omfang ville være bundet af de beslutninger, som træffes af selskabets ledelse, generalforsamlingen, over for hvilken de særlige til beskyttelse af klienternes interesse gældende regler om tilsyn og kontrol ikke kunne gøres gældende, ville effektiviteten af disse regler på afgørende måde være svækket. Idet det herefter må anses for uforeneligt med den ved retsplejeloven fastlagte ordning af advokatgerningen, at advokaters virksomhed administreres af et aktieselskab og således udøves under aktieselskabsform, findes sagsøgte (Aktieselskabsregisteret) at have været berettiget til at nægte registrering af det anmeldte«.

Landsrettens dom har foreløbig afklaret spørgsmålet om organisationen af udøvelsen af advokatvirksomhed, idet det helt klart af dommen fastslås, at en advokat ikke må indskyde et led mellem sig og sin klient og på denne måde dække sig selv bag mellemløbet.

På baggrund af dommen er det naturligt at rejse spørgsmålet, hvilke konsekvenser dommen må antages at få for organisationen af udøvelsen af andre liberale erhverv end advokatvirksomhed.

Efter aktieselskabsregisterets hidtidige praksis har registeret i hvert fald anerkendt aktieselskabsdannelse som grundlag for udøvelsen af virksomhed som statsautoriseret revisor, som læge og som landinspektør.

Om diskussion for og imod aktieselskaber, se Særtryk af Festskrift i anledning af Foreningen af statsautoriserede Revisorers 50-års jubilæum, København 1962. p. 23 ff.

C. ERHVERV SOM KRÆVER OFFENTLIG BESKIKKELSE O. LIGN.

I de tilfælde, hvor udøvelsen af et liberalt erhverv er betinget af en offentlig tilladelse er det, som vist under II, et gennemgående træk i lovgivningen, at denne tilladelse kun kan meddeles til personer.

I det øjeblik der for udøvelsen af den pågældende erhvervsvirksomhed er stillet personlige krav til dem, som udøver erhvervsvirksomheden, følger det næsten naturnødvendigt, at der må opstilles et krav om, at de, der udøver erhvervsvirksomheden, skal stå frit i personlig henseende og ikke være underkastet en overordnet ledelse, som i kraft af organisationen for den enkeltes erhvervsudøvelse har adgang til at pålægge den enkelte at handle på en bestemt måde. Det følger heraf igen, at kravet udelukker, at erhvervsudøvel-

sen finder sted i en aktieselskabsretlig organisation, hvor de enkelte af selskabet ansatte udøvere vil være funktionærer i selskabet med pligt til at efterkomme instruktioner fra såvel bestyrelse som generalforsamling. Det forekommer derfor naturligt at opstille en regel om, at *udøvelse af liberale erhverv, der forudsætter, at de, der udøver erhvervet, har en offentlig tilladelse, som kun kan meddeles til personer, ikke kan organiseres i aktieselskabsform, med mindre noget sådant særligt måtte være hjemlet.*

Det nævnte hensyn til udøvernes personlige frihed rammer også tilfælde, hvor udøvere virker som ansatte hos andre. I konsekvens heraf må man antage, at *udøvere ikke kan have ansættelse som underordnede hos andre end hos dem, som er berettiget til at udøve erhvervet.* Gennem kravet om, at en udøvelsesberettiget kun kan have ansættelse hos andre udøvelsesberettigede, sikrer man, at den, som kan meddele instruktionerne, er underkastet de samme begrænsninger for udøvelsen af virket som den, til hvem instruktionerne meddeles.

Af foreningspolitiske grunde opstiller erhvervsorganisationerne ofte et krav om, at medlemmer ikke må beskæftige ikke-medlemmer eller tage ansættelse hos andre end medlemmer.

Skal man inden for disse områder derfor anerkende en aktieselskabsform, må det kræves, at der er givet forskrifter for, hvorledes de pågældende aktieselskaber skal organiseres, således at man sikrer, at der af de besluttende myndigheder i aktieselskabet kun kan gives instruktioner, som holdes inden for rammerne af de forpligtelser, som de ansatte er underkastet i kraft af reglerne for erhvervets udøvelse. Det må formentlig endvidere kræves, at de forskrifter, som gives for etableringen af et liberalt erhverv i aktieselskabsform, skal være af samme valør som de forskrifter, i henhold til hvilke bestalling meddeles. Det kan således ikke antages at være tilstrækkeligt, at man i vedtægterne for et aktieselskab indsætter krav, der tager sigte på at skabe en garanti for, at de for erhvervsudøvelsen gældende regler efterleves af de i selskabet ansatte personer.

Som et tilfælde, hvor man inden for et liberalt erhverv, udøvet i henhold til beskikkelse, har givet tilladelse til at organisere erhvervet i aktieselskabsform, kan nævnes statsautoriserede revisorer. Efter revisorbekendtgørelsens¹ § 4 bestemmes, at »statsautoriserede revisorer kan ... tage ansættelse i aktieselskab, andelsselskab eller anden tilsvarende virksomhed, hvis formål er at drive revisionsvirksomhed, såfremt direktionen eller – hvis en sådan ikke findes – flertallet af bestyrelsen består af statsautoriserede revisorer«.

Efter det sagte vil der således begrebsmæssigt ikke være noget til hinder for, at man gav mulighed for at etablere f. eks. advokatvirksomhed i aktie-

1. Handelsministeriets bekendtgørelse nr. 116 af 6. april 1933.

selskabsform, blot måtte noget sådant kræve en ændring af restplejeloven og de med hjemmel i lovens § 147 fastsatte kollegiale regler for udøvelse af advokaterhvervet. Om man i fremtiden ønsker at give advokater mulighed for at organisere deres virksomhed som aktieselskab, er ikke et juridisk, men et organisationspolitisk spørgsmål. Det kan i denne forbindelse nævnes, at såvel de finske som de svenske regler for advokaters virksomhed tillader muligheden for etablering af advokatvirksomhed i aktieselskabsform, blot skal noget sådant for at kunne ske på forhånd godkendes af de finske resp. svenske advokatmyndigheder. Umiddelbart forekommer den danske ordning, som udelukker en aktieselskabsretlig organisation, at være den rigtigste.

d. ANDRE LIBERALE ERHVERV

Er der tale om organisation af virksomheder inden for *liberale erhverv*, som ikke kræver offentlig beskikkelse el. lign. for at kunne udøves, består der af den grund ikke nogen vanskelighed ved at organisere samvirket som aktieselskab.

Noget sådant er f. eks. i dag tilfældet med hensyn til arkitektvirksomhed og virksomhed som rådgivende ingeniører.

I disse tilfælde kan det imidlertid meget vel tænkes, at der af de organisationer, som udøvere af de pågældende liberale erhverv har dannet, er givet *kollegiale regler*, som fastsætter forskrifter for erhvervets udøvelse. I så henseende kan nævnes f. eks. de af Danske Arkitekters Landsforbund fastsatte regler for udøvelse af arkitektvirksomhed. I disse regler bestemmes det f. eks. i § 4, at en arkitekt ikke må drive entreprenørvirksomhed. Sådanne regler vil selvsagt være af betydning i relation til medlemmernes adgang til at drive deres virksomhed, idet disse regler er forpligtende for medlemmerne.

Overtrædelse af reglerne vil ikke bevirke, at et i øvrigt lovligt stiftet aktieselskab vil være ugyldigt. Reglerne er som foreningsvedtægter en fastlæggelse af de retlige betingelser for at kunne være medlem af den pågældende organisation. Overtrædelse af reglerne vil derfor normalt blot være ensbetydende med kollegialbod, eventuelt eksklusion af foreningen, og virkningen af en overtrædelse af vedtægterne vil normalt være udtømt hermed. Hvis vedtægten intet indeholder om ugyldighed, må det derfor antages, at aktieselskabsstiftelsen ikke er ugyldig. Indeholder foreningsvedtægten bestemmelse om, at dannelsen af et aktieselskab i strid med vedtægtens regler er ugyldigt, må det antages, at den pågældende organisation har mulighed for ved søgsmål mod det pågældende medlem eller selskabet at få det ulovlige forhold bragt til ophør.

Til støtte herfor kan henvises til *UfR 1953. 897*, hvor den faste voldgiftsret omstødte en interessentskabskontrakt om en klichéfabrik, som var indgået med tre af virksomhedens arbejdere, idet interessentskabskontrakt fand-

tes stridende mod de regler, der var optaget i de kollektive overenskomster for de pågældende arbejdere. Sagen blev i dette tilfælde rejst af de pågældende arbejderes forbund. Til yderligere støtte for det sagte kan henvises til forudsætningen i *UfR 1960. 256 ØLD* og til Nial p. 74. Om kollegiale reglers betydning over for modstående aftaler i samvirker henvises til p. 38 og 44.

e. AKTIESELSKABSREGISTERETS PLIGTER VED REGISTRERING AF LIBERALE AKTIESELSKABER

Indsendes til aktieselskabsregistret et selskab til registrering, og har selskabet som formål at drive virksomhed inden for de her nævnte liberale erhverv, opstår spørgsmålet, om aktieselskabsregisterets pligt og ret til at påse, at udøvelsen af det pågældende erhverv i aktieselskabsform ikke er stridende mod de for erhvervets udøvelse gældende regler.

Herom udtales i aktielovskommissionens betænkning (1964) p. 193 i bemærkningerne til forslaget § 126:

»Bestemmelsen indebærer, at overregistrator har pligt til at påse, at aktieselskabsloven og selskabets vedtægter er iagttaget. Bestemmelsen vil ikke afskære overregistrator fra at påse, at de anmeldte forhold ikke strider mod andre love, men nogen pligt hertil har man ikke ment at kunne pålægge overregistrator«.

Efter dette har overregistrator ret, men ikke pligt til at påse, om en aktieselskabsdannelse er stridende mod de for et liberalt erhvervs udøvelse gældende regler, end ikke i tilfælde, hvor disse regler opstilles i lov eller retsfor-skrift, der har hjemmel i lov.

B. Bør aktieselskabsformen anvendes

I de tilfælde, hvor aktieselskabsdannelse er mulig i relation til udøvelse af et liberalt erhverv, opstår spørgsmålet om aktieselskabsformen er en heldig organisationsform for de pågældende erhvervsudøvere. I den nævnte dom i *UfR 1964. 264 ØLD* henviste indehaverne af advokataktieselskabet til, at dette kunne medføre forskellige fordele for advokaterne »f. eks. i skattemæssig henseende ved at give mulighed for udjævning af årsindtægterne, ved lettelse af advokaters indtræden i og udtræden af samarbejde med andre samt ved opnåelse af mere stabile lejeforhold med hensyn til virksomhedens lokaler, idet nye aktionærer ikke skal godkendes af husejeren«. Undersøger man de forskellige forhold, som kan antages at spille en rolle i forbindelse med overvejelserne om dannelsen af et aktieselskab inden for udøvelsen af de her nævnte erhverv, må man antagelig komme til, *at der ikke består nogle afgørende grunde, der taler for, at erhvervsudøvelsen skal organiseres i aktieselskabsform med en mulig undtagelse for det tilfælde, at organisationen*

bliver meget stor, således at den omfatter et meget stort antal personer, som udøver det nævnte erhverv, eller bliver meget speciel.

I det følgende skal kort fremdrages de væsentligste af de overvejelser, som i almindelighed vil spille en rolle, når man skal tage stilling til spørgsmålet om dannelsen af et aktieselskab inden for de liberale erhverv.

a. DELTAGERNES PERSONLIGE HÆFTELSE

Det første ønske, deltagere normalt vil have i at benytte aktieselskabsformen, er ønsket om en begrænsning af den personlige hæftelse i forhold til selskabets virksomhed. Gennem aktieselskabsformen søger man at skabe en vis tryghed i sin egen økonomi over for de forpligtelser, som samvirket ville kunne påføre én, hvis der var tale om en interessentskabsform.

Det er i så henseende rigtigt, at man ved dannelsen af et aktieselskab har mulighed for at opnå en vis begrænsning af deltagernes hæftelse for så vidt angår de *forpligtelser, som aktieselskabet kontraktsmæssigt indgår i forbindelse med sit virke*, såsom forpligtelse til betaling for køb af inventar, lønningsforpligtelser o. lign., som påhviler selskabet og ikke de enkelte deltagere.

De nævnte forpligtelser spiller imidlertid normalt ikke den store rolle i forbindelse med udøvelsen af de liberale erhverv. De forpligtelser, som her vil spille en rolle, er dels forpligtelser, som påhviler de enkelte deltagere eller selskabet til at præstere *de ydelser, som udøvelsen af det pågældende erhverv normalt medfører*, således advokatens forpligtelse over for klienten til at øve advokatbistand og til at behandle betroede midler efter klientkontoreglerne, arkitektens forpligtelse i forhold til bygherren til at projektere huset og opføre det m. v. Misligholdes disse forpligtelser, kan det selvsagt tænkes, at ens medkontrahent kun har et krav på selskabet og ikke på den arkitekt eller advokat, med hvem han har forhandlet om sin sag. For at kunne komme til en sådan antagelse må man kræve, at det for den pågældende klient er helt klart, at han har kontraheret ikke med en person, men med et selskab, en antagelse, der antagelig vil være sjælden i praksis inden for en række af de liberale erhverv. Mener klienten at have søgt en deltager i selskabet og ikke dette som sådant, vil aftalelærens regler om ansvar for kendelig vildfarelse føre til, at de enkelte deltagere i et aktieselskab må påregne at hæfte personligt for et eventuelt ansvar for misligholdelse af forpligtelserne over for klienten. Ansvar for ikke-opfyldelsen af de kontraktsmæssige pligter i forhold til klienten er dog normalt ikke farligt. Inden for de liberale erhverv er udøverne normalt ikke i traditionel forstand forpligtet til at præstere naturalopfyldelse, et forhold, der får indflydelse på størrelsen af det krav, der vil kunne blive rejst mod selskabet eller mod den enkelte deltager.

Langt farligere for udøvere af liberale erhverv er et *erstatningsansvar baseret på den almindelige erstatningsrets regler*, f. eks. for tab påført en byg-

herre ved, at den opførte bygning ikke er tjenlig til hans formål, ikke er udført teknisk og håndværksmæssigt forsvarligt, eller ved, at bygningen medfører skade for tredjemand, for hvilke tab f. eks. en arkitekt ofte vil være ansvarlig, eller ansvaret for en advokat, som glemmer en forældelsesfrist, et tinglysningskrav el. lign.

Betingelsen for, at det liberale samvirke i disse tilfælde kan ifalde et erstatningsansvar, er, at der foreligger en culpøs adfærd.

Dette vil igen være ensbetydende med, at der i de tilfælde, hvor et aktieselskab er ansvarligt, normalt vil være tale om et personligt ansvar for mindst én af de i selskabet medvirkende personer. Selskabsdannelsen vil i disse tilfælde derfor i realiteten kun betyde, at man undgår at hæfte for de af de øvrige i selskabet virkende personer begåede fejl, hvorimod man stadig må påregne at stå med det fulde ansvar for de fejl, man selv begår. I relation til hæftelsen er derfor de fordele, der inden for de liberale samvirker kan tænkes at opstå ved at organisere samvirket som aktieselskab, ret begrænsede, og i praksis kan man inden for andre former for selskabsdannelser, f. eks. interessentskaber, meget nemt få risikoen for ansvar dækket ind gennem en ansvarsforsikring, som endog vil have den fordel, at den også dækker en deltager for det ansvar, han måtte komme til at ifalde for sine egne fejl. Hensynet til at begrænse deltagerens hæftelse ses ikke at kunne motivere en aktieselskabsform. Om spørgsmålet se endvidere § 7.

b. DELTAGERNES ADGANG TIL AT TRÆFFE BESLUTNINGER

I relation til spørgsmålet om beslutninger inden for samvirket rummer aktieselskabsformen ikke særlige fordele. Reglerne om, hvorledes beslutninger tages, er interne regler, som kan aftales frit mellem deltagerne i et hvilket som helst samvirke, jfr. nedenfor § 8, V. Inden for aktieselskabsretten kan man med ganske få begrænsninger frit træffe bestemmelser om, hvorledes beslutninger skal kunne træffes i aktieselskabet.

c. TEGNINGSRET

Aktieselskabsformen kan rumme en vis fordel i relation til spørgsmålet om tegningsret i kraft af, at aktieselskabet er registreret. Samvirker inden for de liberale erhverv, som ikke organiseres i aktieselskabsform, kan normalt ikke optages i firmaregisteret og har derfor kun mulighed for at søge optagelse i foreningsregisteret, hvilket ikke indebærer helt de samme klare retsforhold i forhold til tredjemand som aktieselskabsregistret byder. I den kommende firmalov er det påtænkt at give en mulighed for anmeldelse af liberale samvirker til handelsregisteret.

d. DELTAGERNES SKILSMISSE OG SEPARATION

I relation til spørgsmål som skilsmisse eller separation af en deltager i samvirket bliver der ikke store fordele ved at organisere samvirket som et aktieselskab fremfor f. eks. som et interessentskab. I begge tilfælde vil det være nødvendigt at opstille begrænsninger for overdragelse af anparten i interessentskabet eller for overdragelse af aktierne i aktieselskabet, og i begge tilfælde må man påregne, jfr. nedenfor i § 12, at såvel værdien af aktierne som værdien af interessentskabsanparten indgår i bodelingen mellem ægtefællerne, såfremt de pågældende aktier eller interessentskabsanparter ikke er gjort til deltagernes særeje.

e. OVERDRAGELSE AF ANPARTER

Aktieselskabsformen vil ikke rumme særlige fordele med hensyn til muligheden for at overdrage aktierne til andre. Liberale samvirker vil normalt indebære et så snævert bånd imellem de personer, som udøver virket, at disse indbyrdes har meget kraftig interesse i gensidigt at udøve censur med hensyn til, hvilke personer der optages i samvirket, idet alle deltagere i hvert fald moralsk garanterer for hinanden. Dette forhold gør, at man, hvis virket skal udøves i aktieselskabsform, må sætte meget snævre grænser for, i hvilket omfang en aktionær skal have *adgang til at overdrage sine aktier i selskabet* til andre. Man må normalt betinge overdragelsen af f. eks. et samtykke fra de øvrige aktionærs side. Har man etableret en så kraftig binding af aktierne, opstår spørgsmålet, om en deltagers adgang til at trække sig ud af samvirket og få værdien af sine aktier udbetalt. Man kommer derfor meget nøje til at løse situationer som *opsigelse, død, konkurs* o.s.v., hvor man ofte må foreskrive en vis pligt for de øvrige aktionærer til enten at købe aktierne fra den, som ønsker at trække sig tilbage, eller at medvirke til, at selskabet likvideres. Under alle omstændigheder får man foruden aktieselskabet en interessentskabslignende aktionæroverenskomst, hvorfor aktieselskabet meget let vil få karakter af en overflødig konstruktion. I relation til fastsættelsen af *aktiernes indre værdi* er der næppe større fordele i aktieselskabet, end der vil være i relation til spørgsmålet om fastsættelsen af en interessentskabsanparts indre værdi, idet man i begge tilfælde får de samme vanskeligheder i forbindelse med statusopgørelsen, jfr. § 11.

f. MULIGHEDEN FOR KAPITALOPSPARING

Opsparingsmæssigt må aktieselskabsformen siges at indebære afgjorte ulemper i forhold til interessentskabsformen. I en interessentskabslignende dannelse vil indtægter i interessentskabet være de enkelte deltageres indtægter, og opsparingen vil være de enkelte deltageres enten i form af en anpart i skjulte reserver eller i form af en forøgelse af deltagernes kapitalkonti. Fast-

sætter man i interessentskabskontrakten fornuftige regler for størrelsen af deltagernes kapitalkonti, vil den del, som overstiger det fikserede beløb, stå til de enkelte deltageres disposition. Man vil da i interessentskabet få opsparingen placeret hos de enkelte deltagere personlig. I aktieselskabsformen vil man derimod normalt få opsparingen i selskabet placeret i selskabet. Dette indebærer, at de enkelte deltagere ikke har mulighed for at få opsparingen frigjort fra selskabet uden at hæve denne enten som indkomstskattepligtig udbetaling fra selskabet eller som likvidationsprovenue med deraf flydende særlig indkomstskat.

Det her sagte har endvidere en vis relation til det forhold, at *kapitalbehovet* inden for liberale samvirker normalt er mindre end kapitalbehovet for virksomheder inden for handel, håndværk og industri. Kapitalbehovet er som nævnt ovenfor begrænset til omkostningerne ved samvirkets etablering og de løbende omkostninger til leje, personale m. v., hvorimod poster som køb af inventar, maskiner og varelager normalt ingen rolle spiller.

Under hensyntagen til det *formål*, som de enkelte deltagere normalt har med udøvelsen af deres fælles samvirke, vil det være uheldigt at få placeret en for stor opsparing i aktieselskabet. Man er ikke som ved handel, håndværk og industri interesseret i at få gjort virksomheden så stor og så værdifuld som muligt økonomisk set, men snarere interesseret i at opnå en større fortjeneste på de arbejdsmæssige præstationer, som de enkelte deltagere yder i forbindelse med udøvelsen af deres virke. Holder man dette udbytte af virket fast inden for virkets rammer i videre omfang, end det er nødvendigt til driften af virket, da modvirker man i nogen grad deltagernes formål med erhvervsudøvelsen.

g. SKATTEMÆSSIGE HENSYN

Skattemæssigt set rummer aktieselskabsformen ulemper for liberale samvirker, idet den opsparing, som selskabet præsterer i almindelighed, vil blive dobbeltbeskattet. Tanken med virket vil som nævnt i vidt omfang være at få udbyttet af deltagernes virke udbetalt til de enkelte deltagere, hvorfor aktieselskabet i kraft af, at det er selvstændigt skattesubjekt kombineret med reglerne om særlig indkomstskat for likvidationsprovenue, ofte vil medføre en højere beskatning af indtægten, end man ville få inden for en interessentskabslignende dannelse. Det er vanskeligt at give eksakte tal herfor, idet det kan tænkes, at man inden for aktieselskabsformen kan opnå en vis skattemæssig udjævning derved, at man i år med høje indtægter lader indtægten dele mellem deltagerne i samvirket og selskabet og først trækker pengene ud af selskabet i år, hvor de enkelte deltagere har haft mindre indtægt.

Som væsentlige skattemæssige forskelle mellem aktieselskabet og interessentskabet skal nævnes følgende.

Aktieselskabets *indkomst* beskattes i aktieselskabet. I aktieselskabets indkomst kan skattemæssigt fradrages vederlag til de personer, som virker i selskabets tjeneste, herunder bestyrelses honorarer og tantiemer. Udbyttet til aktionærerne kan kun i meget begrænset omfang fradrages. Som følge heraf risikerer man, at skattevæsenet i tilfælde, hvor aktionærer kun består af deltagerne i selskabets erhvervsudøvelse, nægter at anerkende, at en fuldstændig udbetaling til deltagerne af selskabets årlige indtægt kan fradrages i selskabets indkomst, idet skattevæsenet i et sådant tilfælde må formodes at ville betragte noget af udbetalingen som et maskeret udbytte.

Interessentskabet opfattes ikke skattemæssigt som nogen selvstændig juridisk person, hvorfor interessentskabets indtægt betragtes som deltagerens indtægt og beskattes som normal indkomst hos disse, jfr. nedenfor i § 16.

Formueskattemæssigt er aktieselskabet skattefrit, men aktiernes kursværdi må optages af aktionærerne på deres formueopgørelser og bliver således beskattet hos aktionærerne. Kursværdien på aktierne beregnes af skattevæsenet ved årets udgang. I interessentskabet må hver deltager optage en andel af interessentskabets formue på deres selvangivelser, og disse anparter bliver beskattet hos interessenterne.

Ønsker aktionærerne i aktieselskabet at få udbetalt den værdi, som findes i aktieselskabet, vil noget sådant normalt kræve, enten at aktieselskabet likvideres, eller at selskabet sælges. Likvideres aktieselskabet, vil likvidationsprovenuet efter lov om særlig indkomstskat blive beskattet med ca. 20 %. Sælges aktierne, må sælgeren af aktierne regne med at skulle svare særlig indkomstskat af en del af salgssummen. Disse skattemæssige problemer opstår ikke i interessentskabet. Om beskatningen af liberale samvirker henvises til fremstillingen nedenfor i § 16.

h. ANSÆTTELSE, LEJEMÅL OG NAVN

Aktieselskabsformen kan medføre visse fordele i relation til *ansættelse af medarbejdere*, idet man har mulighed for at overlade medarbejdere aktier og på denne måde gøre dem mere interesserede i at virke for selskabet og måske mindre interesserede i at skifte stillinger eller etablere sig selv, samtidig med at man i kraft af de normale majoritetsbestemmelser bevarer den afgørende indflydelse i selskabet. På samme måde er det som nævnt ovenfor rigtigt, at man ved at lade aktieselskabet indtræde i *lejemål o. lign.* kan sikre sig lidt større stabilitet i kontraktsforholdet end i de tilfælde, hvor kun en enkelt person står som lejer. Disse hensyn forekommer imidlertid ikke at være afgørende i relation til bedømmelsen af, om samvirket skal dannes i aktieselskabsform.

Omvendt rummer aktieselskabsformen den afgjorte ulempe, at *navnet* på selskabet aldrig dør. Danner man et aktieselskab, må det være meget

vigtigt at drage omsorg for, at selskabet ikke længere har adgang til at benytte en deltagers navn i sit navn, efter at den pågældende deltager er ophørt med at virke i selskabet. Gennemfører man ikke en regel herom, vil man kunne komme i den situation, at en måske dygtig og hæderlig deltagers navn vil blive benyttet som grundlag for virket af en række andre deltagere i aktieselskabet, som måske er udygtige og uhæderlige, selv efter at den pågældende deltager er ophørt med at have forbindelse i selskabet, og endog i tilfælde, hvor den pågældende deltager måtte være udtrådt af selskabet, fordi han ikke ønskede at medvirke til den måde, hvorpå de øvrige deltagere i selskabet drev deres virksomhed. Konflikter af denne art er langt nemmere at løse i et interessentskab end i et aktieselskab.

i. HENSYNET TIL SAMVIRKETS OPLØSNING

Ser man på mulighederne for opløsning af samvirket, er det langt nemmere at etablere fornuftige opløsningsbestemmelser af et interessentskab herunder bestemmelser af en enkelt deltagers udtræden af interessentskabet og udbetaling af den pågældende interessents anpart, end det vil være at træffe de tilsvarende bestemmelser i et aktieselskab. Dannes aktieselskabet, vil den enkelte deltagers anpart bestå af en aktiepost. Ønsker den pågældende deltager at udtræde af samvirket, og skal man give vedkommende deltager mulighed for i forbindelse med sin udtræden af samvirket at få sin i samvirket indestående kapital frigjort, må man i forbindelse med dannelsen af aktieselskabet have en aktionæroverenskomst, som tager stilling til, hvorledes der i forbindelse med en deltagers udtræden, herunder død, konkurs og umyndiggørelse, skal forholdes med hensyn til hans aktier, navnlig spørgsmålet om de øvrige aktionærers forpligtelse til at afkøbe ham eller boet de pågældende aktier. I så tilfælde må den aktieselskabsretlige organisation suppleres med en interessentskabsretlig organisation for så vidt angår aktiebesiddelsen, og forholdet bliver dermed yderligere kompliceret.

j. KONKLUSION

Konklusionen af det sagte bliver, at *aktieselskabsformen næppe er en hensigtsmæssig form at bringe i anvendelse i forbindelse med løsningen af organisationsspørgsmålet inden for de liberale erhverv*. Man opnår ikke ved aktieselskabsformen fordele, som man ikke også ved en interessentskabsform har mulighed for at opnå ved en fornuftig affattelse af interessentskabskontrakten. Her må dog bortses fra de tilfælde, hvor der er tale om et meget stort antal deltagere i det pågældende samvirke, hvor en anvendelse af interessentskabsformen vil kunne give vanskeligheder i praksis i forbindelse med opgørelsen af interessenternes anparter, f. eks. hvor disse beregnes i 100 dele.

IV. Genstanden for den følgende fremstilling

I det følgende vil blive fremstillet de spørgsmål, overvejelser m. v., som indgår i en samarbejdskontrakt i tilfælde, hvor det pågældende samarbejde ikke organiseres i aktieselskabsform.

Det i det følgende sagte er imidlertid ikke uden værdi i det tilfælde, at der er tale om organisationen af et samvirke i aktieselskabsform, idet de problemstillinger, som i det følgende vil blive beskrevet, i meget vidt omfang er problemer, som er knyttet til udøvelsen af samvirket som sådant, og derfor også er problemer, som må løses i forbindelse med en aktieselskabsretlig organisation af liberale samvirker.

Det i det følgende sagte må ikke og kan ikke opfattes som et udkast til en standardformular eller lignende i forbindelse med dannelsen af samvirker inden for de her nævnte liberale erhverv, idet det meget kraftigt må pointeres, at affattelsen af kontrakter inden for de liberale erhverv er rent individuelle kontrakter, der skal skræddersys til de enkelte konkrete samvirker. Det er næppe for meget sagt, at det inden for disse samarbejdskontrakter er umuligt at lave standardformularer, og det er ganske overordentlig farligt at gøre brug af paradigmer, idet de faktiske forhold og hensyn afviger fra samvirke til samvirke, hvorfor en kontrakt oprettet i et samvirke ikke kan kopieres inden for et andet samvirke, selv om dette andet samvirke måtte være af samme art som det samvirke, hvis kontrakt der kunne være tale om at kopiere. Visse organisationer har udarbejdet standardformularer for samvirker blandt organisationens medlemmer. Dette gælder Landinspektørforeningen og Dyr lægeforeningen. Ingen af standardformularerne kan stå alene, og de kræver indføjet megen individuel tekst, førend de enkelte retssituationer kan siges at være afklarede. Dyr lægeforeningen har i konsekvens heraf suppleret standardformularen med en vejledning og har samtidig opfordret parterne til enten at søge advokaters eller Dyr lægeforeningens bistand, førend kontrakten underskrives. Lægeforeningen har udarbejdet en vejledning, men har ikke udarbejdet nogen standardformular.

V. Det liberale samvirkes stiftelse

Til stiftelsen af et liberalt samvirke må kræves en *udtrykkelig eller stiltiende aftale* mellem samvirkets parter. I praksis kan næppe kræves ret meget, idet samvirket meget ofte vil blive etableret uden nogen tanke på de problemer af økonomisk og juridisk art, som samvirkedannelsen vil kunne medføre. Krav af en styrke som de, der opstilles for at antage, at der er stiftet et ansvarligt interessentskab inden for handel, håndværk og industri, jfr. Sindballe/Klerk p. 31 ff., kan ikke opstilles. For det første finder firmalovens regler

ikke anvendelse på liberale samvirker. Dette medfører, at man ikke i liberale samvirker kan forudsætte, at der gælder samme strenge regler med hensyn til hæftelse, tegningsret o.s.v. som for disse interessentskaber, hvilket igen fører til, at der ikke er samme behov for strenge betingelser for samvirkets stiftelse. For det andet er det aldeles ubestemt, hvilket indhold det liberale samvirke skal have mellem deltagerne, og betingelserne for samvirkets stiftelse må være afhængige af samvirkets omfang og indhold. Kravet om en udtrykkelig eller stiltiende aftale må være et absolut krav. Noget krav om etablering af kapitalkonti, præstation af indskud m. v. vil ikke kunne opstilles, idet samvirket særdeles vel kan tænkes etableret og virke uden indskud og uden eksistensen af kapitalkonti. Er indskud præsteret og kapitalkonti etableret vil noget sådant være udtryk for en samvirkedannelse.

Nogen afgrænsning af fremstillingen til kun at gælde visse arter af liberale samvirker vil ikke her blive forsøgt. Fastlæggelsen af begrebet vil blive overladt til videnskabelige fremstillinger om emnet. Nærværende fremstilling vil omfatte såvel samvirker om ganske enkelte omkostningsposter, om alle omkostningerne ved flere fælles virker som fuldstændig integrerede samvirker. Fremstillingen vil navnlig omfatte de problemer, som opstår i forbindelse med udformningen af aftaler om liberale samvirker herunder de problemer, som viser sig i tilknytning til samvirkernes mere eller mindre omfattende karakter.

Selve etableringen af det liberale samvirke rummer ikke specielle problemer, hvis virksomheden startes ved samvirkets dannelse.

Etableres samvirket imidlertid med udgangspunkt i en eksisterende virksomhed, f. eks. ved optagelse af medarbejdere som chefer i en virksomhed, som hidtil har været drevet som enkeltmandsvirksomhed, opstår spørgsmålet om, til hvilken værdi virksomheden skal sættes, og på hvilken måde den, der hidtil har drevet virksomheden, bliver vederlagt for den værdi af virksomheden, de øvrige deltagere erhverver ved optagelsen, jfr. § 4.

Spørgsmålet om værdifastsættelsen er ikke forskelligartet fra de spørgsmål, som opstår ved opgørelsen af et samvirkes værdi i tilfælde af en deltagers udtræden, jfr. herom i § 11. En forskel kan dog tænkes at komme frem ved good-will ansættelsen, idet man i tilfælde af, at den hidtidige chef udtræder af et sådant nydannet samvirke, må regne med, at en meget væsentlig del af good-will'en vil gå tabt, hvis udtræden sker få år efter samvirkets dannelse.

Med henblik herpå må man derfor normalt enten være meget forsigtig med ansættelsen af good-will værdien eller søge at sikre denne værdi ved en vidtgående bestemmelse om uopsigelighed og ved at tegne en livsforsikring på den oprindelige deltagers liv til fordel for de nyindtrådte deltagere.

Selve spørgsmålet om vederlæggelse af den oprindelige deltager for den anpart, de nye deltagere erhverver ved indtræden i samvirket, vil blive behandlet i § 4 i forbindelse med kapitalkontospørgsmålet.

§ 2. SAMVIRKETS PERSONER

I. Almindelige habilitetskrav

Efter *myndighedsloven* kræves normal habilitet, for at personer på egen hånd kan indtræde i liberale samvirker.

Er personen umyndig, vil indtræden i samvirket i visse tilfælde kunne ske. Reglen i *myndighedslovens* § 48 om, at en umyndig ikke kan forpligtes ved kaution eller anden sikkerhedsstillelse for tredjemands gæld, finder ikke anvendelse på indtræden i samvirker af den her nævnte art. Den hæftelse, som en deltager i samvirket har for meddeltageres gæld, er af en anden natur end den hæftelse, en kautionist har for hovedmandens gæld. Kautionisten har normalt ingen indflydelse på hovedmandens dispositioner, hvilket deltageren i et interessentskab har i forhold til sin medinteressents dispositioner.

Er deltageren fyldt 18 år eller umyndiggjort, kan indtræden i et interessentskab ske med samtykke af værge og pupilauctoriteter, jfr. *myndighedslovens* § 49. Efter motiverne vil *myndighedsloven* kræve til meddelelse af tilladelse, at der skal foreligge en særlig grund til indtræden. Det siges herom i motiverne p. 88: »Den umyndige kan tænkes at have arvet en lille forretning – om drift af store forretninger bør der ikke være tale – som han selv kan passe, eller den umyndiggjorte har måske før umyndiggørelsen siddet i en sådan forretning, eller det kan blot have vist sig hensigtsmæssigt at beskæftige den umyndige på denne måde«.

Reglen i *myndighedslovens* § 49 må antages at skulle finde anvendelse også i tilfælde, hvor en person sidder som deltager i et interessentskab i umyndiggørelsesøjeblikket. Selv om det inden for *myndighedslovgivningen* antages, at en persons umyndiggørelse ikke rammer de før umyndiggørelsen indgåede kontrakter og således principielt ikke skulle ramme en før umyndiggørelsen indgået interessentskabskontrakt, må det dog antages, at værge og pupilauctoriteters samtykke kræves til den umyndiggjortes forbliven i interessentskabet. Årsagen hertil er, at den umyndiggjorte i interessentskabet vil komme til at hæfte for en lang række fremtidige kontrakter, som han måske endog på egen hånd afslutter på interessentskabets vegne, eller på hvis indgåelse han i hvert fald har indflydelse. Antog man ikke, at værge og pupilauctoriteter i dette tilfælde skulle have mulighed for selvstændigt at tage stilling til, om den umyndige i interessentskabet fremtidig skal have adgang til at slutte kontrakter eller blive bundet af kontrakter, ville man antagelig have slået et for stort hul i beskyttelsen af de umyndiggjorte.

Nedenfor i § 10 skal specielt behandles spørgsmålet om det tilfælde, at en af deltagerne i et samvirke gøres umyndig.

Indgås aftale om et samvirke, og viser det sig, at en af deltagerne som følge af umyndighed ikke er gyldigt forpligtet, vil samvirkeaftalen i sin helhed være ugyldig, med mindre andet klart fremgår af omstændighederne, se herom Nial p. 65.

Om spørgsmålet om muligheden for, at deltagerne i interessentskaber er andre interessentskaber, kommanditselskaber eller aktieselskaber, henvises til Sindballe/Klerk p. 31–33. Spørgsmålet skal ikke her forfølges, idet det ingen rolle spiller i relation til de liberale samvirker, der er genstand for nærværende fremstilling.

II. Kollegiale habilitetskrav

Habilitetskravet i myndighedsloven spiller normalt ikke nogen stor rolle i forbindelse med dannelsen af liberale samvirker. I de tilfælde, hvor udøvelsen af liberale erhverv er betinget af *offentlig bestalling el. lign.*, opstilles der normalt strengere habilitetskrav for udstedelse af bestalling end dem, der er fastsat i myndighedsloven, jfr. ovenfor i § 1 II.

I de tilfælde, hvor *udøvelsen af erhvervet ikke er betinget af offentlig beskikkelse el. lign.*, har man ofte fra organisationernes side forsøgt at gennemføre strengere habilitetskrav end de i myndighedsloven gældende. Som eksempel herpå kan det kræves, at en person skal være fyldt mindst 25 år for at kunne optages som medlem af Danske Arkitekters Landsforbund.

Ud over aldersbetingelsen stilles normalt et *kvalitetskrav* i relation til deltagernes udøvelse af de nævnte liberale erhverv. Dette kvalitetskrav går dels på deltagernes personer i krav om en retscaffen vandel, ustraffethed og økonomisk vederhæftighed, dels på et krav om de pågældendes faglige kvalifikationer, normalt gennem et krav om en vis uddannelse. Spørgsmålet om deltagernes specielle habilitet spiller normalt ikke nogen stor rolle i forbindelse med stiftelsen af liberale samvirker, idet habilitetsbetingelserne normalt vil være i orden. Spørgsmålet er dog ikke helt uden betydning i relation til spørgsmålet om samvirkets lovlige formål, jfr. § 3. Spørgsmålet opstår tilige, hvis en af deltagerne mister betingelserne for erhvervets udøvelse, jfr. § 10 III.

III. Almindelige vurderinger

a. DELTAGERNES ØKONOMI OG MORAL

I relation til dannelsen af økonomiske samvirker spiller en almindelig vurdering af samvirkets deltagere en betydelig rolle. Spørgsmålet om de enkelte deltageres økonomi og personlige hæderlighed, arbejdsduelighed o. lign. vil normalt være afklaret forinden samvirket indgås. Er spørgsmålene ikke afklaret, må det meget tilrådes at indføre en aftale om *prøvetid* i samvirkeaftalen.

b. DELTAGERNES ÆGTESKABELIGE STILLING

Et spørgsmål, som deltagerne ofte ikke skænker nogen tanke, er de enkelte deltageres ægteskabelige stilling. I så henseende er det afgørende, hvis deltagerne er gift, at få konstateret, om deltagerne lever i formuefællesskab med deres ægtefælle, eller om der består særeje. *I relation til beskyttelsen af samvirkets fremtid er det ønskeligt, at samvirket gøres til særeje for de enkelte deltagere*, idet man gennem særejebestemmelsen får beskyttet samvirket mod separation eller skilsmisse for de enkelte deltagere og mod de økonomiske problemer, der kan opstå i tilfælde, hvor en deltagers ægtefælle dør, uden at deltageren har mulighed for at hensesidde i uskiftet bo. Undlader man at gennemføre en særejebestemmelse, risikerer man i meget høj grad at skaffe store økonomiske vanskeligheder for den enkelte deltager, idet han i et tilfælde af skifte af et formuefællesskab vil være tvunget til at udtage den værdi, som hans anpart i samvirket repræsenterer. Dette kan betyde, at den pågældende deltager kommer til at aflevere til sin ægtefælle alt, hvad han ejer, bortset fra samvirkeanparten og måske endog kommer i gæld til sin ægtefælle, hvis anparten er meget stor. Dette betyder igen, at den enkelte deltagers økonomi bliver alvorligt ramt med deraf følgende risiko for de øvrige deltagere. Dertil kommer, at opgørelsen af en deltagers anpart i tilfælde af separation og skilsmisse vil kunne medføre ubehageligheder i forhold til de øvrige interessenter derved, at en række værdier i samvirket må konstateres.

Stiftes et samvirke, består muligheden for, at deltagerne gennem ægtepagt med deres ægtefæller bestemmer, at anparten i samvirket fremover skal betragtes som deltagernes særeje. Stiftes interessentskabet, uden at der i forbindelse med stiftelsen foretages indskud fra interessenternes side, vil ægtepagten antagelig kunne gennemføres *uden godkendelse* af Overøvrigheden, jfr. retsvirkningslovens § 36. Om hele spørgsmålet se § 12.

c. DELTAGERNES PRIVATE ENGAGEMENTER

For at beskytte samvirket mod de problemer, som fremtidige økonomiske sammenbrud af de enkelte deltagere kan medføre, må det, forinden samvir-

keaftalen indgås, bringes på det rene, hvilke engagementer de enkelte deltagerer er involveret i. Det er endvidere naturligt i samarbejdskontrakten ved blot nogenlunde integrerede samvirker at indføre begrænsninger i deltagernes adgang til at foretage private dispositioner. Begrænsninger af denne art vil have betydning som grundlag for en påstand om misligholdelse i tilfælde af, at deltagerne på trods af kontraktlige forbud alligevel foretager dispositioner af den pågældende art, jfr. § 10 IV. I så henseende vil det være naturligt i interessentskabskontrakten at optage bestemmelse om, at deltagerne ikke må foretage *spekulation* eller indgå i *kautionsforpligtelser*. Disse forpligtelser er erfaringsmæssigt særdeles farlige. Begrænsninger af den nævnte art er især meget nødvendige i samvirker, hvor samvirket har en sådan karakter, at spekulationsforretninger i et vist omfang naturligt kan siges at falde inden for udøvelsen af det erhverv, samvirket har til formål. Dette gælder f. eks. arkitekter i relation til disses byggeri for egen regning, men med salg for øje, landinspektørers opkøb af grunde med udstykning og salg for øje, advokaters, arkitekters og ejendomsmæglernes deltagelse i byggekonsortier o. lign. Det forekommer at være naturligt i aftalen om liberale samvirker at træffe bestemmelse om, at spekulationer af den her nævnte art ikke kan gennemføres uden samtykke fra samtlige øvrige i samvirket deltagende personer. For ikke at få en for tung bestemmelse kan undtagelse eventuelt gøres for så vidt angår byggeri til deltagernes private brug samt kaution til finansieringen af omkostningerne ved børns uddannelse.

§ 3. NAVN, HJEMSTED OG FORMÅL

I. Navn

Inden for de liberale samvirker er det traditionelt ganske usædvanligt, at samvirket drives under andre navne end navnene på de ansvarlige deltagere i samvirket. En vis undtagelse for denne tradition findes i de tilfælde, navnlig i provinsen, hvor man bevarer en afdød deltagers navn i en periode efter hans død med tilføjelse af betegnelsen »efterfølger« el. lign. for derved at bevare den til den afdøde deltagers navn knyttede good-will.¹

I visse tilfælde har man imidlertid i nyere tid inden for samvirker bestående af flere deltagere, og hvor samvirket har som opgave at løse et specielt forhold, som deltagerne ønsker løst, indført et opdigtet navn for samvirket for derved at adskille dette fra de af de enkelte deltagere drevne virksomheder.

I *lovgivningen* er ikke givet regler med direkte sigte på navngivelsen af liberale samvirker. Spørgsmålet må derfor i nogen grad løses på grundlag af forholdets natur.

Det må anses som følgende af gældende ret, at man ikke i navnet på et liberalt samvirke uden særlig hjemmel kan benytte *anden mands navn* eller navnet på anden mands faste ejendom, jfr. firmalovens § 10, ligesom man ej heller i navnet kan optage et af en anden mand lovligt benyttet navn. En regel af denne art må antages at følge af de retshensyn, som har motiveret firmalovens § 10 og konkurrencelovens § 9. Om benyttelse af anden mands navn se § 7 II.

Noget krav som i firmalovens § 9 om, at navnet på et liberalt samvirke skal indeholde mindst én af de ansvarlige deltagers navne, kan næppe opstilles for så vidt angår de liberale samvirker. Problemet er næppe stort i praksis, idet samvirkets navn normalt vil indeholde i hvert fald mindst én af de ansvarlige deltagers navne.

Af større interesse er spørgsmålet, *om navnet på et liberalt samvirke må indeholde navnet på andre end ansvarlige deltagere*. Der kan i så henseende næppe herske tvivl om, at det vil være særdeles uheldigt, om et liberalt

1. Om en begrænsning i adgangen hertil for advokater, se Axel H. Petersen: Indledning til Advokatgerningen II, p. 168. Efter Tandlægeforeningens kollegiale vedtægt § 4 må overtageren af en praksis kun i 5 år efter overdragelsen betegne sig som overdragerens efterfølger.

samvirke skulle kunne benytte navne på andre end i samvirket værende personer, selv om disse andre måtte have givet tilladelse hertil eller f. eks. tidligere havde været deltagere i samvirket. De liberale samvirker er alle karakteriserede af et snævert personligt tillidsforhold mellem de enkelte deltagere og dem, der gør brug af samvirket, hvorfor det forekommer stødende, om et samvirke skulle kunne gøre brug af navnet på en ikke i samvirket værende person, selv om denne måtte have været medlem af samvirket tidligere. Opstår spørgsmålet om navngivelse af samvirket i forbindelse med oprettelsen af kontrakten omkring samvirket, forekommer det rigtigt at drage omsorg for, at misbrug af denne art ikke kan finde sted. Det kan imidlertid næppe anses for at være ulovligt at benytte navnet på en ikke i samvirket værende deltager, forudsat benyttelsen ikke er retsstridig i forhold til vedkommende. Spørgsmålet har i nogen grad sammenhæng med spørgsmålet om, i hvilket omfang deltagere i liberale samvirker hæfter for hinandens adfærd, jfr. nedenfor § 7, hvorefter det i almindelighed må antages, at deltagere i liberale samvirker ikke uden videre hæfter for hinandens adfærd.

I det udarbejdede forslag til en ny firmalov, som omfatter en række liberale samvirker, foreslås optaget en bestemmelse om, at firmaet ikke må indeholde navn på andre end fuldt ansvarlige deltagere. Ved en deltagers udtræden kan vedkommende deltagers navn dog bevares i firmaet, hvis han har givet tilladelse hertil, eller ved død, hvis han ikke kontraktsmæssigt har taget forbehold herimod.

De for de liberale erhverv gældende kollegiale regler giver ingen bestemmelse om navngivelsen af liberale samvirker inden for erhvervene. I de annonceringsregler, som foreskrives, forudsætter reglerne dog, at de enkelte erhvervsudøvere driver deres virke under brug af dem personlige navne. I praksis består der dog formentlig ved rådgivende ingeniører, statsautoriserede revisorer og fondsbørsvekslerere en vis tradition for at forretninger drives under brug af grundlæggerens eller de oprindelige indehaveres navne.

II. Hjemsted

Noget krav om angivelse af hjemsted i en kontrakt om et liberalt samvirke kan ikke opstilles.

Er der imidlertid for samvirket angivet et hjemsted, vil dette i sig selv kunne have selvstændig retlig betydning i relation til spørgsmålet om *værneting*, jfr. Rpl. § 238, og for *tinglysning*, jfr. *UfR. 1954. 1 HD*, der anerkender gyldigheden i et interessentskabs konkursbo af et løsrørepantebrev, som var tinglyst ved interessentskabets værneting, skønt det ikke var tinglyst ved de respektive interessenters værneting.

Indeholder aftalen om samvirket ikke nogen regel om hjemsted, må det bero på en konkret afgørelse af det enkelte samvirkes omfang, om samvirket i retlig henseende kan siges at have noget hjemsted. Er samvirket ikke fuldt integreret mellem samvirkets deltagere, f. eks. således at det kun omfatter omkostningsproblemerne, må det antages, at samvirket ikke i retlig henseende har noget hjemsted, hvorfor søgsmål o. lign. må rettes mod enkelte af deltagerne i samvirket i overensstemmelse med Rpl. § 250, jfr. § 245. Om vedtagelse af voldgift henvises til § 15.

III. Formål

A. Betydningen af at angive formålet

Som nævnt under § 1 indebærer spørgsmålet om en angivelse af formålet i samvirke kontrakter ikke helt de samme problemer som spørgsmålet om angivelsen af formålet i et aktieselskab eller interessentskab inden for handel, håndværk eller industri. Ved de liberale samvirker vil formålet i vidt omfang følge af sagens natur i kraft af de regler og den tradition, som gælder for den form for erhvervsudøvelse, som de enkelte deltagere står som udøvere af. Sluttes flere arkitekter sig sammen om en arkitektvirksomhed, følger det af fagets tradition og Danske Arkitekters Landsforbunds regler for arkitektvirksomhed, hvorledes formålet for virksomheden tegner sig, ligesom noget sådant vil ligge forholdsvis klart, hvis advokater sluttes sig sammen om at drive advokatvirksomhed, eller læger opretter en fælles lægevirksomhed.

Spørgsmålet om formålsangivelsen er dog ikke ganske uden betydning. Ofte vil traditionen og reglerne for udøvelsen af de liberale erhverv være så vide, at man af hensyn til deltagerne i samvirket er nødt til at opstille visse begrænsninger i deltagernes virke, således at kun en del af det virke, som sædvanemæssigt udøves inden for erhvervets rammer, vedrører samvirket.

I denne forbindelse kan først nævnes den virksomhed, som ovenfor under p. 40 er angivet som værende af en så *farlig art*, at det bør forbydes samvirkets enkelte deltagere at udøve den. Sluttes nogle arkitekter sig sammen om at drive tegnestuevirksomhed, bør det i samarbejdskontrakten præciseres, at samvirket altså ikke gælder byggeri for samvirkets regning, selv om en sådan virksomhed er lovlig efter Landsforbundets vedtægt for arkitektvirksomhed.

Bortset fra disse tilfælde vil det meget ofte kunne være nødvendigt at tage stilling til spørgsmålet om udøvelse af enkelte *specielle dele af deltagernes erhverv*. Udarbejdes en samvirkekontrakt mellem arkitekter om tegnestuevirksomhed, bør der f. eks. tages selvstændig stilling til spørgsmålet om de

enkelte deltageres adgang til deltagelse i arkitektkonkurrencer, om en eventuel gevinst er den enkelte deltagers eller samvirkets, om udførelsen af den byggeopgave, som konkurrencen eventuelt måtte medføre, skal finde sted inden for eller uden for samvirkets rammer, ligesom der i almindelighed må tages stilling til spørgsmålet om udnyttelse af licensrettigheder og lignende, jfr. § 5.

I formålsbestemmelsen må angives, i hvilket omfang indtægter ved andet virke, f. eks. ved undervisningsvirksomhed, tilkommer samvirket, jfr. § 8 I.

Angivelse af formålet har en vis beskyttende virkning i forhold til samvirket, idet formålsangivelsen dels indebærer en begrænsning i de enkelte deltageres adgang til at disponere i forhold til tredjemand, dels indebærer en vis sikkerhed for, at ingen af deltagerne i samvirket begynder at foretage dispositioner, som ligger uden for formålets rammer, uden at der består enighed herom mellem de øvrige deltagere. Skulle noget sådant finde sted, vil en angivelse af formålet i samvirkekontrakten i meget høj grad støtte en påstand fra de øvrige deltagere om misligholdelse med deraf flydende konsekvenser, jfr. § 10 IV.

B. Formålet skal være lovligt

Ved liberale samvirker må opstilles et krav om, at samvirkets *formål skal være lovligt*. Deltagerne i samvirket kan ikke ved dannelsen af samvirket opnå et formål, som de ikke enkeltvis kunne have opnået inden for de rammer, som gælder for udøvelsen af deres virksomhed.

a. FORMÅLET ER LOVSTRIDIGT

At deltagere ikke ved oprettelsen af et selskab kan omgå *lovgivningens regler*, er ofte fastslået. I denne forbindelse kan henvises til bemærkningerne ovenfor vedrørende *UfR. 1964, 264 ØLD* om advokatvirksomhed i aktieselskabsform. Af domme om foreninger stiftet med det formål at omgå lovgivningens bestemmelser, og hvor foreningsdannelsen nægtedes anerkendt af domstolene, kan henvises til *UfR. 1926, 129 ØLD*, som omhandlede spørgsmålet om lovligheden af Adlon-klubben, og *UfR. 1926, 403 ØLD*, som handlede om lovligheden af Lorry-klubben. Endvidere kan henvises til *UfR 1928, 552 og 1011 HD* om lovligheden af Nørhale Kørselsforening. Om spørgsmålet i relation til foreninger henvises til Poul Meyer, Dansk Foreningsret, p 13–18.

b. FORMÅLET ER STRIDENDE MOD ORGANISATIONSFORPLIGTELSE

Samvirkets formål skal være lovligt i forhold til de kontraktsmæssige forpligtelser, som de enkelte deltagere i forvejen er underkastet. *Er alle deltagerne i samvirket* underkastet en kontraktsmæssig forpligtelse, må de ikke

danne samvirket på en måde, som er stridende mod denne kontraktsmæssige forpligtelse. Gør de det, vil samvirket være ugyldigt i det omfang, overtrædelsen af den kontraktmæssige forpligtelse vil stride mod tredjemands rettigheder. Dette resultat er fastslået af domstolene inden for arbejdsrettens område ved samvirkedannelser, som rummede en overtrædelse eller omgåelse af de for deltagerne gældende kollektive overenskomster.

I *UfR.* 1953, 897 antog den faste voldgiftsret således, at en interessentskabskontrakt, som var indgået med 3 på en klichéfabrik beskæftigede arbejdere, var ugyldig i forhold til de pågældende arbejderes forbund.

I *UfR.* 1930, 838 havde en frisørmester indgået en interessentskabskontrakt med sin svend, således at denne skulle betale 300 kr. for halvdelen af inventaret, og således at de skulle dele udgifterne ved forretningens drift og ligeledes det eventuelle underskud, dog bortset fra salg af enkelte varer, som skulle tilfalde mesteren, som over for husværten vedblivende stod som lejer. Denne kontrakt blev af den faste voldgiftsret antaget at være en arbejdskontrakt, og mesteren fandtes ved at have beskæftiget svenden at have overtrådt en ham over for vedkommende arbejderforbund påtaget forpligtelse til kun at beskæftige dets medlemmer. Mesteren blev for overtrædelsen af overenskomsten pålagt en bod.

I *UfR.* 1929, 911 havde en bagermester indgået en interessentskabskontrakt om sin forretning med en bagersvend, således at de delte fordel og tab lige og hæftede solidarisk over for tredjemand. Kontrakten kunne opsiges med 6 måneders varsel, og den opsagte interessent kunne på nærmere fastsatte vilkår overtage forretningen. I dette tilfælde antog den faste voldgiftsret, at der var tale om en reel interessentskabskontrakt, og at parterne derfor ikke havde handlet stridende mod de for faget gældende kollektive overenskomster. Samme resultat antog den faste voldgiftsret i *UfR.* 1927, 846 og 1927, 844.

Er ikke alle deltagerne i samvirket underkastet de samme forpligtelser for udøvelsen af deres virke, er det et selvstændigt spørgsmål, om en kontrakt er ugyldig, hvis dens formål omfatter et virke, som rækker ud over, hvad de deltagere, for hvilket virket er begrænset, kan foretage sig. Spørgsmålet må besvares med udgangspunkt i en fortolkning af de bestemmelser, som begrænser de enkelte deltageres udøvelse af deres virke.

I de tilfælde, hvor der er opstillet begrænsninger i udøvelse af de liberale erhverv, er sådanne begrænsninger i almindelighed suppleret med forbud mod at udøve af erhvervet *har samarbejde med personer, som ikke i faglig, moralsk eller personlig henseende honorerer de krav, som er opstillet for udøvelsen af det pågældende erhverv.* I advokatsamfundets vedtægter for advokaters erhvervsvirksomhed er således forbud mod samvirke med vinkelskrivere, i Lægeforeningens vedtægter er forbud mod, at læger samvirker med kvaksalvere, i Vedtægt for Rådgivende Ingeniører og i Vedtægt for Arkitektvirksomhed er der forbud mod, at rådgivende ingeniører og arkitekter driver entreprenørvirksomhed, hvilket forbud naturligt udelukker rådgivende ingeniører og arkitekter fra at deltage i samvirker med entreprenørvirksomhed som formål. Medlemmer af Landinspektørforeningen må kun

samvirke med medlemmer, statseksaminerede ejendomsmæglere må kun have samarbejde med andre statseksaminerede ejendomsmæglere o.s.v.

I vidt omfang vil virkningen af en overtrædelse af de nævnte for erhvervsudøvelsen gældende begrænsninger være ensbetydende med, at den indgåede samarbejdsaftale er ugyldig. Med udgangspunkt i dommen i *UfR 1964. 264 ØLD*, som fastslår, at advokatvirksomhed ikke lovligt kan drives i aktieselskabsform, kan man formentlig uden betænkelighed antage, at en aftale, hvorved en advokat overlader det til en person, som ikke er advokat, at administrere sin virksomhed, vil være ugyldig som stridende mod de for udøvelse af advokatvirksomhed gældende regler.

De reale grunde, som ligger bag forbudet mod, at advokatvirksomhed drives i aktieselskabsform, nemlig at en advokat ikke på denne måde énsidigt skal kunne unddrage sig de for advokatvirksomhed gældende regler, fører til, at advokater ej heller skal kunne unddrage sig reglerne ved at overtræde forbudet mod samarbejde med vinkelskrivere og benytte vinkelskrivere til at unddrage sig de for erhvervsudøvelsen gældende begrænsninger. En indgået aftale må antages at være ugyldig uafhængig af, om vinkelskriveren har været i god tro med hensyn til begrænsningerne for erhvervsudøvelsen for advokater.

Ofte må det imidlertid antages, at en overtrædelse af de for udøvelsen af et liberalt erhverv fastsatte regler ikke medfører ugyldighed af samarbejdsaftalen i de tilfælde, hvor ikke alle i samarbejdsaftalen deltagende personer er underkastet de pågældende krav.

Virkningen af en overtrædelse f. eks. af Landsforbundets forbud mod, at arkitekter driver entreprenørvirksomhed, vil således være begrænset til et spørgsmål om bod eller eksklusion af forbundet. Generelt kan det formentlig antages, at gør én af parterne sig skyldig i *overtrædelse af en foreningsmæssig eller kontraktlig forpligtelse*, vil overtrædelsen heraf ikke medføre ugyldighed af samarbejdskontrakten, med mindre noget sådant er fastslået i den aftale eller foreningsvedtægt, som overtrædes, og de øvrige i samvirket deltagende parter har været i ond tro herom i forbindelse med samarbejdsaftalens indgåelse. Er de for udøvelsen af erhvervet gældende regler derimod fastsat med hjemmel i *lov eller anordning, bekendtgørelse el. lign.*, må det bero på en fortolkning, om virkningen af overtrædelsen er ugyldighed, og fortolkningsresultatet må i dette tilfælde være uafhængigt af, om de deltagere, som ikke er underkastet begrænsningerne i erhvervsudøvelsen, har været i god tro om, at overtrædelse har fundet sted.

C. ULOVLIGT FORMÅLS BETYDNING OVER FOR TREDJEMAND

Er formålet for et liberalt samvirke stridende mod de for erhvervets udøvelse givne love og kollegiale vedtægter, opstår spørgsmålet om dette forhold får nogen betydning for deltagernes stilling over for tredjemand.

De under *a* og *b* fremstillede regler omhandler forholdet mellem deltagerne indbyrdes og over for de tredjemænd – først og fremmest de respektive erhvervsorganisationer – som er påtaleberettigede i henhold til de krænkede regler og vedtægter.

Har samvirket sluttet en aftale med tredjemand, og falder aftalen inden for samvirkets formål, må det antages, at en godtroende tredjemand kan støtte ret på aftalen, uanset om aftalen krænker de for deltagerne erhvervsudøvelse gældende regler. Denne antagelse forekommer bedst stemmende med reglen i Aktieselskabsloven § 17 og med det naturlige i, at deltagerne i samvirket er nærmere til at bære risikoen for formålsangivelsens lovlighed end medkontrahenten. Det sagte forudsætter selvsagt, at aftalen med tredjemand i øvrigt er gyldig.

Det må derimod antages, at overtrædelsen af de for erhvervets udøvelse gældende begrænsninger ofte vil bevirke, at relevant forudsætning svigter hos medkontrahenten, således at han kan træde tilbage fra aftalen.

I alle tilfælde, hvor der for udøvelsen af de liberale erhverv er givet regler, som tilsigter at sikre særlig sagkyndighed hos erhvervets udøvere, at sikre saglighed, og at sikre en rigtig og uafhængig behandling af klientens sag og varetagelse af hans interesser, må det antages, at den godtroende medkontrahent kan gøre overtrædelsen af disse regler gældende som en svigtende forudsætning og træde tilbage fra aftalen.

Som eksempel kan nævnes, at en klient opdager, at hans juridiske konsulent har mistet advokatbestillingen, eller at en bygherre opdager, at hans arkitekt eller rådgivende ingeniør er medindehaver af et entreprenørfirma. Resultatet må formentlig gælde uafhængigt af, om entreprenørfirmaet konkret er draget ind i byggeriet eller ej.

§ 4. KAPITALKONTI – FINANSIERING

I. Kapitalkonto

A. Kapitalkonto – anpart

Ved interessentskaber inden for handel, håndværk og industri må der ordentligvis for hver deltager føres en kapitalkonto, som viser, hvor stort et beløb hver deltager til enhver tid har stående som indskudt i samvirket. Ved liberale samvirker må der på samme måde oprettes en kapitalkonto for hver af samvirkets deltagere. Selv om et liberalt samvirke måtte være begrænset, må det tilrådes at oprette en kapitalkonto for hver deltager og i samvirkeaftalen give regler for sådanne kapitalkonti. Kun i meget begrænsede omkostnings-samvirker kan kapitalkonti antagelig undværes, f. eks. i tilfælde, hvor samvirket organiseres på den måde, at hver af deltagerne én gang om måneden betaler den hver enkelt deltager påhvilende del af de fælles udgifter. Selv i sådanne tilfælde kan der imidlertid komme økonomiske mellemværender mellem deltagerne og samvirket, hvor en kapitalkonto kan være praktisk.

I aftalen om et liberalt samvirke må der gives regler om deltagernes kapitalkonti, jfr. herom straks nedenfor. Spørgsmålet om *kapitalkontienes retlige stilling* må imidlertid meget klart adskilles fra spørgsmålet om, hvorledes ejendomsretten til den i samvirket værende formue skal tilhøre de enkelte deltagere. Ofte støder man selv blandt advokater på den opfattelse, at størrelsen af de enkelte deltageres kapitalkonti fikserer størrelsen af den enkelte deltagers anpart af samvirket. En sådan opfattelse er næppe rigtig, og det må meget frarådes at gennemføre en bestemmelse i samvirkeaftalen om, at den til enhver tid værende kapitalkonto for de enkelte deltagere fikserer disses anparter i samvirkets formue. Indadtil er kapitalkontoen at betragte som en mellemregningskonto, hvoraf fremgår, hvor stort et økonomisk bidrag den enkelte deltager gennem årene har ydet til samvirket, og kapitalkontoen er derfor snarere at betragte som en art bogførsel med de enkelte deltageres tilgodehavender i samvirket. Har samvirket eksisteret i nogen tid, vil der meget ofte i samvirket være værdier, som overstiger summen af deltagernes kapitalkonti. Dette vil f. eks. være tilfældet, hvis de reelle værdier i samvirket er større end det beløb, hvortil disse værdier er bogført i samvirket, eller hvor der i samvirket er fremkommet værdier, som ikke bogføres. Som eksempler på sådanne værdier kan nævnes den til samvirket knyttede goodwill og den i arkitektvirksomheder oparbejdede ophavsret i forbindelse med tegningsmateriale m. v. Gør man deltagernes ejendomsret i

samvirket afhængig af kapitalkontiernes saldi, kommer man ud i tilfældigheder, idet kapitalkontiene for de enkelte deltagere ofte er indbyrdes svingende. Der-til kommer, at de faktorer, som har indflydelse på kapitalkontiernes størrelse, normalt ingen rolle spiller i forbindelse med bedømmelsen af fordelingen af ejendomsretten i samvirket mellem deltagerne. Spørgsmålet om fastlæggelse af deltagernes anparter af samvirkets formue behandles nedenfor i § 5. Om de skattemæssige konsekvenser af »svingende anparter« se § 16.

B. Kapitalkontoens funktion ved samvirkets dannelse

På kapitalkontiene opføres først og fremmest de enkelte deltageres *indskud* i samvirket ved dets etablering.

Startes samvirket fra bunden, vil deltagerne normalt træffe en aftale om, hvor meget hver af deltagerne skal indbetale til finansieringen af samvirkets start og fremtidige drift. Disse indskud fra deltagernes side opføres på kapitalkontiene. Undlader en deltager at indbetale det beløb, han har forpligtet sig til, vil de øvrige deltagere kunne indkræve beløbet i overensstemmelse med de almindelige regler for fordringers inddrivelse. Om spørgsmålet for handelselskabers vedkommende henvises til Nial p. 130 ff.

Etableres samvirket omkring en eksisterende virksomhed, således f. eks. hvor en medarbejder optages i en virksomhed, som hidtil har været drevet som enkeltmandsvirksomhed, vil de værdier, som findes i den oprindelige virksomhed normalt blive indskudt i samvirket.

Behandlingen af disse værdier rummer flere problemer. Opgørelsen af størrelsen af værdierne i den eksisterende virksomhed adskiller sig ikke fra de problemer, som fastsættelsen af værdier i liberale samvirker normalt rejser, se herom § 11. Om visse specielle forhold ved stiftelsen af samvirker, specielt med hensyn til good-will-værdien, se § 1 V.

De værdier, som samvirket repræsenterer, skal normalt indgå i det fremtidige samvirke, idet de skal danne grundlaget for hele samvirkets virke og for samvirkets finansiering. Dette betyder, at *den oprindelige indehaver på en eller anden måde skal vederlægges for den værdi, som gennem samvirke-aftalen kommer de nye deltagere til gode*. Denne vederlæggelse kan ske på principielt tre forskellige måder.

1. Man kan lade den *oprindelige indehaver stå med en anpart af samvirket, som i realiteten er så stor, at den omfatter hele samvirket*, f. eks. 98 %. Denne fremgangsmåde rummer den fordel, at man ikke ved samvirkets dannelse behøver at konstatere værdierne i den eksisterende forretning med deraf følgende skattemæssige konsekvenser, jfr. nedenfor. Fremgangsmåden er normalt ikke farbar, idet den modvirker samvirkedannelsen. De nye deltagere får ingen reel anpart af samvirket. Forholdet minder derfor mere

om et udvidet ansættelsesforhold end om et samvirke. Dertil kommer, at skævheder i anpartsforholdene, som måske kan være velbegrundede ved samvirkets start, medfører åbenbare urimeligheder, hvis samvirket har bestået i lang tid, idet den fremdrift, som måtte være kommet efter samvirkets dannelse normalt i højere grad vil skyldes de nye deltageres aktivitet end den gamle deltagers virke. Om de skattemæssige konsekvenser se nedenfor under 3 b.

2. Det mest reelle forekommer at være at *gøre den fulde værdi af den eksisterende forretning op og godskrive den gamle deltager denne værdi på hans kapitalkonto*. Samvirkets statusmæssige værdi bliver dermed nul, og man kan uden ulempe bestemme, at deltagerne i samvirket har lige store anparter. Den gamle deltager må herefter gives en adgang til over en periode at trække penge ud af samvirket ialt svarende til det beløb, hans kapitalkonto overstiger det beløb, som i samvirkeaftalen er fastsat for størrelsen af deltagerens kapitalkonti, mod omvendt at de nye deltagere forpligter sig til at tilvejebringe kapitalkonti til et tilsvarende beløb ved indbetaling eller ved at undlade at hæve udbytte.

Denne naturlige fremgangsmåde vil normalt være uanvendelig i praksis som følge af de skattemæssige konsekvenser, fremgangsmåden indebærer for den oprindelige deltager. Opgør man hele værdien af hans virksomhed og godskriver denne værdi på kapitalkonto, er det ensbetydende med, at *alle afskrivninger kommer frem til beskatning, alle ikke bogførte udestående fordringer, jfr. § 11, bliver ført til indkomst og beskattes, og goodwill-værdien vil medføre særlig indkomstskat*. Da samvirkedannelsen samtidig med at rejse skattekravet medfører, at alle værdier bindes og ikke kan bruges til skattebetaling, må man forudse, at den oprindelige deltager får store økonomiske vanskeligheder ved arrangementet, jfr. § 16.

3. En begrænsning af skattepligten i tilfælde 2 vil man kunne opnå ved *ikke at vederlægge den gamle deltager gennem kapitalkontoen, men gennem betalinger fra de nye deltagere uden om samvirket*. Indskydes den oprindelige virksomhed i samvirket, vil dette i realiteten være ensbetydende med en overdragelse af en del af virksomheden til de nye deltagere, nemlig for så stor en del, som svarer til de nye deltageres anparter i samvirket. Lader man de nye deltagere betale den gamle deltager et beløb, som svarer til værdien af den anpart, de nye deltagere får i samvirket, opnår man, at den værdi, som svarer til den gamle deltagers anpart, ikke kommer til beskatning ved samvirkets dannelse.

Den anpart, som overdrages til den nye deltager, vil medføre nogle skattemæssige konsekvenser for den gamle (sælgende) deltager. Disse skattemæssige konsekvenser stiller sig forskelligt afhængig af, på hvilken måde overdragelsen sker. I almindelighed må man tilstræbe, at den nye deltager enten

straks eller over en kortere periode opnår en anpart af en sådan størrelsesorden, at alle deltagerne i samvirket har lige store anparter.

a. Den simpleste måde at ordne spørgsmålet på bliver, at *den nye deltager betaler den gamle deltager et beløb svarende til den fulde værdi af den overtagne anpart* eller f. eks. ved udstedelse af et gældsbrev forpligter sig til at betale et beløb svarende til anpartens værdi.

Konsekvensen heraf vil, jfr. § 16, for den gamle deltager være, at han kommer til at svare særlig indkomstskat af det beløb, good-will'en overstiger 1.000,— kr. Herudover vil overdragelsen kunne rejse nogle skattekrav, f. eks. fordi visse afskrivninger kommer frem. Et særligt problem, som ofte kommer frem i disse tilfælde, er de ikke bogførte udestående fordringer, jfr. § 10 III D. Undlader man at optage disse fordringer, betyder det, at fordringerne efter samvirkets dannelse kommer frem som overskud i samvirket, og at en del af disse fordringer da vil blive udbetalt den nye deltager som overskud, til trods for at han ingen andel har i fordringernes erhvervelse. Optager man de udestående fordringers værdi fuldt ud, vil noget sådant være ensbetydende med, at den gamle deltager kommer til at svare indkomstskat af beløbet, hvilket normalt vil give ham store økonomiske vanskeligheder, bl. a. fordi han sjældent vil have mulighed for at trække pengene ud af samvirket, idet de normalt skal bruges til dettes fortsatte finansiering. En mulighed for at lade den gamle deltager få en del af fordringerne består ved at lave en skæv overskudsfordeling i de første år af samvirkets tilværelse. Om de skattemæssige konsekvenser heraf se nedenfor under b og c.

Spørgsmålet om behandlingen af de ikke bogførte udestående fordringer er forskellig fra erhverv til erhverv. I Dyr lægeforeningens standardformular bestemmes det udtrykkeligt, at de indtil overtagelsesdagen opståede tilgodehavender tilhører den oprindelige ejer, og det forudsættes således, at alle udestående fordringer aktiveres. Nogen risiko herved er der næppe ved dyr lægeforretninger, hvor indtægten stammer fra de enkelte konsultationer af kortere varighed. Anderledes er forholdet f. eks. for advokater og landinspektører, arkitekter og rådgivende ingeniører.

For den nye deltager, som overtager anparten i samvirket og betaler herfor, gælder der en adgang til at afskrive det beløb, han har betalt for good-will, med 15 % om året og fradrage dette beløb på sin skattepligtige indkomst, jfr. nedenfor, § 16.

b. Den tanke melder sig naturligt at søge at undgå de under a nævnte skattemæssige konsekvenser for den gamle deltager ved at *overdrage en del af anparten om året, indtil alle deltagerne har lige store anparter*. Aftaler man, at den nye deltager kun overtager f. eks. 10 % ved samvirkets dannelse, vil selvsagt et væsentlig mindre beløb komme frem til beskatning. Senere

kan man da overdrage endnu en anpart o.s.v., indtil alle har lige store anparter.

I disse tilfælde må man, hvis ordningen skal være reel, kræve, at der foretages *et egentligt opgør af samvirkets værdi*, hver gang en del af dette skifter ejer. Fastlægger man overdragelserne af anparterne for de kommende år, risikerer man meget let, at en sådan aftale skatteretligt bliver opfattet som en aftale om overdragelse af hele den samlede anpart, og dennes samlede værdi vil da komme frem til beskatning. Bliver dette resultatet, har man intet opnået skatteretligt.

En vis mulighed for at fordele skattebyrden over flere år har man, såfremt man kan gøre overdragelsen af anparten eller dele heraf og / eller vederlaget herfor *betinget af fremtidige uvisse kendsgerningers indtræden*, f. eks. af at parterne er i live og virker i samvirket, idet retten først da er erhvervet, når betingelsen viser sig at være opfyldt. Ordningen rummer den risiko, at betingelsen ikke opfyldes, f. eks. fordi den gamle deltager dør, hvorved hans ret bortfalder, hvilket i høj grad kan være stridende mod hans interesse i ægtefællers og børns underhold. I et vist omfang vil betingelserne dog kunne imødegås, ved at man tegner forsikringer mod deres indtræden.

På samme måde som under *a* kan den nye deltager afskrive 15 % om året af betalingen for good-will.

Bortset fra de skattemæssige ulemper rummer ordningen de ulemper, som er beskrevet ovenfor under 1.

c. En tredje mulighed for at vederlægge den gamle deltager for værdien af den anpart, han overlader den nye deltager, er at *aftale en skæv fordeling af overskuddet*, således at den gamle deltager i en årrække efter samvirkets dannelse oppebærer en anpart af overskuddet, som er større end den del, hans relative arbejdsindsats berettiger ham til.

Skatteretligt medfører denne ordning, at den gamle deltager bliver indkomstbeskattet af det fulde overskud, som han får udbetalt. Han kommer således gennem årene til at svare fuld indkomstskat af hele den overdragne anparts værdi. Dette forhold vil normalt medføre, at den gamle ved denne fremgangsmåde bliver hårdere skattet end efter de under *a* og *b* skitserede ordninger.

Endvidere rummer ordningen den ulempe for den gamle deltager, at han kun får udbetalt et beløb, hvis samvirket frem over giver overskud. Svarer den nye deltagers indsats ikke til forventningerne, og bliver der intet overskud, mister den gamle deltager den overdragne anparts værdi. I et vist omfang kan man modvirke noget sådant, f. eks. ved at bestemme, at den gamle deltager skal have udbetalt et fikseret beløb om året i en årrække. I et sådant tilfælde risikerer man imidlertid, at skattevæsenet kapitaliserer de årlige ydelser og beskatter kapitalværdien i overdragelsesåret. Denne kon-

sekvens kan dog imødegåes ved, at man betinger retten til de årlige udbetalinger af fremtidige uvisse kendsgerningers indtræden.

I forhold til den nye deltager rummer ordningen den åbenbare fordel, at han ikke selv skal betale den gamle deltager noget beløb. Er han uden formue, slipper han således for den skat, som er forbundet med at tjene de penge, han under de i *a* og *b* nævnte ordninger skal betale til den gamle deltager.

Ad a–c. Det er umuligt at sige noget generelt om, hvilken af de nævnte ordninger der må foretrækkes, idet spørgsmålet ganske afhænger af de konkrete forhold. Normalt vil de under *a* og *b* nævnte ordninger skatteretligt være billigere end den under *c* nævnte ordning for den gamle deltager, men givet er det ikke. Hvilke af ordningerne der skatteretligt set er gunstigst for den nye deltager, afhænger helt af de konkrete omstændigheder.

Generelt kan det kun siges, at *man, forinden overdragelsen af anparten sker, meget nøje må drøfte de skatteretlige konsekvenser med sin advokat og revisor og sammen med disse finde frem til den billigste ordning.*

Eksempler på kontraktsbestemmelser for de forskellige overdragelsesmåder er optaget i Dyrlegeforeningens standardformular, § 5.

C. Kapitalkontoens funktion under samvirkets drift

Kapitalkontoen godskrives normalt de enkelte deltagers *udbytte* af samvirket. Dette bør dog ikke være ensbetydende med, at det pågældende overskud ikke kan udbetales helt eller delvis, idet noget sådant vil kunne være skattemæssigt meget ubehageligt for de enkelte deltagere. Spørgsmålet, der er en underafdeling af spørgsmålet om deltagerens adgang til at hæve indestående på kapitalkonti, skal behandles nedenfor under II D.

På kapitalkontoen opføres endvidere de indbetalinger, som de enkelte deltagere måtte foretage i samvirket.

Lides der i samvirket *tab*, som ikke kan dækkes over den årlige drift, vil sådanne tab blive belastet deltagerne ved, at disses kapitalkonti nedskrives i det omfang, tabene ikke dækkes ved kontante indbetalinger fra deltagerne.

II. Samvirkets finansiering

A. Kapitalkontoens størrelse

I aftalen om et liberalt samvirke bør der optages en *bestemmelse om mindstestørrelsen af de enkelte deltagers kapitalkonti*. Fastlæggelsen heraf må ske under hensyntagen til samvirkets kapitalbehov og likviditet. Spørgsmålet er afhængigt af, på hvilken måde samvirket ønskes finansieret. Består mulighe-

den for at finansiere samvirket ved optagelse af kredit, kan kapitalkontiene gøres mindre. Generelt set bør kapitalkontienes minimumsbeløb sættes så lavt, som det vil være forsvarligt under hensyntagen til samvirkets art. Ved liberale samvirker er kapitalbehovet ikke så stort, som det ofte vil være inden for handel, håndværk og industri. Kapitalbehovet vil normalt være begrænset til de løbende driftsomkostninger vedrørende samvirket, hvilket vil sige omkostninger ved kontoret, tegnestuen eller konsultationen, herunder lønninger til personale, hvorimod der ved liberale samvirker normalt ikke vil være investeringsopgaver af nævneværdig art. Som en god gennemsnitsregel kan man regne med, at summen af deltageres kapitalkonti bør sættes således, at den svarer nogenlunde til *de budgetterede omkostninger for seks måneders drift af samvirket*. Ofte vil deltagerne i samvirket foretrække, at kapitalkontiene sættes til et beløb, som er mindre, end hvad der kræves til seks måneders drift. Deltagerne vil meget ofte have en interesse i selv at placere deres penge fremfor at have dem bundet i samvirket. Man må dog her være klar over, at en sådan indstilling vil kunne true samvirkets likviditet, og en kraftig begrænsning af minimumsbeløbet for de enkelte deltageres kapitalkonti bør kun gennemføres, såfremt man har nogenlunde sikkerhed, enten for at samvirket kan finansieres med fremmed kapital, eller for at de enkelte deltageres økonomi er så god, at man kan regne med, at de løbende vil være i stand til at foretage indbetalinger til dækning af samvirkets omkostninger, når dette måtte blive nødvendigt.

Uden for det sagte må holdes de tilfælde, hvor samvirket mellem deltagerne er et *rent omkostningssamvirke*, således at hver enkelt deltager selv tager den fulde fortjeneste af de ham vedrørende sager. I dette tilfælde vil samvirket ikke have andre indtægter end bidragene fra de enkelte deltagere. I sådanne tilfælde er der næppe nogen grund til at arbejde med penge indestående i samvirket, idet disse penge kun vil være indbetalt til dækning af fremtidige omkostninger. Ud over en vis meget ringe likviditetsreserve bør man i disse rene omkostningssamvirker nøjes med en bestemmelse om, at *de enkelte deltagere månedlig skal indbetale et beløb til dækning af omkostningerne*, således at det overlades de enkelte deltagere selv at bestemme, hvorledes de ønsker at placere deres kapital, og hvordan de vil skaffe indbetalingerne.

B. Deltageres indskudspligt

Har man i aftalerne om et liberalt samvirke truffet *aftale* om, at deltagerne ved samvirkets start skal indbetale et beløb til samvirket, vil de enkelte deltageres pligt hertil være underkastet de almindelige regler om opfyldelse af gældsforpligtelser.

Har man i samvirkekontrakten truffet bestemmelse om, at deltagernes kapitalkonti skal holdes på et fikseret minimumsbeløb, opstår spørgsmålet, om de enkelte deltagere er forpligtet til at indbetale penge til samvirket, hvis deres kapitalkonti er mindre end det beløb, som er fastsat i samvirkekontrakten.

Er deltagernes kapitalkonti forskellige, fordi unge medarbejdere indtræder i et bestående samvirke, jfr. ad I B a, må der i samvirkeaftalen træffes detailleret bestemmelse om, hvorledes de indtrædendes kapitalkonti bringes op på det aftalte minimumsbeløb. Forholdet vil normalt være det, at de ny-indtrædende ikke har nogen nævneværdig kapital, og at den eneste mulighed, de har for at tilvejebringe kapitalkontoen, er at indbetale de penge til samvirket, som de har tjent i forbindelse med deres virksomhed i samvirket. I dette tilfælde bestemmes det således meget ofte, at de unge deltagere er forpligtet til at lade en del af deres overskud i samvirket indestå, indtil kapitalkontoen har fået det fastsatte minimumsbeløb. Således som beskatningssystemet er indrettet, vil en sådan klausul imidlertid kunne blive meget ubehagelig for de unge deltagere, idet de skal svare skat af det overskud, som godskrives deres kapitalkonti. Det må derfor i almindelighed frarådes at binde hele det overskud, som indsættes på kapitalkontoen, men i stedet at give mulighed for, hvis det bliver nødvendigt, at de pågældende deltagere af kapitalkontoen kan hæve et beløb, som svarer til den skat, som overskuddet vil medføre for dem.

Bortset fra det tilfælde, hvor en deltager skal oparbejde en kapitalkonto, vil spørgsmålet om deltagernes forpligtelse til at holde deres kapitalkonti på et fikseret minimumsbeløb være identisk med spørgsmålet, om de enkelte deltagere har *pligt til at foretage indskud* i samvirket i tilfælde af, at der er lidt tab i samvirket.

Er der ikke i samvirkeaftalen truffet bestemmelse herom, antages det i teorien, at de enkelte deltagere ikke er forpligtet til at foretage indskud til dækning af tab i samvirket.

Sindballe/Klerk hævder således p. 33 ff, at en deltager ikke er forpligtet til at foretage indskud til dækning af tab i et interessentskab end ikke i de tilfælde, hvor hans kapitalkonto som følge af tab bliver negativ. Som begrundelse for denne regel anføres, at »en begrænsning i omfanget af de midler, der stilles til disposition for et selskab, normalt vil medføre en begrænsning med hensyn til omfanget af de dispositioner, selskabet kan indlade sig på, og dermed en begrænsning af størrelsen af det mulige tab«. Er der lidt så store tab, at den samlede anlægs- og driftskapital ikke længere er til stede, må selskabet efter Sindballe/Klerk standse sin virksomhed. På samme måde antager Torp, side 25, at »interessenterne ikke uden særlig hjemmel er pligtige at gøre nye indskud, og at navnlig majoriteten ikke kan tvinge mino-

riteten hertil, thi derved ville hele grundlaget for virksomheden og forudsætningen for de enkelte deltageres indtræden i interessentskabet forrykkes«.

Spørgsmålet har ikke i særlig vidt omfang været forelagt for domstolene. Af *domme* om spørgsmålet kan dog nævnes følgende:

UfR. 1925, 932 HD, som drejer sig om en tømmerhandel, der i begyndelsen af 1921 var kommet i økonomiske vanskeligheder, hvorfor den ene af indehaverne, som ledede forretningen, forlangte en indbetaling fra sin medinteressent til dækning af forretningens underskud. Medinteressenten nægtede at dække sin andel af underskuddet, ca. 16.000 kr., hvorfor den første krævede interessentskabet opløst under henvisning til, at der forelå misligholdelse.

I dommens præmisser siges bl. a., at det »også uden udtrykkelig bestemmelse i interessentskabskontrakten må anses for en selvfølge, at der til interessentsens ret til at oppebære sin part af overskuddet svarer en pligt til at tilsvare sin part af underskuddet ... Idet fru Christiansen (den interessent, som nægtede at betale) herefter har været pligtig at tilsvare sin tredjedel af underskuddet i 1921, findes hendes nægtelse heraf under forhold, hvor dets indbetaling efter det oplyste må antages at have været nødvendig til forretningens fortsættelse, og hvor der må gås ud fra, at grosserer Christiansen (den anden interessent) dels havde indbetalt dels var beredt på at indbetale sin part af underskuddet, at måtte anses for en så væsentlig tilsidesættelse af hende pligter som interessent, at grosserer Christiansen har været beføjet til at betragte hende som udtrådt af interessentskabet fra den 1. januar 1922 at regne«. Dommen behandles nøje af Sindballe/Klerk side 34 f, der fortolker dommen således, at den i dommen fastslåede indbetalingspligt kun skulle være gældende for interessenten, såfremt interessenten ønskede samvirket fortsat. Denne opfattelse har sin støtte i indholdet af de af parterne nedlagte påstande, idet sagen for domstolene drejede sig om, hvorvidt den ene interessent var berettiget til at anse interessentskabet som værende ophørt som følge af den anden interessents nægtelse af at indbetale til dækning af det lidte tab. Dommen kan således ikke klart tages til indtægt for en regel om indskudspligt.

UfR. 1944, 717 HD omhandler et tilfælde, hvor der var truffet aftale om et samarbejde mellem 2 firmaer, og hvor det ene havde forpligtet sig til at stille midler til rådighed til betaling af arbejds løn i den anden interessents fabrik. På et tidspunkt nægtede det forpligtede firma at stille midler til rådighed til betaling af arbejds løn i fabrikken under henvisning til, at han havde et tilgodehavende fra tidligere ydede forstrækninger. Nægtelsen bevirkede, at der ikke i samvirket var midler til betaling af arbejds løn, hvorfor virket blev blokeret. I højsteretsdommen pålægges den nægtende interessent erstatningsansvar over for den anden interessent under hensyntagen til den påtagne forpligtelses afgørende betydning for opnåelsen af det ved samarbejdet tilsigtede resultat.

I *UfR 1954, 245 HD* omhandles et tilfælde, hvor 2 personer havde oprettet et væveri, hvortil den ene skaffede maskiner og kapital, medens den anden stillede sin arbejdskraft til disposition, således at et eventuelt overskud i det væsentlige skulle deles lige mellem parterne. Væveriet gav tab, og spørgsmålet opstod, om den deltager, som skulle stille arbejdskraft til disposition, var forpligtet til at deltage i betalingen af tabet. I dette tilfælde kom højsteret til, at der ikke var etableret noget interessentskab mellem parterne, og at den pågældende derfor ikke var forpligtet til at bære halvdelen af det fremkomne underskud, men tværtimod var berettiget til at få godtgjort et beløb, som han tidligere havde betalt for at holde væveriet i gang.

Se endvidere *UfR* 1943, 200 *ØLD* og *J.U.* 1858, 247, der begge omhandler spørgsmålet om deltagers pligt til at indbetale i henhold til generalforsamlingsbeslutning herom.

På baggrund af domspraksis må det antages at være tvivlsomt, om interessenter i et interessentskab kan kræve, at der foretages indbetalinger til dækning af tab, som interessentskabet har lidt.

De synspunkter, som i teorien anføres til støtte for, at indbetaling ikke kan kræves af deltagerne, har ikke fuld vægt, hvor der er tale om *liberale samvirker*, idet disse liberale samvirkers økonomiske dispositioner og omfanget af deres virke ikke i nogen næneværdig grad er afhængige af størrelsen af deltagerens kapitalindskud. En arkitekt eller en advokat får ikke større forretning, fordi likviditeten i hans tegnestue eller kontororganisation er god.

Det må ikke mindst af hensyn til de øvrige deltagere i samvirket derfor i almindelighed i samvirkekontrakten bestemmes, at de enkelte deltagere er forpligtet til at foretage indskud i samvirket i det omfang, noget sådant er nødvendigt til at dække forfaldne forpligtelser i samvirket. Undlader man at træffe en sådan bestemmelse, risikerer man, at en enkelt af deltagerne i kraft af den fulde og solidariske hæftelse bliver sagsøgt til opfyldelsen af fællesskabets forpligtelser, og således at han i hvert fald i første omgang selv må betale de pågældende forpligtelser, uden at han af den grund har mulighed for at gøre gældende, at de øvrige deltagere har misligholdt deres forpligtelser i samvirket og derfor må udtræde af det. Ud over en forpligtelse til at betale forfalden gæld og i fornødent fald at indbetale beløb til dækning af sådan forfalden gæld forekommer det rimeligt, at de enkelte deltagere i samvirket har en klar interesse i, at samvirket drives på et sundt økonomisk grundlag. Inden for de liberale erhverv spiller det personlige tillidsforhold til erhvervets udøvere en langt større rolle end tillidsforholdet til udøvere af virksomheder inden for handel, håndværk og industri. En del af tillidsforholdet er også tillid til det økonomiske grundlag, på hvilket de enkelte udøvere af de liberale erhverv driver deres virke. Det forekommer derfor at være helt naturligt, at de enkelte deltagere i samvirket får en mulighed for at kræve, at alle deltagere i samvirket medvirker til, at dette til enhver tid drives på et sundt økonomisk grundlag, og således får ret til at kræve, at dette grundlag igen etableres, såfremt der er lidt tab, som truer samvirkets økonomi. Det må derfor tilrådes, at der i samvirkekontrakter om udøvelse af liberale erhverv optages bestemmelser, hvorefter *de enkelte deltagere er forpligtet til at foretage indbetalinger til dækning af underskud i tilfælde af, at kapitalkontiene kommer under et i kontrakten stipuleret minimumsbeløb.*

Er der ikke i samvirkekontrakten truffet nogen bestemmelse om *indskudspligt* eller om, at deltagerens kapitalkonti til enhver tid skal udgøre et vist minimumsbeløb, må det ud fra de anførte synspunkter antages at følge

af forholdets natur, at de enkelte deltagere er forpligtet til at foretage indskud i samvirket i det omfang, dette er nødvendigt for at sikre samvirkets økonomiske grundlag.

C. Deltagernes ret til at foretage indskud

Spørgsmålet, om de enkelte deltagere har ret til at foretage indskud i samvirket og på denne måde forøge deres kapitalkonti, spiller normalt ikke den store rolle i forbindelse med de liberale samvirker. Gennemfører man, som nævnt ovenfor, en sondring mellem kapitalkontiene og de enkelte deltageres anpartsret i interessentskabet, gennemfører man naturligt i sammenhæng hermed også en bestemmelse om fastlæggelsen af de enkelte deltageres ret til anpart i overskud, hvilken ret er uafhængig af størrelsen af de enkelte deltageres kapitalkonti.

Da kapitalkontiene normalt forrentes, vil en forøgelse af en deltagers kapitalkonto indebære en forøgelse af samvirkets renteudgift. De øvrige deltagere i samvirket kan være interesserede i, at renteudgiften ikke forøges, således at samvirket ikke kommer til at betale forrentning af midler, som samvirket ikke har brug for til sit virke. De øvrige deltageres interesse heri er selvsagt afhængig af størrelsen af den rentesats, som anvendes ved forrentningen af kapitalkontiene. Er denne rentesats større end normal bankbogsrente, vil et indskud fra den enkelte deltager være ensbetydende med, at samvirket nu skal forsøge at få placeret denne overskydende kapital på en måde, som giver en forrentning svarende til forrentningen af kapitalkontiene for derved at undgå at belaste samvirket med en overflødig udgift. Dette forhold taler for, at man ikke skal anerkende en adgang for de enkelte deltagere i samvirket til frit at foretage indskud i dette ud over den i interessentskabskontrakten fastsatte minimumsstørrelse for kapitalkontiene.

Inden for selskabsretten anføres endvidere til støtte for, at interessenter ikke på egen hånd kan forøge deres kapitalkonti gennem indskud, at indskuddet forøger kapitalen i virksomheden med deraf forøget risiko for, at selskabets virke udvides, hvilket kan true de øvrige interessenteres selskabsretlige forpligtelser. Synspunktet har næppe nogen særlig vægt i forbindelse med liberale samvirker, hvor omfanget af samvirkets erhvervsudøvelse ikke i samme grad som ved handel, håndværk og industri er afhængigt af størrelsen af samvirkets kapitalgrundlag.

Inden for de liberale samvirker kommer imidlertid spørgsmålet om deltagernes indbyrdes forhold til at spille en rolle i relation til adgangen til foretagelse af kapitalindskud. Har en deltager foretaget et stort indskud på sin kapitalkonto, og indtræffer der i årets løb tab derved, at omkostningerne overstiger de budgetterede omkostninger, vil disse omkostninger erfaringsmæs-

sigt blive dækket af de indbetalte penge. Ved periodens udløb kommer man da i den situation, at den deltager, som har foretaget indbetalingen, pludselig står som kreditor i forhold til de øvrige deltagere i modsætning til, hvis indbetalingen ikke havde fundet sted, hvor alle deltagerne ville stå lige som forpligtede i forhold til samvirket. Denne ændrede situation kan være ubehagelig for deltagerne i samvirket, hvorfor det må tilrådes i samvirkekontrakten at optage en bestemmelse om, *at ingen af deltagerne har ret til at foretage indskud ud over det i interessentskabskontrakten fastsatte minimumsbeløb for størrelsen af deltagernes kapitalkonti*. En undtagelse herfra kan eventuelt gøres med overskud i samvirket, men i almindelighed må det foretrakkes, at deltagerne i det tilfælde, at deres kapitalkonto er bragt op på det fastsatte beløb, tilpligtes at hæve deres overskud i samvirket i det omfang, dettes likviditet tillader noget sådant.

D. Deltagernes ret til at hæve af kapitalkontoen

Spørgsmålet, om en deltager skal have ret til at hæve af indestående på sin kapitalkonto, vil bortset fra tilfælde af udtræden kun komme til at foreligge i tilfælde af, at kontoen er godskrevet med et overskudsbeløb, eller i tilfælde, hvor den pågældende deltager i forbindelse med etableringen af samvirket har foretaget en indbetaling i samvirket, som overstiger den fikserede minimumsbetaling. Nogen adgang til at hæve penge på kapitalkontoen, så denne bliver mindre end et aftalt minimumsbeløb, består ikke uden aftale med de øvrige deltagere. I det førstnævnte tilfælde vil det være naturligt i kontrakten at give bestemmelse om, at deltageren har mulighed for at hæve af sin kapitalkonto, indtil denne er bragt ned på en størrelsesorden, som svarer til de øvrige deltageres kapitalkonti. Hensynet til samvirkets likviditet kan dog ofte medføre, at en sådan adgang må begrænses væsentligt, jfr. lige ovenfor.

Spørgsmålet om deltageres adgang til at kræve udbetalt beløb, som er indgået på kapitalkonti, har været forelagt domstolene.

I *UfR 1944, 1034 ØLD* omhandles et tilfælde, hvor 2 interessenter i 1923 havde indgået en interessentskabskontrakt, hvorefter hver interessent kunne hæve a conto 500 kr. om måneden, men skulle tilbagebetale, hvad han ifølge en årsopgørelse måtte have hævet for meget. I november 1943 opsagde den ene interessent kontrakten til ophør 1. juli 1944. Efter årsopgørelsen for 1943 forlangte den opsigende interessent udbetalt, hvad der ifølge opgørelsen tilkom ham som udbytte ud over a conto-beløbene. En sådan udbetaling kunne imidlertid ikke ske uden en yderligere belåning af selskabets aktiver, hvilket ville medføre betydelige vanskeligheder for driften. Landsretten fastslog, at udbetaling ikke skulle ske, og henviste til, at det havde været praksis i interessentskabet at henlægge ikke hævet udbytte til interessenternes kapitalkonti, og

til, at hverken kontrakten eller almindelige i interessentskabsforhold gældende regler gav en interessent ubetinget ret til at fordre udbetaling af udbyttet. Om spørgsmålet se også *SHT 1929, 23*.

E. Forrentning af kapitalkonti

Indeståender på kapitalkonti bør normalt forrentes, jfr. von Eyben p. 144. Er der ikke i interessentskabskontrakten optaget bestemmelse om forrentning af kapitalkonti, har ingen af deltagerne krav på at få sådanne indeståender forrentet, *SHT 1934, 47*.

Størrelsen af rentesatsen må afhænge af aftalen mellem deltagerne og bør i almindelighed være afhængig af, på hvilken måde indskuddet på kapitalkontiene er tilvejebragt. Er indskuddet tilvejebragt gennem optagelse af banklån, kan det være naturligt at fastsætte rentesatsen i overensstemmelse med de rentevilkår, der gælder for bankers udlån.

I almindelighed bør det dog tilstræbes, at rentesatsen for forrentningen af kapitalkontiene sættes lavt, f. eks. til 5 eller 6 %, således at man derigennem har en tilskyndelse for deltagerne til at holde kapitalkontiene på det nødvendige minimum.

§ 5. EJENDOMSRET – OPHAVSRET

Spørgsmålet om fastlæggelsen af deltagernes *ejendomsret* til samvirkets formue rummer ikke i sig selv store problemer, idet spørgsmålet kan aftales frit mellem deltagerne. Er der ikke truffet aftale om andet, må det normalt antages, *at hver af deltagerne har lige store anparter i samvirkets formue*. Under henvisning til bemærkningerne i § 4 I om deltagernes kapitalkonti kan det her fremhæves, at hver deltager har ejendomsret til sin kapitalkonto. I tilfælde af at formuen deles, opføres hver enkelt deltager i delingen med sin kapitalkonto. Spørgsmålet om de enkelte deltagers anparter kommer til at spille en rolle i det øjeblik, interessentskabets formue overstiger summen af kapitalkontiene. Hvorledes opgørelsen af samvirkets formue og delingen her gennemføres mellem deltagerne skal behandles nedenfor i § 11.

Er samvirkets formue mindre end summen af deltagernes kapitalkonti, har der været tab i samvirket. Delingen af dette tab må ske i overensstemmelse med de i kontrakten for deling af tab fastsatte regler, hvor størrelsen af deltagernes anparter vil kunne komme til at spille en vis rolle, jfr. herom nedenfor i § 11.

Ud over spørgsmålet om delingen af formuen kan anpartsretten få en vis betydning for spørgsmålet om udbyttets deling samt for spørgsmålet om afgørelse af beslutninger i tilfælde, hvor der ikke består enighed mellem deltagerne.

I praksis vil en forskel i størrelsen af deltagernes anparter navnlig kunne tænkes i de tilfælde, hvor et samvirke dannes med udgangspunkt i en eksisterende forretning, nemlig hvis man lader den deltager, som har ejet forretningen, før samvirket dannes, gå ind med en større anpart end de øvrige deltagere. Om denne fremgangsmåde henvises til § 4 I.

Om opgørelsen af anparternes beløbsmæssige størrelse henvises til § 11.

Inden for en række liberale samvirker kommer spørgsmålet om deltagernes *ophavsret* frem som et selvstændigt spørgsmål. Noget sådant er navnlig tilfældet for så vidt angår arkitekters virksomhed, idet der i det af dem udarbejdede tegningsmateriale m.v. findes ophavsrettigheder. På samme måde vil forholdet kunne komme frem for så vidt angår landinspektører og advokater i forbindelse med kort- og paradigmasamlinger.

Efter ophavsretsloven må der gennemføres en sontring efter, om det ma-

teriale, hvori ophavsretten findes, er tilvejebragt af en enkelt deltager i samvirket, eller om materialet er fremstået gennem et samvirke mellem to eller måske alle deltagere i samvirket.

Er *materialet frembragt af en enkelt deltager* i samvirket, har den pågældende deltager efter ophavsretsloven alene ophavsret til det pågældende materiale. Han kan således modsætte sig, at de øvrige deltagere i samvirket uden hans tilladelse gør brug af materialet, hvad enten en sådan brug sker inden for eller uden for samvirkets rammer.

Har *flere medvirket* til frembringelsen af det materiale, hvori ophavsretten findes, uden at de enkelte deltageres bidrag kan udskilles som selvstændige værker, har de i medfør af ophavsretslovens § 6 ophavsret til værket i fællesskab. Konsekvensen heraf bliver, at brug af materialet samt dispositioner herover kræver enighed mellem samtlige ophavsmænd.

Hvad enten ophavsværket er frembragt af en enkelt deltager eller af flere deltagere i forening, får efter ophavsretsloven *en enkelt deltager i samvirket afgørelsen af, i hvilket omfang de øvrige deltagere i samvirket skal kunne gøre brug af materiale, hvori ophavsret findes*. Et sådant resultat er særdeles uhensigtsmæssigt, såfremt samvirket skal fungere. Reale grunde inden for samvirkeforhold tilsiger, at enhver deltager i samvirket frit skal kunne gøre brug af al det materiale, som findes i samvirket, så længe anvendelsen af det fælles materiale sker til gennemførelsen af samvirkets formål. I selve fællesskabet i erhvervsudøvelsen ligger næsten naturnødvendigt, at enhver deltager må kunne gøre brug af de tanker, inspirationer m.v., som stammer fra andre deltageres virke i samvirket.

En mulig undtagelse fra denne regel bør normalt overvejes, hvis der er tale om *udnyttelse af ophavsværker i licensøjemed*. Har en arkitekt som deltager i et liberalt samvirke f. eks. tegnet en stol, og overlader han retten til fremstillingen af stolen til en møbelfabrik, mod at denne tilsvares licens, taler meget for, at licensen tilgår ophavsmanden og ikke samvirket som sådant, idet udnyttelsen af licensen normalt falder uden for rammerne af det formål, som ønskes opnået gennem dannelsen af et samvirke om driften af en arkitektvirksomhed. Undtagelse herfra må dog gives i tilfælde, hvor den pågældende stol, tapet, belysningsarmatur el. lign. er lavet af samvirket, bestilt hos samvirket eller udarbejdet i forbindelse med en af samvirkets opgaver. I disse tilfælde bør licensretten tilhøre samvirket.

Det vil ikke være tilstrækkeligt at nøjes med en bestemmelse i samvirkeaftalen om, at alle deltagere i samvirket kan gøre brug af den fulde ophavsret til alt i samvirket værende materiale, så længe brug sker til realisation af samvirkets formål. I tilfælde af, at *en deltager, som har del i ophavsretten, udtræder af samvirket*, må man for at beskytte samvirkets fremtidige brug af materialet i samvirkeaftalen bestemme, at en deltagers udtræden af sam-

virket ikke berører de tilbageværende deltagere nogen adgang til at gøre brug af det i samvirket værende materiale. I hvilket omfang der skal tilkomme den udtrædende deltager et beløb for de tilbageværendes adgang til at gøre brug af ophavsretten, skal behandles nedenfor i forbindelse med spørgsmålet om opgørelsen af samvirkets formue, se § 11.

Udtræder en af deltagerne af samvirket, opstår spørgsmålet, om den udtrædende er berettiget til at gøre brug af ophavsretten i det materiale, som er fremstillet i samvirket forinden hans udtræden. Udtræder den pågældende deltager på et sådant tidspunkt, at han selv skal drive sin virksomhed enten alene eller i samvirke med andre end de oprindelige deltagere, må vedkommende næsten naturnødvendigt have adgang til at gøre brug af det i samvirket indtil udtræden etablerede materiale uden hensyntagen til, hvem der har ophavsretten til dette. Antog man ikke noget sådant, ville konsekvensen være, at den udtrædende selv måtte tilvejebringe et helt nyt åndeligt grundlag for sit virke, herunder et delvis nyt erfaringsgrundlag, noget som ville være overordentlig vanskeligt og næppe heller rimeligt. Risikoen ved at lade den udtrædende gøre brug af ophavsretten i det indtil hans udtræden producerede materiale består i, at vedkommende videreoverdrager materialet til tredjemand. Dette spørgsmål vil i praksis kun have reel betydning i tilfælde af materiale, som er af en sådan art, at det kan danne grundlag for indgåelsen af licenskontrakter. I så henseende forekommer det rigtigt, at den udtrædende ikke kan udnytte materialet gennem indgåelse af licenskontrakter i tilfælde, hvor materialet er fremkommet under sådanne omstændigheder, at andre deltagere i samvirket helt eller delvis har ophavsret til materialet.

§ 6. TEGNINGSRET

I. Problemstilling

Spørgsmålet, om en deltager i et liberalt samvirke kan tegne samvirket med den virkning, at de øvrige deltagere kommer til at hæfte, opstår i praksis i to relationer.

For det første opstår spørgsmålet i relation til de *kontrakter, som indgås i forbindelse med samvirkets organisation* som f. eks. kontrakter om køb af inventar, ansættelse af personale, leje af lokaler m.m.

For det andet opstår spørgsmålet i relation til *hæftelsen for professionelle ydelser*. Spørgsmålet er her, om alle samvirkets deltagere hæfter for opfyldelsen af de forpligtelser, som den enkelte deltager påtager sig i forbindelse med sit professionelle virke, herunder om alle samvirkets deltagere hæfter for det ansvar, en deltager måtte pådrage sig ved ikke at opfylde sådanne professionelle forpligtelser ordentligt.

II. Lovgivning og teori

Spørgsmålet om tegningsretten i liberale samvirker er ikke løst af lovgivningens regler. Tegningsreglerne i fimalov og aktieselskabslov finder ikke anvendelse på de liberale samvirker. Spørgsmålet om tegningsretten i liberale samvirker er kun sparsomt behandlet i teorien.

I *Torps* bog om interessentskaber siges det p. 67:

»Det er klart, at retshandler gyldig kunne afsluttes for interessentskabet, når samtlige deltagere optræder som kontraherende i fællesskabet. Det samme må gælde, når den eller de deltagere, der optræder, har de andres bemyndigelse til at handle for dem, eller når disse ved deres forhold har givet tredjemand grundet anledning til at tro, at de optrædende havde en sådan bemyndigelse, f. eks. når de har indsat ham til bestyrer uden at meddele tredjemand, at der er gjort indskrænkninger i den kompetence, der som sådan må antages at tilkomme ham.

Ved disse regler må man blive stående for de interessentskabers vedkommende, der ikke er anmeldelsespligtige eller dog anmeldte efter lov 1. marts 1889. Hverken i lovgivningen eller i nogen almindelig sædvane har man hjemmel til ved sådanne interessentskaber at opstille andre regler for forholdet overfor tredjemand end dem, der gælder i forholdet mellem interessenterne indbyrdes – med den antydede undtagelse«.

Samme opfattelse hævdes i *Sindballe/Klerk* p. 56, hvor det siges:

»En på interessentskabets vegne afsluttet retshandel er naturligvis bindende for interessentskabet, når samtlige interessenter har kontraheret i fællesskab, og når den eller de, der har optrådt på interessentskabets vegne efter interessentskabskontrakten eller ifølge særlig bemyndigelse fra medinteressenterne, har haft ret til at afslutte den pågældende retshandel.

For selskaber, der ikke er handelsselskaber, gælder de almindelige regler om fuldmagt. Har den person, der optrådte på interessentskabets vegne, overskredet sin beføjelse, bliver interessentskabet kun bundet, såfremt den pågældende fra de interessenter, der ikke har været med til at afslutte retshandelen, har haft fuldmagt med særlig tilværelse over for vedkommende tredjemand og har handlet inden for rammerne af denne fuldmagt«.

Spørgsmålet er endvidere behandlet af *Axel H. Pedersen* i dennes bog om indledningen til advokatgerningen, bind II, hvor det p. 83 siges: »Det praktiske retsliv anerkender ikke selskabsretlig signaturbeføjelse for de enkelte deltagere i advokatfirmaet«. Sammesteds citeres en Østre Landsretsdom således:

»Der havde mellem 2 kompagnoner kendelig for omverdenen bestået et interessentskabsforhold, men uanset at det af kompagnonen i henhold til gældsbeviset hævdede beløb var indgået på den fælles konto, kunne banken ikke med føje hævde, at lånet var blevet optaget af kompagnonen på begges vegne, hvad banken da heller ikke oprindeligt havde regnet med«. Se også A. Vinding Kruse: Advokatansvaret p. 70 ff.

Imod disse forfattere står *Ernst Andersen*, der i en afhandling i *Festskrift til Ussing* p. 19 ff beskæftiger sig med kompagnonansvaret i sagførerfirmaer m.v. I den nævnte artikel hævder Ernst Andersen, at den fra handelsselskaber gældende formodningsregel om, at samtlige deltagere i handelsselskabet har tegningsret, skulle kunne overføres til liberale samvirker, således at hver deltager i det liberale samvirke skulle kunne tegne dette med forpligtende virkning for samtlige deltagere i samvirket. Ernst Andersen støtter sit resultat på reale grunde og på, at firmaloven ikke stiller sig hindrende for en sådan antagelse. Af de reale grunde henviser Ernst Andersen navnlig til hensynet til omverdenen, som ikke kan eller bør interessere sig for, om de kontraherer med den ene eller den anden i det liberale samvirke. Endelig antager Ernst Andersen, at det af ham hævdede er kommet til udtryk i dommene *UfR 1934. 71 HD, 76 HD og 811 ØLD*, som alle handler om i kompagniskab værende advokaters indbyrdes hæftelse for betroede midler. Om dommene og spørgsmålet se *Axel H. Pedersen*. Indledning til advokatgerningen II p. 185 ff. Af senere domme kan nævnes *UfR 1956. 1086 VLD*, og *1952 1128 SHD*.

Spørgsmålet, om der består en reel uoverensstemmelse mellem det af

Sindballe, Torp og Axel H. Pedersen hævdede og det af Ernst Andersen hævdede, bliver afhængigt af, i hvilket omfang man vil lade det forhold, at personer deltager sammen i et liberalt samvirke, danne grundlag for antagelsen af, at der ved samvirkedannelsen skabes en gensidig fuldmagt med særlig tilværelse. Antager man, at selve det liberale samvirkes eksistens er tilstrækkeligt grundlag til at begrunde en særlig tilværelse for en fuldmagt, er der reelt ingen forskel mellem det af Torp, Sindballe og Axel H. Pedersen hævdede og det af Ernst Andersen hævdede. Da spørgsmålet er af afgørende betydning for deltagernes retlige stilling i liberale samvirker, skal det her undersøges nøjere.

I en række konkrete tegningsretsforhold opstår i praksis ingen vanskeligheder. Dette gælder således spørgsmålet om tegningsret over for check-konti i banker og sparekasser, tegningsret til postgiro-konto og tegningsret i forhold til kreditinstitutioner i øvrigt, idet disse i alle tilfælde kræver signaturforholdet klarlagt i specielle derom oprettede dokumenter.

I forhold til andre medkontrahenter end de nævnte løses spørgsmålet om deltagernes eventuelle gensidige tegningsret lettest, såfremt spørgsmålet deles i for det første spørgsmålet, om en aftale mellem parterne om tegningsrets-spørgsmålet er bindende i forhold til tredjemand (III), og for det andet spørgsmålet om tegningsretten i det tilfælde, at der ikke mellem parterne er truffet nogen aftale om denne (IV).

III. Er en aftale mellem samvirkets deltagere bindende i forhold til tredjemand

Udgangspunktet for løsningen af dette spørgsmål tages naturligt i de regler, som inden for andre selskabsformer er gældende for de enkelte deltageres tegningsret. Det er naturligt at undersøge, *i hvilket omfang man inden for disse lovregulerede områder i forhold til tredjemand anerkender en mellem deltagerne indgået kontrakt som en relevant begrænsning af de enkelte deltageres adgang til at optræde med forpligtende virkning for samvirket.*

Spørgsmålet må således undersøges i relation til de tre områder, inden for hvilke lovgivningen indeholder regler om tegningsret, nemlig interessentskaber med handel, håndværk og industri som formål, aktieselskaber og foreninger.

A. Interessentskaber inden for handel, håndværk og industri

Efter *fimaloven* er det hovedreglen, at alle deltagerne i et registreringspligtigt interessentskab har gensidig tegningsret. Begrænsning heri kan efter *fimalovens* § 18, jfr.

§ 14, gøres, således at kun enkelte deltagere skal kunne tegne firmaet, eller således at firmaet kun skal kunne tegnes af flere deltagere i forening. Begrænsninger af den her nævnte art er kun bindende i forhold til tredjemand, såfremt begrænsningerne er registrerede.

Ud over denne begrænsning af tegningsretten til kun at tilkomme enkelte deltagere eller til kun at kunne udøves kollektivt, antages imidlertid at gælde *en række begrænsninger i de enkelte deltageres tegningsret*, herunder også en række begrænsninger, som ikke fremgår af handelsregistret.

Efter firmalovens § 18 skal i anmeldelser til handelsregistret angives *forretningens almindelige beskaffenhed*. Efter lovens § 7 skal det, som i overensstemmelse med firmaloven er blevet registreret, anses for at være kommet til tredjemands kundskab. En angivelse i anmeldelsen af forretningens almindelige beskaffenhed vil derfor indebære en begrænsning af tegningsretten, idet den gensidige fuldmagt i forhold til enhver tredjemand må begrænses til retshandler, der falder inden for den ved anmeldelsen om forretningens almindelige beskaffenhed givne rammer. Denne begrænsning er anerkendt af selskabsretten, jfr. Sindballe/Klerk side 58, og af motiverne til det af de danske, norske og svenske kommitterede udarbejdede udkast til lov om handelsregister, firma og prokura side 26-27.

Herudover anerkendes i hvert fald i den selskabsretlige teori, jfr. Sindballe/Klerk side 58 og von Eyben p. 136 f., en begrænsning af fuldmagten til kun at gælde *retshandler, der falder inden for den ramme, som naturligt fastsættes af den branche, hvori interessentskabet udøver sit virke*. Denne begrænsning antages at gælde over for enhver tredjemand, som kender eller bør kende det interessentskabs branche, med hvem han kontraherer. Selv om begrænsningen ikke antages at gælde for så vidt angår godtroende medkontraahenter, og selv om det antages, at en medkontraahent ikke behøver at anstille større og detaljerede undersøgelser for at være i god tro, vil en anerkendelse af også uagtsomt ukendskab til et interessentskabs branche i praksis være ensbetydende med, at begrænsningen i deltagernes tegningsret får betydelig realitet. Det vil normalt fremgå af de omstændigheder, hvorunder et interessentskab kontraherer, inden for hvilket brancheområde interessentskabet driver sit virke. Ofte vil brancheområdet være almindelig kendt eller fremgår af brevpapir, fakturaer, telefonbøger, vejvisere el. lign.

En begrænsning af den gensidige tegningsret fremgår af *firmalovens § 20* for så vidt angår selskaber med begrænset ansvar, idet de for så vidt angår anmeldelsen til handelsregistret af disse selskaber skal meddeles oplysning om de bestemmelser, som måtte være vedtagne angående medlemmernes ansvar lige over for tredjemand.

I et registreringspligtigt interessentskab er deltagerne ikke legitimeret til at betale *privat gæld* med midler, der hører til interessentskabsformuen, eller til på selskabets vegne at udstede dokumenter til sikkerhed for sådan gæld. Begrænsning antages i vidt omfang også at gælde for så vidt angår kaution for tredjemands gæld, se herom *UfR 1907, A. 710 ff.*

Endelig antages det, at den mellem deltagerne i et registreringspligtigt interessentskab oprettede interessentskabskontrakt i vidt omfang kan begrænse de enkelte deltagers legitimation til at foretage *en række i interessentskabskontrakten omhandlede eller forudsatte retshandler*. Det antages således, jfr. Sindballe/Klerk, side 60, at den enkelte deltager ikke kan træffe aftale om »at optage en udenforstående som ansvarlig deltager eller kommanditist i selskabet eller med tredjemand træffe aftale om udvidelse, indskrænkning eller nedlæggelse af selskabets virksomhed. Han kan derfor næppe på egen hånd afhænde selskabets virksomhed, hvorimod fuldmagten må omfatte afhændelse

af en filial. Han kan naturligvis antage underordnede medarbejdere, og han må kunne meddele fuldmagt til at afslutte en bestemt forretning eller bestemte arter af forretning på selskabets vegne (postfuldmagt o. lign.). Derimod kan han ikke meddele anden mand tegningsret. Det synes endvidere rettest at antage, at han ikke på egen hånd kan meddele prokura«.

Af det sagte fremgår, at der ikke inden for de nævnte registreringspligtige selskaber gælder nogen positiv tillidsvirkning med hensyn til det, der er indført i handelsregistret. Man kan således ikke uden videre gå ud fra, at de enkelte deltagere er berettiget til at tegne interessentskabet i det omfang, det ikke af handelsregistret udtrykkeligt fremgår, at der gælder begrænsninger i deltagerens tegningsret. Ved en række retshandler må man altså selv ved disse registreringspligtige interessentskaber for at være sikker på at have erhvervet ret mod interessentskabet kræve enten dokumentation for, at den, der tegner selskabet, er berettiget hertil, eller kræve underskrift af samtlige deltagere i interessentskabet.

Det samme forhold fremgår af firmalovens § 25 om prokura, hvorefter en registreret *prokurist* kun er bemyndiget til at tegne interessentskabet i alt, »hvad der hører til driften af fuldmagtsgiverens forretning«. I dette tilfælde må en tredjemand i et vist omfang undersøge uden for handelsregistret liggende forhold, såfremt han ønsker at være sikker på, at den prokurist, som disponerer for et interessentskab, også disponerer inden for rammerne af driften af interessentskabets virksomhed.

Om de overvejelser, som gøres i anledning af en revision af firmaloven, se E.

B. Aktieselskaber

For aktieselskaber skal tegningsreglerne være angivet i selskabets vedtægt samt være anmeldt til aktieselskabsregistret med angivelse af navnene på de personer, som kan forpligte selskabet. Endvidere skal angives, hvorvidt tegningsberettigede personer tegner enkelt eller kollektivt, samt om der skal gælde specielle regler for så vidt angår signatur i forbindelse med salg eller pantsætning af fast ejendom, jfr. AL § 8.

Ud over disse begrænsninger gælder der begrænsning i de tegningsberettigedes adgang til at forpligte aktieselskabet i kraft af lovens krav om, at et aktieselskab skal have et formål. Formålsangivelsen i selskabet danner udadtil over for tredjemand ydergrænsen for ledelsens fuldmagt til at forpligte selskabet, jfr. Krenchel, Aktieselskabsret p. 49. Hvorledes formålsangivelsen i et aktieselskab skal forstås, afhænger selvsagt af en fortolkning af vedtægternes formålsbestemmelse. Det kan i denne forbindelse fremhæves, at der ikke i aktieselskabsloven er opstillet nogen begrænsning med hensyn til, hvorledes formålet for et selskab skal afgrænses, bortset fra kravet om, at formålet skal være lovligt. Aktionærerne har således mulighed for i selskabet at sætte et meget snævert formål og på denne måde begrænse de dispositionsberettigede organers tegningsret udadtil. Formålsangivelsen i aktieselskabet kan således være langt snævrere end den formålsangivelse, som tillades i firmaloven for så vidt angår den begrænsning i tegningsretten, som følger af anmeldelsen til handelsregistret, jfr. ovenfor.

Selv om formålet i et aktieselskab fremgår af aktieselskabsregistret og på denne måde er kendeligt for tredjemand, udelukker dette dog ikke, at formålsbestemmelsen kan medføre, at tredjemand i forbindelse med indgåelse af kontrakter i visse tilfælde må foretage undersøgelser af, om den kontrakt, han agter at indgå med aktieselskabet, falder inden for aktieselskabets formål. Noget sådant vil først og fremmest kunne tænkes i forbindelse med aktieselskabers køb af fast ejendom og større løpsøreeffekter. Har

et aktieselskab f. eks. til formål at drive lægevirksomhed, forekommer det at være i høj grad tvivlsomt, om selskabets direktion eller bestyrelse uden videre kan indkøbe f. eks. en herregård for at indrette bygningerne til plejehjem, hvilehjem eller måske feriekoloni for brystsvage børn.

Om spørgsmålet, se Krenchel, Aktieselskabsret, p. 46 ff og C. L. David, UfR 1946 B. p. 1.

C. Foreninger

a. REGISTREREDE FORENINGER

Efter foreningsloven kan i foreningsregistret optages her i landet hjemmehørende foreninger eller sammenslutninger med lovlige formål. I foreningsregistret kan optages oplysning bl. a. om foreningens bestyrelse, direktion og prokurister, samt oplysning om, hvorledes foreningen ifølge vedtægterne underskriftsmæssigt forpligtes, derunder særskilt forpligtes for så vidt angår afhændelse og pantsætning af fast ejendom.

Foreningsloven indeholder ikke regler, der tager sigte på fastlæggelsen af, hvorledes medkontrahenten er stillet i det øjeblik, han har kontraheret med et foreningsorgan uden for den for foreningsorganet i vedtægten fastsatte bemyndigelse. Sindballe antager i Selskabsret II p. 144, at virkningen af anmeldelsen til foreningsregistret vil være den samme som virkningen af anmeldelsen af et handels-, industri- eller håndværks-selskab til handelsregistret. Er denne antagelse rigtig, er det ensbetydende med, at en medkontrahent ikke vil kunne erhverve ret mod en forening i det øjeblik, det organ, med hvem han har kontraheret, har disponeret uden for den for organet i vedtægten fastsatte bemyndigelse, herunder den bemyndigelse, som følger af den i vedtægten for foreningen angivne formålsbestemmelse. Er formålsbestemmelsen uklar, må uklarheden gå på foreningens risiko. Sindballes resultat kritiseres af Poul Meyer i foreningsretten p. 148. Poul Meyers resultater er ikke særlig afvigende fra Sindballes, når det p. 149 siges, at anmeldelsen til foreningsregistret formentlig må medføre, »at end ikke den godtroende udenforstående kan påberåbe sig sin uvidenhed med hensyn til de registrerede vedtægter med den virkning, at foreningen bliver bundet af aftaler, der er indgået med foreningsorganet i strid med bemyndigelsen«. Uoverensstemmelsen mellem Poul Meyer og Sindballe ligger formentlig i en forskel i opfattelsen af betydningen af formålsparagraffens begrænsende virkning på organernes bemyndigelse. Antager man, at formålsbestemmelsen i en foreningsvedtægt har samme begrænsende indflydelse på foreningsorganernes bemyndigelse som formålsbestemmelsen i en aktieselskabsvedtægt har på selskabets organer, er der næppe nogen uoverensstemmelse mellem Poul Meyer og Sindballe på dette punkt.

b. IKKE REGISTREREDE FORENINGER

Er foreningen ikke registreret i foreningsregistret, vil som udgangspunkt det, som er fastsat i foreningsvedtægten, være afgørende for, i hvilket omfang tredjemand kan erhverve ret mod foreningen. Som hovedregel må det antages, at tredjemand ikke kan erhverve ret mod en forening ved at slutte aftaler med organer, som ikke efter vedtægten har bemyndigelse til at indgå retshandler på foreningens vegne. For så vidt angår organer, der har vedtægtsmæssig bemyndigelse til at indgå kontrakter på foreningens vegne, må det som hovedregel antages, at tredjemand ikke kan erhverve ret mod foreningen, såfremt det pågældende organ overskrider den for organet fastsatte vedtægtsmæssige bemyndigelse. Dette resultat må antages at være gældende uden hen-

syntagen til, om tredjemand er i ond eller i god tro med hensyn til vedtægtens indhold.

I tilfælde af, at der internt i foreningen, f. eks. ved generalforsamlings- eller bestyrelsesbeslutning, er pålagt organer, som har kontraktsafsluttende kompetence, begrænsning i bemyndigelsen, som rækker ud over de begrænsninger, der følger af foreningens vedtægt, må det i overensstemmelse med almindelige fuldmagtsregler antages, at sådanne begrænsninger ikke kan gøres gældende over for medkontrahenter, der er i god tro med hensyn til de pågældende begrænsninger. Dette resultat må antages at være gældende uden hensyntagen til, om de pågældende medkontrahenter rent faktisk kendte foreningsvedtægtens indhold, idet spørgsmålet må løses i overensstemmelse med løsningen af det tilsvarende problem omkring den i aftalelovens § 16 omhandlede skriftlige fuldmagt, se Ussing, Aftaler p. 298 note 7.

Fra domspraksis kan henvises til *UfR 1930. 634 HD*, hvor en brugsforeningsuddeler i foreningens navn havde købt et parti kaffe, til trods for at han ikke ifølge vedtægten havde nogen udtrykkelig bemyndigelse til at foretage sådanne indkøb og ej heller i foreningen indtog en sådan stilling, at indgåelsen af en aftale af den nævnte art faldt inden for hans fuldmagt, jfr. aftl. § 10, stk. 2. Brugsforeningen blev her frifundet for vareleverandørens krav.

UfR 1934. 27 HD, jfr. TfR 1934, 431, handler om et tilfælde, hvor formanden for bestyrelsen i et andelsmejeri optog et lån på 22.000 kr. i en bank, uden at han efter vedtægten havde nogen bemyndigelse til at optage lån i foreningens navn, og da ej heller en sådan bemyndigelse fandtes at følge af selve formandsposten, antoges den pågældende forening ikke at være forpligtet i kraft af formandens låneoptagelse med hertil hørende vekseludstedelse i foreningens navn. Ifølge dommen blev foreningen imidlertid dømt til at betale vekselen, idet dennes provenue var indgået på andelsmejeriets konto og af dette anvendt i ond tro om, at banken anså mejeriet for værende forpligtet.

Efter domspraksis antages reglerne om stillingsfuldmagt at kunne føre til en videregående bemyndigelse for foreningsorganer end den bemyndigelse, som følger af foreningsvedtægten. De tilfælde, hvor domstolene har antaget en videregående bemyndigelse i kraft af stillingsfuldmagten, har imidlertid angået retshandler af dagligdags karakter, som falder inden for en bemyndigelse svarende til den, som er normal for udøvere af en stilling, svarende til den, som det pågældende organ har haft for foreningen. Dommene drejer sig om brugsforeningsuddeleres adgang til at optræde med forpligtende virkning for foreningen. Af domme kan således nævnes *UfR 1901, 719 og 1897, 934*, der anerkender gyldigheden af kontrakter indeholdende kreditydelse i tilfælde, hvor foreningsvedtægter bestemte, at det pågældende foreningsorgan kun havde bemyndigelse til at afslutte retshandler kontant, og hvor den pågældende medkontrahent havde været i god tro om denne bestemmelse ved aftalernes indgåelse.

På baggrund af det her sagte må det antages, at hvad enten der er tale om foreninger, som er anmeldt til foreningsregistret, eller om ikke-registrerede foreninger, da kan foreningen kun forpligtes af de organer, som efter vedtægten er berettiget til at optræde på foreningens vegne, og kun inden for den bemyndigelse, som i vedtægten er fastsat for de pågældende organers dispositionsadgang med en vis udvidelse for det tilfælde, at vedtægten er uklar eller elastisk, jfr. UfR 1878, 688, samt med en vis begrænset udvidelse efter reglerne i aftalelovens § 10, stk. 2, om stillingsfuldmagt.

Efter dette må en medkontrahent, hvis han vil være sikker på at opnå ret mod en forening, når han kontraherer med denne, nøje skaffe sig oplyst, om det organ, han kontraherer med, er berettiget til at forpligte foreningen i det omfang, som indgåelsen af den pågældende kontrakt fordrer. Muligvis imod dette, se Poul Meyer i Foreningsretten p. 147. Om spørgsmålet se endvidere Sindballe, Selskabsret II, p. 142 ff.

D. Konklusion

Konklusionen af det om interessentskaber inden for handel, håndværk og industri, aktieselskaber og foreninger sagte må blive følgende:

I alle tilfælde gælder der – i større eller videre omfang – begrænsninger i de enkelte deltagers adgang til at tegne, hvilke begrænsninger er baseret i virksomhedsområdet for det pågældende selskab, selskabets formål, interessentskabskontraktens indhold, vedtægters bemyndigelse, og de faktiske sædvaner. I ingen af de tilfælde, hvor der er indført offentlig registrering, og hvor denne registrering omfatter tegningsretsforhold, er der til registreringen knyttet positiv troværdighed. *Den, der kontraherer med det pågældende interessentskab, aktieselskab eller forening, må derfor i større eller mindre omfang undersøge det underliggende grundlag for det kontraherende organs tegningsret, for at vedkommende kan være sikker på, at organet kan slutte aftaler med bindende virkning.*

Er det sagte rigtigt, kan det fastslås, at de organer, som sædvanemæssigt kan optræde med forpligtende virkning for et selskab eller en selskabsretlig dannelse, ikke kan optræde uden begrænsning. I et vist omfang vil det underliggende retsgrundlag nemlig være bindende i forhold til en tredje mand, selv om dette retsgrundlag ved selskabsretlige dannelser, for hvilke der gælder et registreringskrav, ikke fremgår af anmeldelsen til det pågældende register eller af dette registers påfølgende bekendtgørelse af registreringens indhold.

E. Fimalovens Revision

Fimaloven er i øjeblikket under revision, og revisionsarbejdet er ikke i dag så langt fremskredet, at man med fuld sikkerhed kan vide, hvordan den fremtidige lovgivning vil blive. I øjeblikket arbejdes der med et forslag om at lade fimaloven afløse af to love, nemlig fimaloven, der indeholder regler om beskyttelse af firma, og lov om firmaregistre. Da enkelte af de i de udarbejdede forslag (september 1963) indeholdte bestemmelser kan have interesse for de i denne afhandling behandlede spørgsmål, skal forslagernes indhold kort berøres.

Efter forslaget til lov om firmaregistre foreslås det at åbne firmaregistret for enhver erhvervsdrivende, således at det bliver muligt at registrere virksomheder (herunder enkeltmandsvirksomheder) inden for de liberale erhverv. Efter forslaget bliver der pligt til at registrere bl. a. ansvarlige interessentskaber, kommanditselskaber og selskaber med begrænset ansvar. Som noget nyt foreslås pligt til at registrere erhvervsvirksomheder, som drives under et realfirma, hvorved man forstår et andet firma end deltagernes personlige navn. Efter forslaget kan begrænsning i deltagernes hæftelse vedtages og registreres, men det er uklart efter forslaget, om erhvervsvirksomheder, som i øvrigt er registreringspligtige, kan stiftes (og registreres) med begænsninger i deltagernes solidariske hæftelse, således at deltagerne hæfter pro rata eller delvis solidarisk.

Det må anses for at være meget ønskværdigt, at firmaregistreringen udvides til at omfatte virksomheder inden for de liberale erhverv.

F. Liberale samvirker

Er der i et liberalt samvirke *indgået en aftale* mellem deltagerne i samvirket om, hvorledes samvirket tegnes, vil en sådan aftale danne grundlaget for en tredjemands retserhvervelse mod samvirket i tilfælde, hvor den deltager, som optræder på samvirkets vegne, handler inden for de i samvirkeoverenskomsten fastsatte regler. Dette resultat er gældende uden hensyntagen til, om tredjemand konkret kendte samvirkeoverenskomstens indhold, jfr. aftalelovens § 16.

Indeholder samarbejdsaftalen *begrænsninger med hensyn til, hvilke deltagere i samvirket der kan tegne, og med hensyn til de tegningsberettigedes bemyndigelse til at forpligte samvirket*, kan samvirkekontrakten ikke danne grundlag for tredjemands retserhvervelse mod samvirket i strid med samvirkeaftalens bemyndigelsesbestemmelser. Begrænsningen følger såvel af formålsangivelsen i samvirkeaftalen som af udtrykkelige bestemmelser, f. eks. om at kun enkelte af samvirkets deltagere kan tegne, krav om kollegial signatur, krav om begrænsning i kontrakternes art m.v., idet det dog må antages, at en eventuel uklarhed i samarbejdsaftalens formulering må gå på samvirkets risiko.

Ud over samarbejdsaftalen som forpligtelsesgrundlag gælder den almindelige fuldmagtslæres regler om fuldmagt med særlig tilværelse for liberale samvirker. Da disse regler er de eneste, som er gældende som forpligtelsesgrundlag i tilfælde, hvor der i samvirket ikke er nogen overenskomst, skal dette spørgsmål fremstilles straks nedenfor.

IV. Ingen aftale består mellem samvirkets deltagere

Består ingen aftale mellem samvirkets deltagere om tegningsretten, er *fuldmagtslærens regler om fuldmagt med særlig tilværelse* det eneste grundlag, som kan anføres til støtte for, at én deltager skal kunne optræde med forpligtende virkning for samvirket og for dets øvrige deltagere, jfr. det under II anførte.

Har samvirket konkret overladt en enkelt deltager at føre visse forhandlinger med en medkontrahent, f. eks. om køb af inventar, eller er samtlige samvirkets øvrige deltagere klare over, at en enkelt har indladt sig i sådanne forhandlinger, og må medkontrahenten formodes at påregne at ville få ret mod samtlige samvirkets deltagere, er der etableret en fuldmagt med særlig tilværelse. Resultatet følger af princippet bag reglen i afl. § 19. På samme måde vil en fuldmagt med særlig tilværelse kunne etableres i kraft af, at man i samvirket *rent faktisk overlader eller blot passivt tillader en enkelt af*

samvirkets deltagere at optræde i retshandlinger vedrørende konkrete spørgsmål. Noget sådant vil f. eks. ofte være tilfældet i relation til personalespørgsmål, hvor en enkelt af samvirkets deltagere udnævnes til eller blot virker som personalechef, hvor vedkommende vil kunne optræde med forpligtende virkning for alle samvirkets deltagere, jfr. *UfR 1939. 1119 SHD, 1956. 1086 KLD, 1952. 1128 SHD.*

Fuldmagt vil endvidere kunne etableres i kraft af, at den deltager, som tredjemand retter henvendelse til om et spørgsmål, *henviser vedkommende medkontrahent til at forhandle om spørgsmålet med en anden af samvirkets deltagere.* Består samvirket udelukkende af den deltager, som henviser til sin kollega og kollegaen, vil hele samvirket være forpligtet. Reglerne om fuldmagt med særlig tilværelse vil kun føre til, at den, der henviser, bliver forpligtet, men er den, hvortil der henvises, kollega på chefsplan, må det antages, at han i kraft af sin adgang til selvstændigt at udøve erhvervsvirksomhed inden for det pågældende område også bliver forpligtet i forhold til medkontrahenten, således at man i dette tilfælde får en solidarisk forpligtelse. Til støtte herfor kan henvises til dommene *UfR 1934. 71 HD og 76 HD*, som delvis er begrundet i dette synspunkt, hvilket antagelig også er tilfældet med dommen i *UfR 1934. 811 ØLD*. Dommen handler alle om, hvorvidt én advokat i et kompagniskab hæftede for sin kompagnons modtagelse og forbrug af betroede midler.

Bortset fra de specielle situationer, hvor et særligt grundlag fører til, at en deltager i samvirket i kraft af reglerne om fuldmagt med særlig tilværelse kan disponere på de øvrige deltageres vegne, må det antages, at *kun den deltager, som disponerer i et liberalt samvirke, bliver forpligtet i forhold til medkontrahenten.* Det kan i så henseende ikke antages, at det blotte forhold, at flere udadtil optræder som et liberalt samvirke, er tilstrækkeligt til at begrunde, at enhver af det liberale samvirkes deltagere kan tegne hele samvirket med forpligtende virkning for samtlige samvirkets deltagere. Et resultat af denne art er videregående end det resultat, som er gældende selv inden for handels-, håndværk- og industrivirksomheder, aktieselskaber og registrerede foreninger. Resultatet er endvidere i strid med det resultat, man må komme til i tilfælde af, at der er oprettet en overenskomst mellem samvirkets deltagere.

Anerkender man, at der må opstilles begrænsninger i de enkelte deltageres dispositionsret i liberale samvirker, kommer man til, at en medkontrahent for at være sikker på at erhverve ret mod det liberale samvirke må foretage undersøgelse af, i hvilket omfang den deltager, han kontraherer med, kan forpligte samvirket. I samme øjeblik noget sådant antages, har man anerkendt, at den enkelte deltager i samvirket ikke uden særligt grundlag kan optræde med forpligtende virkning for andre end sig selv. Et særligt grundlag antages

således ikke at ligge i det forhold, at flere udadtil ser ud til at være i et fælles liberalt samvirke. Fornødent grundlag til etablering af en antagelse om fuldmagt med særlig tilværelse foreligger ej heller i det tilfælde, at flere deltagere i et liberalt samvirke har fælles dørskilt, brevpapir, angivelse i telefonbog, vejviser, annoncer o. lign., dels fordi sådanne angivelser intet siger om arten og indholdet af det pågældende liberale samvirke, dels fordi angivelser af den nævnte art er løse og tilfældige; skulle man blot i et vist omfang tillægge sådanne angivelser nogen betydning, ville man komme til resultater, som var behæftet med betydelig usikkerhed.

I Festskrift til Ussing, p. 23, nævner Ernst Andersen et tilfælde, hvor en tandlæge, som er i et interessentskab med en anden tandlæge, på kredit køber kostbare instrumenter til klinikken, skønt det i interessentskabskontrakten er fastsat, at han ikke uden kompagnonens samtykke kan købe på kredit, skønt bestemmelsens overholdelse er indskærpet ham, og skønt han ikke tidligere har overtrådt den. Ernst Andersen antager i dette tilfælde, at en anvendelse af fuldmagtslærens regler antagelig ville føre til, at kompagnonen blev frifundet, og finder, at et sådant resultat er stødende. Det ses ikke, hvorfor resultatet er stødende. Den, der har solgt udstyret på kredit til tandlægen, har ikke haft kendskab til interessentskabskontrakten, endsige interesseret sig for dennes indhold. Han har blot stolet på sin egen opfattelse af, at de to tandlæger var i kompagniskab, og har i kraft heraf troet, at begge hæftede, blot én underskrev. Grundlaget for denne tro kan i realiteten meget vel have været det forhold, at den pågældende medkontrahent, da han gik ind igennem døren til den lejlighed, hvori begge tandlæger havde deres virke, har konstateret, at der var to tandlægeskilte på døren. Det forekommer umiddelbart rigtigt at antage, at *den, som slutter kontrakt med én person, selv må sikre sig, at vedkommende er berettiget til at optræde på andres vegne, hvis ikke ganske særlige omstændigheder gør det klart, at han er det.*

Ved en nærmere undersøgelse af spørgsmålet om, i hvilket omfang en deltager i et liberalt samvirke kan optræde med forpligtende virkning for de øvrige deltagere, må der sondres mellem krav, som rejses af medkontrahenter, som ikke har søgt samvirket i kraft af dets erhvervsudøvelse (medkontrahenter, som ikke er klienter), og krav, som rejses af klienter, typisk ansvar i forbindelse med samvirkets erhvervsudøvelse.

I relation til *andre medkontrahenter end klienter*, typisk sælgere af genstande af en sådan art, at de kan anvendes i samvirkets organisation, er der næppe noget forgjort ved at antage, at disse – hvis de ønsker at få ret mod de øvrige af de i samvirket værende deltagere – enten må sørge for, at disse underskriver den indgåede kontrakt, eller forlange at få dokumentation for, at den deltager, med hvem de kontraherer, har fornøden fuldmagt til

at optræde på samtlige deltageres vegne. Ved krav ifølge kontrakter indgået med sådanne medkontrahenter er der formodning mod, at andre end den deltager, som har sluttet aftaler, hæfter. Det sagte er i overensstemmelse med domspraksis.

I *UfR 1913. 257 LOHSD.* havde to personer startet en ejendomskommissionsforretning, og den ene af deltagerne havde derefter i forretningens navn ladet indrykke nogle annoncer i en avis, i hvilke annoncer begge deltageres navne var anførte. Da den af deltagerne, som havde indrykket annoncen, ikke betalte denne, sagsøgte avisen den anden deltager til betaling af beløbet. Dommen faldt ud til frifindelse. I dommen siges det: »Idet nu det omhandlede interessentskab ikke er anmeldelsespligtigt og ej heller anmeldt til Handelsregistret, have de appelindstævnte (avisen) ikke haft føje til at gå ud fra, at fornævnte Jacobsen lovligt kunne stifte gæld med bindende virkning for interessentskabet eller appellant, og da det ej heller kan pådrage appellant forpligtelse til at betale for nogen af annoncerne, at de er indrykket i bladet i ejendomskommissionsforretningens interesse, vil appellant være at frifinde«.

UfR 1909. 232 LOHSD handler om et tilfælde, hvor et interessentskab bestod af fire indehavere, Madsen, Petersen, Kastrup-Nielsen og Bitsch, hvor Bitsch kun var kommanditist, og de øvrige ansvarlige deltagere. Madsen, Petersen og Kastrup-Nielsen udstedte i interessentskabets navn en veksel, der blev endosseret til en bank. Banken sagsøgte efter vekselens forfaldstid interessentskabet for vekselen. Det siges i dommen: »Af den under sagen fremlagte den 4. maj 1907 daterede interessentskabskontrakt fremgår, at det i den er bestemt, at ingen veksler skulle være forbindende for interessentskabet, medmindre de ere underskrevne af alle 4 interessenter, og da den ovennævnte veksel som anført kun er underskrevet af indstævnte Madsen, Petersen og Kastrup-Nielsen vil citanternes principale påstand herefter ikke kunne tages til følge. Det bemærkes herved, at den omstændighed, at citanterne ville have troet, at indstævnte Madsen, Petersen og Kastrup-Nielsen var kompetente til at pådrage interessentskabets vekselforpligtelser, ikke kan føre til andet resultat«.

UfR 1961. 255 ØLD omhandlede et tilfælde, hvor en mand, Hansen, i nogle år havde drevet nogle marketenderier. I 1959 indgik han en aftale med en anden mand, Jürgensen, om samarbejde. Efter aftalens indgåelse blev der af Hansen trukket nogle checks på en konto, som Jürgensen havde stillet til disposition for samarbejdet. Checkene blev trukket og udstedt til en leverandør. Efter en kort periodes forløb blev checkene pludselig ikke honoreret i banken, hvilket skyldtes uoverensstemmelser mellem Jürgensen og Hansen. Sagsøgeren lå på dette tidspunkt med nogle checks, som ikke blev honoreret, og sagsøgte i denne anledning Jürgensen. Jürgensen blev frifundet. I dommen siges det: »Efter det oplyste, må det lægges til grund, at sagsøgeren ikke har haft kendskab til indholdet af overenskomsten mellem sagsøgte og Hansen, og at sagsøgte ikke på nogen måde udadtil har optrådt som interessent. Under henvisning hertil og da sagsøgerens kreditgivning heller ikke i øvrigt kan have været motiveret af sagsøgtes samarbejde med Hansen, uanset at sagsøgeren i en vis tid før bankfuldmagtens tilbagekaldelse var blevet bekendt med dette, bør sagsøgte ikke over for sagsøgeren hæfte for den omhandlede gæld«.

Se også 1959. 351 HD og 1956. 666 HD.

Ved en række kontrakter vil solidarisk hæftelse for deltageren følge af

selve kontraktforholdets art, f. eks. ved fælles leje af lokaler, ansættelse af personale m. v., jfr. § 7 I.

Spørgsmålet, *om en deltager i liberalt samvirke kan optræde med bindende virkning for de øvrige deltagere i forbindelse med samvirkets erhvervsudøvelse*, lader sig næppe besvare entydigt for de liberale samvirkers vedkommende.

Flere faktorer vil være af betydning ved spørgsmålets afgørelse.

Ved mange liberale erhverv vil det være sjældent, at klienter søger kontakt med samvirket som sådant. Klienten vil normalt søge kontakt med den enkelte udøver af erhvervet som følge af et *personligt tillidsforhold*. Dette tillidsforhold vil normalt være så stort, at klienten vil overlade det til vedkommende deltager selv at afgøre, om sagen skal behandles af andre i samvirket værende personer. Et sådant personligt tillidsforhold er meget fremtrædende ved erhverv som advokaterhvervet, læge- og tandlægeerhvervet og arkitekterhvervet. Ved disse erhverv vil en solidarisk hæftelse for samvirkets deltagere normalt stride mod klientens forventning. Klienten vil som oftest ikke kende samvirkets øvrige deltagere.

Ved andre liberale erhverv kan man vanskeligere tale om, at klienterne kun søger kontakt med en enkelt deltager og ikke med samvirket som sådant. Ved statsaut. revisorer findes i praksis mange eksempler på, at aktieselskaber ved generalforsamlingsvalg af revisorer vælger et revisionsfirma og ikke en person, jfr. AL § 52 og Krenchel p. 246. Ved liberale erhverv som vekselerere, ejendomsmæglere, revisorer, rådgivende ingeniører og landinspektører er forbindelsen mellem samvirket og klienten af mere *økonomisk og forretningsmæssig art* i forbindelse med løsningen af konkrete upersonlige opgaver, salg af pantebreve, ejendomme, udstykning, skelregulering o.s.v., som minder meget om den form for virke, som kendes ved interessentskaber inden for handel, håndværk og industri. Dette taler for, at man ved sådanne erhverv snarere må lade deltagerne hæfte solidarisk for det professionelle ansvar.

Af betydning for bedømmelsen vil *samvirkets fremtrædelsesform* kunne være. Drives samvirket under opdigtet navn, og anvendes deltagerens navne kun nødigt, taler dette for en solidarisk hæftelse om de firmarettlige overvejelser vedrørende erhvervsvirksomhed under realfirma, se p. 71. Samme forhold kommer frem, hvis *samvirket er meget stort*.

Endelig vil selve *den kontrakt, som udløser professionsansvaret*, kunne være af betydning. Sælger et vekselererfirma et pantebrev, og gives der ved salget urigtige oplysninger om pantebrevet, vil man langt hyppigere komme til et solidarisk ansvar for vekselererfirmaets indehavere, end hvor en af firmaets deltagere har gjort sig skyldig i ansvarspådragende rådgivning af en klient.

Til de tilfælde, hvor der efter det anførte kan være tale om en solidarisk

hæftelse for samvirkets deltagere, må føjes det meget kraftige korrektiv. Da hæftelsen er baseret på fuldmagtlærens regler, *må samvirket udadtil fremtræde på en sådan måde, at samvirkets deltagere kan optræde på hinandens vegne*. Dette krav vil normalt være opfyldt ved det fuldt integrerede samvirke, men vil ofte ikke være opfyldt ved omkostningssamvirkerne.

For fuldstændighedens skyld skal nævnes, at overlader en deltager, som har ført en sag for en klient, løsningen af sagen til andre uden for samvirket, vil han over for klienten hæfte for de fejl, som begås af den, hvem han har overladt sagen, jfr. A. Vinding Kruse, Advokatansvaret p. 70 ff.

V. Afsluttende bemærkninger

Inden spørgsmålet om tegningsretten forlades, er det naturligt kort at se på spørgsmålet om, *hvilke tegningsretsbestemmelser der bør optages i aftaler om organisationen af liberale samvirker*.

Spørgsmålet om tegningsrettens udformning må være afhængig af samvirkets art. Navnlig må det for overvejelserne bag tegningsretsbestemmelsen være afgørende, om samvirket er organiseret på en sådan måde, at de enkelte af samvirkets deltagere løser deres egne opgaver, således at samvirket har karakter af et kontorfællesskab, eller om samvirket er opbygget på en sådan måde, at de enkelte deltagere løser hver deres fase af de enkelte sager, således som det f. eks. ofte er i forbindelse med driften af arkitektvirksomheder.

I relation til indgåelse af *retshandler i forbindelse med selve kontororganisationen* er det naturligt og praktisk at træffe en bestemmelse om, at enhver af deltagerne kan tegne samvirket. Spørgsmålet har navnlig betydning m.h.t. ansættelse og forhandlinger med personale samt indkøb af inventar og materiel til samvirket.

Vanskeligere er spørgsmålet, om de enkelte deltagere i samvirket skal kunne optræde med forpligtende virkning for samtlige deltagere i forbindelse med *de enkelte deltageres erhvervsudøvelse*.

Indeholder aftalen en bestemmelse om, at alle deltagere hæfter for de enkeltes erhvervsudøvelse, er det naturligt at antage, at hver deltager kan tegne samvirket inden for sin erhvervsudøvelses rammer.

Normalt vil en aftale om samvirket ikke indeholde en bestemmelse af den nævnte art. Der må i disse tilfælde antages at være en klar formodning mod, at de enkelte deltagere i samvirket inden for deres erhvervsudøvelse kan optræde med forpligtende virkning for de øvrige deltagere i samvirket eller for dette som sådant. Selv om man inden for de liberale samvirker i meget høj grad er interesseret i, at de enkelte deltagere identificerer sig med

samvirket, er selve karakteren af erhvervsudøvelsen inden for de liberale samvirker som nævnt ofte baseret på et direkte personligt forhold mellem den, der gør brug af samvirket, og den, som vedkommende benytter i samvirket, andet kan dog følge af erhvervets og samvirkets art, jfr. bemærkningerne herom p. 74.

Det er ikke lykkedes at finde domme, der har taget stilling til spørgsmålet om de enkelte deltageres adgang til at tegne samvirket for så vidt angår de enkelte deltageres erhvervsudøvelse. I konsekvens af det ovenfor sagte, hvorefter de enkelte deltagere kun kan tegne samvirket med forpligtende virkning i overensstemmelse med reglerne om fuldmagt med særlig tilværelse og i overensstemmelse med, at en aftale mellem parterne i samvirket må antages at være bindende i forhold til tredjemand, forekommer det mest sandsynligt, at en domstol i det tilfælde, at spørgsmålet kom frem, ikke ville lade de enkelte deltagere i samvirket hæfte for det ansvar, en enkelt deltager i samvirket havde pådraget sig, f. eks. i forbindelse med uforsvarlig rådgivning af en klient. Dommene om den indbyrdes hæftelse mellem advokater for den enes oppebørsel af betroede midler har ingen relevans i denne relation, idet hæftelsen er begrundet i andet end tegningsregler og samvirkedannelsen.

I tilfælde af, at man i en samvirkeaftale har optaget en bestemmelse om, at »hver af deltagerne tegner samvirket«, må en sådan bestemmelse antages kun at gælde, hvor en deltager tegner samvirket i relation til dettes økonomiske organisation og drift. Den formodning, der gælder mod, at de enkelte deltagere i samvirket kan optræde med forpligtende virkning for dette i relation til deres erhvervsmæssige udøvelse, taler for, at en klausul i aftalen af den nævnte art skal læses indskrænkende, med mindre ganske særlige omstændigheder tilsiger, at klausulen også tager sigte på et fællesskab i adgangen til at forpligte hinanden i relation til indholdet af de enkelte deltageres erhvervsmæssige udøvelse.

Er det etablerede samvirke bestående af mange deltagere, som har dannet samvirket som en selvstændig organisation, forskellig fra hver enkelt deltagers forretning, og f. eks. med det formål, at organisationen skal løse enkelte specielle opgaver af f. eks. forskningsmæssig art, vil tegningsretsforholdet normalt måtte løses på den måde, at kun ganske enkelte af deltagerne får tegningsret, nemlig de, som i det daglige har ledelsen af det etablerede fællessamvirke. Man står i disse tilfælde over for en foreningsretlig dannelse, hvor samvirket må udstyres med organer svarende til de for en forening normale og disponerende organer, jfr. p. 69 f.

§ 7. DE ENKELTE DELTAGERES HÆFTELSE OVER FOR SAMVIRKETS FORPLIGTELSE OG KREDITORERS INDBYRDES STILLING

I. Hvorledes hæfter deltagerne for samvirkets gæld

I overensstemmelse med hovedreglerne om hæftelse i tilfælde af, at en fordring har flere skyldnere, jfr. f. eks. gbl. § 2 og Ussing: Alm. Del p. 14, må det antages, at deltagerne i et liberalt samvirke hæfter personlig og solidarisk for samvirkets gæld, et resultat, der svarer til det inden for selskabsretten normalt antagne for så vidt angår interessentskaber inden for handel, håndværk og industri, jfr. *UfR 1926. 181 VLD*.

I forbindelse med deltagerens hæftelse opstår spørgsmålet, *om deltagerne ved aftale i interessentskabskontrakter kan bestemme, at de kun hæfter med en af dem tilvejebragt kapital, eller inden for et fikseret beløb (begrænset hæftelse), og om deltagerne kan bestemme, at deres hæftelser ikke skal være solidarisk men kun anpartsvis.*

For så vidt angår *ansvarlige interessentskaber* inden for handel, håndværk og industri har det i hvert fald i teorien været antaget, at deltagerne ikke havde nogen adgang til ved aftale at fravige hovedreglen om, at deltagerne hæftede personlig solidarisk, bortset fra de tilfælde, hvor der med en konkret medkontrahent blev truffet individuel aftale om interessenterens hæftelse. Torp anser således denne regel for at være fastslået med gennemførelsen af firmaloven, se herom Torp p. 85 ff.

I nyeste tid er der dog grund til at rejse tvivl om rigtigheden af en sætning om, at personlig og solidarisk hæftelse skulle gælde som en ufravigelig regel for deltagerne i interessentskabet. Anerkender man, som man gør i nyere teorier, jfr. Sindballe/Klerk pag. 31 f, at et aktieselskab kan være ansvarlig deltager i et interessentskab, har man dermed anerkendt et tilfælde, hvor en interessent har begrænset sin hæftelse i forhold til interessentskabets kreditorer. I så henseende vil kreditorerne dog være advaret mod den begrænsede hæftelse, idet anmeldelsen til handelsregistret vil angive, at en af deltagerne i selskabet er et aktieselskab og dermed en person, som kun hæfter begrænset.

Det fremgår ikke klart af firmaloven, om det er muligt i interessentskabskontrakter om handel, håndværk og industri at få registreret bestemmelser om, at deltagerne beløbsbegrænser deres hæftelse. Så vidt vides, har handelsministeriet anerkendt i en række tilfælde, at der til handelsregistret anmeldes begrænsninger ikke alene i størrelsen af deltagerens hæftelse, men også begrænsning m.h.t., at deltagerne ikke skulle hæfte for den fulde gæld, men kun hæfte pro rata.

Nogle domstolsafgørelser om spørgsmålet er det ikke lykkedes at finde. Men ud fra det i § 6 anførte om den manglende positive troværdighed til handelsregistrets oplysninger sammenholdt med den almindelige aftalefrihed, må der antagelig gælde en formodning om, at begrænsninger vedrørende hæftelsen optaget i interessentskabskontrak-

ten er bindende i forhold til tredjemand i alle de tilfælde, hvor en kreditor støtter sin ret på interessentskabet og dermed på en kontrakt, som retlig regulerer interessentskabet. Det sagte udelukker ikke, at andre regler, f. eks. fuldmagsreglerne eller erstatningsrettens regler, kan føre til en solidarisk og fuldstændig hæftelse for samvirkets deltagere eller for enkelte af disse, men i relation til interessentskabets medkontrahenter vil der være formodning mod, at sådanne regler fører til en fravigelse af de i interessentskabskontrakten fastsatte regler. Ved registreringspligtige interessentskaber bør man af hensyn til omsætningens sikkerhed kun anerkende en begrænsning i deltagerens hæftelse i tilfælde, hvor den pågældende begrænsning er anmeldt til handelsregistret. Om spørgsmålet se Torp: Selskabsret (1919) p. 55 og specielt i forhold til aktieselskabsbegrebet, Aktiekommissionens Betænkning (1964) p. 55 ff.

Medens spørgsmålet om gyldigheden af en begrænsning af deltagerens hæftelse måske er tvivlsomt, for så vidt angår interessentskaber, der virker inden for handel, håndværk og industri, forekommer spørgsmålet at være langt mindre tvivlsomt for så vidt angår de *liberale samvirker*. For liberale samvirker gælder der ingen regler i lovgivningen til fastlæggelsen af, hvorledes samvirkets deltagere hæfter. Hele grundlaget for samvirket er – når bortses fra reglerne om fuldmagt med særlig tilværelse og erstatningsrettens regler – udelukkende indholdet af den mellem parterne oprettede kontrakt og de i forbindelse med samvirkets drift og erhvervsudøvelsen gældende sædvaner m.v. Der må derfor kræves noget særligt for at antage, at en tredjemand kan erhverve ret mod samvirket i videre omfang, end dette følger af den mellem deltagerne oprettede kontrakt. De i § 6 anførte bemærkninger om kontraktens begrænsende indflydelse på de enkelte deltageres tegningsret har fuld gyldighed også for så vidt angår spørgsmålet om omfanget og indholdet af deltagerens hæftelse. Nogen mulighed for at opstille en entydig regel inden for dette område findes ikke, idet indholdet af de liberale samvirker afviger fra samvirke til samvirke. Det, der er fællesskab om i relation til erhvervsudøvelsen, er forskelligt fra samvirke til samvirke, og det eneste grundlag, man kan bedømme retsforholdet mellem interessenterne på, bliver den mellem deltagerne indgåede aftale og de mellem dem udviklede sædvaner. Da man ikke har regler for liberale samvirker og end ikke inden for disse har sådan entydighed i kontraktsudformningen, at man med blot nogenlunde berettigelse kan tale om en praksis, må man bøje sig for det af deltagerne selv etablerede retsforhold, og man kan ikke uden særlig begrundelse udvide deltagerens forpligtelser ifølge samvirket ud over det, deltagerne er forpligtet til ifølge samvirkeaftalen m.v.

Det sagte fører til, at *reglen om, at deltagerne hæfter personlig og solidarisk, kun gælder som en vis formodningsregel, men at reglen viger i tilfælde af, at der er modstående aftale mellem samvirkets deltagere, eller at samvirket er af en sådan art, at deltagerne ikke selv har tænkt sig eller påregner en solidarisk hæftelse.*

Det sagte udelukker ikke, at solidarisk hæftelse mellem deltagerne kan etableres på andet grundlag end samarbejdsaftalen, f. eks. hvis to deltagere, der har indgået et kontorfællesskab, sammen har oprettet en lejekontrakt med udlejer.

I kontrakten for liberale samvirker må der tages stilling til spørgsmålet om deltagernes hæftelse. I så henseende forekommer det i hvert fald, hvis samvirket er forholdsvis integreret, naturligt at opstille en regel om, at deltagerne hæfter personlig og solidarisk for den samvirket påhvilende gæld. De dispositioner, der kan være tale om, at de enkelte deltagere kan foretage inden for samvirkets rammer, er forholdsvis begrænsede, når man, jfr. § 6 og nedenfor, holder uden for samvirkets rammer de forpligtelser, herunder erstatningsansvar, som kan være forbundet med de enkelte deltageres udøvelse af deres erhverv.

Resultatet af det sagte må blive, at *deltagere i liberale samvirker hæfter personligt og solidarisk for samvirkets gæld, når dette fremgår af samvirkeaftalen, når dette følger af det grundlag, på hvilket interessentskabet er forpligtet i forhold til tredjemand, og når samvirket er så integreret, at en solidarisk hæftelse er naturlig for samvirket med undtagelse for de tilfælde, hvor der er truffet modstående aftale i samvirkeaftalen.*

II. Hvilke deltagere hæfter

I de tilfælde, hvor deltagerne i et liberalt samvirke hæfter personligt og solidarisk for samvirkets gæld, opstår, på samme måde som ved interessentskaber inden for handel, håndværk og industri, spørgsmålet om, *hvilke deltagere der hæfter*. Løsningen af dette spørgsmål afviger ikke for liberale samvirkers vedkommende fra den måde, hvorpå løsningen træffes inden for interessentskaber for handel, håndværk og industri, og den nærmere undersøgelse af spørgsmålet kan derfor henvises til selskabsretten.

På samme måde som i selskabsretten må det antages, at *de personer, som er deltagere i samvirket på det tidspunkt, da en forpligtelse stiftes,¹ hæfter for opfyldelsen af denne forpligtelse.*

Ud ræder en deltager af samvirket, hæfter han fortsat for den i udtrædelsesøjeblikket værende gæld, jfr. VLT 1928. 117. Gæld, samvirket stifter efter hans udtræden, vil som hovedregel ikke være forpligtende for ham, med

1. Ved betingede forpligtelser er det relevante tidspunkt forpligtelsens stiftelse og ikke betingelsens opfyldelse.

mindre tredjemand undtagelsesvis ved gældsforholdets stiftelse har været berettiget til at forvente, at også den udtrådte deltager hæftede for gælden, jfr. således *SHT* 1924. 430, hvor en mand, der tidligere havde været ansvarlig deltager i en forretning, og som ikke havde givet forretningsforbindelserne meddelelse om sin udtræden, blev dømt til at betale nogle varer, der var leveret til firmaet inden den tilbageblivende interessent var anmeldt som eneindehaver, se også *UfR* 1939. 334 HD.

På samme måde som i selskabsretten må det antages, at en *deltager, som indtræder i det liberale samvirke*, ikke hæfter for den i indtrædelsesøjeblikket i samvirket værende gæld, jfr. *VLT* 1928. 117 og *Ussing*, *Alm. del* p. 293. Træffes der i forbindelse med indtræden en aftale mellem den indtrædende deltager og de øvrige deltagere om, at den indtrædende skal hæfte for den i indtrædelsesøjeblikket værende gæld, vil en sådan aftale som hovedregel ikke indeholde noget tredjemandsløfte i forhold til samvirkets kreditorer. Andet vil dog kunne fremgå af de konkrete omstændigheder, se således *SHT* 1922. 232, hvor et interessentskab, der overtog en bestående forretnings aktiver og fortsatte denne, hæftede for den tidligere indehavers gæld over for et firma, hvem overdragelsen var meddelt.

Et specielt spørgsmål er spørgsmålet om, hvorledes den person er stillet, som blot låner sit navn til et liberalt samvirke, jfr. § 3 I. *Torp* har i sin bog om interessentskaber p. 89 beskæftiget sig med spørgsmålet for ansvarlige interessentskabers vedkommende. *Torp* antager, at den person, som stiller sit navn til disposition for et interessentskab uden at være deltager i det, vist nok må være ansvarlig, »hvis han har samtykket i, at hans navn benyttes, uden hensyn til om dette er sket for at hjælpe deltagerne til en kredit, som de ellers ikke ville have nydt, eller blot fordi hans navn menes at ville trække kunder til forretningen; thi han bærer da ansvaret for, at tredjemand ved firmanavnet er blevet skuffet. Har han derimod ikke samtykket i eller billiget, at hans navn blev benyttet på den måde, haves der i vor ret ikke hjemmel til at pålægge ham ansvar for firmaets forpligtelser, blot fordi han har holdt sig passiv over for dette faktum«.

Det må antages, at de for ansvarlige interessentskaber på dette punkt gældende regler, også finder anvendelse på liberale samvirker, forudsat at deltagerne i det liberale samvirke hæfter personligt og solidarisk for samvirkets gæld. Om spørgsmålet henvises til *UfR* 1926. 275 HD og 1944. 19 HD. Se endvidere *UfR*. 1956. 1086 VLD, 1952. 1128 SHD og 1934. 811 ØLD.

III. Retsforfølgning i det liberale samvirkens formue

Spørgsmålet om adgangen til at retsforfølge i formuen for liberale samvirker er ikke så stort, som spørgsmålet er, hvor der er tale om interessentskaber inden for handel, håndværk og industri. Formuen i et liberalt samvirke er ofte *langt mindre*, end den vil være i de nævnte interessentskaber, og meget ofte vil den være af en *sådan art*, at den ikke egner sig til retsforfølgning. Ydes der i kontraktsforhold kredit til liberale samvirker, ydes denne kredit mere på grundlag af de enkelte deltageres økonomiske forhold end på grundlag af det liberale samvirkens formue. I langt de fleste liberale samvirker vil formuen bestå af noget kontorinventar, nogle kontormaskiner, nogle instrumenter, tegneborde o. lign., alt sammen effekter, som er af en sådan art, at de ikke i almindelighed har nogen nævneværdig betydning som kreditgrundlag. Behandlingen af spørgsmålet om retsforfølgningen i samvirket bliver derfor snarere et spørgsmål om at fastlægge, hvilke af samvirkets kreditorer der i klassisk forstand kan opfattes som fælles-kreditorer og som sådan kan rejse krav om en eventuel solidarisk hæftelse i samvirket, og/eller hvilke kreditorer der kun kan opfattes som den enkelte interessents særkreditorer. Sideordnet med dette spørgsmål må man løse spørgsmålet om, i hvilket omfang de forskellige effekter er fælles og således er omfattet af fællesformuen. Spørgsmålet om en deling mellem samvirkets fællesformue og deltagernes særformue forudsætter en nogenlunde fasthed i samvirkedannelsen. Om dette spørgsmål henvises til UfR 1956. 952 ØLD, 1955. 967 SHD, 1954. 405 HD, 1954. 245 HD, 1945. 597 ØLD og 1932. 435 HD.

A. Fælles-kreditorer kan retsforfølge i samvirkets formue

I overensstemmelse med det i selskabsretten for ansvarlige interessentskaber normalt antagne kan man uden vanskelighed for liberale samvirker anvende sætningen om, at *samvirkets fælleskreditorer kan holde sig til samvirkets formue* forud for deltagernes særkreditorer, se herom Torp p. 97 ff., von Eyben p. 138 ff., Sindballe/Klerk p. 73 ff. Herudover kan fælleskreditorerne normalt holde sig til deltagernes private formue, men fyldestgøres her på lige fod med særkreditorerne, jfr. UfR 1935. 767 HD, jfr. TfR 1936. 361. Om fælles kreditorers anmeldelsesret i deltagernes særboer og om anvendelsen af KL § 130 se UfR 1935, 767 HD, jfr. TfR 1936. 361., 1934. 107 HD, jfr. TfR 1934. 427 og v. Eyben p. 143 ff.

a. HVEM ER FÆLLESKREDITORER

Spørgsmålet om, hvilke kreditorer der er fælleskreditorer, er normalt ikke noget stort spørgsmål inden for selskabsretten. *Fælleskreditorer vil her være*

alle kreditorer, som har erhvervet krav mod samvirket i kraft af dettes virke, hvad enten dette har givet sig udslag i en række kontrakter med de personer, som kan forpligte interessentskabet, jfr. § 6, eller i en skadegørende adfærd.

Foretager en underordnet i samvirket ansvarspådragende handlinger, som ikke har noget at gøre med de enkelte deltageres erhvervsudøvelse, vil deltagerne i samvirket selvsagt hæfte i overensstemmelse med erstatningsrettens almindelige regler. Noget sådant vil selvsagt kunne tænkes, hvis f. eks. et advokatkontor har et bud, og dette bud under sit virke kommer til at køre en fodgænger ned i trafikken. I dette tilfælde vil samvirkets deltagere i kraft af DL 3-19-2 være solidarisk ansvarlige i forhold til den skadelidte, jfr. A. Vinding Kruse, Advokatansvaret p. 70 ff.

b. HVAD ER SAMVIRKETS FORMUE

I relation til fastlæggelsen af samvirkets formue må man antagelig opstille en regel gående ud på, at *samvirkets formue er det, som deltagerne i samvirket selv opfatter som samvirkets formue*. I tilfælde af en diskussion om, hvorvidt et effekt tilhører samvirkets formue, må antagelig den bogføring, som har fundet sted i samvirket, være afgørende, med mindre andet fremgår af de konkrete omstændigheder. Man vil således i disse samvirker meget vel kunne komme ud for, at der i samvirket overhovedet ikke er nogen fælles formue, meget ofte bliver selv i ret integrerede samvirker f. eks. de enkelte inventargenstande bogført som tilhørende de enkelte af de i samvirket værende deltagere.

Er samvirket udbygget, vil der imidlertid ofte være en formue, således vil de inventargenstande m.v., som samvirket har, normalt være fælles formue.

Med hensyn til spørgsmålet om *udestående fordringer* vil man selv i meget integrerede samvirker ofte stå over for den situation, at de udestående fordringer ikke tilkommer samvirket som sådant, men tilkommer den deltager, som i samvirket har optrådt over for den klient, hos hvem den udestående fordring er opstået. Har imidlertid de enkelte deltagere etableret et fælles finansieringsgrundlag, f. eks. i form af en kassekredit til finansiering af de enkelte deltageres udlæg m.v. for deres klienter, og er samvirket så integreret, at de enkelte deltageres erhvervsmæssige indtægter indgår i en fælles udbyttefordeling i samvirket, må det antages, at de udestående fordringer tilkommer samvirket og således i en konkurssituation er reserveret fælleskreditorerne. Af væsentlig betydning for løsningen af spørgsmålet om tilhørsforholdet til de udestående fordringer vil det være, om samvirket er således organiseret, at deltagerne i samvirket hæfter solidarisk for den enkelte deltagers erhvervsmæssige udøvelse. Hæfter deltagerne ikke solidarisk, må det antages, at de udestående fordringer ikke tilkommer samvirket, men de enkelte deltagere. De udestående fordringer kan i disse tilfælde ikke

danne grundlag for fyldestgørelse af de tilgodehavender m.v., som tilkommer de personer, som har indladt sig med de enkelte deltagere inden for rammerne af deres erhvervmæssige udøvelse, idet disse personer efter det ovenfor sagte har status som særkreditorer.

Fællesformue vil endvidere være den af samvirket gennem deltagernes udøvelse oparbejdede *ophavsret*. Som påvist i § 4 vil denne ophavsret normalt være et fællesværk, som er tilvejebragt gennem en fælles indsats fra samvirkets deltagere. Som kredit- eller retsforfølgningsgrundlag er imidlertid denne ophavsret intet værd, idet reglerne i ophavsretslovens § 31 vil stille sig hindrende for, at der retsforfølges i ophavsretten, hvad enten denne retsforfølgning har karakter af singulær forfølgning eller konkursbehandling. Forholdet er her dette, at de ophavsrettigheder, som befinder sig f. eks. i advokaters paradigmasamlinger eller i arkitekters tegningsmateriale, er ufuldendte ophavsrettigheder, idet de kun er en del af det grundlag, som den økonomiske udnyttelse af ophavsretten kræver, nemlig gennemførelsen af byggeriet i henhold til tegningsmaterialet eller udarbejdelsen af de individuelle kontrakter på grundlag af paradigmerne. En arkitekt vil således altid kunne modsætte sig, at der udføres byggearbejder på grundlag af nogle af ham udarbejdede tegninger. Er ophavsretten udnyttet i form af *licenskontrakter* o. lign., kan der selvsagt retsforfølges i sådanne kontrakter, jfr. p. 62.

Til fællesformuen hører endvidere den til samvirkets udøvelse knyttede *good-will*. Denne *good-will* må antages at være større i samvirket, end *good-will*'en ville være for de enkelte deltagere i samvirket, idet samvirkedannelsen i vidt omfang udadtil vil kunne skabe en vis større søgning end den, de enkelte deltagere ville få uden samvirkets organisation. Selv om den til samvirket knyttede *good-will* må betragtes som fællesformue, vil *good-will*'en intet være værd som kredit- eller retsforfølgningsgrundlag i forhold til samvirkets kreditorer. Årsagen hertil er den, at *good-will*'en i samvirket inden for de her nævnte liberale erhverv ikke som i virksomheder inden for handel, håndværk eller industri er knyttet til virksomhedens stedlige beliggenhed og den branche, inden for hvilken virksomheden virker, men i de liberale samvirker er baseret på et personligt tillidsforhold mellem dem, som søger samvirket, og deltagerne i dette. I samme øjeblik samvirkets deltagere ikke længere findes i samvirket, vil der ikke i samvirket være nogen *good-will*. Så længe samvirkets deltagere har mulighed for at udøve deres virke inden for det pågældende liberale erhverv, vil det være urealistisk at søge at opstille en forskel mellem de enkelte deltageres erhvervsudøvelse og den til samvirket knyttede *good-will*. Da man ikke har mulighed for at foretage retsforfølgning i de enkelte deltageres personlige arbejdskraft og dermed er afskåret fra at foretage retsforfølgning i deres erhvervsudøvelse, er man i realiteten også afskåret fra at foretage nogen form for retsforfølgning i den til samvirket knyttede *good-will*.

Resultatet af det her sagte bliver, at det er højst problematisk, i hvilket omfang der i liberale samvirker består nogen formue af nævneværdig art, som kan danne grundlag for retsforfølgning selv fra fælleskreditorers side. Nogen ulykke heri er der næppe, hvis det som hævdet ovenfor p. 62 f er rigtigt at de, som indlader sig med samvirket, ikke gør det med samvirket som sådant, men gør det i kraft af et tillidsforhold til enkelte af samvirkets deltagere og som følge deraf ikke ved kontraktsforholdets etablering har nogen særlig forventning om at have også øvrige af de i samvirket værende deltagere som skyldnere.

B. Særkreditorers adgang til at retsforfølge i samvirkets formue

I den selskabsretlige teori antages det, at en interessentskabsdannelse medfører, at *de enkelte deltageres private kreditorer ikke kan foretage retsforfølgning i interessentskabets formueeffekter, men er henvist til alene at retsforfølge i de enkelte deltageres andel i interessentskabet*. Denne regel er begrundet i, at det kontraktsforhold, som består mellem interessentskabets deltagere, og som er bindende for disse, også er bindende for de enkelte deltageres kreditorer, således at disse kreditorer ikke gennem deres retsforfølgning i interessentskabets formueeffekter har mulighed for at krænke interessentskabets kapitalgrundlag og dermed krænke de øvrige deltagere, som har disponeret og indskudt penge i interessentskabet i tillid til det kapitalgrundlag, som er aftalt eller forudsat ved interessentskabets stiftelse og senere virke.

Inden for teorien har visse forfattere imidlertid hævdet, at der for så vidt angår særkreditorers adgang til foretagelse af retsforfølgning må sondres mellem, om disse *særkreditorers krav er stiftet efter interessentskabets stiftelse, eller om kravene refererer sig til tiden før dette tidspunkt*. Er der tale om ældre særkreditorer, anerkender disse forfattere, at de ældre særkreditorer kan retsforfølge i interessentskabets formue uden hensyntagen til eventuelle bånd i interessentskabskontrakten, ligesom disse ældre særkreditorer i interessentskabets konkursbo kan anmelde deres krav på lige fod med fælleskreditorerne. Begrundelsen for dette standpunkt ser disse forfattere i et almindeligt holdt forbud mod, at en person unddrager sine midler fra kreditorernes retsforfølgning, ved at disse midler indskydes i et interessentskab, idet disse forfattere betragter et formueindskud i et interessentskab som en art selvbåndlæggelse. Om spørgsmålet se v. Eyben p. 141 f. og Vinding Kruse, Ejendomsret I p. 397 f.

Da spørgsmålet har en vis betydning også for liberale samvirker, skal det her behandles nøjere.

Spørgsmålet om særkreditorers stilling i forhold til interessentskabsformuen har adskillige gange været forelagt for domstolene. Jfr. således UfR. 1927. 486, 1936. 1007

ØLK, 1921. 959 HD, jfr. TfR. 1927. 77, 1936. 767 HD, jfr. TfR. 1936. 361, 1939. 174 ØLD og 1935. 201 ØLD.

Alle de nævnte domme afskærer særkreditors adgang til at søge sig fyldestgjort i interessentskabets formue.

Af ingen af dommene fremgår det, om det krav, som særkreditor retsforfulgte, stammede fra tiden før interessentskabsdannelsen. Spørgsmålet har tilsyneladende ikke interesseret hverken advokaterne eller dommerne. Havde disse parter ment, at spørgsmålet var af betydning, er det rimeligt at antage, at spørgsmålet havde været nævnt med en bemærkning i dommene. I denne forbindelse kan nævnes, at dommene er afsagt på et tidspunkt, da man i teorien lærte, at gamle særkreditorer havde adgang til at retsforfølge i interessentskabets formue på lige fod med fælleskreditorer.

I nyeste tid har v. Eyben, p. 142, til støtte for teoriens lære henvist til to domme i *UfR. 1952. 120 HD* og *1956. 533 ØLD*.

UfR. 1952. 120 HD drejede sig om et interessentskab, hvor syv søskende havde indgået en fælles kontrakt om drift af nogle faste ejendomme. I Interessentskabskontrakten, der var tinglyst, var optaget bestemmelse om forbud mod retsforfølgning i interessentskabets formue. En af interessenternes særkreditorer gjorde herefter udlæg i vedkommende interessents andel af ejendommene og begærede dette udlæg tinglyst. Særkreditorens udlæg blev afvist til trods for, at hans fordring lå forud for interessentskabsdannelsen.

Det siges herom i højesterets kendelse:

»Da interessentskabskontrakten må anses behørig tinglyst før udlægget, da udlægshaveren efter det om ejendommenes erhvervelse oplyste ikke findes at kunne påberåbe sig, at den ved kontraktens oprettelse stedfundne disposition er senere end tilbagesøgningsskravet opstår, og da der ved kontrakten findes gyldigt at være gjort sådanne indskrænkninger i skyldnerens rådighed over hans anpart i ejendommene, at betingelserne for at tinglyse udlægget efter tinglysningslovens § 12 ikke er til stede, vil de kærendes påstand om udlæggets afvisning være at tage til følge«.

Dommen nægter således den gamle særkreditors udlæg. v. Eyben mener at kunne drage en modsætningsslutning fra dommen, når udlægget bl. a. afvises med en henvisning til »det om ejendommenes erhvervelse oplyste«. Disse oplysninger går ud på, at interessenterne fra deres far havde erhvervet ejendommene på en sådan måde, at de selv intet havde indskudt i ejendommene. Interessentskabsdannelsen havde således ikke forringet de enkelte interessents formuer. Dette forhold kan måske begrunde, at dommen er ligegyldig for problemløsningen, men det ses ikke, hvordan dommen kan tages som udtryk for en anerkendelse af den af v. Eyben forsvarede regel, især ikke da dommen også begrunder sit resultat i indholdet af den tinglyste interessentskabskontrakt, en begrundelse, som ville være helt overflødig, hvis v. Eybens læsning af dommen er korrekt.

Gomard begrunder i *Fogedret* pag. 48 dommens resultat med interessentskabskontraktens bestemmelser, hvilket man kan tiltræde.

UfR. 1956. 533 ØLD handler om et tilfælde, hvor en person sammen med nogle andre havde oprettet en stiftelsesoverenskomst, hvorefter den pågældende skulle indskyde maskiner m. v. i et nystiftet aktieselskab. Stiftelsen blev opgivet, og man annullerede selskabet, forinden dette var blevet registreret. Under likvidationen blev der af vedkommende stifters kreditorer begæret udlæg i de maskiner m. v., som var indskudt i selskabet. Likvidationsboet påankede udlægget til landsretten, der udtalte:

»Ved den mellem parterne oprettede stiftelsesoverenskomst må der, når aktieselskabet ikke senere er kommet til eksistens, anses etableret et samejeforhold med hensyn til de indskudte værdier.

Da der findes at måtte gives de indstævnedes medhold i, at indstævntes tilgodehavende, der hidrører fra tiden før det nævnte samejes etablering, ikke skal stå tilbage for krav, udsprunget af samejeforholdet, vil indstævntes påstand være at tage til følge.

Dommen kan næppe tages som udtryk for en tiltræden fra domspraksis' side af den af v. Eyben forsvarede regel. I dommen var ingen aftale om samvirkedannelse. Det er endvidere i dommen oplyst, at den pågældende stifter, allerede da han indskød maskinerne m. v. i selskabet, var insolvent i en sådan grad, at han 14 dage efter oprettelsen af stiftelsesoverenskomsten måtte udsende et kreditorcirkulære, hvori han oplyste, at han var ude af stand til at betale, og anmodede kreditorerne om at undlade retsforfølgning, uden at han i dette cirkulære oplyste, at han havde indskudt værdier for kr. 10.000,- i det nystiftede selskab.

Et forhold, som har krav på interesse, er den af udlægshaveren nedlagte påstand. Vedkommende stifter havde sammen med sin kone indskudt maskiner m. v. til en skønsmæssig værdi af kr. 10.000,-. I disse maskiner m. v. var udlægget dekretet i vedkommende stifters anpart og med forbehold af tredjemands bedre ret. Under sagen for landsretten nedlagdes alene påstand om, at udlægget blev stadfæstet, således at rekvisitus' anpart fastsættes til $\frac{1}{4}$ af værdien af de udlagte effekter eller af, hvad der var trådt i stedet herfor. Udlægshaveren anerkendte således samvirkedannelsen for så vidt angår de 3 medstifters ret i de ved samvirkedannelsen indskudte værdier. Det anerkendtes således af udlægshaveren, at udlægget ikke kunne krænke de anpartsrettigheder, de øvrige stiftere havde i de indskudte værdier.

Dommen nægter imidlertid at anerkende en fortrinsret for de kreditorer, som er udsprunget af det ikke registrerede aktieselskabs virksomhed. Dette forekommer at være i nøje overensstemmelse med reglen i aktieselskabsloven § 17. Kontraherer man med et ikke-indregistreret aktieselskab, ved man, at selskabet ikke kan pådrage sig nogen forpligtelse, og at forpligtelsen alene påhviler dem, som har indgået den. At den, som yder kredit til en person, må finde sig i at blive ligestillet med hans øvrige kreditorer, er naturligt. Om spørgsmålet se Krenchel pag. 88.

Dommen ses således af de her anførte grunde ikke at kunne tages som udtryk for en stillingtagen til den af v. Eyben forsvarede regel.

At særkreditorer ikke kan retsforfølge i samvirkets formue gennem anvendelse af *modregningsreglerne*, fremgår af *UfR. 1919. 846 HD*, hvorefter en skyldner ikke kunne modregne over for et interessentskabs krav på ham med et krav, han havde på en af indehaverne, som senere var udtrådt af firmaet, og af *UfR 1917. 323 HD*, hvor det antages, at der ikke kan gælde nogen formodning for, at et vekselererfirma, der sagsøgte til at betale et restbeløb, som indestod på en af to personer i forening oprettet konto, havde ret til at modregne et resttilgodehavende, som firmaet havde på en anden konto, som lød på den ene af de to nævnte kontohavere.

Skal spørgsmålet om ældre særkreditorers ret til fyldestgørelse i samvirkets formue nærmere undersøges, må udgangspunktet for spørgsmålets behandling tages i retsplejelovens § 512, hvorefter udlæg ikke kan gøres i gods, som ellers ifølge dets natur kunne være genstand for eksekution, når det ved retshandler med tredjemand eller ved dennes bestemmelser retsgyldigt er fastsat, at kreditorer ikke kan søge fyldestgørelse i godset.

§ 512 fastslår ikke selv, hvad der kræves til, at en vedtagelse er rets-

gyldig i den forstand, at den skal respekteres af kreditorerne. I almindelighed antages det dog, at *de bånd, som påhviler en person i forhold til tredjemand, også må respekteres af hans kreditorer*. Har tredjemand den fornødne retlige interesse i, at en aftale er indgået og opretholdes, og er aftalen i øvrigt isoleret set gyldig, binder en sådan aftale parternes kreditorer i samme omfang, som aftalen er bindende for parterne selv. At de enkelte deltagere i samvirket er interesseret i, at samvirkekontraktens bestemmelser om, at interessenters særkreditorer ikke kan retsforfølge i samvirkets formue og dermed anfægte kapitalgrundlaget, er evident.¹ Tilsikringen af kapitalens tilstedeværelse vil ofte være af den største vigtighed for medinteressenterne og vil som oftest være en betingelse for, at disse overhovedet har turdet indlade sig i samvirket og selv foretage kapitalindskud i dette.

Så længe en mands kreditorer overlader til ham selv at administrere sin økonomi, må kreditorerne respektere de kontrakter, han indgår med tredjemand, selv om disse kontrakter indebærer en forringelse af kreditorernes fyldestgørelsesadgang. Dette gælder, hvad enten kontrakterne er ensbetydende med, at de pågældende midler forbruges, eller at de indskydes i selskabsretlige dannelser som f. eks. et aktieselskab, hvorved de bringes uden for kreditorernes fyldestgørelse. Som eksempel forskelligartet fra selskabsretten kan nævnes f. eks. tegning af en livsforsikring med et kapitalindskud. Den fornødne garanti mod, at kreditorerne berøves midler til deres fyldestgørelse, haves i konkurslovens afkræftelsesregler, som selvsagt kan finde anvendelse på indskud i interessentskaber, der sker på et sådant tidspunkt og i øvrigt under sådanne omstændigheder, at afkræftelsesbetingelserne er tilfredsstillende. Bortset fra konkurslovens afkræftelsesregler kan det ikke anerkendes, at selv særkreditorer fra tiden før samvirkets etablering kan kræve at blive stillet, som om samvirket ikke var etableret, og altså kræve adgang til at foretage udlæg i samvirkets formue, samt at blive ligestillet med fælleskreditorer i tilfælde af samvirkets konkurs.

Konklusionen af det sagte bliver, at *de i samvirkekontrakten optagne bestemmelser om bånd på samvirkets kapital i relation til interessenterne må respekteres af disse særkreditorer, hvad enten disse særkreditorer stammer fra tiden før samvirkets dannelse eller ej, og hvad enten disse kreditorer optræder som udlægskreditorer eller erklærer den pågældende deltager konkurs*.

Til støtte for det sagte kan endvidere henvises til den før tinglysningsloven

1. Det forekommer umiddelbart lidt ulogisk, at v. Eyben, *Formuerettigheder* p. 139 f., erkender, at kreditorspørgsmålet må løses ud fra hensynet til medinteressenterne, men at dette hensyn må vige over for ældre særkreditorer. *Formuerettigheder* p. 141 f.

gældende konfirmationspraksis, hvorefter der gennem en konfirmation af interessentskabskontrakten var mulighed for at opnå beskyttelse mod, at deltagerens særkreditorer foretog udlæg i interessentskabets formue. Se herom Sindballe/Klerk p. 69 f.

Forinden spørgsmålet forlades, er det naturligt at sammenholde det med den situation, som indtræder, *hvor der i et samvirke optages en ny deltager*. Det ligger her for dansk rets vedkommende ret klart, at denne nye deltager ikke hæfter personlig for samvirkets gæld i indtrædelsesøjeblikket, og at løfte herom som udgangspunkt kun kan påberåbes af deltagerne i samvirket, jfr. Ussing, Alm. Del, side 292, og Sindballe/Klerk, side 55.

Herudover antages det normalt, at *en ny deltagers indtræden i samvirket som deklaratorisk hovedregel ikke medfører, at samvirkets formue ikke kan anvendes til dækning af kreditorer, hvis krav er stiftet førend den nye deltagers indtræden*. Begrundelsen for denne antagelse er et hensyn til de ældre deltagere i samvirket, thi hæftede samvirkets formue ikke for disse ældre kreditorer, kunne de ældre deltagere ikke retmæssigt benytte samvirkets midler til at betale kreditorerne med, og man ville da komme frem til, at kapitalindskuddet i selskabet ved en deltagers indtræden blev forøget med et beløb svarende til samvirkets gæld i indtrædelsesøjeblikket, jfr. Sindballe/Klerk side 55.

Tilsvarende synspunkter kan anføres, hvor en ny deltager optages i en virksomhed, som hidtil har været drevet som enkeltmandsvirksomhed.

Forudsætningen for, at man kan opstille dette resultat, hvor en ny deltager indtræder, må være, at den nye deltager er bekendt med samvirkets gæld i indtrædelsesøjeblikket, og at der i øvrigt ikke er truffet modstående aftale. Hovedreglen i dansk ret hjemler en deltager, som helt eller delvis overdrager sin virksomhed, retten til selv at bestemme, i hvilket omfang erhververen af aktiver skal overtage den på aktiverne hvilende gæld, og i hvilket omfang en ny indtrædende deltager skal medvirke til dækning af de i indtrædelsesøjeblikket værende kreditorer. Spørgsmålet er dermed i realiteten forskudt til at være et spørgsmål om konkret fortolkning af den aftale, hvormed den nye deltager indtræder.

I relation til fælleskreditorenes stilling er det afgørende, om det forhold, at den nye deltager må tåle, at midler af samvirkets formue kan anvendes til dækning af ældre kreditorer, også kan påberåbes af disse, således at de selv kan søge sig fyldestgjort i samvirkets formue. Er dette tilfældet, kommer man ind på en *sondring mellem de ældre kreditorer, som vedrører den virksomhed, som indføres i samvirket (ældre forretningskreditorer, og andre kreditorer*. I konsekvens af det ovenfor sagte og i konsekvens af det inden for de almindelige regler om tredjemandsløfter normalt antagne er man med nogen tvivl tilbøjelig til at antage, at kreditorerne ikke kan søge sig fyldestgjort, således at reglen om, at særkreditorer ikke kan søge sig fyldestgjort i samvirkets formue, gælder alene med de begrænsninger, der følger af konkurslovens regler. Andet kan dog følge af ganske særlige forhold, se således *SHT 1922. 232*, hvor et interessentskab, der overtog en bestående forretnings aktiver og fortsatte denne forretning, blev dømt til at tilsvare den tidligere indehavers gæld til et firma, som man havde givet meddelelse om overtagelsen.

Modstykket til reglen om, at kreditorer ikke har bedre ret end den pågældende skyldner selv har, er en regel om, at *kreditorerne har mindst samme*

ret, som den pågældende skyldner selv har. Denne regel fører til, at der ikke i interessentskabskontrakten kan optages bestemmelser, der tager sigte på at give en deltagers særkreditorer dårligere stilling, end den pågældende deltager selv har. Dette forhold får navnlig betydning i forbindelse med bestemmelser i interessentskabskontrakten om udbetalingen af en deltagers nettoandel i interessentskabet. I så henseende må det antages, at bestemmelser i interessentskabskontrakten, der tager sigte på, at en deltagers kreditorer kun kan få udbetalt en interessents nettoandel på ugunstigere vilkår end dem, der gælder for interessenten selv i tilfælde af opsigelse, er ugyldige.

Forskelligartet fra dette spørgsmål er spørgsmålet, *om der i forhold til kreditorer kan optages en hvilken som helst bestemmelse, blot denne bestemmelse også gøres gældende i forhold til en deltager personlig.* Grunden til, at man i så henseende skulle indføre nogen begrænsning i aftalefriheden, skulle være frykten for, at deltagerne ved gennemførelsen af helt usædvanlige og urimelige bånd på deltagerens adgang til at få udbetalt deres nettoandel i formuen rent faktisk skulle etablere en kreditorbesvigelse måske ud fra det synspunkt, at deltagerne, så længe de medvirker i samvirket, rent faktisk personlig vil kunne opnå en række fordele af dette, som kreditorerne ikke ville kunne udnytte. I så henseende er der særlig grund til at nære en vis frygt for *bestemmelser, som gør et samvirke livsvarigt uopsigeligt*, kombineret med en bestemmelse om, at en deltager, der ikke længere ønsker at virke i samvirket, mister enhver ret mod dette. På samme måde som en uopsigelighedsbestemmelse må antages at kunne være ugyldig i forhold til kreditorerne, må det antages, at en bestemmelse om en *særlig lang udbetalingsperiode af en deltagers tilgodehavende* vil kunne kræves tilsidesat af kreditorerne. I så henseende må det dog antages, at kreditorer i hvert fald skal respektere en *udbetalingsperiode på 10 år*, hvilken tidsfrist svarer til den i konfirmationerne før tinglysningssloven anerkendte. Tidsfristen er endvidere i overensstemmelse med den normale praksis ved interessentskabsaftalerne.

Om opgørelsen af selve interessentens anpart i selskabet henvises til § 11.

For fuldstændighedens skyld skal nævnes, *at parterne i et samvirke næppe gyldigt kan bestemme, at en deltagers særkreditorer ikke kan retsfølge i vedkommende deltagers anpart i samvirket.* Instruktiv er dommen *UfR. 1962. 813 ØLD.* Dommen drejer sig om et tilfælde, hvor to personer havde købt en fast ejendom og i samejekontrakten (§ 7) havde bestemt: »Den andel, som hver af os har i ejendommen, kan ikke være genstand for arrest, beslag eller eksekution for nogen den pågældende kontraheret fællesskabet uvedkommende gæld«. Ved tinglysningen af samejekontrakten nægtede dommeren at tinglyse den nævnte bestemmelse. Denne nægtelse blev opretholdt af landsretten, der bl. a. siger i dommen: »Ifølge tingbogen ejes ejendommen af de nævnte ejere med bestemt angivne anparter. Bestemmelsen

i samejeoverenskomstens § 7 vil medføre, at nogle af ejernes kreditorer får en ringere stilling, end de måtte påregne efter tingbogens udvisende. Da det må anses betænkeligt at antage, at en sådan begrænsning af nogle kreditors retsstilling gyldigt kan træffes af ejerne i et sameje som det i tingbogen angivne, findes afvisningen af dokumentet for så vidt angår nævnte § 7 for at være berettiget«.

§ 8. DELTAGERNES INTERNE VIRKSOMHEDSPLIGT, OVERSKUD, UNDERSKUD, KONKURRENCEBEGRÆNSNINGER M. V.

1. Deltagernes arbejdspligt og vederlæggelse

Ved kontrakter om samvirker inden for handel, håndværk og industri fastlægges omfanget af de enkelte deltageres arbejdspligt og opgaver i samvirket ofte meget nøje, og i den selskabsretlige litteratur behandles deltagernes arbejdspligt som et selvstændigt retligt problem. Det antages således af Sindballe/Klerk, side 42, at »interessenterne vil være pligtige at deltage i ledelsen af virksomheden og i øvrigt at udføre det arbejde i virksomhedens tjeneste, som ikke efter interessentskabskontrakten eller efter senere beslutning overlades til medhjælpere. I mangel af anden aftale må alle interessenterne have samme pligt til at udføre arbejde i selskabets tjeneste«.

Spørgsmålet om fastlæggelsen af deltagernes arbejdspligt i et liberalt samvirke er af en helt anden natur end i et interessentskab inden for handel, håndværk og industri. Ved interessentskaber i handel, håndværk og industri er arbejdspligten af mere teknisk traditionel karakter. Enten kræver virket, at der laves et nogenlunde givet stykke arbejde for at opfylde samvirkets erhvervsudøvelse, f. eks. et vist antal timer om dagen bag en købmandsdisk, eller også er arbejdet et virke med at lede virksomheden teknisk og administrativt for derved at opnå et vist produktionsresultat. Ved liberale samvirker er deltagernes indsats en helt anden. Bortset fra meget store liberale samvirker er spørgsmålet om den egentlige ledelse et klart mindre spørgsmål og kræver et minimum af indsats i forhold til den indsats, som ofte kræves til ledelsen af en handels-, håndværks- eller industrivirksomhed. Deltagernes indsats i det liberale samvirke består i *at virke som udøvere af det erhverv, som samvirket virker i, således at hver enkelt deltager gennem sin arbejdsindsats for andre tilfører samvirket dets indtægt*. Deltagerne har ofte ansat hjælpere i samvirket, men deltagerne står som dem, der tilfører samvirket dets arbejde, og som dem, der udfører arbejdet over for samvirkets medkontraahenter. Deltagernes indsats i det liberale samvirke ligger ofte på et åndeligt og kunstnerisk plan, som gør, at det normalt vil være aldeles umuligt at måle størrelsen af den enkelte deltagers indsats ud i arbejdstid. Synspunktet har forskellig vægt i de forskellige former for samvirket. Størst vægt har synspunktet i arkitekt-, advokat- og lægevirksomheder. Mindre vægt har det i f. eks. tand-

læge- og revisionsvirksomheder, hvor der er større sammenhæng mellem indtjening og den manuelle indsats.

Det sagte gør, at man normalt ikke vil have nogen mulighed for i en samvirkekontrakt at fastlægge omfanget af de enkelte deltageres arbejdspligt. Man vil normalt ikke kunne komme videre end til at fastslå, at deltagerne skal »drive deres fulde virksomhed« eller »virke med deres fulde arbejdskraft« inden for samvirket el. lign. I praksis har spørgsmålet om fastlæggelsen af deltagernes arbejdspligt ikke den største betydning, idet de personlige forhold, der består mellem deltagerne i liberale samvirker, gør, at man normalt kender hinandens arbejdssevne, kapacitet og særlige anlæg, forinden samvirket dannes.

Vanskelighederne ved en afgrænsning eller fastlæggelse af arbejdspligtens omfang får afgørende betydning for udformningen af, hvorledes de enkelte deltageres indsats skal honoreres, og for, hvordan overskuddet skal fordeles. Nogle faste regler herfor kan ikke opstilles, og i det følgende skal derfor kun behandles de overvejelser, som problemløsningen må indebære, og kun enkelte typiske måder at løse spørgsmålet på skal behandles.

Honoreringen af samvirkets deltagere vil typisk ske enten ved en »pooling« af alles indtægter med påfølgende deling (A), eller ved at hver beholder sin indtægt og indbetaler penge til dækning af samvirkets omkostninger (B), eller ved at hver deltager betales for den af ham i samvirket anvendte tid (C), eller gennem en kombination af de nævnte muligheder.

A. Deltagernes indtægter pooles

En pooling af deltagernes indtægter sker ved, at disse slås sammen, og at overskuddet deles mellem samvirkets deltagere efter en fastsat delingsnorm. Ved en pooling af indtægterne vil man kunne påregne *en større konstans af indtægterne* gennem årene, end de enkelte deltagere normalt kan påregne, hvis indtægten ikke pooles. Denne konstans vil give en vis større tryghed i de enkelte deltageres økonomi og vil med det nuværende beskatningssystem kunne give nogle fordele derved, at man undgår de helt store skattemæssige udsving.

Poolingsordningen rummer en række *ulemper*.

Hvis man slår alle deltagernes indtægter sammen og ikke alle deltagerne har de samme muligheder for at skabe sig en indtægt, vil en poolingsordning medføre, at den, der har større indtægter, kommer til at yde et ofte ikke uvæsentligt bidrag til de deltagere i samvirket, som ligger med mindre indtægter. At noget sådant vil kunne ske enkelte år, er ingen ulykke, men er skævheden konstant, vil ordningen let få karakter af en forsorgsordning, hvilket normalt vil være stridende mod parternes ønsker. En vis skævhed i

deltagernes indkomster kan være begrundet i aldersfordelingen mellem samvirkets deltagere, således at de helt unge og de helt gamle i samvirket har mindre indtægter og derved belaster overskudsfordelingen til skade for de deltagere, som er slået igennem, og som endnu ikke har mærket alderens indflydelse på omsætningen. En ophjælpning af de unge er naturligt begrundet i samvirkets videreførelse. Blot må man ved poolingsordningen have en fast tro på, at de unge vil være i stand til enten selv at skabe sig en omsætning af en størrelsesorden, som svarer til de øvrige deltageres, eller være i stand til at bevare disses indtægter i tilfælde, hvor deres erhvervsevne svigter. En ydelse til de ældre ud over deres indtjening er en naturlig tilbagebetaling af den investering, de pågældende har foretaget gennem deres indsats i samvirkets tjeneste.

I lægeforeningens vejledning anbefales, at deltagernes indtægter indgår i fællespulje og deles i et nærmere fastsat forhold. Ved optagelse af kompanion i en eksisterende forretning nævnes, at den sidst optagne får f. eks. 33⅓ % af indtægten og derefter i en forud fastsat periode stigende til 50 %, eller at den ældre får et beløb forlods i en årrække og resten deles lige. I Dyrslægeforeningens standardformular forudsættes, at alle deltagernes indtægter går i en fælles pulje.

Skal deltagernes indtægter indgå i en fælles pulje, er det nødvendigt at tage stilling til, *hvilke af deltagernes forskellige indtægter der skal vedrøre samvirket*. Helt *private indtægter* såsom afkast af uden for samvirket stående formue, ægtefælles indtægt o. lign. falder helt klart uden for samvirket, med mindre aftale om andet træffes. Vanskeligere er afgrænsningsspørgsmålet, når talen er om deltagernes erhvervsindtægter.

I liberale samvirker ser man meget ofte, at deltagere har en række indtægter, som ikke direkte skyldes udøvelsen af det liberale erhverv, men som i større eller mindre grad har erhvervet som forudsætning. Dette gælder *honorarer for medvirken i udvalg og kommissioner og for at optræde som skønsmand m.v.*, indtægter ved *undervisningsarbejde, forfatterhonorarer, bestyrelsesshonorarer og konsulenthonorarer*.

Nogen fast regel, sædvane eller praksis for, hvilke indtægter der skal medregnes i samvirket, findes ikke. Spørgsmålet må derfor løses helt konkret i de enkelte tilfælde og på grundlag af aftaler mellem deltagerne. Løsningen af spørgsmålet hænger i høj grad sammen med, på hvilken måde indtægten i samvirket deles mellem deltagerne.

Deles indtægten efter et fastlagt forhold mellem deltagerne, taler dette for, at alle indtægter, som forudsætter en eller anden form for arbejdsindsats, må medregnes i samvirket, især hvis udøvelsen og arbejdsindsatsen sker inden for kontortiden. Tager man ikke sådanne indtægter med, vil man komme til, at de øvrige deltagere bruger arbejdstiden til at tjene fællesskabet,

medens en enkelt benytter arbejdstiden til at tjene penge, som ikke kommer fællesskabet tilgode.

Deles indtægten således, at deltagerne honoreres efter anvendt tid, jfr. C, vil man lettere kunne holde indtægter uden for samvirket, selv om disse indtægter kræver arbejde i arbejdstiden, idet de øvrige deltagere får den tilsvarende tid honoreret af samvirket.

En ordning, hvorefter alle indtægter slås sammen, vil kunne indeholde en fristelse til enkelte af samvirkets deltagere til *at sløje af og i højere grad leve af de andre deltageres forretning* end af sit eget virke. Selv om denne risiko i nogen grad vil kunne modvirkes gennem en adgang til inden for samvirket at opsiges delingsordningen, vil en sådan opsigelse kunne være vanskelig at bringe i anvendelse, især hvis samvirket består af personer, som er faktisk sideordnede. Hvis man ikke har en tillid til, at alle vil virke fuldt ud i fællesskabets interesse forud for egeninteressen, må en poolingsordning frarådes.

En vanskelighed ved poolingsordningen er *fastlæggelsen af delingsnormen mellem samvirkets deltagere*. Er samvirket opbygget således, at en gammel chef ved nytårsfrokosten suverænt deler overskuddet ud til deltagerne under hensyn til hans vurdering af deres indsats, er problemerne selvsagt ikke så store, men det er i de færreste tilfælde, at man i et samvirke vil kunne slutte op om en sådan løsning af fordelingsproblemet. Fraviger man princippet om ligestilling, vil enhver anden ordning være behæftet med store muligheder for ulemper. Det må ved enhver poolingsordning tilstræbes at søge frem imod en ligedeling, selv om ordningen i starten måske indeholder en skævdeling, idet ligedelingen gennemsnitlig over en længere periode vil give de mindst uheldige fordelingsresultater.

B. Hver deltager beholder sin indtægt

Lader man hver deltager beholde sin indtægt, hvilket vil svare til at fordele overskuddet i forholdet mellem de enkelte deltagers indtjening, opnår man ikke gennem samvirkedannelsen nogen udjævning af indtægten gennem årene. Omvendt opnås, at den deltager, som har en indtjening, der er større end de øvrige deltagers, selv får fordelen af denne indtjening.

I tilfælde, hvor hver deltager beholder sin indtægt, opstår spørgsmålet om, *hvordan samvirkets omkostninger skal deles*. En ordning, hvorefter *omkostningerne deles lige* mellem samvirkets deltagere, vil ofte være urimelig over for deltagere, som har mindre indtægter, idet disse deltagere kommer til at bidrage til dækningen af de omkostninger ved samvirket, som påløber som følge af, at de andre deltagere har en særlig stor forretning. Denne ulempe kan undgås, hvis man *fordeler omkostningerne mellem deltagerne i forhold til de enkelte deltagers indtægt*. Den, som har den store indtægt, kommer

til at bære en dertil svarende større del af de samlede omkostninger. En ordning af denne art er forbundet med ulemper i tilfælde, hvor de enkelte deltageres indtægt er meget lille, så lille, at hans bidrag til samvirket beregnet efter hans indtægt ikke engang vil kunne dække de faste omkostninger ved hans kontor, tegnebord el. lign. Er den deltager, som har den lille indtægt, en helt ung eller en gammel deltager i samvirket, er skævheden mindre urimelig, jfr. bemærkningerne herom ad A.

En anden ulempe ved ordningen er, at de omkostninger, som de enkelte sager belaster samvirket med, ikke behøver at stå i noget som helst forhold til den indtægt, de enkelte sager indebærer for den pågældende deltager. Særlig grelt kan dette forhold være i advokatforretninger, hvor en deltager sidder med f. eks. en incassoforretning, hvor omkostningerne erfaringsmæssigt er meget store i forhold til salærindtægten på sagerne.

Medens man i denne ordning har mulighed for at holde indtægterne adskilte, så hver deltager beholder sin egen indtægt, så har man ikke denne mulighed for så vidt angår omkostningerne, idet disse i vidt omfang må være fælles. *Af de mulige fordelingsnormer vil en fordeling efter størrelsen af deltagerens indtægter gennemsnitlig give mindre uretfærdighed end lighedelsesreglen.*

Når indtægten holdes adskilt for deltagerne, må selve *omkostningsbegrebet* defineres. En deltagers omkostning vil normalt bestå af nogle individuelle omkostninger vedrørende hans virke og nogle fælles omkostninger vedrørende samvirket. Som *individuelle omkostninger* må man normalt optage omkostninger som bil, rejser, repræsentation, bogkøb, inventarkøb til privatkontor, arbejdsværelser o. lign., idet disse omkostninger ofte er udslag af de enkelte deltageres lyster og kun i mindre grad er nødvendige ud fra en streng økonomisk opfattelse. Vil man have ægte tæpper på sit kontor, er det rimeligt, at man selv betaler dem.

Som *fællesomkostning* optages alle andre omkostninger, såsom personalelønninger, husleje, porto, brevpapir m.v. I deltagerens indtægt vil det, hvis en sådan omkostningsdeling anvendes, være naturligt at fratrække de individuelle omkostninger i indtægten og da anvende den derefter fremkomne regulerede indtægt som grundlag for fordelingen af fællesomkostningerne.

Finansieringen af en ordning som den skitserede kan ske ved, at deltagerne periodevis indbetaler beløb, som er tilstrækkelige til at dække samvirkets omkostninger, og således at den endelige beregning sker ved en årlig regnskabsafslutning.

Ønsker man at modvirke de ovenfor nævnte ulemper ved de helt små indtægter hos enkelte deltagere, kan dette gøres ved at stipulere et minimumsbeløb, som deltagerne skal betale af fællesomkostningerne. Dette minimumsbeløb kan da sættes som de reelle omkostninger ved at drive et kontor, et klinikværelse, tegnebord el. lign.

C. Deling efter anvendt tid

En tredje mulighed for fordelingen af samvirkets indtægter er at honorere deltagerne efter den tid, de anvender i samvirkets tjeneste. En sådan beregningsmåde anvender man ofte i arkitekt- og rådgivende ingeniørvirksomheder, hvor der normalt føres timesedler over den tid, løsningen af de enkelte sager kræver. Forudsætningen for, at man kan anvende en aflønning af deltagerne efter anvendt tid, må være, at der i samvirket er en *vis sammenhæng mellem den i samvirket anvendte tid og samvirkets indtjening*. Dette vil ofte være tilfældet ved arkitektvirksomheder, rådgivende ingeniørvirksomheder, for læger og tandlæger, men vil sjældnere være tilfældet ved advokatvirksomhed og ejendomsrådgivere og landinspektører, hvor indtjeningen i meget høj grad er afhængig af de udførte sagers pengemæssige værdi.

Gennemfører man en aflønning af deltagerne efter den tid, de anvender i samvirket, opnår man, at alle honoreres lige efter arbejdsindsats. Honoreres deltagerne efter anvendt tid, bør den timelønsfaktor, man arbejder med, normalt sættes til en størrelse, så der bliver et overskud tilbage, efter at timelønnen til deltagerne er fradraget i samvirkets samlede indtjening. Dette overskud kan næppe fuldt ud fordeles mellem deltagerne i forhold til deres anvendte tid. En del af overskuddet bør antagelig ligesåledes som en kompensation for den økonomiske risiko ved samvirket, som deltagerne normalt vil være lige om. Betydningen af et overskud kan endvidere komme frem i tilfælde, hvor man i samvirker overfører underskud fra tidligere år, idet man ved dækningen af et sådant underskud gennem de følgende års overskud ofte vil få en rimelig fordeling af dækningen af underskuddet.

En honorering af deltagerne efter anvendt tid er ikke ensbetydende med en aflønning af deltagerne i skatteretlig forstand. Deltagerne vil således ikke kunne beregne sig noget lønmodtagerfradrag.

ad A – C

De under A – C beskrevne situationer er kun typetilfælde, som hver tilgodeser visse hensyn og tilsidesætter andre. Tilfældene kan kombineres til den situation, som er bedst stemmende med de konkrete forhold, men det er næppe muligt at opstille nogen standardløsning, som blot kan kaldes jævn god ved de forskellige former for samvirker.

Nogen vejledning i domspraksis findes ikke, se dog *UfR 1924. 411 HD*.

II. Deltageres sygdom, ferie og frihed

A. Deltagers sygdom

I *lovgivningen* indeholdes ingen regler, der fastlægger behandlingen af en deltagers sygeperiode i et liberalt samvirke. Funktionærlovens § 5 kan ikke finde anvendelse.

Ved *aftaler om liberale samvirker* må der tages stilling til betydningen af, at en deltager bliver syg i kortere eller længere tid.

Ved *kortvarige sygdomsperioder* er problemet, om deltageren selv skal bære risikoen, eller om denne skal bæres af samvirket og dermed af samtlige deltagere.

Er der tale om lidet integrerede samvirker, vil det være naturligt at lade den enkelte deltager selv bære sygdomsrisikoen.

Ved mere integrerede samvirker vil hensynet til roen i deltagerens private økonomi normalt tilsi, at sygdomsrisikoen går på samvirkets regning, således at kortvarige sygeperioder ikke formindsker den syges adgang til anpart i overskuddet eller til at hæve a conto. Honoreres deltagerne efter anvendt tid, må den syge deltagers arbejdseddél godskrives med et antal timer pr. sygedag.

Ved *længere sygdomsperioder* er der i det liberale samvirke normalt ingen tvivl om, at den syge deltager selv må bære sygdomsrisikoen. Er sygdommen af så lang varighed, at forudsætningerne for samvirket er ved at svigte, vil de øvrige deltagere kunne fordre den syge deltagers udtræden, jfr. § 10 III,

I almindelighed vil hensynet til de øvrige deltagere ved længere sygeperioder være tilgodeset, hvis enten den syge deltager ikke belaster samvirket, eller han stiller en vikar eller anden medhjælp.

Nogen praksis for, hvor lang en sygeperiode der skal tolereres i et liberalt samvirke, findes så vidt vides ikke.

I Lægeforeningens vejledning anføres, at den raske kompagnon normalt vil være pligtig at passe den syges praksis i indtil 24 hverdage – samlet eller delt – inden for kalenderåret. Herudover kan den raske part forlange, at der i et bestemt tidsrum engageres en vikar for begge parter's regning, og hvis arbejdsudygtigheden strækker sig ud over en nærmere fastsat periode, må den arbejdsudygtige betale vikaren, men skal stadig selv erholde sin andel i praksisindtægt. Arbejdsudygtighed ud over et år bør berettigé til opsigelse af kompagniskabsforholdet mellem lægerne. I Dyr lægeforeningens standardformular foreslås en regel om, at bliver en deltager syg, kan den raske forlange, at der engageres en vikar. Varer sygdommen mere end 30 dage i sammenhæng, skal den sygemeldte selv betale vikaren for tiden herudover.

B. Deltageres ferie og frihed

Det må anses for at høre til et af samvirkedannelsens goder, at deltagerne får adgang til trygt at holde ferie. De lovgivningsmæssige feriereguleringer finder ikke anvendelse for deltagere i liberale samvirker, hvorfor spørgsmålet må fastlægges i aftale mellem deltagerne indbyrdes. Hvor lang ferie og hvor mange ferier deltagerne skal have, må løses individuelt. I Lægeforeningens vejledning anses det for at være rimeligt, at hver af parterne har ret til en week-end hver 14. dag efter tur, og at hver af parterne har ret til ferie i 24 hverdage – samlet eller delt – inden for kalenderåret.

Med den i gang værende udvikling in mente, vil det være naturligt at træffe bestemmelser om såvel sommer- som vinterferier.

III. Konkurrencebegrænsninger

Spørgsmålet om begrænsning af deltagernes aktivitet uden for samvirket i tilfælde, hvor en sådan aktivitet vil kunne skade samvirkets erhvervsudfoldelse, stiller sig forskelligt efter samvirkets omfang og efter, om begrænsningen skal ramme deltagere, medens de er i samvirket, eller om de skal beskytte samvirket mod at blive påført konkurrence fra en deltager, som er udtrådt af samvirket.

A. Konkurrencebegrænsninger for deltagere i samvirket

Det må følge som en helt nødvendig konsekvens af samvirkedannelsen, at *de enkelte deltagere ikke må påføre samvirket en egentlig konkurrence*, med mindre noget sådant er aftalt eller forudsat. Dette sidstnævnte kan f. eks. være tilfældet, hvor en arkitekt er deltager i flere forskellige samvirker, som virker i indbyrdes konkurrence. Påfører en deltager samvirket konkurrence, vil noget sådant ofte være misligholdelse af samvirket.

Spørgsmålet, om en deltager ved et virke uden for samvirkets rammer krænker samvirket, må bero på en fortolkning af samvirkeaftalen. Af hensyn til fremtidige diskussioner er det naturligt i samvirkeaftalen nøje at præcisere, i hvilket omfang de enkelte deltagere er forpligtet at holde deres virke inden for samvirkets rammer.

Af domme om spørgsmålet skal henvises til *UfR 1946. 806 HD, SHT 1917. 319, SHT 1926. 116 og UfR 1942. 316 HD, jfr. TjR 1943. 533, 1892. 1128 SHD og J. U. 1875. 438* og til behandlingen af spørgsmålet i § 10 IV og Torp p. 37.

B. Konkurrencebegrænsning efter udtræden af samvirket

Af langt større interesse end det under A anførte er spørgsmålet om omfanget af konkurrencebegrænsninger efter en deltagers udtræden af samvirket.

I *lovgivningen* eller i *domspraksis* findes ingen almindelige regler, der pålægger en udtrådt deltager af et samvirke ikke at påføre samvirket konkurrence fremover. Selv om man måske med hjemmel i forholdets natur kan opstille visse regler i tilfælde af meget grove misbrug, jfr. således princippet bag konkurrencelovens § 10, må man regne med, *at der ikke gælder nogen begrænsning i den udtrådtes adgang til at påføre samvirket konkurrence, hvis ikke sådanne begrænsninger udtrykkelig er aftalt eller følger af de kollegiale regler, jfr. nedenfor*. Mangel af aftale om konkurrencebegrænsning kan få betydning for fastsættelsen af værdien af samvirkets good-will, jfr. herom i § 11 III. F.

Fra domspraksis kan dog nævnes *UfR 1953. 355 VLD*, hvor en trikotagehandler, der havde afhændet en af ham under navnet »Manufaktur-Trikotage-Småting, »OK« drevet forretning i Kærby ved Ålborg, fandtes uberettiget til uden køberens samtykke at drive tilsvarende forretning i Ålborg under navnet »Magasin »OK«.

Efter aftl. § 38 stk. 1 er en konkurrenceklausul ikke bindende for så vidt den med hensyn til tid, sted eller andet går videre end påkrævet for at værne mod konkurrence, eller utilbørligt indskrænker den forpligtedes adgang til erhverv. Reglen finder anvendelse på konkurrencebegrænsninger i liberale samvirker, jfr. Nial p. 170.

Ved afgørelsen af, *hvor vidtgående konkurrencebegrænsning der gyldigt kan aftales*, kan en vis støtte findes i de kollegiale regler m. v., idet de i disse regler optagne konkurrencebegrænsninger må anses for sædvanlige og gyldige.

I Lægeforeningens vejledning anføres, at det i kompagniskabsaftaler mellem læger er normalt at bestemme, at den udtrædende læge ikke uden skriftligt samtykke fra den anden part må drive praksis selvstændigt eller virke som amanuensis eller vikar i samme by eller inden for en afstand af 15 km fra dette sted i to år. Konkurrencebegrænsningen er identisk med den begrænsning, der i Lægeforeningens kollegiale vedtægt afsnit A § 6 er gældende for en læge, som har virket som vikar eller amanuensis for en læge uden for København.

I Dyrslægeforeningens kollegiale vedtægter § 4 bestemmes, at et medlem, der i tre måneder eller derover har været vikar eller assistent hos en af foreningens medlemmer, ikke imod vedkommendes ønske må nedsætte sig som praktiserende dyrlæge eller overtage praksis eller andel i en sådan med bopæl inden for en omkreds af 15 km (geometrisk afstand) førend 2 år efter samarbejdets ophør, ved assistance over et år bliver tidsrummet 4 år ef-

ter samarbejdets ophør. Til hævde af denne bestemmelse er det pålagt foreningens medlemmer ikke at ansætte dyrlæger, hvis disse ved ansættelsen ville krænke konkurrencebegrænsningen. I standardformularen foreslås grænsen sat til 25 km og til 10 år, ligesom det foreslås at bestemme, at krænkelse af pligter medfører bod. I kommentaren nævnes, at en bod på kr. 25.000,— ofte vil være af passende størrelse.

Samme begrænsninger med hensyn til afstand (15 km) og med hensyn til tid (2 år) gælder efter Tandlægeforeningens kollegiale vedtægt for tandlægers adgang til at nedsætte sig som tandlæger, hvis de tidligere har virket som assistent hos eller vikar for et andet medlem af foreningen.

I Landinspektørforeningens standardformular for kompagniskaber bestemmes, at den, der udtræder af interessentskabet, er uberettiget til i 5 år efter udtrædelsen at drive eller være interesseret i nogen konkurrerende virksomhed i interessentskabets normale arbejdsområde.

For de øvrige liberale erhvervs vedkommende er ikke opstillet konkurrencebegrænsende regler i de kollegiale vedtægter o. lign.

De begrænsninger, som måtte være foreskrevet for ansatte medarbejdere, må gyldigt kunne vedtages også mellem deltagere i liberale samvirker. I praksis kan man antagelig gå ud fra som grov hovedregel, *at konkurrencebegrænsninger, som er kollegialt foreskrevne for ansatte medarbejdere, er tilstrækkelige for at værne mod konkurrence, og at man ikke bør opstille videregående begrænsninger, med mindre ganske særlige omstændigheder taler derfor.*

I mere personligt betonedede forretningsmæssige erhverv som f. eks. advokater, arkitekter, statsaut. revisorer og rådgivende ingeniører vil det ofte være umuligt at arbejde med *territoriale begrænsninger*. Dette gælder ikke mindst de større og mere fremtrædende samvirker inden for erhvervene, som vil have deres klientel spredt ud over hele landet. I disse tilfælde må en konkurrencebegrænsning formuleres i forhold til samvirkets *klientel*, f. eks. således, at en udtrådt deltager ikke i 5 år må udføre sager for de klienter eller bygherrer, som har gjort brug af samvirket inden for de sidste 5 år, eller som måtte være specielt opregnet el. lign. I vidt omfang må man dog forudse, at en sådan konkurrencebegrænsning ikke lader sig gennemføre uden risiko for et tab af en del af klientellet såvel for samvirket som for den udtrådte deltager. De klienter, som har søgt den udtrådte deltager, dengang han var i samvirket, vil normalt ikke forblive i samvirket, efter at deltageren er udtrådt. Kan vedkommende ikke betjene klienterne, efter at han er udtrådt, vil de normalt gå til en tredjemand. Man må derfor i samvirkekontrakter inden for sådanne liberale erhverv ofte begrænse konkurrencebestemmelsen således, at en udtrådt deltager i en periode efter udtræden ikke må betjene klienter, bygherrer el. lign., som før udtræden var tilført samvirket gennem en af de øvrige deltagere. Andet kan dog følge af omstændighederne ved

samvirkets stiftelse eller være forudsat ved opgørelse af samvirkets good-will. I praksis løses vanskeligheden normalt ved en aftale mellem den udtrådte deltager og samvirket, f. eks. i den form, at *man deler klientellet*, og skulle det vise sig, at en enkelt klient ikke respekterer delingen, da må man kompensere dette tab med en eller anden form for deling af honoraret.

I aftl. § 38 stk. 2 er for ansættelsesforhold givet en bestemmelse om, at en konkurrencebegrænsning for den ansatte ikke er bindende for denne, hvis den ansatte opsiges eller afskediges uden at have givet rimelig anledning dertil, eller han selv fratræder sin stilling og indehaverens undladelse af at opfylde sine forpligtelser har givet ham gyldig grund dertil.

Denne bestemmelse kan efter sit indhold ikke uden videre overføres til liberale samvirker. Den bag bestemmelsen liggende begrundelse fører dog formentlig til, at man kan opstille en regel om, *at en deltager, som udtræder af det liberale samvirke som følge af en misligholdelse fra en deltagers side af en sådan grovhed, at han kan kræve, at vedkommende deltager udtræder, ikke i forhold til den misligholdende deltager er bundet til samvirkeaftalens konkurrencebegrænsende bestemmelser*.

Om gyldigheden af en konventionalbod se UfR 1942. 376 HD, jfr. TfR 1943. 533.

IV. Tavshedspligt og oplysningspligt

A. Tavshedspligt

Deltagere i et liberalt samvirke har tavshedspligt med hensyn til oplysninger og forhold, de bliver bekendt med i forbindelse med deres deltagelse i samvirket, ligesom de har tavshedspligt med hensyn til samvirkets interne forhold, deltageres forretninger, økonomi o. lign., eventuelle interne uoverensstemmelser m.v. Selv om der ikke i samvirkeaftalen er optaget bestemmelser om deltageres tavshedspligt, må pligten følge som et *naturalia negotii*.

For en række liberale erhverv er der i forbindelse med selve erhvervsudøvelsen foreskrevet tavshedspligt. Efter straffelovens § 263 stk. 2 har personer, som virker i medfør af offentlig beskikkelse eller anerkendelse tavshedspligt med hensyn til privatlivet tilhørende hemmeligheder, der er kommet til deres kundskab ved udøvelsen af deres virksomhed. En lovgivningsmæssig beskyttelse haves endvidere i konkurrencelovens § 11, hvorefter det er strafbart ubeføjet at benytte eller give tredjemand meddelelse om sin nuværende eller tidligere kompagnons forretnings- eller driftshemmeligheder, såfremt vedkommende derved forsætlig krænker et kontraktligt tillidsforhold, i kraft af hvilket hemmelighederne er kommet til hans kundskab.

I de gældende kollegiale regler er foreskrevet ret vidtgående tavshedspligt for de fleste af de liberale erhvervs vedkommende. Reglerne er formuleret ret generelt således som f. eks. for statsautoriserede revisorer, hvor det i revisorbekendtgørelsens § 6 fastslås, at statsautoriserede revisorer er forpligtede til at hemmeligholde, hvad de får at vide gennem deres virksomhed.

Der skal ikke her forsøges gennemført en analyse af, hvornår en oplysning er af en sådan art, at den er omfattet af tavshedspligten. I et meget vidt omfang vil udøvelsen af tavshedspligten være et spørgsmål om takt. Som en generel formodningsregel kan man dog opstille en sætning om, at er man i grænseområdet i tvivl, om en oplysning er omfattet af tavshedspligten, kan man gå ud fra, at den er det.

Overholdelsen af tavshedspligten er ret vigtig i liberale samvirker, idet den er den nødvendige forudsætning for, at deltagerne i samvirket kan tale helt frit om alle spørgsmål og sager, som samvirket har at gøre med.

Tavshedspligten påhviler deltagerne, hvad enten de er i samvirket eller måtte være udtrådt af dette.

Om en begrænsning af tavshedspligten af hensyn til de øvrige deltagere, se straks nedenfor.

B. Oplysningspligt

Indadtil har deltagerne pligt til at give de øvrige deltagere alle oplysninger om forhold, som vedrører samvirket. Gennem samvirkedannelsen binder deltagerne sig sammen på en måde, som gør, at en deltagers adfærd og omdømme har en meget kraftig tendens til at smitte af på de andre deltagere i samvirket. Dette gælder uafhængigt af, hvordan samvirket er organiseret, og af, hvor omfattende samvirket er, blot deltagerne udadtil optræder som havende med hinanden at gøre i en samvirkedannelse. For samvirkedannelser inden for de liberale erhverv gælder i udtalt grad en sætning som: »Vis mig dine kompagnoner, jeg skal sige dig, hvem du selv er«. Hver enkelt deltager har derfor en helt klar egoistisk interesse i at have løbende adgang til at få kendskab til sine meddeltageres forhold.

Oplysningspligten gælder kun mellem deltagerne indbyrdes og kan ikke kræves opfyldt af en deltagers børn, ægtefælle, arvinger, kreditorer eller af den, til hvem en deltager måtte have overdraget eller pantsat en del af sin nettoanpart i samvirket. I princippet har næppe heller en deltagers advokat eller revisor krav på oplysninger, men uden for konfliktsituationer vil disse personer normalt få ønskede oplysninger. Om spørgsmålet henvises for handelsselskabets vedkommende til Nial p. 160 f.

Oplysningspligten gælder først og fremmest *samvirkets forhold*, økonomi,

regnskaber, bogføring m.v. Oplysningspligten gælder endvidere *deltagernes sager og klientel*, samt den måde, hvorpå vedkommende deltager løser sine opgaver. Dette gælder endvidere alle *klager til kollegiale myndigheder, det offentlige* o. lign, og der er næppe noget forgjort i at opstille en hovedregel om, at *deltagerne har fuld adgang til at få kendskab til indholdet af de enkelte deltageres forretninger og klientel*.

En sådan vidtgående oplysningspligt må endvidere antages at være nødvendig i alle liberale erhverv, som varetager deres klienters forretningsmæssige interesser, idet deltagerne i liberale samvirker næppe kan repræsentere flere parter i samme sag, uden at parterne er indforstået hermed.

Bortset fra selve forretningsdriften vil de enkelte deltagere meget ofte have en interesse i at kende de øvrige *deltageres private økonomi*. Selv om en af deltagerne ikke vil pådrage de øvrige deltagere direkte ansvar, hvis han bryder sammen, vil et økonomisk sammenbrud dog kunne få meget ubehagelige følger for hele samvirkets omdømme. Da det ofte vil kunne støde på nogen uvilje hos de enkelte deltagere f. eks. at lade de øvrige deltagere have indseende med vedkommendes private økonomi, kan det være praktisk at sørge for at få en bestemmelse herom optaget i samvirkekontrakten.

De under A nævnte lovbestemmelser indebærer efter deres indhold ikke nogen adgang til ikke at have tavshedspligt over for kompagnoner o. lign. Det forekommer i så henseende at være helt klart, at lovens bestemmelser om tavshedspligt gælder i forhold til kompagnoner, der ikke er underkastet de for erhvervets udøvelse foreskrevne regler om tavshedspligt. Med hensyn til kompagnoner, der efter erhvervets regler er underkastet tavshedspligten, må oplysninger på trods af lovbestemmelsen antagelig kunne gives i noget videre omfang end til andre.

Om oplysningspligt vedr. økonomiske forhold se *UfR 1924. 153 ØLD* og nedenfor p. 125. Endvidere kan henvises til *UfR 1920. 412 VLD*, hvor en person A, efter hvis anvisning B havde foretaget indkøb af bygningsmateriale, sagsøgte B til betaling af kr. 10.000,— eller et sådant beløb, som B ifølge regnskabet måtte skyldte A som hans andel i fortjenesten ved indkøbene. B vægrede sig ved at fremkomme med nærmere oplysninger om de af ham ved A's bistand afsluttede handler og om hans aftale med A om dennes krav på vederlag og dømtes derfor til at betale de krævede 10.000,— kr.

V. Beslutninger

A. Lovgivning og teori

Lovgivningen indeholder ikke nogen fastlæggelse af, hvordan beslutninger mellem interessenter tages, når bortses fra reglen i sølovens § 12 om, at

beslutninger i partrederier træffes af majoriteten, og om, at majoriteten bestemmes efter deltagernes anparter i skibet.

I *teorien* har man beskæftiget sig med spørgsmålet, jfr. Torp p. 31 ff, Sindballe/Klerk p. 43 ff, von Eyben p. 132–137. Teorien kan sammenfattes således:

Udgangspunktet er, at der til beslutning kræves *enighed mellem samtlige deltagere* i interessentskabet med en mulig undtagelse for interessentskaber, som består af et meget stort antal deltagere, hvor beslutninger træffes af majoriteten, *UfR 1936. 328 HD* og *1923. 840 HD*. I handelsselskaber kan dog *den enkelte deltager* foretage handlinger, som er nødvendige eller lovpåbudte, eller som er helt uskadelige for samvirket. I teorien er der endvidere en vis tendens til at ville tillægge *majoriteten* en adgang til at disponere i det omfang, sådanne dispositioner må siges at være sædvanlige i forhold til samvirkets drift.

De nævnte regler opstilles kun som deklaratoriske regler. Er der mellem deltagerne indgået en aftale om spørgsmålet, vil en sådan aftale være bindende, og har samvirket bestået i nogen tid, vil der være oparbejdet sædvaner og kutyper, som vil være bindende for deltagerne.

I liberale samvirker vil de opstillede regler kun kunne anvendes i begrænset omfang, idet det her vil være nødvendigt at sondre mellem beslutninger, som vedrører selve samvirkedannelsen og samvirkets drift, og beslutninger, som vedrører de enkelte deltagers udførelse af samvirkets formål.

B. Beslutninger vedrørende samvirkedannelsen og samvirkets drift

De under A nævnte regler kan efter deres art finde anvendelse på beslutninger om samvirkets dannelse og drift.

Såfremt ikke andet måtte være aftalt eller følge af samvirkets praksis, må *enighed kræves til beslutninger*. Dette gælder først og fremmest beslutninger om ændring af samvirkeaftalen, udvidelse af samvirket med nye deltagere, optagelse af nye personers navne på samvirkets brevpapir, annoncer o. lign., ansættelse og afskedigelse af personale, *UfR 1923. 71 HD*, indgåelse og opsigelse af lejemål, køb af inventargenstande, som ikke er beløbsmæssigt ligegyldige. *Den enkelte deltager* i samvirket kan på egen hånd antagelig kun foretage sig helt sædvanlige dispositioner i forbindelse med samvirkets drift, såsom indkøb af formularer. Han må endvidere kunne modtage reklamationer og f. eks. opsigelser fra personale, ligesom han i al fald ved kriminel adfærd fra en ansats side må være berettiget til at afskedige vedkommende. Af domme kan nævnes *UfR 1944. 594 ØLD*, som vedrører et interessent-

skab, hvor dispositioner af betydning kun kunne foretages, når de to indehavere var enige. Efter at den ene, med den andens billigelse, havde anlagt en sag, fandtes denne anden at være afskåret fra at forhindre, at førstnævnte gjorde et erstatningskrav gældende til fordel for fællesformuen.

C. Beslutninger vedrørende udøvelsen af samvirkets formål

Som noget specielt for liberale samvirker gælder det, at udøvelsen af samvirkets formål ikke ligger i samvirket som sådant, men ligger hos de enkelte deltagere. I et arkitekt-samvirke vil byggesagerne blive udført under ledelse eller tilsyn af en af samvirkets deltagere og vil naturnødvendigt ikke kunne være underkastet alle deltagernes besluttende myndighed, lige så lidt som deltagerne i et advokatsamvirke kan have besluttende myndighed for den enkelte deltagers procedure eller forhandling. I det liberale samvirke må det derfor anses for at være nødvendigt, at *den deltager, som får overladt løsningen af en opgave, har besluttende myndighed med hensyn til, på hvilken måde sagen skal løses.*

Dette forhold gør, at beslutninger i samvirket kun vil komme frem med hensyn til, om en deltager i samvirket skal have lov til at løse en bestemt opgave, om opgavens fordeling, og om visse mere principielle retningslinier for samvirkets virke, f. eks. om at sager af en bestemt art skal søges holdt borte fra samvirket.

Som nævnt under IV B spiller det en betydelig rolle for samtlige deltageres omdømme, på hvilken måde de enkelte deltagere driver deres virke. Allerede af denne grund har de enkelte deltagere en klar interesse i at kunne modsætte sig, at samvirket tilføres sager, som er af en sådan art, at deres udførelse vil kunne skade samvirkets omdømme. Rent økonomisk vil samvirkets deltagere have en fælles interesse i, at den enkelte deltager ikke tilfører samvirket sager, som er tabgivende, med mindre sådanne sager måtte være led i en større forretningsmæssig forbindelse. Disse hensyn fører til, *at der bør tillægges de enkelte deltagere eller flertallet en ret til at forhindre, at samvirket eller dets enkelte deltagere inddrages i løsningen af en bestemt sag eller påtager sig at virke for en bestemt klient.* Administrationen af en sådan protestret må afhænge af samvirkets art. I en arkitektforretning, som består af forholdsvis få, men større byggesager, vil en bestemmelse om, at de øvrige deltagere skal underrettes, forinden en deltager påtager sig udførelsen af en byggesag, ikke være særlig generende. I en advokatvirksomhed, hvor sagerne ofte er mange og små, vil en bestemmelse om gensidig underretning om nye klienter være vanskeligere at administrere.

§ 9. EN DELTAGERS UDTRÆDEN AF ET LIBERALT SAMVIRKE: INDLEDNING

Spørgsmålene om en deltagers udtræden af et liberalt samvirke må deles i to hovedgrupper, nemlig spørgsmålet om *grundlaget for en deltagers udtræden* (udtrædelsesgrund) og spørgsmålet om, *hvorledes den udtrædende deltagers anpart i samvirket skal opgøres*. Opgørelsen af deltagerens anpart kan meget vel være afhængig af opløsningsgrunden, således vil der som regel gælde forskellige regler for opgørelsen i tilfælde af misligholdelse og i andre tilfælde.

Uden for de tilfælde, hvor en deltager udtræder, må holdes de tilfælde, hvor samvirket fuldstændigt opløses. Selv om man anlægger den opfattelse, at der kun er en gradsforskel mellem på den ene side, om én eller flere deltagere udtræder, eller på den anden side, om samvirket opløses, så giver det i relation til opgørelsen mellem deltagerne en afgørende forskel, om samvirket fortsætter, eller om enhver går til sit.

Spørgsmålene omkring den retlige regulering af en deltagers udtræden af samvirket er det vigtigste spørgsmål mellem deltagerne indbyrdes. Spørgsmål som overskudsfordeling, hæftelse, arbejdspligt m.v. vil blive løst af deltagerne gennem samvirkets forløb, hvorimod spørgsmålet om en deltagers udtræden er af en ganske særlig ekstraordinær art, for hvilket der ikke i samvirket vil være oparbejdet nogen praksis, som kan være vejledende. Dertil kommer, at deltagerne på det tidspunkt, da udtræden sker, ofte vil have langt vanskeligere ved at forhandle sig frem til en løsning, end de har ved at forhandle sig til rette om spørgsmål, som opstår, medens samvirket løber. I udtrædelsessituationerne vil interessen hos den udtrædende deltager ofte være stridende mod de tilbageværende deltageres interesser.

Spørgsmålet om én deltagers udtræden ville ikke være så alvorlig, hvis retsordenens almindelige regler havde reguleret situationerne på en sådan måde, at man gennemsnitligt kunne forlade sig på retsordenens regulering. Dette er imidlertid ikke tilfældet. Meget groft kan man sige, at retsordenens deklaratoriske regler i høj grad favoriserer den udtrædende deltager med ofte alvorlige følger som konsekvens for de tilbageværende deltagere. Årsagen hertil er den, at retsordenen i vidt omfang arbejder med en kraftig tendens hen i retning af, at den udtrædende skal have den fulde værdi af sin anpart med sig, og at han normalt skal have den udbetalt kontant gennem en fuld-

stændig opløsning af samvirket. Det er let forståeligt, at retsordenen må tendere henimod en sådan regel. En hvilken som helst anden regel vil rumme et så stort skøn under hensyn til de konkrete omstændigheder, at det vil være næsten umuligt at nedfælde dette skøn i regler. *Det må derfor anses for at være absolut nødvendigt at træffe en aftale mellem deltagerne om løsningen af de forskellige situationer.*

I det følgende skal udtrædelsesgrundene behandles i § 10, og derefter skal opgørelsesspørgsmålene behandles i § 11. Behandlingen af spørgsmålene inden for de enkelte områder vil blive foretaget således, at der først vil blive redegjort for den retstilstand, som må antages at være gældende mellem deltagerne i de tilfælde, hvor der ikke er indgået nogen særlig aftale mellem dem om spørgsmålets løsning, og dernæst vil blive behandlet de overvejelser, som typisk vil ligge bag en aftaleretlig regulering af forholdet. Helt skarpt vil denne sontring ikke kunne gennemføres, idet der i ethvert samvirke vil kunne udledes visse forudsætninger, som vil kunne influere på det resultat, de gældende regler i det konkrete tilfælde vil føre til. De følgende bemærkninger om indholdet af gældende ret må derfor kun betragtes som deklaratriske regler.

§ 10. UDTRÆDELSESGRUNDENE

Udtrædelsesgrundene deles naturligt i de grunde, som sker i henhold til viljeserklæring – opsigelse, og de tilfælde, som har andet grundlag – død, konkurs, misligholdelse o. lign.

Grundlaget for bedømmelsen af en deltagers ret eller pligt til udtræden må tages i samarbejdsaftalen, hvis en sådan foreligger, og ellers i forholdets natur. De regler, som efter forholdets natur løser spørgsmålet om en deltagers ret eller pligt til udtræden, er regler, som har deres direkte udspring i forudsætningslæren. Reglerne er baseret på en vurdering af, i hvilket omfang deltagerne i et samvirke er berettigede til at knytte forudsætninger til samvirkets formål og funktion, og i hvilket omfang deltagerne er berettiget til at knytte forudsætninger til de øvrige deltagers tilstedeværelse, økonomiske og moralske habitus. Der findes mange domme inden for området, og disse domme vil blive nævnt i den relevante sammenhæng.

Udtrædelsesgrundene for liberale samvirker er de samme som for andre arter af interessentskaber, men indholdet af grundene er selvsagt noget afvigende i forhold til de regler, som gælder for interessentskaber inden for handel, håndværk og industri.

Fremstillingen vil blive delt efter udtrædelsessituationerne og vil omfatte: En deltagers ret til frit at udtræde (I), en deltagers ret til at udtræde som følge af særlige omstændigheder (II), en deltagers ret til at opsiges en anden deltager (III), en deltagers misligholdelse (IV), en deltagers død (V), en deltagers konkurs (VI) og en deltagers umyndiggørelse (VII).

I. En deltagers ret til at udtræde (opsigelse)

A. Teorien

I overensstemmelse med den teoretiske hovedregel for interessentskaber inden for handel, håndværk og industri må det antages, at den deklaratoriske hovedregel for liberale samvirker må være, *at en deltager frit kan udtræde af samvirket*. Antog man ikke, at noget sådant var gældende, ville konsekvensen blive, at en deltager i et liberalt samvirke livsvarigt var bundet til

dette, jfr. Torp p. 128 og Sindballe/Klerk p. 85. At en deltager som deklaratørisk hovedregel frit kan udtræde, udelukker ikke, at der til udtræden kræves en *forudgående opsigelse* af samvirket. Generelt er det vanskeligt at give regler for, hvor langt et varsel og til hvilken tid man skal kræve en sådan opsigelse, idet dette i høj grad må afhænge af samvirkets art og organisation. I almindelighed må dog et års eller seks måneders varsel til udgangen af et regnskabsår anses for at være passende. Seks måneders varsel til udgangen af et regnskabsår foreslås i Dyr lægeforeningens standardformular.

B. Domspraksis

En deltagers frie ret til at udtræde af et samvirke med et rimeligt varsel er ikke i praksis anerkendt med samme klare indhold, som den beskrives i teorien. Domstolene har en vis tendens til at se på berettigelsen af en deltagers ønske om at udtræde, og herunder navnlig at se på, om han kan påberåbe sig forhold, som nærmer sig en bristet forudsætning for hans forbliven i samvirket, jfr. nedenfor ad II. I domstolenes overvejelse indgår endvidere omfanget af de ulemper, som en deltagers udtræden påfører de tilbageværende deltagere.

Af domme skal her nævnes følgende, idet der samtidig henvises til de under II nævnte domme:

UfR 1943. 653 ØLD, som omhandler et tilfælde, hvor et interessentskab, der ejede et tærskværk, havde vedtaget at anskaffe et gasgeneratoranlæg. Efter beslutningen forlangt 10 medlemmer, der havde stemt imod beslutningen, at udtræde af interessentskabet. Interessentskabet havde ingen vedtægter, og det blev af landsretten antaget, at det i mangel af modstående vedtagelse stod de pågældende interessenter frit for at udtræde og forlange deres andele udbetalt, når selskabet, som det var tilfældet, var gældfrit.

UfR 1937. 872 ØLD, omhandler et tilfælde, hvor der var dannet et interessentskab om fællesskab m.h.t. et på parternes ejendomme værende vandværk. I den indgåede aftale var der ikke hjemmel til at afskære en deltager fra at kræve sig løst fra fællesskabet, og landsretten fandt, at der ikke i øvrigt var hjemmel til at antage noget sådant, navnlig ikke når fællesskabets fortsættelse medførte ret betydelige udgifter. Det blev dog antaget, at frigørelsen ikke kunne ske derved, at den pågældende kendtes berettiget til at udtræde af fællesskabet, men således, at fællesskabet med et passende – et halvt års – varsel kunne kræves opløst, således at en fuldstændig opgørelse af dets forhold kunne finde sted, om fornødent ved skifteretten.

UfR 1943. 200 ØLD omhandler et tilfælde, hvor et tærskeselskab på en generalforsamling, som en interessent deltog i, vedtog at indkøbe en ny halmpræsser. På en senere generalforsamling, hvortil den pågældende interessent indkaldtes, men som han ikke deltog i, vedtoges det at fremskaffe pengene til at betale halmpræsseren med ved at afkræve hver interessent 1.00 kr. for hver tønne korn, vedkommende havde fået tærsket det pågældende år. Da interessenten blev bekendt hermed, udmeldte han sig af

interessentskabet og krævede sin andel af det udbetalt. Interessentskabet protesterede ikke mod udmeldelsens berettigelse. Interessentskabet havde ingen love, og det var usikkert, om der anerkendtes en ret for medlemmerne af interessentskabet til at udtræde. På dette grundlag statuerede landsretten, at da en eventuel medlemsandel i hvert fald var minimal og den pågældende interessents ønske om at udtræde ikke skyldtes uenighed m.h.t. hans forøgelse af sin risiko, men en uoverensstemmelse om et indre selskabsforhold, da kunne den pågældende interessent ikke kræve interessentskabet opløst og sin andel udbetalt.

Af domme se endvidere:

UfR. 1868. 252 SHD og 1933. 800 ØLD.

C. Samvirkeaftalen

Er der mellem deltagerne i samvirket oprettet en samvirkeaftale, må spørgsmålet om en deltagers adgang til at opsige og udtræde afgøres på grundlag af aftalen. Dette må gælde, selv om aftalen ikke direkte indeholder nogen bestemmelse om opsigelse, idet spørgsmålet i disse tilfælde må løses ad fortolkningens vej.

Er samvirket dannet til løsningen af *en bestemt opgave*, må man heri indfortolke, at samvirkets deltagere ikke frit kan træde ud af samvirket, førend formålet er realiseret, eller at det er klart, at formålet ikke vil kunne realiseres. Omvendt må det antages, at enhver af deltagerne vil kunne kræve samvirket opløst, når formålet er opnået.

Er samvirket *tidsbegrænset*, vil hver af deltagerne kunne udtræde eller kræve samvirket opløst, når tidsgrænsen nås, jfr. *UfR 1929. 3 HD*. Så længe tidsgrænsen ikke er nået, må deltagerne være bundet af samvirkeaftalen. Liberale samvirker med formål begrænset til løsningen af en konkret opgave eller med tidsbegrænsning vil være sjældne, men findes f. eks., hvor en række arkitekter eller ingeniører danner en fælles tegnestue med det formål at løse en konkret byggeopgave eller forskningsopgave.

Har man i samvirkeaftalen *taget stilling til spørgsmålet om deltagernes ret til at opsige*, vil man normalt give deltagerne ret til at udtræde efter et vist opsigelsesvarsel. Hvis ikke ganske særlige grunde taler for det, bør en samvirkeaftale kunne opsiges. Den beskyttelse, som en uopsigelighedsbestemmelse ellers ville give deltagerne, bør netop normalt ikke etableres ved en bestemmelse om uopsigelighed, men gennem en fastlæggelse af, hvorledes en udtrædende deltagers anpart skal gøres op og udbetales. En uopsigelighedsbestemmelse vil kunne virke alt for hårdt i forhold til den enkelte deltager, som på denne måde personligt bindes for fast til samvirket.

I relation til uopsigelighedsspørgsmålet er det naturligt at behandle spørgsmålet, *om parterne har fri adgang til at aftale, at en samvirkeaftale skal være helt uopsigelige* og dermed livsvarigt bindende for dem.

Udgangspunktet må være, at en mellem parterne indgået uopsigelighedsaftale er bindende for dem. Omfatter samvirket et konkret formuegode, er en sådan antagelse ej heller særlig betænkelig. I *UfR 1955. 360 ØLD* omhandles et tilfælde, hvor en mand, der ejede en ejendom, i sit testamente havde indsat følgende bestemmelse: »Selve ejendommen . . . ønsker jeg, at min hustru vedblivende beholder indtil sin død, hvorefter den bør overgå til fælleseje for vore tre sønner, således at ejendommen ikke kan afhændes, uden at alle tre sønner er enige deri . . .«. Efter hustruens død godkendte de tre sønner testamentet og modtog ejendommen med det af testator fastsatte vilkår. Herefter fandtes den ene af sønnerne at være afskåret fra énsidigt at forlange fællesskabet opløst.

Endvidere kan nævnes *UfR. 1956. 10 HD*, hvor en fast ejendom efter en mands død i henhold til testamente blev udlagt til hans 3 sønner. Efter at den ene af sønnerne havde overdraget sin andel til sin kone og den anden af sønnerne var død og hans andel var arvet af hans kone, påstod den førstnævnte søns kone samvirket ophævet. Ifølge testamentet måtte ejendommen kun sælges, hvis bl. a. majoriteten stemte herfor. Da denne bestemmelse ikke havde været anfægtet af de 3 arvinger, fandtes den at måtte respekteres også af dem, som afledte deres ret af arvingernes ret, hvorfor den nævnte arvinges kone ikke kunne kræve samejet ophævet.

Af domme se endvidere *UfR 1916. 1023 LOHSD, 1927. 368 ØLD* og *1940. 968 ØLD*.

Af dommene følger, at et samejet etableret ved arv, uden nogen klausul fra arveladers side, betragtes samejet som tilfældigt. Hver af samejerne kan da begære samejet opløst og samejeeffekterne bortsolgt efter de for tvangsauktion gældende regler, dog kan bortsalg ikke kræves på et særlig ugunstigt tidspunkt.

Det er næppe heller særlig betænkeligt at opretholde en uopsigelighedsbestemmelse i tilfælde, hvor samvirket alene kommer til at berøre *en del af deltagernes formue* og således er *rent økonomisk*. At båndet kan blive økonomisk meget byrdefuldt for de enkelte deltagere, kan ikke være afgørende, når henses til, at man inden for formueretten i almindelighed anerkender livsvarige kontrakter. Er samvirket imidlertid udformet således, at det omfatter *deltagernes personlige arbejdsindsats*, og er denne arbejdsindsats af en vis åndelig karakter, således som det er tilfældet ved liberale samvirker, forekommer det at være særdeles betænkeligt at anerkende en ubegrænset uopsigelighedsbestemmelse, idet denne på en vis måde rammer deltagernes personer. I overensstemmelse med aftalelærens almindelige ugyldighedsregler må det antages, at en deltager på trods af en ubegrænset uopsigelighedsbestemmelse kan opsiges og udtræde af et liberalt samvirke, forudsat han har rimelige grunde hertil.

Spørgsmålet om, hvilke grunde der bør anerkendes som rimelige, kommer til at svare nøje til de under II omhandlede tilfælde, og der henvises hertil, men generelt kan det siges, at jo længere uopsigeligheden er, og jo mere omfattende samvirket er for parterne, des mindre vægtige grunde må der kræves, for at en opsigelse kan anerkendes som gyldig.

I visse tilfælde vil det være naturligt at foreskrive en *begrænset uopsigelighed*.

Er samvirket etableret på grundlag af en *eksisterende virksomhed*, og har de tilkommende deltagere betalt for optagelsen i samvirket, taler dette for, at der etableres en uopsigelighed fra den oprindelige deltagers side, således at uopsigeligheden får en længde, som svarer til den tid, det må antages, at de nykomne skal have til at erhverve i hvert fald en del af den til samvirket knyttede good-will. Er samvirket knyttet til administrationen af *periodefastsatte rettigheder*, må opsigelsesbestemmelsen nøje svare til sådanne perioder. I de fleste nystartede samvirker er den første tid ofte økonomisk meget usikker, og det vil derfor kunne være højst ubehageligt, om en deltager i meget kort tid efter starten opsagde sin deltagelse i samvirket og krævede sin kapital udbetalt. Det må derfor i almindelighed tilrådes i samvirkekontrakter at bestemme, at disse i en periode af f. eks. 3 år fra starten er uopsigelige fra deltagernes side.

Opsigelse af et liberalt samvirke må kræve, at der rettidigt afgives opsigelse til samtlige deltagere i samvirket, medmindre der i samvirkekontrakten er truffet anden bestemmelse, f. eks. om, at opsigelse kan meddeles til den daglige leder af samvirket.

II. En deltagers ret til udtræden som følge af særlige omstændigheder

Som nævnt under I B er det ikke klart tilkendegivet af domstolene, om en deltager i et samvirke har fri adgang til at opsig sin deltagelse i samvirket og udtræde, hvor der ikke er aftale om andet. Er der for en deltagers forbliven i et samvirke svigtet en relevant forudsætning, vil vedkommende deltager efter domspraksis kunne opsig samvirket. Er der givet regler for opsigelse i samvirkekontrakten, må disse bestemmelser følges, således at der skal ganske ekstraordinære forudsætnings svigten til, for at en deltager kan opsig sin deltagelse og udtræde. Er der i et meget omfattende samvirke fastsat uopsigelighed eller en meget langfristet adgang til opsigelse, kan svigtende forudsætninger dog tillægges noget større relevans.

Da hele spørgsmålets løsning er baseret på en anvendelse af forudsæt-

ningslæren, vil en opregning af tilfælde aldrig kunne blive udtømmende, og de enkelte anførte tilfælde og domme vil kun være af vejledende art. Efter disse bemærkninger skal der i det følgende gennemgås en række typiske tilfælde, hvor spørgsmålet om en deltagers adgang til at trække sig tilbage fra et samvirke vil kunne komme frem. Om ugyldighed i samvirkedannelsen som følge af deltagernes inhabilitet henvises til § 2 I og Nial p. 65.

A. Personlige samarbejdsvanskeligheder

I det liberale samvirke er det en forudsætning for deltagerne, at samarbejdet kommer til at virke. Kender deltagerne ikke hinanden ved samvirkets start, vil det være klogt at aftale en vis prøvetid, forinden samvirket sættes i gang med de fulde retsvirkninger. At parterne kender hinanden godt, og at samvirket har fungeret godt i en række år, indebærer ingen garanti for, at samarbejdet ikke senere kommer til at gå dårligt, og går samarbejdet så dårligt, at samvirket begynder at have vanskeligheder ved at virke, må hver af parterne anerkendes en ret til at trække sig tilbage og eventuelt kræve samvirket opløst.

Af domme om spørgsmålet henvises til *UfR 1922. 526 HD*, jfr. *TfR 1924. 77*. I dommen blev det antaget, at to personer, der i forening havde overtaget en auktionsforretning, hver for sig var berettiget til at kræve interessentskabet ophævet, da der havde udviklet sig en sådan uoverensstemmelse mellem dem, at samarbejdet var blevet umuliggjort.

UfR 1933. 800 ØLD omhandler et tilfælde, hvor en deltager i et interessentskab fandtes at have krav på, at interessentskabet trådte i likvidation. Der havde under interessentskabets drift udviklet sig en sådan uoverensstemmelse mellem parterne, at samarbejdet var umuliggjort, navnlig på grund af den ene interessents dårlige helbredstilstand. »Under disse omstændigheder« – siges det i dommen – »måtte interessenterne, selv om interessentskabskontrakten ikke indeholdt nogen bestemmelse om parternes ret til udtræden, . . . have krav på, at interessentskabet trådte i likvidation, uden at det var nødvendigt nærmere at komme ind på spørgsmålet om, hvem skylden for den påståede uoverensstemmelse fortrinsvis påhvilede«.

B. Samvirket giver tab

I det liberale samvirke vil det normalt være en forudsætning for samvirket, at dette ikke drives på en måde, så at det *konstant giver tab*. Ubetinget behøver disse forudsætninger ikke at være til stede. Er samvirket mere forskningsmæssigt betonet, stiller de økonomiske forudsætninger sig anderledes, end hvor samvirkets formål er at tjene penge. Som nævnt ovenfor i § 4

gælder der visse begrænsninger i deltageres pligt til at foretage indskud i samvirket, og heraf følger som naturlig konsekvens at er det økonomiske grundlag for samvirket opbrugt, vil en deltager kunne træde tilbage fra samvirket eller kræve dette opløst, med mindre andet fremgår af samvirkeaftalen. Selv om samvirkeaftalen foreskriver en indskudspligt, må deltagerne have som relevant forudsætning, at *der skal være en rimelig udsigt til, at samvirkets formål kan realiseres inden for en økonomisk ramme, som står i et rimeligt forhold til formålet*. Gør det ikke det, må hver af deltagerne i samvirket kunne hævde, at deres forudsætning for at deltage i samvirket er svigtet, og kunne kræve at træde tilbage eller at få samvirket opløst. Det samme må anses at gælde i tilfælde, hvor den virksomhed, samvirket udøver, er blevet af en sådan art, at der ikke længere er udsigt til, at samvirket vil kunne drives uden tab, f. eks. fordi hele virket er blevet umoderne eller fuldstændig urentabelt. Om spørgsmålet henvises til *UfR 1921. 744 HD*.

C. Svigtende arbejdsevne

I et liberalt samvirke, hvor det er parternes forudsætning, at samvirket skal være livsvarigt, må indfortolkes en ret for deltagerne til at komme ud af samvirket i tilfælde, hvor *høj alder eller sygdom* bevirker, at de pågældende ikke længere helbredsmæssigt er i stand til at honorere samvirkets krav. Muligvis bør man uanset deltagerens helbredstilstand opstille en forudsætning hos deltagerne om, at de i hvert fald kan trække sig tilbage med det fyldte 70. år. Indeholder samvirkeaftalen bestemmelse om opsigelse, må det kræves, at disse bestemmelser overholdes i tilfælde af, at en deltagers alder og sygdom begrunder en udtræden. Af domme om spørgsmålet henvises til den ovenfor under A nævnte dom *UfR 1933. 800 ØLD*.

D. En deltager udtræder

Et særligt spørgsmål af forudsætningskarakter er spørgsmålet om, hvilken betydning det skal have for de øvrige deltagere, at én deltager i samvirket udtræder. Som nævnt findes der en række tilfælde, hvor samvirket pludselig mister en af sine deltagere. Det kan ske, at en deltager udtræder efter opsigelse, må gå som følge af misligholdelse, umyndiggørelse eller konkurs, eller at han dør.

Inden for den selskabsretlige teori arbejder man normalt med en forudsætning om, at sker der ændring af deltagerkredsen i et interessentskab, da er det interessentskab, som løb før ændringen, opløst, og et nyt dannet. Rent teoretisk kan man sagtens arbejde med en sådan konstruktion som udtryk for, at interessentskabet er omdannet, men i praksis virker en deltagers

udtræden normalt således, at samvirket videreføres af de tilbageværende deltagere, medens den udtrædende eller hans bo får hans anpart udbetalt enten kontant eller over en periode. Kun i ganske få relationer har den teoretiske konstruktion betydning i praksis. Se således *UfR 1928. 1107 VLD* om forholdet til FAL § 54.

For de enkelte deltagere vil det imidlertid kunne være meget afgørende, at enkelte af deltagerne ikke ophører med at deltage i samvirket. Har den pågældende haft *ledelsen af samvirket*, eller har hans indsats og indskud været af *væsentlig betydning* for samvirkets økonomi og drift, vil situationen kunne være meget alvorlig for de øvrige deltagere. I sådanne tilfælde må det rigtigste være som deklatorisk hovedregel at anerkende, at hver af deltagerne kan kræve samvirket opløst og kræve formuen udskiftet mellem deltagerne.

Fra praksis kan nævnes en skiftekommissionsdecision, *UfR 1917, 291, LOHSD*, hvori det antages, at en komanditist var berettiget til at erholde et interessentskab opløst ved skifteretten, når den aktive interessent afgik ved døden.

Var den udtrådte deltagers virke *ikke af væsentlig betydning* for samvirket, er spørgsmålet mere tvivlsomt. Alligevel må man i disse tilfælde antage, at de øvrige deltagere kan kræve samvirket opløst. Årsagen hertil er den store forskel, det ofte vil gøre i deltagerens stilling, om opgøret skal ske således, at de tilbageværende påtager sig at hæfte for den værdi, som den udtrædendes anpart udgør, eller om opgøret skal ske således, at formuen skiftes mellem alle deltagerne. Om den ene eller den anden fremgangsmåde er mest fordelagtig, må bero på, hvordan man vurderer den fremtidige udvikling af samvirkets drift. Det forekommer her mest naturligt at antage, at de tilbageværende skal have adgang til at skønne over den fremtidige udvikling, og skønner de, at samvirket ikke med fordel kan fortsættes, når henses til fordelene ved ikke at skulle foretage en udbetaling af den udtrædende deltagers anpart, må de være berettiget til at kræve samvirket opløst. Kun ved at give de tilbageværende adgang til at kræve samvirket opløst opnår man at stille de tilbageværende frit i deres skøn.

Det siger sig selv, at det ofte vil kunne være stridende mod den udtrædende deltagers interesse, at samvirket ved hans udtræden opløses, idet han må forudse at få langt mindre udbetalt som sin anpart, end hvis samvirket fortsætter. Værdierne i samvirket og dets good-will er meget afhængige af, om samvirket fortsætter, eller om virket standser eller skal sælges til tredje-mand. Er der ikke truffet særlige aftaler om andet, er der imidlertid ikke noget grundlag for at antage, at den, som først opsiger eller udtræder, skulle kunne påregne en sådan fordel på de andres bekostning, hvorfor det rigtigste må være at antage, *at enhver af de tilbageværende kan kræve samvirket opløst*, jfr. Torp p. 139.

Opretter man en samvirkeaftale, er det naturligt udtrykkeligt at løse spørgsmålet om virkningerne af, at en af deltagerne udtræder af samvirket. Indeholder aftalen bestemmelse om opgøret i tilfælde af, at en deltager udtræder, må disse regler følges og virket fortsættes, medmindre de tilbageværende kan kræve samvirket opløst efter de regler, som i aftalen måtte være fastsat herfor. Kræver opløsning således enighed, eller at flertallet bestemmer det, kan den enkelte deltager ikke kræve opløsning, men kan kun komme ud af samvirket efter de bestemmelser, som er gældende for retten til at udtræde af samvirket, jfr. ad I.

E. Andre tilfælde

Af andre mere specielle forudsætningstilfælde som begrundelse for udtræden skal nævnes *UfR 1925. 436 SHD*. Dommen omhandler et tilfælde, hvor tre selskaber i 1919 havde afsluttet en interessentskabskontrakt om at fremstille krystalliseret soda i fællesskab. 5 år efter aftalen trådte det selskab, hos hvem fabrikationen foregik, i likvidation og overdrog samtlige sine aktiver, herunder andelen i selskabet, til et med de øvrige interessenter konkurrerende selskab. Den interessent, der på den måde påførtes konkurrence, fandtes som følge af den skete overdragelse at have krav på at få kontrakten hævet for sit vedkommende, men havde ikke krav på betaling af konventionalbod, da man ikke anså, at den skete overdragelse under de konkrete omstændigheder konstituerede misligholdelse af interessentskabskontrakten.

UfR 1923. 150 SHD. I forbindelse med dannelsen af et konsortium til opkøb af dampskibsaktier på Børsen var det mellem deltagerne aftalt som en ubrydelig forudsætning, at deltagerne ikke privat foretog transaktioner i de samme papirer uden konsortiets tilladelse. Sædvanlig stemmeflerhed blandt de mødende skulle være afgørende for alle konsortiets dispositioner. På et møde afholdt kort tid efter aftalens indgåelse vedtoges det at ophæve forbudet mod private transaktioner, og de fleste af deltagerne indlod sig derefter i sådanne. Efter aftalens karakter fandtes denne beslutning at give en deltager, der ikke havde deltaget i mødet eller været bekendt med dette forslag, krav på at blive løst fra konsortiet, dog først fra det tidspunkt, da han klart forlangte at udtræde. Af det indtil dette tidspunkt lidte tab måtte han bære sin del.

III. En deltagers ret til at opsige en anden deltager

Hovedreglen inden for de liberale samvirker må være, at *ingen deltager i samvirket kan opsige en anden deltager med den virkning, at denne anden må udtræde af samvirket*. Man kan selv gå, men man kan ikke sætte andre på porten.

Undtagelse herfra må gøres i tilfælde, hvor opsigelsesretten har *et særligt grundlag*.

Det kan tænkes, at der i selve *samarbejdsaftalen* er givet hjemmel for en af deltagerne til at opsige den anden eller de andre, f. eks. i tilfælde, hvor en

ældre chef har taget et par yngre medarbejdere op og i aftalen har forbeholdt sig adgang til at skille sig af med dem igen. Det vil dog være uhyre sjældent, at der i samvirkekontrakter optages sådanne opsigelsesbestemmelser – måske bortset fra bestemmelser, som sikrer en kort prøvetid – og bestemmelserne er i den grad stridende mod hele samvirkets natur og formål, at der er al mulig grund til ikke at indføje dem i samvirkekontrakterne.

Som et andet særligt grundlag kan det tænkes, at *forudsætningslæren* kan føre til, at en deltager i en sådan grad krænker de andre deltageres forudsætninger vedrørende samvirket, at de vil være berettigede til at kræve, at vedkommende udtræder af samvirket.

Gør en deltager sig skyldig i *væsentlig misligholdelse*, opstår spørgsmålet. Herom henvises til IV.

Mister en deltager retten til at udøve det erhverv, som samvirket udøver, er det naturligt at antage, at de andre deltagere kan kræve, at vedkommende udtræder. Noget sådant kan tænkes, hvis en deltager i et advokatsamvirke mister sin bestalling, eller hvis en læge i et samvirke af læger mister sin praktiseringsret. I disse tilfælde kan vedkommende ikke fortsætte med sit virke, og de øvrige deltagere vil ofte, hvis samvirket med vedkommende fortsættes, gøre sig skyldige i overtrædelse af de for deres erhvervsudøvelse gældende kollegiale regler, således for advokaters vedkommende af forbudet mod at samarbejde med vinkelskrivere.

Mister en deltager ikke retten til at udøve sit virke, men *ekskluderes han fra den organisation, som har med hans virke at gøre*, vil dette ikke i sig selv berettigede de øvrige deltagere i samvirket til at kræve, at vedkommende udtræder af dette. Det afgørende for løsningen af den konkrete situation må være, om den adfærd, som begrunder eksklusionen, er af en sådan art, at den kan begrunde et krav om udelukkelse fra samvirket. I så henseende vil det være vejledende, om grunden til eksklusionen er af ren foreningsmæssig art, f. eks. kontingentrestance, eller om grunden er, at den pågældende har gjort sig skyldig i en adfærd, der er så stridende mod de for udøvelsen af det pågældende erhverv gældende etiske regler, at organisationen ikke finder, at den kan have ham som medlem. En sådan adfærd og eksklusion vil i høj grad kunne krænke forudsætningerne for udøvelsen af det liberale samvirke og dettes almindelige omdømme. Ofte vil en sådan adfærd dog indebære en misligholdelse af deltagernes pligter i det liberale samvirke, jfr. det i § 3 anførte om afgrænsningen af samvirkets formål.

Foruden deltagernes fortabelse af retten til udøvelse af samvirkets erhverv o. lign. vil der kunne tænkes tilfælde, hvor deltagernes adfærd er af en sådan art, at den uden at konstituere misligholdelse dog berettiger de øvrige til at udelukke vedkommende fra samvirket.

Til denne gruppe kan henregnes tilfælde, hvor deltagerne gør sig skyldige

i en *kriminell adfærd* i deres virke uden for samvirket, eller hvor der konstateres sådanne moralske eller politiske afvigelser, at vedkommende billigtvis ikke kan forlange at være medlem af samvirket. Til en sådan udelukkelse må dog kræves ret meget.

Fra domspraksis kan her nævnes:

UfR 1936. 245 SHD, som handler om et tilfælde, hvor en deltager havde gjort sig skyldig i et straffbart forhold, der dog ikke kunne betragtes som en direkte krænkelse af de ham ifølge interessentskabet påhvilende forpligtelser. I dette tilfælde kunne den ene deltager ikke uden udtrykkelig hjemmel i kontrakten forlange at udløse kriminelt handlende medinteressent, hvorfor opgørelsen ved interessentskabets opløsning, hvorom parterne var enige, måtte ske efter sædvanlige regler.

UfR 1945. 388 ØLD handler om et interessentskab indgået mellem 2 personer vedrørende driften af en dem tilhørende forretningsbygning. I kontrakten var der optaget en bestemmelse om opløsning bortset fra misligholdelse. Mellem interessenterne opstod der en personlig uoverensstemmelse, der skyldtes, at den ene interessents kone havde været ham utro med den anden interessent. Landsretten fandt ikke, at dette forhold kunne berettigede den krænkede interessent til at forlange interessentskabet opløst ved ejendommens bortsalg ved tvangsauktion.

Se også *UfR 1958. 54 HD* og *1932. 1149 VLD*.

Af hensyn til uklarheden med hensyn til misligholdelsesbestemmelsernes rækkevidde må det tilrådes i samarbejdsaftaler at optage en *bestemmelse om, at hver af deltagerne kan kræve, at en anden deltager udtræder, hvis vedkommende i eller uden for samvirket gør sig skyldig i en sådan adfærd, at han billigtvis ikke kan forlange at forblive i samvirket*.

Om udtræden som følge af konkurs og umyndiggørelse henvises til VI og VII.

Er en deltager som følge af *sygdom, invaliditet* o. lign. for meget lang tid eller måske for stedse blevet ude af stand til at virke i bare nogenlunde omfang, eller har en deltager som følge af *alder* mistet en del af sin arbejdsevne, er det et åbent spørgsmål, om noget sådant skal berettigede de øvrige deltagere til at kræve, at vedkommende udtræder af samvirket. Spørgsmålet er vanskeligt. På den ene side er samvirket baseret på, at alle deltagerne medvirker til den samlede indtjening, og samvirkets indtjening giver sjældent mulighed for gennem længere tid at forsørge ikke arbejdende deltagere. På den anden side er et af formålene med samvirkedannelsen at skabe tryghed mod en række af livets omskiftelser.

Spørgsmålets løsning er afhængig af, hvor integreret samvirket er, og af, på hvilken måde samvirkets overskud fordeles. Anvendes en poolingsordning, jfr. § 8, I A, er en regulering af spørgsmålet vigtigere, end hvis man anvender en honorering efter tid, jfr. § 8, I C. I almindelighed må man være ret streng i sine krav i praksis, hvis man i en kontrakt skal give deltagerne adgang til at opsigte andre deltagere til udtræden, hvor årsagen er begrundet i

svigtende arbejdsevne, især hvis man samtidig giver de tilbageværende adgang til at afdrage den udtrædendes anpart over en årrække.

I Dyr lægeforeningens standardformular anbefales en regel om, at enhver deltager i samvirket med 6 måneders varsel til et kalenderårs udløb kan opsige en deltager, hvis denne »på grund af alder eller invaliditet bliver ude af stand til at passe sin praksis«. I tvivlstilfælde anbefales voldgift. Samme regel foreslår Dyr lægeforeningen anvendt, hvis en deltager på grund af sygdom bliver ude af stand til at deltage i praksis i sædvanligt omfang i mere end 24 måneder inden for 3 sammenhængende år. Disse forslag i Dyr lægeforeningens formular forekommer at være for strenge for liberale erhverv set som en helhed, og reglerne bør ikke uden væsentlige begrænsninger anvendes ved andre liberale erhverv.

I de tilfælde, hvor en deltager kan kræves fjernet fra samvirket, må det antages, at kravet om deltagerens fjernelse kan fremsættes af enhver af de øvrige deltagere. Fremsætter en deltager krav om, at en anden deltager udtræder, vil de øvrige deltagere efter det under II D anførte være berettiget til at kræve samvirket opløst, hvorimod man for at udelukke spekulation, antagelig ofte bør afskære den deltager, som kræver en anden deltagers udtræden af samvirket, fra selv at kræve samvirket opløst.

IV. Misligholdelse

Gør en deltager i et liberalt samvirke sig skyldig i misligholdelse af sine forpligtelser over for samvirkets øvrige deltagere, vil disse, hvis misligholdelsen er væsentlig, kunne kræve, at den misligholdende deltager *udtræder af samvirket*. Til udløsning af denne ret kraftige reaktion må kræves, at *misligholdelsen er væsentlig, og ofte må man stille krav om, at misligholdelsen skal være deltagerne tilregnelig*. Skyldes misligholdelsen misforståelse fra vedkommende deltagers side, og berigtiges forholdet omgående, efter at vedkommende er blevet opmærksom på sin vildfarelse, vil man næppe kunne kræve, at vedkommende udtræder, med mindre misligholdelsen er af særlig gravevende art.

Til misligholdelse kræves, at en deltager har krænket de pligter, som påhviler ham ifølge samvirket og aftalen herom mellem de øvrige deltagere. Torp opregner p. 133 en række eksempler, nemlig: »misbrug af fællesformuen til særformål, modtagelse af bestikkelse eller anden uredelighed ved afslutningen af retshandler i interessentskabet, afsluttelse af retshandler, antagelse af prokurist o. lign. i strid med fællesaftaler eller mod andre deltagers protest, undladelse af at aflægge pligtigt regnskab, ulovlig konkurrence o.s.v.«

Spørgsmålet om misligholdelse i interessentskabsforhold har mange gange været forelagt domstolene. I det følgende skal nogle særlig vigtige grupper behandles, hvilken behandling dog efter sagens natur ikke kan være udtømmende.

A. Urigtige oplysninger

Er der i forbindelse med samvirkets stiftelse givet urigtige oplysninger, vil noget sådant ofte konstituere misligholdelse og berettigede de krænkede til at hæve kontraktsforholdet, se herom Ussing: Aftaler p. 182 og min bog om sælgerens ansvar p. 181 ff. Gøres misligholdelsen gældende i disse tilfælde, vil virkningen normalt være, at interessentskabet ophæves, som oftest ved, at de krænkede trækker sig tilbage, eventuelt kombineret med et krav om erstatning. Af domme om spørgsmålet skal nævnes:

UfR 1929. 29 HD omhandler et tilfælde, hvor en køber indtrådte i en agenturforretning på betingelse af, at intet af de repræsenterende firmaer rejste indsigelse mod overdragelse af agenturerne og en liste over firmaerne blev overgivet til køberens sagfører. Skønt det i forvejen var blevet meddelt køberen, at der var fare for at miste et af de vigtigste firmaer, var køberen berettiget til at træde tilbage, da det pågældende firma havde opsagt agenturet, inden aftalen med køberen blev afsluttet, og da det ikke var bevist, at køberen havde fået underretning herom.

UfR 1942. 508 HD omhandler et tilfælde, hvor en person indgik i et interessentskab med en anden og i denne forbindelse gik ind på at yde den anden et beløb som vederlag for den af denne tilførte good-will. Good-will'en skulle have samme størrelse som svarede til den modtagne interessents indtægt i et givet år. Vedkommende interessent angav sin indtægt for højt, hvilket forhold højesteret anerkendte som værende en bristet relevant forudsætning for den nye deltagers indtræden i interessentskabet, der således blev hævet.

UfR 1935. 735 HD omhandler spørgsmålet, om der tilkom køberen af en andel af et kommanditselskab en erstatning, fordi det viste sig, at der påhvilede selskabet større gæld, end han ved købet havde regnet med.

Se endvidere *UfR 1923. 265 HD*.

B. Unøjagtighed i pengeforhold

I ethvert samvirke, som er af økonomisk art, må deltagerne have som forudsætning, at de øvrige deltagere udviser en vis nøjagtighed og pålidelighed i pengeforhold som vedrører samvirket. Unøjagtighed i pengeforhold vil i meget vidt omfang konstituere misligholdelse, selv om det forhold, som unøjagtigheden vedrører, ikke udtrykkelig er beskrevet i samvirkekontrakten. I domspraksis har unøjagtighed i pengeforhold navnlig vist sig på 3 områder, nemlig med hensyn til indbetalingspligt, undladt afregning og med hensyn til uberettigede hævninger i interessentskabet.

a. UNDLADELSE AF AT INDBETALE

Misligholder en deltager i væsentlig grad sin forpligtelse efter samvirkeaftalen til at indbetale penge til samvirket, vil de andre deltagere være berettigede til at kræve, at vedkommende udtræder af samvirket. Forinden denne meget vidtgående virkning udløses, forekommer det dog rimeligt at antage, at der skal være fremsat et påkrav til den misligholdende deltager om, at fortsat undladelse af at betale vil medføre krav om udelukkelse fra samvirket.

Der kan ikke være tale om at overføre købelærens regler om de særlige virkninger, der indtræder, blot misligholdelse af en betalingsforpligtelse foreligger, jfr. kbl. § 28, idet parterne i et samvirkeforhold i højere grad er sammenarbejdet og har fælles interesser, som ligger ud over det rent økonomiske mellemværende, og som gør, at omsætningshensynet har ringere vægt end i købeforhold, hvorfor misligholdelsesreglerne må udformes mindre skarpt. I praksis vil man inden for samvirker meget ofte tale sig til rette, hvis en af deltagerne midlertidigt har vanskeligt ved at klare sine forpligtelser over for samvirket. Man kan kun med nogen forsigtighed knytte alt for vidtgående virkninger til det blotte forhold, at indbetaling ikke sker prompte. De anførte synspunkter har stærkest vægt ved indbetalinger, som skal ske, medens samvirket er løbende, ringere vægt ved indbetalinger, som kræves til samvirkets start, hvor man i højere grad må kræve prompte opfyldelse af indbetalingspligten. Ved bedømmelsen af misligholdelsessituationen vil de øvrige deltageres økonomiske situation og samvirkets behov for øjeblikkelig kontant indbetaling selvsagt spille en rolle.

Domspraksis er antagelig i overensstemmelse med det sagte, se således *UfR. 1925. 932 HD*, hvor en tømmerhandel var kommet i økonomiske vanskeligheder, og hvor den ene af indehaverne, der ledede forretningen, forlangte indbetaling af sin medinteressent til dækning af underskuddet. Forholdet blev dog stillet i bero, til status forelå ved årets udløb. Da medinteressenten også da undlod at betale, fandtes den ledende indehaver berettiget til at hæve interessentskabet, om dommen se p. 56.

SHT 1922. 307, hvor en interessent ikke fandtes at have misligholdt sin kontrakt ved ikke straks på forlangende at indbetale resten af sit indskud, hvortil der ikke i øjeblikket var brug. Se også *UfR 1936. 296 HD*.

b. UNDLADELSE AF AT AFREGNE

Har en deltager i et samvirke undladt af afregne penge, som han har oppebåret på samvirkets vegne, vil noget sådant ofte være underslæb. At underslæb i forhold til samvirket konstituerer væsentlig misligholdelse, er givet. Men selv i tilfælde, hvor forholdet ikke forfølges strafferetligt eller er af mindre graverende karakter, er der grund til at stille så strenge krav til deltagernes pligt til at afregne oppebårne pengemidler, at en undladelse heraf som hovedregel må konstituere misligholdelse, hvis undladelsen kan karak-

teriseres som en vedkommende deltager tilregnelig adfærd. En undladt afregning af samvirkets penge er normalt langt mere alarmerende og vidner ofte om en for de øvrige interessenter langt mere risikabel indstilling end det forhold hos en deltager, at han ikke prompte opfylder de ham efter interessentskabskontrakten påhvilende indbetalingsforpligtelser.

Fra domspraksis kan nævnes

UfR 1943. 787 HD, der statuerer, at den omstændighed, at en ejendomsmægler, som drev forretning i kompagni med en anden ejendomsmægler havde undladt straks til denne at afregne andel i salær for en afsluttet handel, ikke berettigede denne anden til at ophæve kompagniskabet som misligholdt uden først at have fremsat krav på andel af salæret.

UfR 1917. 356 KOD handler om et tilfælde, hvor en gårdejer, som sammen med 9 andre havde købt en hingst for 12.000,00 kr., og som af disse sagsøgte til at betale sin del af købesummen, blev frifundet, da det var oplyst, at de fleste af de øvrige deltagere havde fået returkommission af sælgeren i anledning af købet af hingsten.

UfR 1924. 153 ØLD dømmer en proprietær, der i forening med to andre havde købt en ejendom, for hvis salg sælgeren havde lovet ham salær, hvad han ikke havde omtalt for sine medkøbere, til at betale disse $\frac{2}{3}$ af salæret, se også *UfR. 1920. 412 VLD* og p. 106.

C. UBERETTIGET HÆVING AF PENGE

Har en deltager uberettiget hævet penge eller uberettiget anvendt penge, som tilhørte samvirket, vil en sådan adfærd konstituere misligholdelse, forudsat at vedkommende deltager ikke med føje har troet, at hans disposition var berettiget. Har en deltager uden hjemmel hævet penge i samvirket og forbrugt dem på samvirket uvedkommende ting, må der være en formodning for, at en sådan disposition er væsentlig misligholdelse.

Har en deltager hævet penge i den tro, at det var udbytte, eller har hævnningen været taget som et forskud på en fremtidig månedlig a conto betaling, kan man næppe opfatte en sådan adfærd som misligholdelse, medmindre der blandt deltagerne er en helt klar og af alle respekteret aftale om, at ensidige forskudsudbetalinger ikke må finde sted. Ved vurdering vil samvirkets økonomiske situation kunne spille en vis rolle.

Har en deltager anvendt samvirkets midler på en måde, som er stridende mod udbetalingens forudsætninger, men som dog har været i samvirkets tjeneste, vil noget sådant kunne være misligholdelse. I almindelighed vil man dog i disse tilfælde stille ret strenge krav til beviset for de givne instruktioners klarhed og utvetydighed.

Fra domspraksis kan nævnes:

SHT 1929. 23, som omhandler et tilfælde, hvor en interessentskabskontrakt indeholdt bestemmelser om interessenternes ret til at hæve udbytte. To af interessenterne hævede mere, end kontrakten hjemlede dem ret til, og mere, end det efter forholdene var forsvarligt, men den tredje interessent var faktisk gået med dertil, og han fandtes

nu ikke at være berettiget til at gøre udbyttehævningen gældende som væsentlig misligholdelse. Se også UfR 1944. 1034 ØLD og § 4 II D.

SHT 1934. 89 omhandler et tilfælde, hvor to personer havde indgået en overenskomst om en a meta forretning i forskellige islandske og færøske sild. Den ene overgav en del af sit indskud til den anden, der skulle lede foretagendet. Indskuddet var på kr. 3.000,00 og skulle benyttes til indkøb af fisk. Ifølge overenskomsten måtte beløbet kun benyttes til den aftalte specielle forretning, og foretagendet skulle føre særskilte bøger og særskilt kasse - fuldstændig adskilt fra deltageres øvrige forretninger. Den deltager, der havde modtaget de 3.000,00 kr., rejste til Færøerne som fiskeekspert for et andet foretagende, hvori den anden interessent ligeledes var interesseret, og meddelte ved sin hjemkomst denne, at han havde benyttet en del af de kr. 3.000,00 til dækning af egne rejse- og gageudgifter vedrørende dette andet foretagende. Da det ikke var godtgjort, at den interessent, som havde betalt de 3.000,00 kr., havde godkendt denne disposition, fandtes han, som ved bestemmelserne i den indgåede overenskomst på en tydelig og klar måde havde villet sikre sig mod risiko hidrørende fra medinteressentens øvrige foretagender og fra hans personlige økonomiske forhold, at have haft føje til at hæve overenskomsten som følge af det af medinteressenten udviste forhold.

C. Gemytternes uoverensstemmelse o. lign.

Samarbejdsvanskeligheder mellem deltagerne vil kunne konstituere misligholdelse. Deltagerne må opfylde deres arbejdsforpligtelser som aftalt eller forudsat og gøre det på en måde og under en sådan hensyntagen til samvirkets øvrige deltagere, at samvirket kan fungere, jfr. det under II A sagte.

Er gemytternes uoverensstemmelse så stærk, at der kommer ligefrem *voldshandlinger* mellem deltagerne, er tiden inde til at søge samvirket reorganiseret og uroelementet fjernet.

Skyldes uoverensstemmelsen, at en deltager *arbejder for lidt*, eller at *kvaliteten af hans arbejde ikke er tilfredsstillende* efter de andre deltagers opfattelse, må man stille ret strenge krav for at antage, at vedkommendes adfærd indebærer en misligholdelse. I overensstemmelse med de almindelige regler om misligholdelse af arbejdsforpligtelser må man formentlig kræve, at ikke-opfyldelse af arbejdsforpligtelser skal kunne *tilregnes* vedkommende som forsømmelse, og at forsømmelsen skal være af en vis grovhed, og af en vis længde. I andre tilfælde må vanskeligheder løses efter de i II A nævnte regler. Har ikke-opfyldelsen af arbejdsforpligtelsen sin årsag i *sygdom eller evneløshed*, er det betænkeligt at anerkende misligholdelse som konsekvens, medmindre samvirkeaftalen klart bestemmer dette. Fra domspraksis skal nævnes:

SHT 1922. 87 omhandler et tilfælde, hvor en ingeniør, der ifølge en noget ubestemt deklaration havde ret til at indtræde som medindehaver af en af en kvindelig bekendt drevet forretning, antoges at have mistet retten hertil ved et voldeligt overfald på hende.

UfR 1928. 497 HD omhandler et tilfælde, hvor der i et interessentskab skete et sammenstød mellem de to interessenter, hvor den ene beskyldte den anden for at have søgt at tilvende sig en af interessentskabets kunder og den anden beskyldte den første for at lyve, hvorefter den første slog den anden nogle gange i hovedet. Da vedkommende selv havde givet anledning hertil, fandtes den, der havde slået, ikke at have misligholdt sine forpligtelser således, at han var pligtig at udtræde af interessentskabet.

UfR 1925. 313 jfr. 1923. 934 HD, hvor en person havde indskudt penge i en af en anden startet forretning til salg af herreklæder på afbetaling og samtidig blev kasserer i forretningen – vedkommende fik ved kontrakt for sit lån »sikkerhed og panteret i forretningens inventar og samtlige købekontrakter«. Efter en ordstrid, der afbrød deres samarbejde, modtog vedkommende et antal afbetalingskontrakter og lod dem inkassere ved sagfører. Hertil fandtes han at have været berettiget, idet dog at han ved opgørelsen ikke kunne opføre det fulde beløb af de alt for store incassoomkostninger.

UfR 1945. 388 ØLD anerkender ikke en interessents forhold til den anden interessents hustru som tilstrækkelig misligholdelse til ophævelse af et interessentskab om en interessenterne tilhørende forretningsbygning.

UfR 1940. 69 HD omhandler et tilfælde, hvor to interessenter i forening drev mæglervirksomhed, og hvor der under en voldgiftssag i anledning af en påstået misligholdelse af interessentskabskontrakten fra den ens side blev indgået et forlig, hvorefter den anden skulle være berettiget til at betragte det som væsentlig misligholdelse af kontrakten, såfremt den første på grund af nydelse af spiritus forsømte arbejde på nærmere angiven måde. Det blev i dommen antaget, at misligholdelsesbestemmelsen også måtte finde anvendelse på det drikkeri og den arbejdsforsømmelse, som hidrørte fra den førstes sygdom, dipsomani, som gjorde ham uarbejdsdygtig.

UfR 1931. 703 HD, hvor ejerne af øen Langli udlejede græsningsretten for halvdelen til en mand fra 1. april, således at de i fællesskab skulle antage folk; dog kunne lejereren allerede fra efteråret flytte får over på øen mod at betale kr. 200,00 til hjælp til pasningen. I vinterens løb døde en stor del af fårene, og andre blev i dårlig stand, navnlig som følge af dårlig pasning og fodring fra den af ejeren antagne bestyrers side, og efter dette udfald og tab fandtes lejereren om foråret berettiget til at hæve overenskomsten og til at kræve erstatning.

D. En deltager modvirker samvirkets formål

Har deltagerne sluttet sig sammen for at søge realiseret et bestemt økonomisk formål, følger heraf, at *de enkelte deltagere ikke gennem deres virke uden for samvirket må søge dette forhold modarbejdet*, jfr. herom § 8. Deltagerne har således, selv om dette ikke udtrykkelig er foreskrevet i kontrakten, pligt til at bevare tavshed om samvirkets forhold og virke, ligesom deltagerne er forpligtet til at afholde sig fra at misrekommandere samvirket eller at søge dette unddraget opgaver.

I praksis foreligger en række tilfælde, hvor deltagerne i et interessentskab har indladt sig i virksomhed uden for samvirket, hvilken virksomhed har påført samvirket en konkurrence, og i vidt omfang er en sådan adfærd stemplet som misligholdelse af samvirkeforholdet. Nævnes kan således

UfR 1946. 806 HD, som omhandler et tilfælde, hvor to fabrikanter havde truffet aftale om samarbejde, og hvor der opstod spørgsmål om erstatningsansvar for tilegnelse af en kunde.

SHT 1917. 319, hvor en grosserer, der havde indgået et kompagniskab med en anden, hvorefter denne skulle have 35 % af nettooverskuddet af hele hans forretning, efter omstændighederne ikke fandtes at være afskåret fra at gøre tilsvarende forretninger sammen med andre.

SHT 1926. 116 omhandler et tilfælde, hvor en grosserer ved ophævelse af et interessentskab fandtes at have overtrådt et indgået forlig om at overlade kunderne selv at træffe afgørelsen om den fortsatte forretningsmæssige forbindelse.

Se også UfR 1942. 316 HD, jfr. TfR 1943. 533.

Gør en deltager sig skyldig i *et klart kontraktsbrud* i forhold til sine med-deltagere, vil noget sådant være misligholdelse. Indeholder aftalen forbud mod, at deltagerne spekulerer, eller forbud mod, at deltagerne stiller sikkerhed for tredjemand, vil en krænkelse heraf indebære misligholdelse.

Fra domspraksis skal nævnes UfR 1931. 44 HD, som omhandler et tilfælde, hvor en fabrikant, som af en opfinder havde fået overleveret en af denne konstrueret kloakrenser for at søge at bringe noget ud af opfindelsen til fælles fordel, uden videre søgte patent herpå i eget navn og udnyttede opfindelsen, idet han gjorde gældende, at retten alene tilkom ham. Fællesskabet fandtes herefter bortfaldet, og fabrikanten dømtes til at yde opfinderen erstatning for, hvad denne kunne have fået ud af opfindelsen.

UfR 1927. 252 HD omhandler et tilfælde, hvor en repræsentant for nogle udenlandske selskaber indgik et interessentskab med en anden om fælles udnyttelse af repræsentationerne. Kort tid efter gjorde denne anden gældende, at repræsentanten ikke havde været i stand til at overføre repræsentationen af disse fabrikker. Da den anden ikke havde godtgjort, at repræsentanten havde misligholdt sine forpligtelser i så henseende, dømtes han til at yde repræsentanten den vedtagne konventionalbod, kr. 10.000,00.

Se også UfR 1925. 313. HD. jfr. 1923. A 934, 1941. 1027 ØLD, 1955. 743 HD og SHT 1934. 89.

UfR 1921. 445 HD omhandler et tilfælde, hvor en kreaturhandler, der i fællesskab med en slagter havde spekuleret gennem en vekselerer i Odense, gjorde gældende, at slagteren havde ladet spekuleringen omfatte flere og andre aktier, end han efter deres aftale var berettiget til, og kreaturhandleren påstod derfor slagteren dømt til at betale ham ca. kr. 7.000,00 på grundlag af en af ham opstillet beregning. Slagteren frifandtes, da hans påstand om at have haft kreaturhandlerens bemyndigelse til at spekulere for fælles regning på den måde som sket efter det foreliggende ikke kunne forkastes.

E. Uberettiget annullation af samvirkeaftalen

Som en sidste gruppe misligholdesetilfælde skal nævnes uberettiget annullation af samvirket. I overensstemmelse med den almindelige kontraktsrets lære antages det af domstolene, at en *uberettiget annullation af en interes-*

sentskabskontrakt er væsentlig og principielt erstatningspådragende misligholdelse, se således

UfR 1922. 330 HD, hvor en mand i 1919 havde indskudt kr. 5.000,00 for at blive deltager i en ejendomsmæglerforretning i Sorø, uopsigelig fra den hidtidige indehavers side i 5 år. Da den hidtidige indehaver imidlertid allerede i november samme år uberettiget hævde interessentskabet, tilkom der den ny indtrådte en erstatning, der efter omstændighederne fastsattes til kr. 4.000,00.

UfR 1922. 294 HD omhandler et tilfælde, hvor en vekselerer i maj 1918 for egen regning forsynede en af sine venner med 10.000 dollars, for at denne kunne rejse til Amerika og indlede forhandlinger, ligesom han støttede ham med en bankanbefaling. Af skriftlig kontrakt imellem dem fandtes kun et par linier på et visitkort. Da vekselereren mente, at vennen misligholdt aftalen, tilskrev han i juli 1919 de firmaer, med hvilke vennen havde indledt forretninger, at vennen havde gjort sig skyldig i »uomtvisteligt tillidsbrud«, forlangte det af vennen på rejsen brugte beløb (5.000 dollars) tilbage og indledte sag med arrest. Vekselererens optræden fandtes uberettiget, da det under aftalens uklarhed ikke var bevist, at vennen havde misligholdt, og der tilkendtes vennen dels i anledning af arresten, dels i anledning af skrivelsen en erstatning på kr. 15.000,00.

V. En deltagers død

Afgår en deltager i et liberalt samvirke ved døden, betragtes han også i retlig forstand som *udtrådt af samvirket*. I mangel af aftale om andet kan de øvrige deltagere i samvirket kræve dette opløst, jfr. det under II D sagte, og *UfR 1917. 291*, hvor det ved skiftekommissionsdecision blev antaget, at en kommanditist var berettiget til at få interessentskabet opløst ved skifteretten, da den aktive interessent afgik ved døden.

I praksis vil man ofte træffe *aftale* om reguleringen af samvirket i tilfælde af, at en deltager afgår ved døden. Aftalen vil først og fremmest være begrundet i hensynet til samvirket og til de øvrige deltagere, idet disse normalt vil søge samvirket fortsat og derfor vil have en meget klar interesse i, at en deltagers død ikke medfører så kraftige økonomiske komplikationer, at samvirkets fortsættelse umuliggøres, noget, der normalt vil blive konsekvensen, hvis aftale herom ikke er indgået.

Enhver vil normalt have en klar interesse i, at samvirket ikke går i stykker efter hans død, idet en videreførelse af samvirket normalt vil indebære mulighed for en gunstigere behandling af hans ægtefælle og arvinger, end en opløsning af samvirket vil gøre. Endvidere opnår man ved at træffe en aftale om dødssituationen, at man i vidt omfang vil kunne undgå at skulle lave en egentlig opgørelse af samvirkets værdier, herunder navnlig de udestående fordringer, hvilket vil kunne indebære skatteretlige konsekvenser for de tilbageværende i samvirket, jfr. § 11.

Risikoen for samvirket i tilfælde af en deltagers død er så stor, at det må siges at være særdeles uforsvarligt i et samvirke ikke at have taget stilling til dødssituationen.

Dør en deltager i et liberalt samvirke, og fortsættes samvirket, har afdødes *ægtefælle og arvinger intet krav på at blive optaget som deltagere i samvirket*. Modstående aftale kan træffes, men det må normalt frarådes at træffe sådanne bestemmelser, medmindre der er tale om en bestemt person, som alle deltagere kender. Det personlige forholds betydning i liberale samvirker er så stort, at det meget må frarådes at forpligte sig til fremtidig at optage ubekendte personer i samvirket, selv om disse måtte være børn af deltagerne. Aftaler om pligt til optagelse af ubekendte personer kendes i praksis i liberale samvirker, således f. eks. hvor en advokat, som havde nogle døtre, overlod sin forretning til en yngre kollega og betingede sig, at hvis døtrene fik børn, som ønskede at blive advokater, da skulle disse have ret til at blive optaget som kompagnoner i den af kollegaen til den tid drevne forretning. Om spørgsmålet se endvidere § 13.

Er det i en samvirkeaftale bestemt, at *en deltagers arvinger skal indtræde i samvirket, når deltageren dør*, vil en sådan bestemmelse kun være bindende for arvingerne, hvis de har tiltrådt den. I så henseende vil en overtagelse af afdødes bo til hensiddende i uskiftet bo eller til skifte efter skiftelovens kapitler IV eller VII trods gældsvedgåelsen ikke indebære nogen indtræden i samvirket. Gældsvedgåelsen har kun relation til afdødes gælds- og kontraktsforpligtelser i dødsøjeblikket, hvorimod en indtræden i samvirket indebærer en hæftelse for de forpligtelser, som samvirkets fremtidige drift vil indebære for deltagerne. En sådan forpligtelse for arvingerne indeholdes ikke i skiftelovgivningen, men må kræve en udtrykkelig aftale mellem arvingerne og samvirkets deltagere, jfr. Torp p. 134.

Vedgår arvingerne afdødes gældsforpligtelser, hæfter arvingerne for den gæld i samvirket, som påhvilede afdøde i dødsøjeblikket. Arvingerne hæfter endvidere for opfyldelsen af de kontraktsforpligtelser, som i dødsøjeblikket påhvilede samvirket og dermed afdøde, se således *UfR 1932. 1101 ØLD*.

Er de samvirket i dødsøjeblikket påhvilende kontraktlige forpligtelser løbende, således som f. eks. ansættelsesaftalerne med samvirkets personale eller lejekontrakter om samvirkets lokaler, og fortsættes samvirket af de øvrige deltagere, må det antages, at *dødsboet eller arvingerne normalt er frigjorte for hæftelsen for opfyldelsen af disse kontrakter, når så lang tid er forløbet, som kræves til, at disse kontrakter kunne have været opsagte fra samvirkets side*. I forhold til medkontrahenterne må boets forpligtelser antages at ophøre fra samme tid, blot må man antagelig hertil kræve en meddelelse om det delvise debtorskifte til medkontrahenterne, jfr. Ussing: Alm. del p. 292 f.

Arvingernes hæftelse for de afdøde i udtrædelsesøjeblikket påhvilende forpligtelser i samvirket er ikke uden risiko for arvingerne. Samvirkets gæld og samvirkets løbende kontrakter kan overses af arvingerne og er dermed ikke så risikable. Afdødes eventuelle ansvar for sin egen eller eventuelt for deltagernes adfærd lader sig imidlertid ikke overskue og vil kunne komme op mange år efter vedkommende deltagers død med de alvorligste konsekvenser for arvingerne. Det må derfor tilrådes arvinger og ægtefæller efter deltagere i liberale samvirker at udstede præklusivt proklama og eventuelt, jfr. skiftelov § 9, stk. 2, at gøre det, forinden gælden vedgås eller boet overtages til hensiddende i uskiftet bo.

Den afdøde tilkomne anpart i samvirket skal som deklaratorisk hovedregel opgøres og udbetales boet eller arvingerne. *Er intet andet aftalt, kan arvingerne kræve samvirket opløst*, jfr. Sindballe/Klerk p. 86. I aftalen mellem deltagerne har disse mulighed for at bestemme selv de kraftigste begrænsninger i arvingernes adgang til at kræve afdødes anpart udbetalt. Arveretligt kræver en sådan aftale blot, at den ikke krænker arvelovens § 70 om dødsgaver, og hertil kræves, enten at aftalen opfylder testamentsrettens regler om form og kompetence, eller at afdøde i levende live har påtaget sig en forpligtelse, som var bindende for ham selv forinden døden.

Domspraksis er her gået meget vidt med hensyn til anerkendelse af indgåede aftaler. Således kan nævnes:

UfR 1962. 576 ØLD omhandler et tilfælde, hvor 2 personer i 1933 købte en københavnsk ejendom for 157.000,00 kr. og oprettede en overenskomst, hvorefter den længstlevende havde ret til at overtage ejendommen for kr. 180.000,00, – hvilket beløb, da den ene af parterne hensad i uskiftet bo, blev forhøjet til kr. 220.000,00 – med tillæg af værdien af stedfundne forbedringer og således, at halvdelen af forskellen mellem prioriteterne og overtagelsessummen skulle berigtiges med en tredjedel kontant og to tredjedele ved pantebrev.

I 1961 døde den ene af interessenterne, og den anden ønskede da at overtage ejendommen for 220.000,00 kr. Den afdøde interessents søn protesterede herimod, idet han anførte, at dispositionen var en døds gave, at afdøde ikke havde været berettiget til som hensiddende i uskiftet bo at træffe aftalen af 1959, at aftalen måtte tilside sættes i medfør af aftalelovens § 33, og at afdøde ikke i 1959 havde haft den fulde forståelse af, hvad der blev aftalt. Det sidste fandtes ikke godtgjort, og sønnens påstand toges ikke til følge, idet aftalen ikke fandtes at adskille sig fra de aftaler af formueretlig karakter, som arvingerne må respektere.

UfR 1960. 256 ØLD omhandler et tilfælde, hvor en mand, som drev en betydelig hotel- og restaurationsvirksomhed, og som hensad i uskiftet bo med sine to sønner, ville indgå ægteskab. Han oprettede derfor i 1947 med sønnerne en overenskomst, hvorefter de gav afkald på arv efter deres moder, og restauratøren forpligtede sig til ikke at ændre sit testamente, hvorefter sønnerne efter ham skulle arve to tredjedele samt en sjettedel, der dog skulle båndlægges til rentenydelse for hans hustru, der skulle arve en sjettedel. Han forpligtede sig derhos til ikke ved uforholdsmæssige gavedispositioner at forringe sit bo.

I 1956 omdannede restauratøren virksomheden til et aktieselskab, hvis aktier deltes i præferenceaktier uden stemmeret, men med ret til forud at oppebære 6 % kumulativt udbytte, og stamaktier med stemmeret.

Den ene af sønnerne påstod aktieselskabet omstødt, men denne påstand toges ikke til følge, idet bestemmelsen om aktiernes stemmeret ikke kunne begrunde den, da omdannelsen til aktieselskab ikke havde forrykket sønnens retsstilling i strid med overenskomsten med sønnerne, og da indskuddet af hotelvirksomheden i aktieselskabet ikke var en uforholdsmæssig gave til hustruen. Derimod toges en subsidær påstand om, at alle aktier skulle have lige stemmeret, til følge, idet den trufne ordning herom måtte ligestilles med en forringelse af restauratørens bo ved uforholdsmæssige gave-dispositioner.

UfR 1954. 712 HD omhandler et tilfælde, hvor 2 brødre om deres fælles forretning oprettede en interessentskabskontrakt, hvori bl.a. bestemtes, at den ene broders hustru ved hans død ikke, således som bestemmelsen var om den anden broders hustru, efter hans død skulle være berettiget til at indtræde efter ham som interessent i forretningen, hvorimod retten hertil skulle tilkomme den, vedkommende broder indsatte dertil i sit testamente. Endvidere hjemlede kontrakten ret for den længstlevende af brødrene til, hvis førstafdøde ikke efterlod sig nogen efter kontrakten til indtræden berettiget person, da at fortsætte forretningen alene mod udbetaling af førsteafdødes andel af interessentskabskapitalen opgjort efter særlige regler.

Den broder, som kunne disponere over, hvem han ønskede indsat i virksomheden, indsatte i en codicil en dame, som han samlevede med – dog efter at have ophævet sit samliv med sin hustru – som berettiget til at indtræde som interessent efter hans død, og efter at han senere var afgået ved døden ønskede vedkommende dame at indtræde. Hustruen fik ikke medhold i en påstand principalt om, at codicillen om vedkommende dames indtræden var ugyldig, og at interessentskabsudbyttet skulle tages i betragtning ved den endelige opgørelse af A's dødsbo. Ej heller fik hustruen medhold i en påstand angående vedkommende dames forrentning af interessentskabsandelen indtil boopgørelsen.

UfR 1933. 275 HD omhandler et tilfælde, hvor en ældre fotograf optog en medhjælperse som deltager i sin forretning, således at forholdet, så længe han levede, kunne opsiges med 3 måneders varsel, men at hun efter hans død betragtedes som parthaver for $\frac{1}{5}$ af statusværdien under forudsætning af, at hun derefter blev i forretningen i 5 år og skulle oppebære $\frac{2}{5}$ af overskuddet samt kunne overtage yderligere $\frac{3}{10}$ af kapitalen. Denne gensidige kontrakt fandtes, skønt interessentskabet i det væsentlige først fik betydning ved mandens død, ikke så afvigende fra lignende kontrakter, at den var undergivet testationsreglerne.

På baggrund af denne domspraksis forekommer det naturligt at antage, at *domstolene vil acceptere en selv fuldstændig ophævelse af arvingernes ret til afdødes anpart, blot bestemmelsen herom er optaget i en interessentskabskontrakt, og blot bestemmelsen enten hviler på mindst to af deltagerne i samvirket, og således har gensidighedens karakter, eller er forbundet med en vis uopsigelighed fra den forpligtede deltagers side.*

Hvor rimeligt er sådant resultat føles, er et temperamentsspørgsmål, men den faktiske situation vil minde meget om døds-gavesituationen, idet de bånd, som juridisk opsættes i samvirkekontrakten, meget ofte ikke i praksis

vil føles på nogen måde snærende for den forpligtede deltager, men rent faktisk kun ramme hans arvinger. Om spørgsmålet se Torp p. 135 f. Således som domspraksis er, kan man næppe som f. eks. i konkurstilfælde opstille noget krav om, at udbetalingsreglerne og opgørelsesreglerne ved død ikke må være ringere end de bestemmelser og begrænsninger, som er truffet i tilfælde, hvor en deltager frivilligt udtræder af samvirket. Bestemmer man, at de øvrige deltagere i samvirket skal overtage afdødes anpart helt eller delvis, må man dog formentlig kræve, at de pågældende deltagere også overtager den til anparten knyttede gæld, således at de succederer såvel afdødes ret som afdødes pligt.

VI. En deltagers konkurs

Går en deltager i et liberalt samvirke konkurs, vil hans dermed indtrædende urådighed over boet medføre, at han i vidt omfang *mister betingelserne for at kunne udøve sit erhverv*. Dette er f. eks. tilfældet for advokater, statsaut. revisorer, ejendomsmæglere og landinspektører m. v. I disse tilfælde følger det af de under II behandlede regler, at vedkommende må udtræde af samvirket.

Rent bortset herfra må det i overensstemmelse med det inden for interessentskabsretten normalt antagne, jfr. Torp. p. 136 og Sindballe/Klerk p. 87, også for liberale samvirke antages, *at en deltagers konkurs må indebære, at han udtræder af det liberale samvirke*, og at dette i mangel af anden aftale opløses. Er ikke andet aftalt, kan boet stille krav om, at den fallerede deltagers anpart gøres op og udbetales til boet. De synspunkter, som ved død begrunder en aftale mellem deltagerne om opgøret ved død, begrunder også en aftale i konkurssituationen. Hensynet til kreditorerne er dog noget stærkere end hensynet til arvingerne, hvilket fører til, at der gælder visse grænser for, i hvilket omfang boet skal respektere en aftale mellem deltagerne. Om disse grænser henvises til § 7, III B.

VII. En deltager bliver umyndiggjort

Bliver en deltager umyndiggjort, indebærer dette ikke i sig selv, at han ikke kan være medlem af et liberalt samvirke, idet myndighedslovens § 48 ikke vil være til hinder herfor, jfr. § 2.

At en deltager umyndiggøres, eller sættes under lavværgemål, vil på samme måde som konkurs *udelukke vedkommende fra udøvelsen af sit erhverv*

for en række af de liberale erhvervs vedkommende, idet disse forudsætter, at udøveren er fuldt habil, for at kunne udøves.

Bortset herfra må det antages, at umyndiggørelse af en deltager indebærer, at så væsentlige forudsætninger svigter, at de øvrige deltagere normalt vil kunne kræve, at den umyndiggjorte udtræder.

Selv om den økonomiske risiko og det økonomiske samvirke er af en anden art i det liberale samvirke end i interessentskaber inden for handel, håndværk og industri, så er der dog i det liberale samvirke en ikke ubetydelig økonomisk integration. Dertil kommer, at er en deltagers mentale tilstand af en sådan art, at han bliver umyndiggjort, da vil de krav, som arbejdet i samvirket vil stille til hans åndelige habitus, for længst være således krænkede, at forudsætningen for de øvrige deltagere er bristet. Da spørgsmålets løsning er baseret på anvendelsen af forudsætningslæren, følger heraf, at situationer vil kunne tænkes, hvor en deltagers umyndiggørelse ikke indebærer en krænkelse af de øvrige deltageres forudsætninger, f. eks. hvor en arkitekt, der rent faktisk har trukket sig tilbage og lever af indtægter fra samvirket, nu som følge af alderdomssvækkelse umyndiggøres.

Nogen hjemmel for væрге og/eller pupilautoriteterne til at opsiges en interessentskabskontrakt i videre omfang, end den umyndiggjorte selv kunne før umyndiggørelsen, findes ikke.

I tilfælde af, at der oprettes en aftale mellem deltagerne, er det sædvanligt, at der træffes bestemmelse om, at bliver en af deltagerne umyndiggjort, udtræder han af samvirket.

§ 11. OPGØRELSE AF EN UDTRÅDT DELTAGERS ANPART

I. Indledning

I § 10 er behandlet udtrædelsesgrundene for liberale samvirker. Enkelte af disse udtrædelsesgrunde er automatisk virkende, således udtræden som følge af, at formålet er udtømt, at deltagerne dør, går konkurs o. lign., men de fleste af grundene er blot af en sådan art, at de giver adgang for en deltager til at stille krav om udtræden for sit eget eller for andres vedkommende.

Bortset fra de i § 10, III omhandlede tilfælde, hvor en deltager har ret til at kræve, at en anden deltager udtræder, mod at udløse ham, er det for så vidt ukorrekt at tale om udtrædelsesret for deltagerne, idet udtrykket viser hen til, at samvirket fortsættes. Det ville retlig set være korrektere at tale om, at deltagerne i de i § 10 omhandlede tilfælde kan kræve, at samvirket opløses, således at der sker en fuldstændig deling mellem deltagerne af samvirkets formue. Ingen af deltagerne i et liberalt samvirke kan kræve at udløse andre deltagere, medmindre der foreligger en aftale herom. End ikke i tilfælde af en deltagers misligholdelse kan den misligholdende udløses. Ønsker de øvrige deltagere at gøre misligholdelse gældende, kan de på grundlag af misligholdelsen kræve samvirket opløst og kræve erstatning for deres tab af den deltager, som har misligholdt sine forpligtelser over for samvirket, jfr. Torp p. 140 f.

Når der her i fremstillingen af det liberale samvirkes ophør på trods af den sproglige inkonsekvens set fra en rent juridisk synsvinkel anvendes ordet udtrædelsesret, hænger det sammen med, at udtræden af et liberalt samvirke i praksis vil være langt mere realistisk end en opløsning. Opløser man et liberalt samvirke efter de regler, som gælder for opløsning af interessenskabers inden for handel, håndværk og industri, nemlig ved at alle aktiver bortsælges ved auktion, vil resultatet blive, at de aktiver, som virket er baseret på, i meget høj grad forsvinder. Dette gælder således navnlig samvirkets søgning. Opløser man f. eks. en arkitektforening, vil det vigtigste aktiv være de endnu ikke udførte byggesager og bevaringen af kontrakten med samvirkets bygherrer. Et sådant aktiv vil normalt kun kunne bevares ved en enighed om opdelingen af byggesagerne mellem samvirkets deltagere. Dette vil deltagerne være klar over inden opløsningen eller blive det i samme øjeblik, de skal fordele samvirkets formue imellem sig, og deltagerne vil da, presset af nødvendigheden, finde frem til en aftale, som enten vil gå ud på, at alle går hver til sit med sin del af samvirket, eller

også, at samvirket videreføres af nogle af deltagerne, som udløser de andre. I denne forbindelse kan nævnes, at det i Lægeforeningens vejledning p. 6 siges, at der altid i kompagniskabskontrakten må indføres »bestemmelser om den økonomiske afvikling i tilfælde af kompagniskabets ophør og om, hvem af parterne der er berettiget til at overtage og fortsætte praksis, og hvem der skal udtræde«.

I det følgende vil kun en deltagers udløsning af en anden deltagers anpart blive behandlet. Den fuldstændige opløsning, som den kendes fra interessentskaber inden for handel, håndværk og industri, vil ikke blive behandlet for liberale samvirkers vedkommende, idet opløsningsformen som nævnt er så upraktisk, at den yderst sjældent vil forekomme. Fuldstændig deling af samvirket mellem deltagerne vil kræve en tilbundsående helt individuel aftale mellem deltagerne. En række af de regler og hensyn, som gælder i udtrædelsessituationen, vil imidlertid have gyldighed også for opgøret mellem deltagerne i tilfælde af, at en fuldstændig deling finder sted.

Bemærkningerne i det følgende vil på samme måde som i § 10 indeholde de resultater, som dansk rets deklaratoriske regler måtte antages at medføre i det omfang, sådanne regler findes, samt en gennemgang af de vigtigste hensyn, som regulerer retssituationerne, og som får betydning for en aftale-retlig regulering af retsforholdene, hvad enten aftale indgås før udtræden aktualiseres, eller om aftale først indgås efter dette tidspunkt. Generelt set kan man for opgøret fastslå som en hovedregel, at i mangel af modstående aftale må *hele samvirkets formue opgøres under ét, jfr. UfR 1942. 187 ØLD*, der fastslår, at en deltager i et interessentskab, efter at dettes virksomhed var ophørt, ikke kunne få opgørelse med den ene af to medinteressenter på grundlag af enkelte poster i mellemværendet, men måtte have hans ret til at kræve interessentskabets økonomiske forhold opgjort i deres helhed.

Systematikken for det følgende vil blive: Tidspunktet for opgørelsen (II), opgørelsen af værdien af samvirkets formue (III), ansættelse af den udtrædende deltagers anpart (IV), udbetalingen af værdien af den udtrædende deltagers anpart (V) og den udtrædende deltagers stilling i forhold til tredjemand (VI).

De under II–V behandlede spørgsmål har alle betydning for deltagerne indbyrdes, hvorimod de spørgsmål, som udtræden rejser over for tredjemand, vil blive behandlet under VI.

II. Tidspunktet for deltagerens udtræden

I alle tilfælde af udtræden af et liberalt samvirke må tidspunktet for deltagerens udtræden fikseres, således at det klart fastlægges, hvornår deltagerne

er udtrådt. En fastlæggelse af udtrædelsestidspunktet har ikke alene betydning som en konstatering af, hvilke af samvirkets forpligtelser der vedrører den udtrædende, men tidspunktet er tillige af betydning for opgørelsen af samvirkets forskellige værdier, som i et vist omfang ændrer sig fra dag til dag.

Træffes der i forbindelse med en deltagers udtræden aftale om skærings-tidspunktet, vil en sådan aftale være bindende, *UfR 1953. 11 HD*.

I tilfælde af, at samvirket er *tidsbegrænset*, vil der næppe opstå tvivl om datoen for opgøret mellem deltagerne, men i *andre tilfælde* er retsstillingen uklar.

Sindballe/Klerk beskæftiger sig side 89 ff. med spørgsmålet for så vidt angår deltagernes dispositionsret. Det antages her, at automatisk virkende opløsningsgrunde har virkning fra deres indtræden. Som sådanne grunde nævnes, at formålet er udtømt, at en deltager dør, går konkurs, opsig samvirket, eller at det i øvrigt er klart, at opløsningsgrund foreligger, og at denne opløsningsgrund vil have opløsning som konsekvens. I andre tilfælde antages det, at opløsningstidspunktet først foreligger, når endelig dom er afsagt, med den modifikation, som følger af en mulig anvendelse af foreløbige retsmidler og af princippet i afl. § 24.

En henvisning til, at automatisk virkende opløsningsgrunde virker fra deres indtræden, således at de, der disponerer i samvirket, ikke kan pådrage den udtrædende forpligtelser, der stammer fra tiden efter, at vedkommende er eller burde være blevet bekendt med udtrædelsesgrunden, giver næppe nogle helt gode løsninger i praksis, selv om man, jfr. afl. § 24, giver de øvrige deltagere ret til at disponere i det omfang, som er nødvendigt for at undgå tab for den udtrådte. *I vidt omfang tilsiger hensynet til den udtrædende og hensynet til samvirket, at vedkommendes udtræden først tillægges retsvirkninger nogen tid efter det udtrædelsesbegrundende forholds indtræden.*

I tilfælde af *opsigelse* fra en deltagers side vil samvirket i kraft af opsigelsesvarslet have fornøden tid til at indstille sig på deltagerens udtræden, forudsat at varslet er af rimelig længde, og udtræden må kunne sættes til den dato, til hvilken opsigelsen er sket. Træffes der i samvirkeaftalen bestemmelse om deltagernes ret til opsigelse, vil det være praktisk at begrænse opsigelsesadgangen til kun at kunne ske til udgangen af et regnskabsår.

I tilfælde af, at en deltager dør, går konkurs eller bliver umyndiggjort, vil han som nævnt ovenfor i § 10, V–VI hæfte for samvirkets omkostninger i en vis tid efter dødens, konkursens eller umyndiggørelsens indtræden, hvorfor det ofte vil forekomme rigtigt at lade ham få del i samvirkets indtjening i denne tid. I Dyrklægeforeningens standardformular foreslås en regel om, at dødsboet har ret til i indtil 6 måneder efter den 1ste i måneden efter dødsfaldet at deltage i praksis, mod for egen regning at lønne en fuldt uddannet vikar.

Er *ingen aftale* truffet, må udtræden ved *død* regnes fra datoen for døden eller fra de øvrige deltageres kendskab til døden, jfr. aflt. § 21 analogt. I *konkurs* må retsvirkningerne regnes fra dagen for konkursbegæringens indgivelse, jfr. KL § 50, med den modifikation, som følger af konkurslovens § 2, jfr. aflt. § 22 analogt. Ved *umyndiggørelse* må retsvirkningerne regnes fra umyndiggørelsesdommens afsigelse med den modifikation, som følger af aflt. § 48, jfr. aflt. § 23 analogt.

Træffes der *aftale mellem parterne*, vil deltagerne som oftest være interesseret i, at *den udtrædende deltager eller hans bo hæfter for samvirkets omkostninger i en rimelig tid, således at samvirket får mulighed for at tilpasse sig til den ændrede situation*. I tilfælde af *død* praktiseres det ofte, at deltagerne indbyrdes tegner en gensidig livsforsikring til delvis dækning af omkostningerne i tilpasningsperioden efter en deltagers død. I de fleste samvirker vil en bestemmelse om, at en deltager udtræder med virkning fra den førstkomende 1. i en måned, som ligger 6 måneder efter det udtrædelsesbegrundende forholds indtræden, være tilstrækkelig til at dække det praktiske behov.

I tilfælde af, at *forudsætningers svigten i øvrigt* begrundet en deltagers udtræden af samvirket, vil der fra vedkommende deltager foreligge et påkrav, som normalt vil indeholde en angivelse af, hvornår han agter at udtræde. Indeholder påkravet en meddelelse om, at udtræden agtes gennemført straks – på hvilken måde man må opfatte et påkrav, som gives uden angivelse af udtrædelsesdato – kan påkravet tidligst virke fra fremkomsten til samvirkets øvrige deltagere at regne. Fremgår ikke andet af aftalen mellem parterne, må udtrædelsesdagen ansættes til påkravets fremkomst eller den i påkravet fastsatte dato. I et vist omfang må man selv uden aftale herom antagelig udelukke en deltager fra straks at udtræde, og således stille krav om et vist varsel. Det er imidlertid meget vanskeligt at give generelle retningslinier herfor, idet spørgsmålet må afgøres efter, hvad art den svigtende forudsætning er, og hvilken indflydelse den får på deltagerens stilling i samvirket.

Kan en deltager kræve, at en anden deltager udtræder *uden for tilfælde af misligholdelse og lignende*, vil samvirkeaftalen normalt indeholde regler om opsigelsesvarsel og udtrædelsestidspunkt.

Tilbage står spørgsmålet om behandlingen af en deltagers *misligholdelse og dermed sidestillet adfærd*. I en samvirkeaftale bestemmes det normalt, at de øvrige deltagere i tilfælde af væsentlig misligholdelse fra en deltagers side straks kan kræve, at den misligholdende udtræder, og kræve at udløse ham efter nærmere regler.

I aftalen kan man ikke komme videre, idet udløsningen af beføjelsen forudsætter en væsentlig misligholdelse med deraf flydende uklarhed. Erkender den misligholdende deltager, efter at spørgsmålet er rejst, at hans misligholdel-

se har været væsentlig, er det naturligt at lade udtrædelsen regne fra den dato, som er fastsat i det påkrav, som er fremsat over for den misligholdende, og hvis dette intet siger herom, med virkning fra påkravets fremkomst. Er-kender den misligholdende sig ikke skyldig i væsentlig misligholdelse, må der antagelig sondres mellem to tilfældige grupper. Er misligholdelsen så klar, at man har mulighed for at få gennemført fogedforbud eller umiddelbar fogedforretning, og gennemføres sådan forretning, må retsvirkningerne regnes fra forretningens foretagelse, medmindre andet bestemmes i denne. I andre tilfælde må retsvirkningerne regnes fra datoen for en endelig afgørelse (dom, forlig eller voldgiftskendelse), medmindre andet fastsættes i denne endelige afgørelse.

III. Opgørelsen af værdien af samvirkets formue

Spørgsmålet om opgørelsen af det liberale samvirkets værdier er efter sit indhold ikke forskelligartet fra det spørgsmål, som opstår om værdifastsættelsen inden for andre formueopgørelser. I praksis kommer der dog ofte en række vanskeligheder frem ved værdifastsættelserne, vanskeligheder, som er større ved de liberale samvirker end ved andre former for formuedelinger. I det følgende skal opgørelsen af de forskellige værdier omtales, idet beskrivelsen først vil omfatte opgørelsen af samvirkets totale formue og dernæst vil omfatte de afvigelser i en fuldstændig opgørelse, som det vil kunne være naturligt at overveje i forbindelse med en aftaleretlig regulering af de forskellige situationer.

A. Pengebeholdninger

Fastlæggelsen af samvirkets beholdninger i form af kasse-, bank- og girobeholdninger volder ikke vanskeligheder, idet disse må ansættes til kontienes saldi på udtrædelsesdagen.

B. Inventar og driftsmateriel

Samvirkets inventar og materiel må optages til reel værdi, uanset at værdien som følge af afskrivninger måtte være bogført til et lavere beløb. Ved *reel værdi* må man normalt forstå den værdi, hvortil de pågældende inventar-genstande kunne have været solgt, hvilket vil sige nyanskaffelsesværdien med fradrag af et beløb for alder, slitage og lignende omstændigheder.

C. Fast ejendom

Samvirkets faste ejendomme må optages til en værdi, som svarer til værdien i handel og vandel, uanset hvilken værdi ejendommen måtte være bogført til.

D. Udestående fordringer

Medens der ikke for de under A–C nævnte værdier er specielle vanskeligheder ved opgørelsen i liberale samvirker, kommer der vanskeligheder frem ved opgørelsen af de udestående fordringer. *Fordringer, som er bogførte*, volder ikke særlige vanskeligheder, idet disse fordringer må optages til bogført værdi bortset fra eventuelle dubiøse fordringer.

Ved liberale samvirker vil der meget ofte findes en ret stor værdi i udestående *fordringer, som ikke er bogførte*. Disse udestående fordringer består i den værdi, som ligger i det af samvirket præsterede arbejde i sager, hvor dette arbejde endnu ikke er bogført, fordi afregning ikke er sendt. I mange liberale samvirker bogføres det af samvirket præsterede arbejde først som udestående fordringer, når afregning sendes til samvirkets medkontrahent. Er sagerne af lang varighed, vil samvirkets tilgodehavende kunne repræsentere ganske betydelige beløb. Denne praksis i liberale samvirker skyldes dels skattereglerne, dels vanskelighederne ved at sende a conto-afregninger. Skatteretligt betragtes en indtægt hos samvirket ofte først som fortjent, når indtægten er optaget i samvirkets bogholderi, jfr. § 16. Hvis et liberalt samvirke løbende bogfører de tilgodehavender, som samvirket indtjener på de enkelte sager, bliver konsekvensen heraf, at samvirkets deltagere vil blive indkomstbeskattede af disse beløb. Ulykken herved ville ikke være så stor, hvis bogføringen af fordringerne var ensbetydende med, at samvirket også havde fået fordringerne honoreret, således at samvirket havde fået penge til at betale skatten med. Noget sådant er imidlertid ofte ikke tilfældet, idet man i mange liberale erhverv traditionelt ikke sender a conto-afregninger til samvirkets medkontrahenter. Konsekvensen heraf bliver, at disse liberale samvirker først bogfører deres udestående fordringer, samtidig med at afregningerne sendes. I disse tilfælde må den udtrædende deltager godskrives for den ham tilkomne værdi af samvirkets ikke-bogførte fordringer.

Skal disse fordringer gøres op, må der sondres mellem færdiggjorte sager og andre sager.

Er en sag *færdiggjort, men ikke afregnet*, bør sagen optages til den fulde værdi af det samvirket tilkomne honorar eller salær for sagen med fradrag af eventuelle a conto-betalinger.

Er en sag *ikke færdiggjort*, er det naturligt at opgøre, hvor stor en del af

sagens samlede arbejde der er præsteret på opgørelsesdagen, og derefter beregne, hvor stor en del af sagens samlede honorar eller salær der svarer til dette arbejde. Er der således i udtrædelsesøjeblikket præsteret en tredjedel af sagens samlede arbejde, optages en tredjedel af det samlede honorar på sagen som udestående fordring. Denne opgørelsesform vil give det retfærdigste resultat deltagerne imellem. Anvendte man en timelønsberegning, ville man ikke få godskrevet den udtrædende deltager for den værdi (fortjeneste), som honoraret repræsenterer ud over timelønnen, hvis en sådan værdi findes. Giver sagen tab, vil timelønsberegningen føre til, at den udtrædende deltager ikke bliver belastet med den ham påhvilende del af dette tab.

Den foreslåede opgørelsesform rummer den meget store ulempe for den udtrædende deltager, at værdien af de ikke bogførte fordringer godskrives ham i udtrædelsesåret med deraf flydende skatteretlige konsekvenser, idet han i denne situation må forudse at blive *indkomstbeskattet af hele værdien*. Dette vil normalt være så meget mere alvorligt for den udtrædende deltager, som han ofte i tiden efter udtræden vil få en mindre eller måske ingen indtægt og dermed ikke få nogen mulighed for at udnytte skattefradragsretten.

De skatteretlige konsekvenser af at få de ikke-bogførte udestående fordringer konstateret på denne måde nødvendiggør, at man søger at løse spørgsmålet på anden måde. Stilles samvirkets deltagere således, at de hver for sig fortsætter med at virke i erhvervet, kan en deling gennemføres ved, at *sagerne deles*, således at hver medtager sager og dertil hørende ikke-bogførte fordringer, uden at disse fordringers størrelse konstateres. Udtræder en deltager uden at fortsætte i et erhverv svarende til samvirkets, må andre veje følges, jfr. nedenfor under IV E, men fælles for disse veje er det, at de forudsætter en aftale mellem deltagerne om opgøret.

E. Ophavsrettigheder m. v.

Er der til samvirket knyttet *ophavsrettigheder, basismateriale m.v.*, som er et naturligt led i udøvelsen af det liberale erhverv, vil spørgsmålet om disse rettigheders værdi opstå. Det kan i en arkitektvirksomhed tænkes, at samvirket har en række ophavsrettigheder, som udnyttes af samvirket, eller som samvirket har licensindtægter af, eller f. eks. en landinspektørforretning, som besidder et stort kortmateriale, hvorpå en del af forretningen hviler. At disse goder ofte repræsenterer en betydelig værdi, er givet, men det vil normalt være forbundet med meget store vanskeligheder at få værdien gjort op. Værdien afhænger af, hvilken udnyttelse der fremover vil blive gjort af materialet, og hvilke indtægter denne udnyttelse vil tilføre samvirket. Begge dele er det vanskeligt at vide noget om. Opgørelsen af værdierne støder på de samme vanskeligheder som opgørelsen af good-will'en, og da værdierne er

en del af grundlaget for samvirkets good-will, er det ofte praktisk slet ikke at optage værdierne som et selvstændigt aktiv, men at indregne dem under good-will'en. Undtagelse herfra må dog formentlig gøres, hvis der er tale om *licenskontrakter* med tredjemand, idet disse kontrakter normalt må optages som et selvstændigt aktiv, som dog uden vanskelighed vil kunne deles mellem deltagerne, uanset at en af dem måtte være udtrådt af samvirket.

Om behandlingen af disse ophavsrettigheder i opgørelsessituationen henvises til det i § 5 sagte.

F. Good-will

Good-will-spørgsmålet er ved liberale samvirker forbundet med endnu større usikkerhed og vanskeligheder end ved virksomhederne inden for handel, håndværk og industri. Inden for disse sidstnævnte samvirker er good-will'en knyttet kraftigt til virksomhedens omsætning, produktets art, virksomhedens beliggenhed o. lign., men virket er ikke i så høj grad som ved samvirket knyttet til de personer, som er deltagere i samvirket. Af domme om spørgsmålet kan nævnes *UfR 1961. 311 SHD*, som omhandler good-will'en af en frisørforretning, og hvor good-will'en ved den ene interessents udtræden ifølge opsigelse blev sat under hensyntagen til det fald i omsætningen, som den udtrådtes udtræden måtte antages at medføre, idet den tidligere høje omsætning måtte antages at skyldes denne interessents særlige indsats i forretningen.

I *UfR 1945. 888 ØLD* fandtes der i forbindelse med et interessentskabs opløsning ved skifteretten i anledning af den ene interessents udtræden at måtte medtages et beløb for good-will i forbindelse med opgørelsen af aktiverne. Dette good-will-beløb blev fastsat bl. a. under hensyn til, at den udtrædende interessent ikke havde påtaget sig nogen konkurrenceklausul. Interessentskabskontrakten indeholdt intet om good-will, og der måtte ved dens oprettelse antages ikke at have været tænkt på good-will-spørgsmålet.

En undersøgelse af de forskellige liberale erhvervs behandling af good-will-spørgsmålet i praksis har vist, *at man i de forskellige erhverv er klar over, at udøvelsen af erhvervet repræsenterer en vis good-will, at der ofte handles med denne good-will i forbindelse med optagelse af medarbejdere eller overdragelse af enkeltvirksomheder, men at der ikke inden for de enkelte erhverv kan gives nogen sikker regel eller sædvane for, hvordan good-will vurderes, eller på hvilken måde den gøres op, idet dette sker helt konkret ved konkrete aftaler i hvert enkelt tilfælde.*

Det er derfor ikke muligt her at give nogen nævneværdig vejledning i good-will-fastsættelser, og der kan derfor kun gives nogle bemærkninger om nogle af de faktorer, som spiller en rolle ved vurderingen af good-will'ens

størrelse i et liberalt samvirke. Good-will'en er værdien af det fortsatte virksomkes fremtidige søgning. Ved en undersøgelse af denne værdis størrelse er det naturligt at se på *virksomhedens hidtidige søgning*, hvilke faktorer der har været bestemmende på denne hidtidige søgning og på, hvorledes disse faktorer må antages at ville ændre sig, når en af deltagerne udtræder.

Virksomhedens hidtidige søgning er udtrykt gennem virksomhedens hidtidige indtægt og overskud. Har virksomheden bestået i en række år, har man i virksomhedens årlige omsætning et mål for virksomhedens sandsynlige værdi. For at eliminere omstændigheder, som får indflydelse på de enkelte år, er det rigtigst at tage et gennemsnit af f. eks. de sidste 3 eller 5 år før udtræden som grundlag for sine overvejelser. Er virksomheden nystartet, vil tilfældighederne i de enkelte år være langt større og dermed vanskelighederne for at få et sikkert udtryk, selv om man benyttede en gennemsnitsberegning i det omfang, dette måtte være muligt. I sådanne nystartede samvirker er det ofte rigtigere at prøve at budgettere den forventede fremtidige årlige indtjening med udgangspunkt i de nuværende sager og den forventning, man kan knytte til tilgangen af fremtidige sager. Skal good-will'en beregnes på grundlag af hidtidig omsætning, vil det være naturligt i det liberale samvirke at tage virksomhedens overskud, efter at alle omkostningerne er betalte, men førend noget vederlag til samvirkets deltagere er beregnet.

Samvirkets søgning er først og fremmest baseret på *de personer, som deltager i samvirket*, disses personlige kvalifikationer, kontrakter, evner o. lign. I hvilket omfang samvirket vil kunne bevare den søgning, som en enkelt deltager tilfører samvirket, afhænger i meget høj grad af, i hvilket omfang hele samvirket er identificeret med vedkommende deltager. I så henseende må man normalt regne med, at samvirket skal have bestået en vis tid, førend denne identifikation er sket. Normalt må man derfor advare mod, at medarbejdere o. lign., som optages i enkeltmandsvirksomheder, ved optagelsen betaler noget særligt for virksomhedens good-will, uden at man samtidig sikrer sig for det tilfælde, at chefen dør i utide. En sikring vil kunne gennemføres f. eks. ved at tegne en livsforsikring på den hidtidige chef, således at de nye deltagere gennem forsikringen får tilbagebetalt et beløb svarende til det, de har betalt for good-will'en, og som man må påregne går tabt, hvis den hidtidige chef dør tidligere end påregnet.

Samvirkets *stedlige beliggenhed* kan spille en vis rolle, navnlig i mindre byer, hvor indbyggerne er vænnet til advokatens, tandlægens, dyrlægens eller landinspektørens bopæl. Om det stedlige forholds betydning for good-will-ansættelsen henvises til udtalelserne i § 8 om konkurrencemomentets betydning og til de nedenfor i § 12 fremsatte udtalelser om good-will-kravets behandling under skifte. Dertil kommer, at der i mindre byer ofte er færre virksomheder, måske kun en enkelt af den pågældende art, hvilket vil have

en stærkt good-will-bevarende virkning, forudsat at samvirket har sin søgning blandt den lokale befolkning.

Til illustration kan nævnes *UfR 1946. 672 SHD*, hvor en mand den 18. august 1945 solgte cigarforretningen Valdemarsgade 81 for 9.200,- kr. til overtagelse 2. okt. samme år.

Den 29. august 1945 købte sælgeren cigarforretningen Oehlenschlägersgade 76, få husrækker derfra. Uanset at det ikke i købekontrakten var forbudt sælgeren at påføre køberen konkurrence ved etablering i nærheden, fandtes køberen berettiget til at hæve handelen, da prisen for forretningen alene kunne begrundes i dennes good-will værdi, og da der var en nærliggende mulighed for, at sælgerens gamle kunder fulgte med til hans nye forretning.

Af betydning er endvidere *sagernes art*. Mange sager blandt mange lokale indbyggere rummer større sikkerhed for en bevaring af good-will'en end få sager fra en enkelt mand eller et enkelt selskab, hvor good-will'en vil være stærkt afhængig af hans luner og ønsker.

Good-will'en er endvidere som nævnt under E afhængig af det *basismateriale for samvirkets erhvervsudøvelse*, som samvirket måtte besidde.

De nævnte faktorer er forskellige fra samvirke til samvirke, og det er derfor vanskeligt at fastlægge en målestok for good-will'ens værdi. Generelt kan det dog siges, at man af hensyn til vurderingernes usikkerhed skal være meget forsigtig med at ansætte værdien for good-will for højt i de liberale samvirker, og at man bør søge frem mod en ordening, hvor der først udbetales penge til den udtrædende, når og hvis det viser sig, at søgningen bevares trods hans udtræden.

Med hensyn til good-will ansættelsens størrelse skal nævnes at Dyr lægeforeningen i standardformularen foreslår en regel om, at good-will sættes til 1 års bruttoindtægt beregnet som gennemsnittet af bruttoindtægten i de tre sidste regnskabsår før ophøret, hvorved dog bortses fra ganske ekstraordinære tidsbegrænsede indtægter. I Lægeforeningens vejledning advares mod, at man ved overdragelse af lægepraksis sætter good-will'en større end 1½ gange sidste (2–3 sidste) års indtægt uden medregning af kørselsindtægter. I større købstæder, hvor konkurrenceforholdene er vanskeligere, bør good-will'en ansættes noget under 1½ gange indtægten.

G. Samvirkets gæld

Opgørelsen af samvirkets gældsforpligtelser rummer næppe nogen særlige vanskeligheder.

Trækker man fra aktivernes samlede værdi de samvirket påhvilende gældsforpligtelser, fås formuens totale værdi. Før end den udtrædendes anpart beregnes, må kapitalkontiene fradrages, jfr. ad IV.

IV. Størrelsen af den udtrædendes anpart

A. Formuen større end gæld og kapitalkonti

Er formuen gjort op, og overstiger den summen af samvirkets gæld tillagt summen af samtlige deltageres kapitalkonti, opstår spørgsmålet om, hvorledes dette formueoverskud fordeles mellem deltagerne i samvirket.

Inden for selskabsretten antages det af Sindballe/Klerk side 94 ff, at formueoverskuddet skal fordeles i overensstemmelse med reglerne om fordeling af overskud i samvirket, idet man dog i tilfælde, hvor deltagernes hæftelse ingen rolle spiller, og hvor arbejdsforpligtelsen er selvstændig vederlagt, kan komme til, at fordelingen skal ske efter kapitalkontienes størrelse.

For de liberale samvirkers vedkommende, hvor man altid vil stå over for et samvirke, som rækker ud over et fælleseje om et konkret formuegode, forekommer det helt unaturligt at fordele et formueoverskud efter de saldi, som tilfældigvis måtte indestå på deltagernes kapitalkonti på opgørelsesdagen. Som fremhævet i § 4 er det naturligt at opfatte kapitalkontiene som interne gældsposter.

De af Sindballe/Klerk p. 95 anførte domme, *UfR 1869. 392 HD* og *1910 A 145 HD*, vedrører ikke den her omhandlede situation.

Af fordelingsgrundlag for formueoverskuddets vedkommende kan komme på tale enten en anvendelse af *reglerne om fordeling af årsoverskud* eller et *andet grundlag*.

Har man i samvirkekontrakten bestemt, at hver deltager *ejer en lige stor anpart*, og at det årlige *overskud skal fordeles lige* mellem deltagerne, er der ingen tvivl om, at det ved udtræden opgjorte formueoverskud må godskrives den udtrædende med så stor en del af samvirket, som han ejer.

I de liberale samvirker har man som nævnt i § 8 i vidt omfang overskudsfordelinger, som er afpasset enten efter deltagernes indsats eller efter deres anciennitet i samvirket, eller konkret fordelingsaftale ved hvert regnskabsårs udløb. Det forekommer derfor ofte urigtigt, om man ville dele formuen efter reglerne om fordelingen af det årlige overskud, idet dette ikke vil stå som noget udtryk for den måde, hvorpå samvirkets formue gennem årene er etableret.

Det naturligste forekommer derfor at være, at der for perioden fra sidste regnskabsafslutning og indtil udtrædelsesdagen udarbejdes et sædvanligt driftsregnskab, hvor et *overskud eller et tab fordeles mellem deltagerne i overensstemmelse med den årlige overskuds- eller tabsfordelingsregel*. Om tantiemretten se *UfR 1924. 411 HD*. Det *overskud, som derudover måtte komme frem ved formueopgørelsen, må naturligt deles i overensstemmelse med de be-*

stemmelser, som samvirkeaftalen indeholder om fordelingen af ejendomsretten mellem deltagerne, jfr. § 5, og er ingen sådan aftale truffet, må man i mangel af andet grundlag falde tilbage på en lighedeling.

Det beløb, som der efter den nævnte formueopgørelse tilkommer den udtrædende, godskrives hans kapitalkonto, hvorved hans samlede tilgodehavende fremkommer.

B. Formuen mindre end gæld

Viser opgørelsen ved en deltagers udtræden, at samvirket ikke har en formue, som kan dække samvirkets gæld, og at den værdi, som skulle medregnes til kapitalkontiene er tabt, er samvirket insolvent. *Forinden vedkommende deltager udtræder, må han tilsvare sin del af dette formueunderskud.* Hvorledes dette formueunderskud skal fordeles i tilfælde, hvor der ingen aftale er truffet mellem deltagerne, er på samme måde som overskudsfordelingen et åbent spørgsmål. Nogen fordeling på grundlag af kapitalkontiernes bogførte værdi kan ikke antages at skulle ske.

Tilbage som fordelingsgrundlag, jfr. ad A, bliver reglerne om fordelingen af årest underskud og reglerne om deltagernes anparter.

Det *underskud, som skyldes samvirkets drift* for tiden fra sidste regnskabsårs udløb indtil udtræden, samt eventuelt underskud overført fra tidligere års drift, må naturligt fordeles mellem deltagerne i overensstemmelse med de regler, som i samvirket er gældende for fordeling af driftsunderskud. *Andet underskud* kan normalt ikke dækkes efter disse regler, idet underskuddet kan være fremkommet i tidligere år og som følge af andet end driftstab. Er der i samvirket fastlagt størrelsen af de enkelte deltagers anparter, er det naturligt at fordele underskuddet i overensstemmelse med anpartsforholdet, og er et sådant anpartsforhold ikke fastlagt, må underskuddet som deklaratorisk hovedregel fordeles lige mellem deltagerne.

C. Formuen større end gælden men mindre end kapitalkonti

Er samvirkets formue i udtrædelsesøjeblikket tilstrækkelig til at dække samvirkets gæld, men ikke tilstrækkelig til at dække summen af deltagernes kapitalkonti, opstår spørgsmålet, om dette bogføringsmæssige underskud skal dækkes efter de under B omhandlede regler, eller om underskuddet skal fordeles mellem deltagerne i overensstemmelse med størrelsen af deres kapitalkonti.

Spørgsmålet, om *alle som hovedregel skal bære en lige stor del af samvirkets gæld*, eller om *hver skal have lige stor dividende af kapitalkontiene*, er ikke klart løst for gældende rets vedkommende.

Underskud, som hidrører fra samvirkets drift i tiden fra sidste regnskabsår og indtil udtræden, må dækkes efter de regler som gælder for fordeling af driftsunderskud.

Om fordeling af andet underskud har højesteret i dommene *UfR 1910. 145 HD* og *1869. 392 HD* antaget, at fordelingen af underskuddet skulle ske efter kapitalkontiernes størrelse i udtrædelsesøjeblikket, idet højesteret fandt det naturligt at antage, at deltagerne var lodtagne i fællesformuen i forhold til de enkelte deltagers indskud i samvirket. Dommen drejer sig om en guldsmede- og juvelerforretning med sølvvarefabrikation og om en detailforretning i egen ejendom. Dommen synes at hvile på en synsvinkel svarende til den, som anlægges ved det interne opgør mellem beløbsbegrænsede samkautionister, jfr. *Ussing: Kautio* p. 361 ff og *Enkelte Kontrakter* p. 207, hvor man antager, at begrænsningsbeløbene imellem samkautionisterne står som udtryk for den enkeltes særlige hæftelse i tilfælde af, at hovedmandens gæld overstiger størrelsen af begrænsningsbeløbet for den kautionist, som hæfter for det største beløb.

De nævnte domme kritiseres kraftigt af *Sindballe/Klerk* side 95 ff og *von Eyben* p. 148, en kritik, man kan tiltræde. Som anført i § 5 må det frarådes at opfatte størrelsen af deltagerens kapitalkonti som udtryk for deltagerens anpart. Nogen analogi for læren om begrænsede samkautionister kan ikke drages, idet deltagerne i samvirket også hæfter, selv om kapitalkontiene måtte være fuldstændig tabte, jfr. ad B.

Resultatet for liberale samvirkers vedkommende synes at blive, at de under B fremstillede regler er gældende også for det tilfælde, at samvirkets formue er mindre end summen af kapitalkontiene. Det beløb, den udtrædende deltager belastes med, fradrages hans kapitalkonto, hvorved hans indestående fremkommer.

D. Brutto- og nettoanpart

Om spørgsmålet: brutto-nettoanpart henvises til *Sindballe/Klerk* side 94 ff.

E. Afvigende opgørelsesmåder

I visse tilfælde vil man i selve samvirkeaftalen ofte gøre afvigelser fra de her nævnte opgørelsesmåder.

Nogen vidtgående adgang til at fastlægge *forskel på opgørelsesmåderne mellem deltagerne indbyrdes og i forhold til tredjemand* har man som nævnt i § 7 og ovenfor ikke, idet udgangspunktet må være, at en deltagers kreditorer og arvinger ikke i en opgørelsessituation kan stilles dårligere end vedkommende deltager selv ville være stillet, hvis han udtrådte frivilligt. I forholdet mellem deltagerne vil man imidlertid i visse tilfælde foreskrive specielle opgørelsesregler. Dette vil navnlig gælde ved udtræden som følge af misligholdelse og som følge af alder.

I tilfælde, hvor *en deltager udtræder som følge af misligholdelse*, er det

sædvanligt at bestemme, at der ikke ved opgørelsen af hans anpart skal godskrives denne anpart nogen værdi for good-will. En bestemmelse af denne art vil komme til at virke som en art konventionalbod og vil have sin naturlige begrundelse dels i, at den misligholdende ofte gennem sin misligholdelse har skadet eller søgt at skade samvirkets good-will, dels i den tilbageværende deltagers interesse i ikke at komme i alt for store vanskeligheder i forbindelse med et krav om, at den misligholdende deltager udtræder. Hvorvidt den, der misligholder, ved sin udtræden skal finde sig i andre begrænsninger i opgørelsen af værdien af hans anpart, må bero på de konkrete forhold. I analogi med det ovenfor anførte om ophavsrettigheder kan det kun være naturligt ikke at lade den misligholdende få del i værdien af eventuelle i samvirket værende ophavsrettigheder o. lign. med en mulig undtagelse for så vidt angår licensrettigheder.

Meget ofte må en bestemmelse om en forringet opgørelse af anpartens størrelse i tilfælde af misligholdelse opfattes med den begrænsning, at misligholdelsen skal være vedkommende deltager tilregnelig, jfr. straks nedenfor. En sådan begrænsning forekommer dels at være bedst stemmende med parternes gennemsnitlige interesse, dels at være i bedst overensstemmelse med de for konventionalbøder normalt gældende regler, jfr. Ussing: Alm. Del p. 164.

I samvirkeaftaler bestemmes det ofte, at den misligholdende deltager er forpligtet til at yde samvirket og de øvrige deltagere *erstatning* i det omfang, han ved sin misligholdelse har påført dem tab. Såfremt ikke andet med stor tydelighed fremgår af samvirkeaftalen, må det antages, at den almindelige erstatningsrets betingelser for udløsning af ansvar skal være opfyldt, for at den misligholdende kan blive pålagt ansvar. Det må derfor normalt kræves, at misligholdelsen skal kunne tilregnes den misligholdende som forsætlig eller uagtsom.

Gives der i samvirkeaftalen regler om den misligholdende deltagers erstatningsansvar, vil det være naturligt at supplere denne bestemmelse med en *modregningsbestemmelse*. Skal den misligholdende deltager yde en erstatning til samvirket som sådant, er der ingen tvivl om, at samvirket kan kræve erstatningsbeløbet fradraget i vedkommende deltagers tilgodehavende, forinden udbetaling sker, idet der her består fornøden gensidighed. Har den misligholdende deltager påført en af de øvrige deltagere i samvirket et tab, og har den krænkede deltager et erstatningskrav, vil gensidighedsbetingelsen normalt ikke være tilfredsstillet, hvorfor den krænkede deltager ikke med hjemmel i modregningsreglerne vil kunne kræve sit erstatningskrav fradraget og udbetalt af den misligholdende deltagers tilgodehavende i samvirket, forinden dette tilgodehavende udbetales. *Det vil imidlertid være både praktisk og rimeligt, at en sådan modregning kan finde sted, hvorfor en bestemmelse herom normalt bør optages i samvirkeaftalen.*

Udtræder en deltager som følge af *alder, tab af arbejdsevne eller lignende*, vil vedkommende ofte være mere interesseret i en løbende forsørgelse for sig og sin ægtefælle, end han vil være interesseret i at få et kapitalbeløb udbetalt, eventuelt i form af et gældsbrief, idet en sådan udbetaling ikke vil give ham sikkerhed for underholdet, så længe han lever. Meget ofte vil man derfor lade den udtrådte deltager få del i samvirkets indtjening i årene fremover, og herudover en art pensionsudbetaling fra samvirket. Hvorledes disse ordninger skal gennemføres, må afhænge af de konkrete forhold og af samvirkets art.

I § 8, III B, behandles spørgsmålet om samvirkets *good-will*. Det blev her nævnt, at spørgsmålet stillede sig forskelligt for de forskellige liberale erhvervs vedkommende, idet visse erhverv generelt set var stedbundne som f. eks. læger, dyrlæger, landinspektører o. lign., hvorimod andre erhverv snarere var personbundne, såsom arkitekter, rådgivende ingeniører, advokater og revisorer. Disse forhold fører ofte til, at en afvigende opgørelsesmåde må træffes, specielt i tilfælde, hvor en deltager udtræder, uden at hans udtræden er ensbetydende med, at vedkommende deltager agter at ophøre med at udøve sit erhverv.

I Dyr lægeforeningens standardformular anbefaler man i tilfælde, hvor samvirket er dannet omkring en forretning, som før samvirkets dannelse har været drevet af én af deltagerne, en bestemmelse i samvirkeaftalen om, at den oprindelige deltager, hvis samvirket opsiges inden for en angiven frist, skal kunne udtage hele forretningen mod at betale den udtrædende værdien af hans anpart. Samtidig anbefales det at vedtage en bestemmelse om, at den opsigende i visse tilfælde skal betale en bod, idet man finder, at noget sådant modvirker usaglige eller vilkårlige opsigelser. Sker opsigelse efter udløbet af den anførte frist, er den opsagte interessent berettiget til at udtage hele forretningen. For at sikre den deltager, som overtager forretningen, mod konkurrence fra den udtrådte deltagers side, foreslås indsat en konkurrenceklausul i kontrakten.

En ordning som den af Dyr lægeforeningen anbefalede lader sig vanskeligere praktisere ved samvirker i erhverv som er personbundne. Opløses et arkitekt- eller et advokatsamvirke, er det sjældent deltagerne, der bestemmer, hvem deres hidtidige bygherrer eller klienter skal benytte. I disse tilfælde må en deling af samvirket antagelig ske uden nogen egentlig *good-will*-beregning, men på grundlag af et skøn over, på hvilken måde det vil være muligt at dele klientelet.

Ved disse personbundne samvirker er der dog som tidligere nævnt grund til at advare mod ordninger, som ikke sikrer nyindtrådte deltagere de penge, de har betalt for den eksisterende forretnings *good-will* for det tilfælde, at *good-will*en går tabt, f. eks. fordi »den gamle« deltager dør eller bliver ude

af stand til at holde forretningen samlet, og hvor den unge deltager ikke er blevet så indarbejdet, at han kan gøre det. Ofte vil en forsikringsdækning være den eneste måde, hvorpå dette risikoforhold kan begrænses.

I praksis ordnes det økonomiske opgør ofte ved en *aftale mellem deltagerne*, således at man ved deltagerens udtræden aftaler med denne, hvor stort et beløb de tilbageværende skal udrede. Med hensyn til gyldigheden af en sådan aftale må man stille de samme krav om oplysningspligt m. v., som gælder ved samvirkets stiftelse, jfr. *UfR 1956. 425 HD* og *1957. 354 HD*.

Træffes der en aftale om samvirkets ophør, må en sådan aftale selvsagt respekteres. I *UfR 1955. 592 ØLD* omhandles et tilfælde, hvor en arkitekt i København og en arkitekt i Ålborg i 1942 havde indledet et samarbejde om forskellige byggeføretagender i Ålborg, bl. a. om bygningen af en bank. De forskellige projekter kom ikke til udførelse, men arkitekterne vederlagdes for deres arbejde. I 1947 ophævede arkitekterne samarbejdet, således at arbejdet for banken forbeholdtes Københavner-arkitekten, til trods for at banken henstillede, at samarbejdet blev fortsat. Københavnerarkitekten erklærede herefter over for Ålborg-arkitekten, at han var villig til at trække sig tilbage, men forbeholdt sig da, at samarbejdsoverenskomsten måtte revideres. Ålborg-arkitekten udførte derefter formentlig i 1951 en indgribende ombygning af bankens gamle lokaler. Selv om denne ombygning var af en væsentlig anden art end den tidligere projekterede, fandtes Ålborg-arkitekten dog efter det foreliggende at måtte respektere, at Københavner-arkitekten ikke ville tolerere dette arbejde, hvorfor Ålborg-arkitekten måtte betale Københavner-arkitekten en godtgørelse.

V. Udbetalingen af den udtrædendes anpart

Som nævnt ovenfor er den deklaratoriske hovedregel, når en deltager udtræder af et samvirke, at dettes formue gøres op, værdierne gøres likvide og *deltagerens anparter udbetales kontant*. Udtræder en deltager, og ønsker de øvrige at videreføre samvirket, må de som hovedregel betale den udtrædende et kontant beløb svarende til værdien af hans anpart.

En sådan regel vil meget ofte være ensbetydende med, at samvirket ikke kan videreføres, idet samvirkets formue vil være bundet på en sådan måde, at der ikke vil være mulighed for, at samvirket kan præstere en kontant udbetaling af den størrelsesorden, som der normalt vil være tale om. Hensynet til samvirket taler klart for en begrænsning af en deltagers adgang til at kræve sin anpart udbetalt kontant. Hensynet til den udtrædende deltager er mere usikkert. Var han blevet i samvirket, ville han ikke have fået den til anparten svarende værdi udbetalt kontant. Han havde her først fået sine

penge hjem i den rækkefølge, som udestående fordringer blev betalt m.v. Efter at han er udtrådt, har han imidlertid ikke mere indflydelse på samvirket, hvilket taler for, at han ikke skal deltage i risikoen ved samvirkets fortsatte virke. Dette sidste hensyn vil i nogen grad blive varetaget ved, at den udtrædende deltagers anpart bliver gjort op til et fikseret beløb, idet hans risiko på denne måde begrænses til at være risikoen ved, at samvirket går i stykker efter hans udtræden.

Gennemsnitlig vil man tilfredsstille parternes interesse ved at bestemme, at *den udtrædende er forpligtet til at lade sin anpart udbetale over en periode* f. eks. ved, at de tilbageværende udsteder et gældsbrief, svarende til værdien af den udtrædendes anpart. Er der i samvirket fast ejendom, kan man eventuelt lade gældsbriefet få pant i ejendommen. Imidlertid vil noget sådant kunne blive generende for samvirkets dispositionsfrihed i fremtiden.

Udbetalingsperiodens længde afhænger af samvirkets art. *Normalt bør man ikke vælge en længere periode end 10 år.* Omvendt kan man ikke uden videre vælge en periode, svarende til den omsætningstid, som selskabets sager og udestående fordringer o. lign. har, idet denne tid er for kort. De hjemkomne penge skal normalt bruges til finansiering af samvirkets fremtidige drift, og meget ofte vil de penge, deltagerne skal udbetale til den udtrådte deltager, være penge, som er blevet indkomstbeskattet hos de betalende deltagere, noget som nødvendiggør en nogenlunde lang afviklingsperiode.

Udstedes et gældsbrief, kan det være praktisk at optage en bestemmelse i gældsbriefet om, at de tilbageværende deltagere har ret til at indfri gældsbriefet helt eller delvis eventuelt efter en forudgående opsigelse.

Et særligt spørgsmål, som opstår, når gældsbriefet udstedes, er *spørgsmålet, om de tilbageværende deltagere skal hæfte personligt for gældsbriefskravet*, eller om hæftelsen skal begrænses således, at kun samvirkets til enhver tid værende formue hæfter for gældsbriefet. Normalt må det anses for at være urigtigt ikke at gøre de tilbageværende deltagere personligt ansvarlige for gældsbriefets betaling, medmindre den udtrædendes krav er tilstrækkeligt pantsikrede. Når en deltager er udtrådt, har han ingen indflydelse på, hvorledes samvirket drives, og i hvilket omfang deltagerne tilgodeser deres egne interesser på samvirkets bekostning.

Er gældsbriefet forsynet med personlig hæftelse for udstederen, modvirker man deres interesse i at negligere arbejdet til skade for den udtrådte deltager.

I særlige tilfælde kan en personlig hæftelse for den udtrådtes krav være urimelig. Hvis samvirkets formål er begrænset og samvirket f. eks. likvideres, fordi formålet er udtømt, vil det være rigtigt at lade en tidligere udtrådt deltagers resttilgodehavende deltage i likvidationen på lige fod med de øvrige deltagers indestående, således at den udtrådte deltager kun får dækning for sit resttilgodehavende i det omfang, der er penge hertil. Samvirkets ophør er

her bestemt af grunde, som ligger uden for deltagernes drift af samvirket, og det forekommer urigtigt, at en deltager skulle kunne skaffe sig en økonomisk fordel ved at udtræde af et sådant samvirke, førend formålet er udtømt. Var han blevet, var han blevet ligestillet med de øvrige deltagere.

Samme synspunkter gælder, hvor samvirket er tidsbegrænset, begrænset gennem koncession el. lign.

Optages i samvirkeaftalen regler om udstedelse af gældsbevis, må tillige optages bestemmelse om en rimelig *forrentning* af gældsbeviskravet.

Efter *SHT 1934. 47* havde en interessent ikke krav på renter af sit tilgodehavende regnet fra udtrædelsesdagen, idet interessentskabskontrakten ikke foreskrev nogen sådan pligt for de tilbageværende. Rente blev beregnet fra sagens anlæg.

En udtrådt deltager hæfter som nævnt i § 7 II for den samvirke påhvilende gæld, som han hæftede for i udtrædelsesøjeblikket, men den udtrådte deltager hæfter som hovedregel ikke for den gæld, som stiftes i samvirket efter hans udtræden. Heraf må følge, at den udtrådte deltagers tilgodehavende i samvirket må gå på lige fod med de kreditors krav, som først er opstået efter hans udtræden. Den udtrådte deltager kommer således til at stå som en lånekreditor i forhold til disse kreditorer. Om spørgsmålet henvises til *UfR 1924. 42 HD*, jfr. *TfR 1925. 442*, hvor det efter omstændighederne blev antaget, at en kapital, som en navngiven interessent, der var udtrådt af et interessentskab, havde ladet stå i interessentskabet, henstod som lån og ikke som kommanditistindskud. I sagen havde den udtrådte deltager udsendt et cirkulære til kreditorerne, hvori han havde meddelt, at han var udtrådt, men at han havde ladet sin kapital forblive indestående. Dette antoges ikke at give tilstrækkeligt grundlag for kreditorerne til at protestere mod, at forholdet betragtedes som et låneforhold.

VI. Den udtrådte deltagers forhold til tredjemand

I det omfang den udtrædende deltager i udtrædelsesøjeblikket hæfter for samvirkets gæld, vil denne hæftelse fortsætte også efter udtrædelsestidspunktet. Den udtrædende deltager har således ingen mulighed for at slippe for at hæfte for samvirkets gæld ved at udtræde af dette. At der ved opgørelsen af samvirkets formue sker fradrag af samvirkets gæld, forinden værdien af den udtrædende deltagers andel beregnes, har kun betydning mellem deltagerne indbyrdes og vil ikke kunne påberåbes af den udtrådte deltager over for samvirkets kreditorer.

Som hovedregel hæfter en udtrådt deltager i et liberalt samvirke ikke for de forpligtelser, som samvirket påtager sig efter hans udtræden. Et andet

resultat vil dog kunne følge af reglerne om fuldmagt, herunder særlig aftalelovens § 19, hvis ikke den udtrådte deltager sikrer sig, at de tilbageværende ikke benytter sig af hans navn uden at tilkendegive, at han er udtrådt, f. eks. ved på brevpapiret at anføre »efterfølger« eller andet lignende udtryk. Om spørgsmålet henvises nærmere til bemærkningerne i § 7 II.

§ 12. EN DELTAGERS SKILSMISSE ELLER SEPARATION

Spørgsmålet om en deltagers skilsmisse eller separation er primært ikke noget spørgsmål, som vedrører det liberale samvirke, men kun deltageren og hans ægtefælle. *Skilsmisse eller separation vil som udgangspunkt være uden betydning for det liberale samvirke.*

I forbindelse med det skifte, som, hvis ægtefællerne lever i formuefællesskab, skal finde sted i tilfælde af en deltagers separation eller skilsmisse, opstår spørgsmålet om, hvilken betydning det får for skilsmisse- eller separationsskiftet, at den ene af ægtefællerne deltager i et liberalt samvirke.

Det må anses for at være helt klart, at *deltagerens ægtefælle ikke kan overtage deltagerens anpart i samvirket*. At ægtefællen ikke kan kræve at få deltagerens anpart i samvirket udlagt til dækning af sin boslod mod vedkommende deltagers protest, fremgår af skiftelovens § 65. Er ægtefællerne enige om, at deltagerens ægtefælle skal overtage deltagerens anpart i samvirket, vil noget sådant kun kunne ske, hvis enten samtlige øvrige deltagere i samvirket er enige heri, eller vedkommende deltager udtræder af samvirket i overensstemmelse med de regler, som gælder for samvirket. Nogen selvstændig adgang til at udtræde som følge af skilsmisse eller separation kan ikke antages at følge af forudsætningslæren, jfr. § 10 II.

I praksis vil deltageren derfor være i den situation, at han af formuefællesskabet må udtage sin anpart i samvirket, og spørgsmålet bliver da et spørgsmål om, *hvilken værdi anparten skal sættes til i skiftet af det ægteskabelige formuefællesskab*.

Udgangspunktet for værdifastsættelsen må være, at deltagerens anpart skal optages til *dens fulde indre værdi med den begrænsning, som følger af retsvirkningslovens § 15, stk. 2* om, at visse personlige eller uoverdragelige rettigheder kan holdes uden for ligedelingen af formuefællesskabet. Spørgsmålet har været forelagt domstolene med hensyn til *good-will værdien*.

UfR 1954. 456 HD, jfr. TfR 1955. 419, omhandler et tilfælde, hvor en mand, der drev en antikvitetshandel og boligmontering, skulle separeres fra sin kone. Der var under sagen enighed om, at manden skulle overtage forretningen, mens hans kone hævdede, at der som aktiv måtte medregnes en til forretningen knyttet *good-will*, der af hende blev opgjort til kr. 34.000,00, således at hun skulle godskrives kr. 17.000,00. Han protesterede herimod, idet han hævdede, at der ikke var knyttet nogen sådan *good-will* til forret-

ningen. Under sagen blev udmeldt syn og skøn, der erklærede, at der hverken fra vurderingsmæssige, branchemæssige eller regnskabsmæssige synspunkter var grundlag for nogen good-will, idet forretningen i overvejende grad syntes at være knyttet til mandens person. Skønsmændene lagde tillige vægt på, at det årlige nettooverskud ikke fandtes at overstige et passende arbejdsvederlag til indehaveren. Såvel landsretten som højesteret kom til, at forretningen ikke havde nogen afståelsesværdi, som hustruen kunne regne sig til gode, medmindre indstævnte samtidig med afståelsen indgik på, at hans ret til fremtidig at drive forretningen blev undergivet lokale og tidsmæssige begrænsninger af usædvanligt omfang, og domstolene fandt ikke, at der kunne pålægges manden til fordel for fællesboet at påtage sig sådanne indskrænkninger.

Domsresultatet beskrives på følgende måde i kommentarerne til højesteretsdommen TfR 1955. 419. Om bodelingen siges, »at en afståelsesværdi, der er betinget af konkurrenceklausuler af usædvanligt omfang, ikke kommer i betragtning. Heri ligger formentlig modsætningsvis, at fastsættelsen af værdien kan ske ud fra den forudsætning, at der ved et eventuelt salg pålægges sælgeren sædvanlig konkurrenceklausul, hvilket vel atter hænger sammen med, at den, der har solgt sin forretning, i nogen grad må være afskåret fra at søge at tilegne sig den gamle kundekreds for en ny af ham startet virksomhed inden for samme branche, hvad enten han har påtaget sig en konkurrenceklausul eller ej«.

Dommen *UfR 1950. 521 HD, jfr. TfR. 1951. 491*, omhandler et skilsmis-seskifte mellem et ægtepar, hvor manden var læge, og hvor hans kone påstod værdien af praksis inddraget i skilsmisseboet. I sagen blev afholdt syn og skøn vedrørende mandens lægepraksis. Skønsmændene erklærede, at værdien af praksis var kr. 18.500,00 under forudsætning af, at han forpligtede sig til ikke i de første ca. 5 år at praktisere inden for en afstand fra den pågældende landsby af 15 km. Skønsmændene erklærede videre, at de fandt det umuligt at udtale sig om værdien af praksis, hvis ikke manden påtog sig en pligt som den nævnte. Flertallet af højesterets dommere fandt, at der under den givne forudsætning ikke kunne inddrages nogen good-will-værdi under formuefællesskabsskiftet, idet der ikke i ægteskabslovgivningen var hjemmel til at pålægge manden en konkurrencebegrænsning som forudsat, såfremt good-will-værdien skulle medtages. Et mindretal af højesterets dommere (samt landsretten) kom til, at den konkurrencebegrænsning, som skøns-mændene forudsatte i forbindelse med fastsættelsen af good-will'en, ikke afveg fra den forpligtelse, som normalt måtte anses for at være forudsat ved salg af forretningsvirksomheden. I denne forbindelse bemærkes, at landsretten fandt, at værdien af praksis ikke var af en så personlig art, at den kunne holdes uden for fællesboet.

I UfR 1948. 961 ØLD var spørgsmålet om opgørelsen af en af en mand drevet skrædderforretning i forbindelse med et skilsmissebo til påkendelse. Også her gjorde konen krav på anpart i den til mandens skrædderforretning knyttede good-will. I et i sagen udmeldt syn og skøn siges, at good-will'en måtte ansættes til kr. 10.000,00, »som må fordeles således, at der tilkommer hr. Greiff 50 % heraf – kr. 5.000,00 som personlig good-will, dels som tilskærer i egen virksomhed, dels for kunder til fint målskrædderi, som er tilknyttet hans person – de resterende 50 % må være knyttet til forretningen som reparationsforretning, hvilket ikke kan være af så personlig art, hvorfor jeg mener, at den må indgå i fællesboet«. Skønsmandens erklæring blev lagt til grund ved landsrettens afgørelse.

De nævnte domme fører til, at *hvis den til ægtefællens forretningsvirksomhed knyttede good-will er således knyttet til hans person, at good-will'en ikke har nogen værdi, uden at han enten selv ophører med at virke, eller påtager sig en væsentlig konkurrencebegrænsning, da har den anden ægtefælle ikke krav på, at good-will-værdien medregnes i bodelingen.*

Domspraksis' standpunkt må føre til, at deltagere i liberale erhverv kan holde den til deres erhvervsvirksomhed knyttede good-will uden for separations- eller skilsmisseskiftet, herunder også den good-will-værdi, som måtte være knyttet til deltagelse i et liberalt samvirke.

Med hensyn til *de øvrige værdier* i det liberale samvirke, som ved formueopgørelsen indgår i deltagerens anpart, må det antages, at disse værdier på samme måde som i en enkeltmandsvirksomhed må *medregnes til bodelingen mellem ægtefællerne*. Dette gælder således faste ejendomme, inventar, udestående fordringer, herunder også de ikke-bogførte udestående fordringer, beholdninger o. lign. Optagelsen af disse værdier må i bodelingen mellem ægtefællerne ske efter samme regler, som i samvirkeaftalen er fastsat for værdiernes optagelse i tilfælde af vedkommende deltagers frivillige udtræden af samvirket. Nogen mulighed for i samvirkeaftalen at optage en bestemmelse, som binder værdien til en særlig lav vurdering i en skilsmisse- eller separationssituation uden i øvrigt at binde vedkommende deltager, f. eks. ved frivillig udtræden, haves ikke.

På et punkt kommer der dog en forskel frem i skilsmisse- og separations-situationen i forholdet til opgørelsen ved en deltagers udtræden. I vidt omfang vil de værdifastsættelser, som finder sted i forbindelse med formueopgørelsen, medføre *skattetilsvær* for den udtrædende deltager. I det omfang værdierne i skilsmisse- og separationssituationen ansættes til højere værdier end de bogførte, vil denne merværdi normalt være belastet med en skattebyrde af enten almindelig indkomstskat eller særlig indkomstskat. I dette tilfælde skal *skattebyrden på de forskellige værdier fradrages ved opgørelsen af anparten, forinden delingen med ægtefællen sker*, idet den fulde skattepligt

bliver hvilende på den deltager, som udtager anparten, selv om denne skattepligt først vil blive aktuel mange år frem i tiden.

Det er af det sagte fremgået, at der ikke i samvirkeaftalen er nogen mulighed for at beskytte deltagerne mod at få værdien af hans anpart i det liberale samvirke inddraget i et separations- eller skilsmissekifte. Dette kan være ubehageligt for de øvrige deltagere i samvirket, idet skilsmisken eller separationen for deltageren normalt vil være ensbetydende med, at han til sin ægtefælle må aflevere alt, hvad han i øvrigt ejer, for at kunne udtage værdien af sin anpart i samvirket. De øvrige deltagere må da konstatere, at den deltager, som tidligere var solvent, nu intet ejer ud over sin anpart i samvirket, hvilket vil kunne være ubehageligt for samvirkets fremtidige drift. Den eneste måde at undgå situationen på er ved, at deltagerne i et liberalt samvirke opretter en ægtepagt med deres ægtefæller, hvorved de gør deres anpart i det liberale samvirke til deres særeje.

Noget sådant vil normalt være vanskeligt at gennemføre efter ægteskabets indgåelse, selv om deltagerne gensidigt kan hjælpe hinanden ved at stille ægtepagten som en betingelse for, at samvirket overhovedet etableres. Ved ægteskabets indgåelse vil det normalt være nemmere at få ægtepagten gennemført, og *det må da tilrådes alle, som ønsker at virke inden for de her nævnte liberale erhverv, at sætte en ægtepagt, som gør deres erhvervsvirksomhed til særeje, som betingelse for indgåelsen af et ægteskab.* Indgå aftalen om samvirket mellem personer som er ugifte, må det anbefales at optage en bestemmelse i samvirkeaftalen om, at deltagerne ved eventuelle fremtidige ægteskaber forpligter sig til at oprette ægtepagt, som bestemmer, at indestående i samvirket og indtægt fra samvirket tilhører vedkommende deltager som særeje.

Gøres anparten i samvirket til særeje, må det af hensyn til et fremtidigt skifte tilrådes udtrykkeligt at bestemme, at *indtægt af særeje er særeje*, således at bestemmelsen i retsvirkningslovens § 21 om, at indtægter af særeje er fælleseje, ikke er gældende.

§ 13. OVERDRAGELSE AF ANPARTER, OPTAGELSE AF NYE DELTAGERE

Spørgsmålet om overdragelse af anparter må naturligt deles i spørgsmålet, om deltagerne i et liberalt samvirke har *ret* til at overdrage deres anparter helt eller delvis til andre, og i spørgsmålet, om der påhviler deltagerne i et liberalt samvirke *pligt* til at overdrage anparter af samvirket til uden for samvirket stående personer. Under spørgsmålet om overdragelse af anparter hører naturligt spørgsmålet om optagelse af nye medlemmer i samvirket, idet man ikke kan tænke sig et nyt medlem optaget i et samvirke, uden at dette sker på bekostning af én eller flere af de hidtidige deltagers ideelle anparter.

Uden for fremstillingen her holdes den overdragelse af anparter, der sker, når en deltager udtræder af samvirket, men inden for holdes spørgsmålet, om en deltager kan overdrage sin anpart helt eller delvis til en anden deltager i samvirket.

I. Har en deltager ret til at overdrage sin anpart

Som udgangspunkt er det helt givet, at *en deltager ikke helt eller delvis kan overdrage sin anpart i et liberalt samvirke til en uden for samvirket stående person, uden at alle i samvirket værende deltagere er enige i, at det sker*. På dette punkt må den deklatoriske hovedregel være, at enhver deltager i samvirket har absolut veto. Er der i det liberale samvirke solidarisk hæftelse, følger heraf, at enhver af deltagerne må have adgang til at bestemme, hvem han vil have fælles økonomi med og økonomisk hæftelse for, men selv om deltagerne i det liberale samvirke ikke hæfter solidarisk, vil det snævrere interessesammenfald, den identifikation, der i vidt omfang sker mellem deltagerne, og de interne samarbejdsforhold nødvendiggøre et krav om absolut enighed, for at kredsen af deltagere udvides, eller for at en deltager bliver skiftet ud med en anden person.

Denne kategoriske hovedregel er nødvendig af hensyn til samtlige deltagere i samarbejdet.

En nægtelse fra en eller flere deltagere i et samvirke til at tillade, at en anden deltager overdrager sin anpart til en tredjemand, er ikke forbundet med nogen form for økonomisk forpligtelse for de nægtende. Disse er

således ikke forpligtede til at holde vedkommende deltager skadesløs for det tab, han måtte lide ved ikke at kunne sælge anparten for et højt beløb til en tredjemand.

Den nævnte regel stemmer med den regel, der i selskabsretten opstilles for interessentskaber inden for handel, håndværk og industri, se Torp side 63f, Sindballe/Klerk p. 53 f, Nial p. 233 og 235 og von Eyben p. 148 f.

Er ønsket om en overdragelse hos den pågældende deltager begrundet i et ønske om at komme ud af samvirket, kan et sådant ønske i tilfælde af protest mod overdragelse fra en anden deltagers side kun realiseres derved, at den pågældende deltager benytter den ham tilkommende adgang til at kræve samvirket opløst, i det omfang mulighed herfor består.

Kravet om enighed fra samtlige deltageres side til hel eller delvis overdragelse af en deltagers anpart gælder kun en overdragelse, som er af en sådan art, at man gennem overdragelse søger at skabe medlemsrettigheder for erhververen. Går overdragelsen kun ud på at *transportere nettoværdien* af en deltagers anpart, således som denne værdi stiller sig i tilfælde af samvirkets ophør, vil overførslen kunne ske efter de almindelige regler om overførsel af fordringsrettigheder, jfr. Sindballe/Klerk p. 53 f.

Meddeler samtlige deltagere samtykke til hel eller delvis overdragelse af en deltagers anpart, kan overdragelse ske. Et sådant samtykke kan selvsagt meddeles på forhånd, f. eks. ved optagelse af en bestemmelse i samvirkeaftalen om, at deltagerne har ret til hel eller delvis overdragelse af anparter til tredjemand. En bestemmelse af denne art må dog afgjort frarådes, med mindre bestemmelsen har sigte på en konkret persons optagelse og bestemmelsen indsættes på et tidspunkt, hvor samtlige deltagere kender vedkommende person. *Et forhåndssamtykke til at optage ubekendte personer bør ikke gives*, og et blankt forhåndssamtykke vil antagelig være så farligt, at aftalelærens ugyldighedsregler ofte må antages at ville føre til, at et sådant samtykke vil kunne kræves tilsidesat som ugyldigt.

Skal man medtage regler om spørgsmålet i samvirkeaftalen, bør man behandle det så sart, som det er gjort i Landsinspektørforeningens standardformular § 13, hvor det bestemmes:

»Såfremt en af kompagnonerne måtte fremsætte ønske om, at en søn indtræder i interessentskabet i hans sted, er vi enige om – forsåvidt den pågældende søn er i besiddelse af de fornødne kvalifikationer (eksamen som landinspektør) – at vi vil behandle et sådant spørgsmål med velvillig forståelse«.

De fleste af de ovenfor anførte hensyn gælder ikke, hvis der er tale om, at *en deltager helt eller delvis overdrager sin anpart til en af samvirkets øvrige deltagere*. Alligevel må det anses for rettest at antage, at ej heller en sådan overdragelse vil kunne ske uden enighed herom blandt samvirkets deltagere.

Sker der en forskydning af anpartsforholdet i samvirket, sker der samtidig en forskydning af deltagernes indbyrdes magtstilling og dermed af den indflydelse på samvirkets dispositioner og forhold, som kan være af vital betydning for den enkelte deltager. Da det antagelig er umuligt at opstille generelle regler for, hvornår en sådan overdragelse undtagelsesvis skulle være tilladt, ses ikke rettere, end at et krav om enighed mellem alle deltagere må opretholdes.

Har overdragelsen af anparten mellem deltagerne hjemmel i samvirkeaftalen, kan overdragelsen selvfølgelig gennemføres.

II. Pligt til at optage nye deltagere

Som konsekvens af det under I sagte følger, at pligt for deltagere i et liberalt samvirke til at optage nye medlemmer ikke kan opstilles.

I praksis har spørgsmålet imidlertid været fremme, hvor samvirket administrerede forhold af offentlig retlig art, f. eks. koncessioneret virksomhed, offentlige bevillinger el. lign., idet det offentlige vil have en interesse i, at samvirkedannelsen ikke får karakter af et monopol. I sådanne tilfælde må det tilrådes i samvirkeaftalen (som ofte skal godkendes af det offentlige) at få optaget en bestemmelse om, hvilke *kvalifikationer* de personer skal have, som skal have adgang til at blive optaget i samvirket. Kvalifikationskravet må her udformes såvel i relation til vedkommendes økonomiske soliditet, hans pålidelighed som til hans faglige kvalifikationer.

Af særlige domme om spørgsmålet henvises til *UfR 1944. 521 HD* og *1936. 328 HD*.

§ 14. REGNSKAB OG REVISION

I dette afsnit skal fremsættes nogle bemærkninger til de bestemmelser om regnskabsafslutning, bogføring m.v., som bør medtages i en samvirkeaftale. Endvidere skal ganske kort refereres nogle af de skattemæssige krav til bogføringen.

Det er helt normalt at optage bestemmelser om regnskabsførelsen m.v. i samvirkeaftalen. Det er endvidere normalt at give disse bestemmelser en ret åben formulering, således at man fastlægger *enkle principper*, som agtes fulgt, i stedet for at fastlægge detaljerne. En sådan fremgangsmåde kan afgjort anbefales, idet løsningen af mange af detailspørgsmålene afhænger af de konkrete forhold i samvirkets drift og ved regnskabsafslutningen, hvor det er en højst tvivlsom fordel at være bundet for fast af bestemmelser i samvirkeaftalen.

I samvirkeaftalen foreskrives normalt, at der over samvirkets virksomhed *skal føres et bogholderi*, og at der ved årsafslutningen skal udarbejdes et *driftsregnskab og status* for samvirket. Normalt gives der ikke i samvirkeaftalen regler for, på hvilken måde regnskabet skal føres og afsluttes. Måske bortset fra en bestemmelse om, at bogholderiet skal anlægges og føres på ordentlig vis, noget som turde være en selvfølge. Selv om en åben formulering er praktisk, bør det dog overvejes at give bestemmelserne et noget mere detaljeret indhold.

Man vil i et samvirke stå sig ved jævnlig at få udsendt *balancer*, og det vil være naturligt at opstille et krav herom i samvirkeaftalen. Helst bør balancerne udarbejdes månedsvis, men i mindre samvirker vil man kunne nøjes med kvartalsbalancer.

I forbindelse med regnskabsafslutningen opstår spørgsmålet om *afskrivninger*. Som nævnt bl. a. i § 16 er afskrivninger skatteretligt et spørgsmål, som henhører under de enkelte deltageres afgørelse. Det må derfor frarådes i samvirkeaftalen at give forskrifter for, i hvilket omfang afskrivninger skal foretages. Ønsker man at nævne spørgsmålet, må det holdes åbent, f. eks. med en bestemmelse om, at afskrivninger bør foretages. Såfremt det er muligt, at alle deltagere afskriver i lige stort omfang på samvirkets goder, vil noget sådant give en regnskabsmæssig lettelse.

Årsregnskabet må indeholde en angivelse af de enkelte deltageres overskudsandel, anpart i samvirket og kapitalkonto, og det må udformes på en sådan måde, at det kan vedlægges som bilag til de enkelte deltageres selv-angivelser.

Samvirket må have et *regnskabsår*, og bestemmelse herom må optages i samvirkeaftalen. Det må tilrådes, at man i samvirket arbejder med samme regnskabsår for alle deltagerne. I praksis vil dette for liberale samvirkers vedkommende normalt være ensbetydende med, at regnskabet bliver kalenderåret.

I samvirkeaftalen optages normalt bestemmelser om *revision*, og det må meget tilrådes at foreskrive en revision som pligt for de liberale samvirker og således, at revisor udpeges af samvirkets deltagere. Revision bør udstrækkes til kontrol med den daglige regnskabsføring og ikke blot være en kontrol med hensyn til årsregnskabet opstilling.

Inden spørgsmålet om regnskabsførelsen forlades, skal ganske kort rides op, hvilke krav der skattemæssigt må stilles med hensyn til *bogholderiet* i det liberale samvirke. Det følgende tilsigter ikke at være nogen vejledning i, hvorledes bogholderiet skal anlægges i et liberalt samvirke. Dette kan ikke siges generelt, idet kravene er forskellige i de forskellige fag, og idet kravene i høj grad er afhængige af, på hvilken måde samvirket i øvrigt er organiseret.

Når emnet alligevel skal berøres, hænger det sammen med, at bogføringen vistnok i mange samvirker inden for de liberale erhverv er i en dårlig forfatning. Rent bortset fra de vanskeligheder, en dårlig bogføring indebærer, er fremgangsmåden skatteretligt set uhyre risikabel, idet et regnskab aflagt på et uordentligt eller usikkert grundlag indebærer en risiko for at blive tilsidesat af skattevæsenet med den virkning, at skattevæsenet selv opstiller et regnskab, noget som normalt bliver yderst bekosteligt for de enkelte deltagere.

Ifølge *bogføringsloven* (lov nr. 178 af 5. juni 1959) har udøvere af de fleste liberale erhverv pligt til at føre forretningsbøger. Dette gælder således personer, ansvarlige interessentskaber og kommanditselskaber, som erhvervsmæssigt driver revision, regnskabs- og anden økonomisk konsultation, bogføring, læge-, tandlæge-, dyrlæge- eller tandteknikervirksomhed, kiropraktik, landinspektørvirksomhed, rådgivende ingeniør- og arkitektvirksomhed og advokatvirksomhed.

Ud over *bogføringsloven* har skattemyndighederne ved hjemmel i *kontrollovens* § 3 adgang til at foreskrive bogføringspligt for enkelte erhverv, som ikke er omfattet af *bogføringsloven*.

Bogføringslovens krav til bogføringen er holdt ret generelt. I § 2 bestemmes, at *forretningsbøger* skal føres på ordentlig og omhyggelig måde og give så fuldstændig oplysning om den bogføringspligtiges forretninger og formueforhold, som hensynet til kreditorer og offentlige myndigheder tilsiger. De nærmere regler for bogføringens udformning er givet i en handelsministeriel lovebekendtgørelse (nr. 226 af 18. juni 1959).

Efter denne bekendtgørelse skal bogføring – under fornødent hensyn til virksom-

hedens omfang og beskaffenhed – foretages på en sådan måde, at der gennem bogføringen gives en klar og overskuelig redegørelse for virksomhedens forretnings- og formueforhold, herunder oplysning om driftsindtægter og driftsudgifter, den i virksomheden anvendte kapital (såvel egenkapital som fremmed kapital) og udbetaling til indehavere.

Uanset virksomhedens størrelse skal den løbende bogføring i det mindste omfatte et *kasseregnskab* for ind- og udbetalinger. I dette kasseregnskab skal så vidt muligt daglig optages samtlige ind- og udbetalinger særskilt for hver enkelt post eller ved særskilte specifikationer føres med en samlet sum for hver af disse. Kasseregnskabet skal føres på så overskuelig måde, at der er let adgang til at foretage daglig afstemning af kassebeholdningen med kasseregnskabet.

Gennem bogføringen skal der gøres rede for den bogføringspligtiges økonomiske stilling ved bogføringens begyndelse og ved udgangen af hver regnskabsperiode. Ved bogføringspligtens indtræden skal den bogføringspligtiges status opgøres. For hver regnskabsperiode skal der udarbejdes et regnskab indeholdende en opgørelse over indtægter og udgifter i perioden samt en opgørelse over aktiver og passiver ved periodens udgang. Status ved bogføringspligtens indtræden og årsregnskabet skal under omhyggelig hensyntagen til tilstedeværende værdier og forpligtelser og under foretagelse af nødvendige afskrivninger opgøres, således som ordentlig og forsigtig forretningsbrug tilsiger. I opgørelsen over indtægter og udgifter skal disse anføres i hovedposter eller optages gruppevis på overskuelig måde. Foretagne *afskrivninger* på faste ejendomme, inventar eller lignende anlægsværdier samt beregnede renter af egenkapital angives særskilt.

I status kan posterne optages hver for sig eller i hovedgrupper efter posternes art. Poster for egenkapital må ikke sammenblandes med andre statusposter. For poster, der ikke specificeres i status, skal der foreligge særskilte specifikationer med oplysning om værdiansættelse. For poster, der i status opføres til en anden værdi end anskaffelsesværdien med fradrag af de af bøgerne oplyste afskrivninger, må det af specifikationerne fremgå, hvilke vurderingsregler der er anvendt ved opgørelsen.

Der skal i årsregnskabet redegøres for, hvorledes *egenkapitalen* har ændret sig ifølge opgørelsen over indtægter og udgifter, udbetaling af overskud, udtagelse af penge eller varer til indehavere eller som følge af ændringer i aktiver eller passiver, som ikke fremgår af opgørelsen over indtægter og udgifter.

Endvidere skal der i årsregnskabet gives oplysning om omfanget af foretagne *pant-sætninger* samt påtagne *vekselforpligtelser* og påtagne ikke særlig dækkede *kautions- og andre garantiforpligtelser*, herunder kontraktmæssige ydelser af pensionslignende art.

Status ved bogføringspligtens indtræden samt årsregnskabet skal være opgjort og optaget i en statusbog senest 6 måneder efter henholdsvis bogføringspligtens indtræden og regnskabspligtens udløb.

I *statusbogen* skal siderne eller modstående sider være fortløbende nummererede. Statusbogen skal underskrives af samtlige ansvarlige indehavere, og i selskaber af dem, der er ansvarlige for virksomhedens daglige drift.

Bogføring skal foretages med blæk, maskine eller på anden holdbar måde. Hvor indførelser ifølge gængse bogføringsregler skal ske i rækkefølge, må tomme mellemrum ikke findes. I det bogførte må raderinger ikke foretages. *Fejlpостeringer* skal enten rettes ved modposter eller ved udstregning, men må ikke gøres ulæselige.

Blade af indbundne bøger må ikke fjernes.

Sker bogføringen helt eller delvis på *løsblade, kort eller lignende*, eller anvendes sådanne løsblade m. v. til de særlige specifikationer til kasseregnskabet, skal der ved en

hensigtsmæssig tilrettelæggelse af forretningsgangen tilstræbes sikring mod misbrug af løsblade.

Alle regnskabsbøger skal *opbevares* i 5 år regnet fra udgangen af det regnskabsår, hvori den sidste notering er foretaget. Løsblade, kort el. lign. samt de til bogføringen hørende bilag, herunder specifikationer til statusopgørelsen, modtagne breve, kopier og genparter af afsendte breve eller forretningspapirer vedrørende bogføringen, skal opbevares i 5 år fra udgangen af vedkommende regnskabsår.

Regnskabsperioden skal normalt omfatte 12 måneder.

Overtrædelse af disse krav kan medføre straf af bøde og kan som nævnt medføre, at regnskabet kasseres af skattevæsenet.

Medens lovgivningen således har stillet krav til bogføringen og regnskabsbets indhold og kvalitet, kan deltagerne i deres indbyrdes retsforhold ordne bogføringen som de vil. Har en deltager således medvirket til eller blot været vidende om en slendrian i bogføringen, kan han ikke senere påberåbe sig en sådan slendrian, f. eks. i forbindelse med et samlet opgør mellem deltagerne. Nævnes kan således *UfR 1930. 319 HD og 1933. 466 HD*.

§ 15. TVISTIGHEDER

Opstår der tvist mellem deltagerne i et liberalt samvirke, henhører afgørelsen af tvisten som hovedregel under de almindelige domstoles kompetence. Den, der føler sig krænket, må på sædvanlig vis udtage stævning mod dem, som han mener har krænket hans rettigheder.

Undtagelse herfra må dog gøres i tilfælde, hvor tvisten vedrører delingen af fællesformuen i forbindelse med samvirkets opløsning, idet denne deling i mangel af enighed mellem deltagerne foretages af skifteretten, jfr. skiftelovens § 82, hvorefter de om offentlig skiftebehandling for dødsboer gældende regler finder anvendelse på skifte af interessentskabsboer, dog med de lempelser, som følger af forholdets natur. Er det liberale samvirke og deltagernes boer taget under konkursbehandling, sker skiftet i overensstemmelse med konkurslovens regler, jfr. KL § 145.

Spørgsmålet om afgrænsning af skifterettens kompetence i forhold til de almindelige domstoles kompetence har givet anledning til enkelte sager. Nævnes kan således:

UfR 1922. 724 ØLK, hvor en interessent havde begæret et interessentskabs bo taget under skiftebehandling. Da medinteressenten protesterede mod interessentskabets opløsning, henvistes spørgsmålet herom til almindelig rettergang.

VLT 1945. 120 omhandler et tilfælde, hvor der i forbindelse med opgørelsen af et ophævet interessentskab var tvist mellem de to interessenter om spørgsmålet om ansættelsen af værdien af noget interessentskabet tilhørende inventar og materiale, der ifølge aftalen mellem interessenterne skulle overlades den ene af dem til udførelse af forskellige interessentskabet ikke vedrørende arbejder. I dette tilfælde blev der ikke anset at være hjemmel til at henvise spørgsmålets afgørelse fra den ordinære ret til skifteretten, hvilket den ene interessent havde påstået.

UfR 1944. 1045 ØLD omhandler et tilfælde, hvor begge interessenter i et interessentskab ønskede interessentskabet ophævet, men hvor den ene interessent påstod den anden dømt til at betale ham en række beløb, han mente tilkom ham i anledning af ophævelsen. Sagen blev afvist ex officio af landsretten som hørende under skifteretten.

Reglerne for den skifteretlige behandling af interessentskabsboer skal ikke behandles her, men der skal blot henvises til de gængse skifteretlige fremstillinger.

Selv om man som nævnt ved tvistigheder i liberale samvirker kan få disse tvistigheder afgjort ved sagsførelsen for de normale domstole, er det helt

normalt, at man i stedet søger tvistighederne bilagt ved brug af *voldgift*, således at man ved aftale mellem deltagerne i samvirket helt unddrager de normale domstole dømmende kompetence i tvistighederne.

Der er for liberale samvirkers vedkommende åbenbare fordele forbundet med en voldgiftsbehandling fremfor en domstolsbehandling af tvistighederne. Voldgiftsavgørelser er fortrolige, således at stridigheden mellem deltagerne forbliver intern. Voldgiftsretten er ikke helt så bundet som domstolene til at følge strenge juridiske principper, men kan i nogen grad skele til, hvad hensynet til rimelighed og samvirkets fremtidige virke tilsiger, og endelig vil voldgiftsretten normalt repræsentere et betydeligt kendskab til de sædvaner og kutyper, som er gældende inden for det fag, hvori det liberale samvirke arbejder, sædvaner og kutyper, som ofte er vigtigere for bedømmelsen af en deltagers adfærd end retsordenens almindelige regler. Skal spørgsmål som f. eks. indebærer en vurdering af, hvad hensynet til god skik indebærer inden for de enkelte fag, afgøres af domstolene, må dommerne støtte sig på udtalelser herom fra de respektive erhvervsorganisationers side. I sådanne tilfælde vil domstolene have en tendens til at følge erhvervsorganisationernes udtalelse, og man kan da lige så godt løfte sagen ud af domstolenes kompetence og over i *erhvervsorganisationerne*.

Er der inden for det pågældende liberale erhvervs organisation etableret fast retsudvalg og/eller voldgiftsret, står man sig normalt ved i samvirkeaftalen at gøre disse organer kompetente, forudsat at sammensætningen af udvalgene eller voldgiftsretterne og disses vedtægter må skønnes at give fornøden sikkerhed for en saglig og objektiv afgørelse af sagerne.

Er der ikke inden for det pågældende erhvervs organisation etableret noget retsudvalg eller nogen voldgiftsret, hvortil tvistigheder kan henskydes, må der i samvirkeaftalen indsættes bestemmelser om sammensætningen af kommissoriet for en voldgiftsret.

I de standardformularer, som er udarbejdet af erhvervsorganisationerne, er det foreslået, at afgørelser af tvistigheder henskydes til erhvervsorganisationernes kollegiale organer.

I Dyr lægeforeningens standardformular, § 27, foreslås en bestemmelse, hvorefter tvistigheder mellem deltagerne vedrørende samvirkeforholdet med bindende virkning afgøres af Den danske Dyr lægeforenings faste voldgiftsret under appel til Den danske Dyr lægeforenings overvoldgiftsret. I Landinspektørforeningens formular, § 7, foreslås, at uenigheder i anledning af landinspektørers samvirkers drift eller opløsning eller i anledning af samvirkeaftalen og dens fortolkning afgøres ved voldgiftskendelse efter Landinspektørforeningens til enhver tid gældende regler herom.

Udvalg, der kan udøve dømmende funktioner, er endvidere oprettet af Lægeforeningen, Advokatsamfundet, Danske Arkitekters Landsforbund, Dansk

Ingeniørforening, Dansk Tandlægeforening, Foreningen af Statsautoriserede Revisorer samt og muligvis af Dansk Ejendomsmæglerforening.

Dansk Revisorforening har i sin vedtægt optaget en bestemmelse (§ 18) om, at tvistigheder mellem medlemmerne indbyrdes skal forelægges hovedbestyrelsen til afgørelse. Lykkes det ikke hovedbestyrelsen at bilægge striden til parternes tilfredshed, kan medlemmerne – og først da – indanke sagen for domstolene. Overtræder et medlem en forpligtelse af denne art, må det formodes, at overtrædelsen kun har disciplinære følger og ikke medfører nogen form for retstab.

For fuldstændighedens skyld skal anføres, at *voldgiftsbehandling ofte vil være en del dyrere end sagsførelse for domstolene*, idet parterne skal betale voldgiftsrettens omkostninger, herunder honorar til voldgiftsmændene, med mindre disse omkostninger udredes af de respektive erhvervsorganisationer.

Om betydningen af, at voldgiftsklausulerne udformes ordentligt, henvises til *UfR 1911. A. 196 SHD*, hvor en voldgiftskendelse mellem to interessenter blev tilsidesat, idet den ene part havde udmeldt begge voldgiftsmænd, da den anden part vægrede sig ved at udpege sin voldgiftsmand, og da voldgiftsaftalen ikke indeholdt nogen bestemmelse, der hjemlede en sådan fremgangsmåde.

§ 16. DEN SKATTERETLIGE BEHANDLING AF LIBERALE SAMVIRKER

I det følgende vil blive gennemgået de vigtigste *principper* for beskattningen af liberale samvirker. Den følgende gennemgang vil ikke omfatte de detaljer og facetter, som dansk skatteret er så rig på, idet disse først vil komme frem, når man forinden årsopgørelsen eller ved overdragelsen af en del af samvirket skal vurdere, hvor kostbare de enkelte muligheder er. For liberale samvirker, hvor afskrivningsreglerne er få og afskrivningsmulighederne er små, gælder det ofte i højere grad end ved interessentskaber inden for handel, håndværk og industri, at man *forinden regnskabsafslutningen, og forinden der sker overdragelse af en del af samvirket, står sig ved at drøfte de mulige løsninger igennem med en skatte- og regnskabskyndig.*

De skattemæssige spørgsmål stiller sig forskelligt, eftersom man ser på beskattningen under samvirkets løbende virksomhed, eller man ser på tilfælde, hvor samvirket overdrages helt eller delvis.

I. Beskatningen under samvirkets drift

Skatteretligt vil samvirket ikke have selvstændig eksistens, så længe man kun ser på beskattningen i forbindelse med samvirkets drift. *Skatteretligt identificeres samvirket med deltagerne*, således at overskud eller underskud i samvirket er deltageres overskud og underskud og samvirkets formue er deltageres formue.

A. Beskatningen af samvirkets overskud

Samvirkets overskud beskattes hos de enkelte deltagere. Ved regnskabsafslutningen gøres op, hvor stor en del af overskuddet der tilkommer de enkelte deltagere, hvorefter deltagerne må medtage deres overskudsandel på deres selvangivelser som skattemæssig indkomst. Dette gælder, hvad enten overskuddet udbetales eller holdes fast i samvirket, f. eks. ved en godskrivning af overskuddet på deltageres kapitalkonti, jfr. § 4. Af denne grund bør man udvise nogen forsigtighed med bestemmelser om at overskud ikke skal udbetales, idet en sådan bestemmelse vil kunne give den enkelte deltager store likviditetsvanskeligheder, når skattebilletten kommer.

Fordeelingen af samvirkets overskud må som udgangspunkt ske efter de bestemmelser, som indholdes i samvirkeaftalen. Denne aftale kan selvsagt ændres ved ny aftale herom, og principielt kan deltagerne frit aftale overskudsfordelingen fra år til år, blot denne overskudsfordeling ikke indeholder en (eventuelt maskeret) ændring af anpartsforholdet i samvirket. En vis tvivl om enkeltstående aftaler om skævdeling har været fremme i skattepraksis, men nogen anerkendelse af skattemæssige konsekvenser af en skævdelingsaftale foreligger ikke i dag. Der hvor spørgsmålet kunne rejses, er i forbindelse med enkeltstående skævdelinger mellem deltagere, som ikke har ydet nogen arbejdsindsats i samvirket, idet man, især hvis deltagerne er meget nær beslægtet, kunne betragte skævdelingen som udtryk for en gaveoverførsel. Hidtil foreligger der som nævnt ikke afgørelser af overordnede skattemyndigheder, som har indtaget et sådant standpunkt. Spørgsmålet har næppe nogen særlig relevans ved liberale samvirker, hvor deltagerne normalt vil have ydet en betydelig arbejdsmæssig indsats igennem året, og hvor det er deltagerne selv, som bestemmer, på hvilken måde de enkelte deltagers indsats skal honoreres.

Det forhold, at samvirkets overskud opføres hos de enkelte deltagere, gør, at disses skatteøkonomi må vurderes selvstændigt, også for så vidt angår samvirkets forhold. Dette får navnlig betydning med hensyn til *afskrivninger, investeringsfondshenlæggelser o. lign.*, hvor den enkelte deltager selv må tage stilling til, i hvilket omfang han ønsker at gøre brug af afskrivningsmuligheder og henlæggelser på den anpart af samvirket, som han ejer. Dette betyder igen, at man meget vel kan komme ud for, at *de enkelte deltagere skattemæssigt behandler samvirkets forskellige formueeffekter forskelligt*. Ønsker deltagerne i samvirket at have adgang til at afskrive individuelt på samvirkets goder, må der for hver deltager føres konti for den pågældende deltagers anpart i de afskrivningsberettigede goder.

Spørgsmål af denne art er dog normalt ikke af stor betydning for liberale samvirkers vedkommende, idet samvirket kun vil have få afskrivningsberettigede goder.

Om den skatteretlige behandling af udestående fordringer se C.

B. Beskatning af samvirkets underskud

Giver samvirket underskud, må et sådant underskud belastes deltagerne og fradrages på deres selvangivelser i den skattepligtige indkomst for det år, hvori underskuddet er konstateret. Er underskuddet så stort, at der efter fradraget på deltagernes selvangivelser på disse fremkommer underskud, kan dette underskud efter ligningslovens § 15 fremføres og fradrages i de nærmest efterfølgende to skatteårs indkomst.

Samvirkets underskud fordeles mellem deltagerne efter de samme regler, som er gældende for fordeling af overskud, jfr. A. I denne relation skal særligt fremhæves, at er nogle deltagere belastet med et forholdsvist for stort underskud som følge af, at andre deltagere ikke kan betale, kan de deltagere, der er belastet med det forholdsmæssig set for store underskud, fradrage hele dette underskud i deres skattepligtige indkomst.

C. Beskatningen af samvirkets formue

Samvirkets samlede formue ejes af deltagerne alt efter deres kapitalkonti og efter, hvor stor en andel hver deltager måtte have af samvirket. De enkelte deltagere må på deres selvangivelse optage den dem vedrørende del af samvirkets formue.

Den skattemæssige opgørelse af samvirkets formue rummer principielt ikke problemer, som en udøver af erhvervet, der er enkeltperson, har.

Opgørelsen foretages i princippet individuelt for de enkelte deltagere. I princippet består samvirket skatteretligt af så mange enkeltvirksomheder, som der er deltagere i samvirket. De enkelte deltagere er således ikke pligtige til at følge samme praksis med hensyn til *afskrivninger*, men kan udnytte de legale muligheder, i det omfang de måtte ønske det. I denne forbindelse må der erindres om, at afskrivningsreglerne i vidt omfang er udformet i relation til godernes art og værdi og ikke i relation til størrelsen af den enkelte deltagers andel i samvirket. Reglen i afskrivningslovens § 3 om, at udgiften til anskaffelse af inventar til en værdi under kr. 800,- fuldt ud kan afskrives i anskaffelsesåret, gælder således ikke ved anskaffelse af et gode til kr. 1.500,- i et samvirke med to deltagere, selv om hvers andel i anskaffelsen kun er kr. 750,-.

På samme måde som ved afskrivninger er deltagerne ikke forpligtet til at *værdiansætte samvirkets aktiver* på samme måde, blot de enkelte deltagers værdiansættelser er lovlige. Denne forskel i værdiansættelsen vil meget ofte kunne spille en rolle ved vurdering af *udestående fordringers størrelse og værdi*. I liberale samvirker vil der ved regnskabsårets udløb normalt findes en betydelig mængde af udestående fordringer på sager, som ikke er helt færdigekspederet. Dette aktiv vil findes i enhver liberal virksomhed, hvor man ikke sender afregninger, samtidig med at der udføres arbejde på de enkelte sager, noget som aldrig vil kunne ske, hvis sagerne har længere varighed.

I det omfang afregning er sendt, selv a/conto afregning på udført arbejde, må den pågældende afregnings pålydende betragtes som indtægt, selv om beløbet ikke er indbetalt. Såfremt beløbet ikke er betalt ved regnskabsårets udløb, må det opføres som en udestående fordring.

Er en sag inden regnskabsårets udløb ført så langt frem, at afregning på sagen efter fagets og det pågældende samvirkets praksis burde have været sendt, må samvirkets tilgodehavende vedrørende sagen medtages i indtægten for det pågældende regnskabsår og optages på status som udestående fordring.

Er sagen ikke ved regnskabsårets udløb ført så langt frem, at afregning efter fagets og samvirkets praksis kan sendes, består der ikke nogen pligt for deltagerne i samvirket til at optage som indtægt og udestående fordring et beløb svarende til den inden regnskabsårets udløb præsterede del af det forventede samlede arbejde på sagen. Så længe sagen ikke er gennemført, ved man ikke, hvor stor en del af arbejdet der står tilbage, eller hvad omkostningerne ved dette arbejde vil være. Noget andet er, at ønsker en deltager i samvirket at postere en del af det i året præsterede arbejde som en indtægt og optage indtægten som en udestående fordring, vil han kunne gøre det i hvert tilfælde, hvor der er mulighed for at sende a/conto afregning, og formentlig også, selv om dette ikke er tilfældet. I det liberale samvirke er deltagerne ikke forpligtet til at udøve samme skøn over, hvor stor en del af det samlede honorar der er præsteret arbejde for i regnskabsåret, selv om et ensartet skøn i så henseende nok vil give de færreste forespørgsler fra skattevæsenet.

Disse spørgsmål spiller kun en rolle i de tilfælde, hvor deltagernes indtægter pooles i samvirket, således at man er fælles om de udestående fordringer, jfr. § 8 I. Oppebærer hver af deltagerne indtægten af deres respektive virksomheder, må hver især vurdere størrelsen af deres udestående fordringer.

Af det anførte fremgår, at deltagerne i et liberalt samvirke hver for sig har adgang til at vurdere samvirkets formue. På ét punkt kan deltagerne dog ikke vurdere individuelt, nemlig med hensyn til *de ideelle anparter størrelse*. Ændres disse anparter, vil dette blive betragtet som en delvis overdragelse af samvirket med deraf flydende skatteretlige konsekvenser, jfr. II.

II. Beskatning ved ind- og udtræden af samvirker

A. Generelle principper

Indtræden og udtræden af samvirker vil være forbundet med en overførelse af en anpart af samvirket. Ved indtræden overføres en anpart af den hidtidige drevne virksomhed til den indtrædende (nye) deltager, og ved udtræden overdrages den udtrædendes anpart enten til de øvrige deltagere, som viderefører samvirket, eller til en nye deltager, som overtager den udtrædende deltagers anpart. Skatteretligt betragtes en sådan overdragelse af en del af et

samvirke som et salg af den pågældende del, og den skatteretlige behandling er forskellig, efter som man ser på den deltager, som overtager anparten (den købende part), eller om man ser på den deltager, som afgiver anparten (den sælgende part).

I forbindelse med gennemgangen af fastlæggelsen af størrelsen af den udtrædende deltagers anpart, blev det i § 11 I anført, at opgørelsen af samvirkets formue måtte ske under et og på grundlag af samtlige aktiver og passiver på opgørelsestidspunktet. Dette synspunkt gælder ikke, hvor der er tale om en skatteretlig behandling af overdragelsessituationen, idet man skatteretligt i meget høj grad må *vurdere de enkelte aktiver isoleret*. I overdragelsessituationen er det derfor – af hensyn til mulige skattemæssige konsekvenser – endnu mere nødvendigt at søge regnskabs- og skattekyndig bistand, end det er det ved de årlige regnskabsopgørelser.

En gennemgang af de skatteretlige problemer omkring overdragelsessituationen må derfor deles efter den købende og den sælgende parts problemer og efter, hvilke aktiver og passiver der indgår i den overdragne anpart.

Denne forskelsbehandling af den sælgende og den købende part i relation til samvirkets forskellige aktiver gør, at behandlingen af samvirkets forskellige aktiver bliver vidt forskellig på de enkelte deltageres selvangivelser.

Har en mand hidtil drevet sin virksomhed som enkeltmandsvirksomhed, og har han f. eks. foretaget en række afskrivninger, vil han, når han optager en kompagnon og overdrager denne f. eks. halvdelen af virksomheden, opskrive en del af de nedskrevne værdier for så vidt angår den del af virksomheden, som han overdrager til den nye deltager. Skatteretligt vil disse aktiver for den gamle deltager stå som en ideel anpart (halvdelen) af værdien ansat efter den nedskrevne værdi, og den gamle deltager kan fortsætte afskrivningerne med denne værdi som udgangspunkt. Den nye deltager optager værdien til en ideel anpart (halvdelen) af værdiansættelsen på grundlag af den opskrevne værdi og kan foretage sine afskrivninger med denne opskrevne værdi som udgangspunkt.

B. Good-will, ophavsret

I skatteretlig praksis skal en good-will værdi optages som et aktiv, når et firma omdannes til aktieselskab, og i et par tilfælde af overdragelser af dele af virksomheder inden for handel og håndværk og industri fra fader til søn har skattemyndighederne udtalt, at der ved beregningen af værdien af den overdragne anpart måtte medtages et så stort good-will beløb, som svarer til den overdragne anparts ideelle størrelse af den good-will, der ville kunne fremkomme ved et salg af den samlede virksomhed.

Denne baggrund rejser naturligt spørgsmålet, om den, der overdrager en anpart af et liberalt samvirke, skal medregne et good-will beløb i opgørelsen over samvirkets samlede formue. Spørgsmålet må besvares med et absolut *nej*. Har parterne ikke selv optaget nogen good-will værdi i forbindelse med overdragelsen, har skattemyndighederne ingen hjemmel til at kræve købesummen forhøjet med en anpart af en skønnet good-will, eller til at hævde, at der har fundet en vederlagsfri overdragelse sted af et sådant aktiv. Skattemyndighederne har ej heller hjemmel til at kræve den fordeling af den overdragne anparts værdi, som måtte være foretaget på de enkelte overdragne goder, ændret, således at der fremkommer et good-will beløb. Det sagte forudsætter naturligvis, at der ikke er tale om en regulær skattemæssig omgørelsessituation f. eks. ved, at en good-will værdi camoufleres gennem en urimelig høj ansættelse af værdien af de øvrige overdragne goder.

Skattevæsenets manglende kompetence inden for dette område har sin naturlige baggrund i den enorme usikkerhed, der inden for et liberalt erhverv er forbundet med en good-will ansættelse. Der henvises herom til bemærkningerne i § 11 III F.

Medtages et beløb i den værdi, som den overdragne anpart ansættes til, må *den sælgende (udtrædende) part* optage den good-will værdi i salgsåret, som særlig indkomst. Den sælgende vil således komme til at medregne good-will værdien i sin særlige indkomst for det pågældende år og svare særlig indkomstskat heraf. Er good-will værdien den eneste særlige indkomst, den sælgende part har det pågældende år, vil beskattningen blive 30 % af det beløb, good-will værdien overstiger kr. 1.000,-.

Den købende deltager må på sin selvangivelse optage den værdi, som good-will'en er ansat til, og han kan da over sin almindelige indkomst afskrive good-will beløbet med 15 % om året, forudsat at afskrivningen foretages hvert år.

C. Inventar og lignende

Overdrages inventar, driftsmidler o. lign. til den bogførte (nedskrevede) værdi, opstår ingen vanskeligheder for *den sælgende part*. Normalt vil der dog i forbindelse med overdragelsen ske en *opskrivning af de bogførte værdier*. En sådan opskrivning vil blive tillagt den sælgende parts særlige indkomst for så stor en del, som svarer til den overdragne anparts ideelle størrelse. Opskrives f. eks. inventaret med kr. 10.000,- og udgør den overdragne anpart halvdelen af virksomheden, må den sælgende part optage kr. 5.000,- som særlig indkomst. Opskrivningen i forhold til den købende part får ingen betydning for den anpart af samvirket, som den sælgende part beholder. Den

sælgende part kan således på denne part kun afskrive på grundlag af den bogførte værdi.

Den nye deltager, som køber den ideelle anpart, kan optage inventaret, driftsmidlerne m.v. til den værdi, hvortil han har købt den, og benytte denne værdi som udgangspunkt for sine afskrivninger. Er der blandt det købte inventar, som koster mindre end kr. 800,-, kan disse aktiver afskrives fuldt ud i overdragelsesåret, men den køvende part kan også, hvis han ønsker det, lægge værdien af disse aktiver til saldobærdien og afskrive hele inventaret og driftsmidlerne under ét med indtil 30 % om året af saldobærdien.

Med hensyn til *driftsmidler* skal særlig bemærkes, at de anførte bemærkninger om optagelse af opskrivningen på driftsmidler som særlig indkomst forudsætter, at driftsmidlet udelukkende benyttes erhvervsmæssigt. Benyttes driftsmidlet blandet, vil opskrivningen af driftsmidlets værdi i forbindelse med en overdragelse af en anpart af samvirket bevirke, at opskrivningen for den overtagne parts vedkommende må optages som almindelig indkomst hos den sælgende part.

III. Beskatningssystemets indflydelse på liberale

samvirkers erhvervsudøvelse

Inden de beskatningsmæssige spørgsmål forlades, skal ganske kort reflekteres over beskatningssystemets indflydelse på udøvelsen af de liberale erhverv, som er behandlet i nærværende afhandling. Udøvelsen af et liberalt erhverv kræver som al selvstændig erhvervsudøvelse en vis kapital hos sin udøver. Har udøveren ikke gennem familie, ægtefælle eller lignende en betydelig kapital, må han skaffe sine midler dels ved i starten at være ansat hos andre, dels ved den indtjening, han opnår gennem udøvelsen af sit virke. I de liberale erhverv er den indtjening, man opnår gennem udøvelsen af sit erhverv som nystartet selvstændig, normalt meget ringe, dels fordi sagerne i starten er små, men også fordi honoraret på sagen først kommer på et relativt sent tidspunkt. Det hører afgjort til sjældenhederne, at en udøver inden for et liberalt erhverv kan stille krav om forudbetaling af honoraret, ligesom en fremsendelse af a/conto begæring ofte vil være i strid med erhvervets tradition. Dette betyder, at erhvervets udøvere i meget høj grad kommer til at finansiere sagernes udførelse. For advokaterhvervets vedkommende kan man normalt regne med en gennemsnitlig ekspeditionstid på sagerne på 5–6 måneder, ofte mere, men sjældent mindre. I visse erhverv, f. eks. advokaterhvervet, har man endvidere ofte den dårlige, men unægtelig praktiske, tradition, at man foretager en række kontante udlæg for klienter, udlæg, som man normalt først får refunderet, når honorarregningen betales.

Hele grundlaget for det liberale erhvervs fremtidige udøvelse bliver et spørgsmål om at skaffe de til erhvervets finansiering fornødne midler, og da sådanne midler i realiteten kun kan skaffes gennem indtægterne ved erhvervsudøvelsen, bliver spørgsmålet om disse indtægters beskatning af vital betydning for, i hvilket omfang det er muligt at skabe et nogenlunde sundt grundlag for erhvervsudøvelsen.

Disse forhold har man skatteretligt anerkendt ved erhvervsudøvelse inden for handel, håndværk og industri, idet man med gennemførelsen af ikke ubetydelige afskrivninger på inventar, varelager, driftsmidler, skibe, herunder regler om forskudsafskrivning og investeringsfond, har givet mulighed for at finansiere erhvervsudøvelsen på bekostning af indkomstbeskatningen. Disse regler hjælper i høj grad til at konsolidere og finansiere de pågældende virksomheder, uden hvilken hjælp disse virksomheder vil have endnu sværere ved at klare sig i en konkurrence.

De gældende afskrivningsmuligheder står i princippet åbne for de her nævnte liberale erhverv, men spiller reelt ingen rolle, fordi de liberale erhverv kun i minimalt omfang kan gøre brug af den kategori af goder, hvorpå afskrivningen i dag sker. Dette betyder, at udøvere af liberale erhverv i dag har ganske overordentlig vanskeligt ved at foretage en konsolidering, der kan skabe et blot nogenlunde sundt økonomisk grundlag for virksomheden, så længe man ikke kan foretage en »varelagerafskrivning« på det liberale samvirkes varelager, nemlig foliokontoen. Således som beskatningssystemet er indrettet med den stærkt stigende progressive marginalbeskatning, vil selv store indtægter ikke give nogen mulighed for en konsolidering, medmindre indtægten haves i adskillige år, hvor skattefradragsreglen kan virke som en vis sikkerhedsventil.

Begrundelsen for den ringe skatteretlige behandling af de liberale erhvervsudøvere er formentlig historisk. I tidligere tid var udøvelsen af liberale erhverv forbeholdt en yderst eksklusiv kreds af mennesker, som i kraft af familieforhold o. lign. kunne skaffe sig det fornødne kapitalgrundlag til at starte udøvelsen af et liberalt erhverv. Med den stadig mere gennemførte socialisering af samfundet og med den stadig større tilgang af udøvere til de liberale erhverv er tidligere tiders eksklusivitet gået af erhvervene, i hvert fald hvad den økonomiske fundering angår.

Skal man forsøge at foreslå en vej frem, kunne man tænke sig gennemført et system, hvorefter udøvere af et liberalt erhverv fik mulighed for at indsætte en del af sin indtægt på konto i bank, således at det på kontoen indsatte beløb var fradragsberettiget i det år, hvori det blev indsat, men således at beløbet blev indkomstbeskattet i det år, det blev hævet. Satte man procenten til halvdelen af den bruttoindtægt, den pågældende erhvervsudøver havde i indsættelsesåret, ville kontoen, hvis indbetalingerne blev fuldt udnyttet, have en størrelse, som svarede til ca. 5–6 måneders omkostninger, herunder chef-

timeløn ved udøvelsen af det pågældende erhverv, hvilket skønnes at være det mindste beløb, man må kræve for at kunne drive erhvervet på et nogenlunde fornuftigt økonomisk grundlag.

Et lovforslag på grundlag af de skitserede retningslinier kunne optages i ligningsloven og kunne have følgende ordlyd:

»*Stk. 1.* Adgang til at gøre brug af afskrivningskonti tilkommer udøvere inden for de erhverv, som af finansministeriet har fået tilladelse hertil.

Stk. 2. På afskrivningskonti kan en udøver af de i stk. 1. nævnte erhverv indsætte beløb, indtil afskrivningskontoens saldo udgør halvdelen af udøverens bruttoindtægt ved det nævnte erhverv for indsættelsesåret.

Stk. 3. Beløb indsat på afskrivningskonto kan fradrages i kontohaverens skattepligtige indkomst i indsættelsesåret. Beløb, som hæves på afskrivningskonti, tillægges kontohaverens skattepligtige indkomst for det år, hvori beløbet hæves. Ophører kontohaveren med at drive et af de i stk. 1 nævnte erhverv, tillægges indestående på afskrivningskontoen kontohaverens skattepligtige indkomst i det år, hvori han ophører med erhvervsudøvelsen.

Stk. 4. Afskrivningskonti kan ikke overdrages«.

OVERSIGT OVER DE ANVENDTE FORKORTELSER

Aftl.	Lov nr. 242 af 8. maj 1917 om aftaler og andre retshandler på formuerettens område.
AL.	Lovbkg. nr. 313 af 28. august 1952 om aktieselskaber.
Firmalov.	Lov nr. 23 af 1. marts 1889 om handelsregistre, firma og prokura.
HD.	Højesteretsdom.
HRT.	Højesteretstidende.
Kbl.	Lov nr. 102 af 6. april 1906 om køb.
KL.	Lov nr. 51 af 25. marts 1872 om konkurs.
KOD.	Københavns Overrets Dom.
Konkurrencelov.	Lovbkg. nr. 145 af 1. maj 1959 om uretmæssig konkurrence og varebetegnelse.
Krenckel.	H. B. Krenckel. Håndbog i dansk aktieret ved Estrid Jacobsen. København 1954.
LOHSD.	Landsover- samt Hof- og Stadsrets dom.
Myndighedslov.	Lov nr. 277 af 30. juni 1922 om umyndighed og værgemål.
Nial.	Håkan Nial. Om handelsbolag och enkla bolag. Stockholm 1955.
Næringslov.	Lov nr. 138 af 28. april 1931. Næringslov.
Ophavsretslov.	Lov nr. 158 af 31. maj 1961 om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker.
Retsvirkningslov.	Lov nr. 56 af 18. marts 1925 om ægteskabets retsvirkninger.
Skiftelov.	Lov nr. 155 af 30. november 1874 om skifte af dødsbo og fællesbo m. v.
Straffelov.	Lovbkg. nr. 215 af 24. juni 1939. Borgerlig straffelov.
Rpl.	Lov nr. 90 af 11. april 1916 om rettens pleje.
SHD.	Sø- og Handelsretsdom.
SHT.	Sø- og Handelsretstidende.
SL.	Lov nr. 149 af 7. maj 1957. Søloven.
Sindballe/Klerk.	Kristian Sindballe. Dansk selskabsret I og II ved Niels Klerk. København 1949.
TfR.	Tidsskrift for Retsvidenskab.
TL.	Lov nr. 111 af 31. marts 1927 om tinglysning.
Torp.	C. Torp. Om Interessentskab. København 1893.
UfR.	Ugeskrift for Retsvæsen.
Ussing, alm. del.	Henry Ussing. Obligationsretten. Almindelig Del, ved A. Vinding Kruse. København 1961.
Ussing, aftaler.	Henry Ussing. Aftaler på formuerettens område. København 1950.
v. Eyben.	W. E. von Eyben. Formuerettigheder. København 1963.
VLD.	Vestre Landsrets Dom.
VLT.	Vestre Landsrets Tidende.
ØLD.	Østre Landsrets Dom.

STIKORDSREGISTER

Advokater:

aktieselskabsform: 24–25, 27, 28, 44, 46.

kollegiale regler: 14, 19, 45.

Afregningspligt: 123–124.

Afskrivning: 50, 51, 52, 138, 160, 162, 167 ff.

Aktieselskabsregisteret: 24–25, 28, 30, 68.

Annulation af samvirkeaftaler: 127–128.

Anpart:

brutto: 146.

i relation til indskud på kapitalkonto: 48–53.

netto: 146.

overdragelse: 31, 157–159, 170–172.

størrelse af udtrådt deltagers: 144–149.

svingende: 49.

udbetaling: 34, 91, 117, 130–132, 149–151.

se iverigt opgørelse og: 61, 87, 161.

Arbejdspligt: 93–94, 125–126, 144.

Arkitekter:

deltagelse i konkurrence: 15, 44.

kollegiale regler: 14, 19–20, 27, 45–46.

Arvinger: 128–132, 146.

se iverigt død.

Begrænset uopsigelig: 114.

Bemyndigelse: se fuldmagt.

Beslutninger: 30, 105–107, 157–159.

Bogføringspligt: 161–163.

Bogholderi: 85, 160–163.

Bruttoanpart: se anpart.

Dansk revisorforenings vedtægt: 166.

Driftsmateriel:

beskatning: 172–173.

opgørelse: 138.

Dyrlæger:

kollegiale regler: 20–21, 101.

Dyrlægeforeningens standardformular:

35, 51, 53, 95, 99, 111, 121, 136, 143, 148, 165.

Død: 31, 34, 39, 41, 52, 116–117, 128–132, 136–137.

Ejendomsmæglere:

kollegiale regler: 21, 46.

Ejendomsret: 48–49, 61–63, 144–145, 169.

Erstatning: 29–30, 81, 84, 109, 122, 128, 134, 147.

Fast ejendom: 139, 150, 155.

Ferie: 100.

Firmaregister: 30, 71.

Fordeling af overskud og underskud:

se henholdsvis overskud og underskud.

Foreningsregisteret: 30, 69, 70.

Formål: 15–16, 28, 32, 38, 43–47, 68–69, 72, 112, 136, 150.

Forrentning af kapitalkonto: 60.

Fuldmagt:

begrundet i samvirkedannelse: se indholdsfortegnelsen § 6 (64–78).

Fællesformue: 83, 84, 86.

beskatning: 169–170.

fordeling: se overskud.

opgørelse: 138–143.

Fælleskreditorer: 83–86, 90.

Good-will: 16, 36, 41, 48, 49, 101, 102, 114, 117, 122, 147, 148.

beskatning: 50, 51, 52, 171–172.

opgørelse: 141–143.

som retsforfølgningsgrundlag: 85–86.

ved skilsmisse og separation: 153–155.

Gæld: 143–145.

Habilitetskrav: 37–38.

Handelsregisteret: 30, 67, 68, 69, 75, 79, 80.

Hjemsted: 42–43.

Honorering efter tid: 96, 98, 99, 120.

Hæftelse: 29–30, 36, 42, 57, 79–82, 144, 150.

arvingers –: 129–130.

ny deltagers –: 82, 90.

udtrådt deltagers –: 81–82, 136–137, 151–152.

se også tegningsret.

Hævning af penge på kapitalkonto: 53, 55, 59.

Indskud på kapitalkonto: 48–59.

pligt: 36, 54–58, 116, 123.

ret: 58–59.

Indtræden: 36, 37–40, 49–53, 55.

arvinger og ægtefælle: 129, 153.

beskatning: 170–171.

hæftelse: 82, 90.

pligt til at optage ny deltager: 159.

Ingeniører:

kollegiale regler: 22, 45.

Inventar:

beskatning: 169, 172–173.

opgørelse: 138–155.

retsforfølgning: 84.

Investeringsfondshenlæggelse: 168.

Kapitalbehov: 16, 32, 53–54, 173–174.

Kapitalkonto: Se indholdsfortegnelsen § 4 (48–60), 31, 32, 36, 143, 144–146, 161, 167, 169.

Kapitalopsparing: 31–32.

Konkurrencebegrænsning: 100–103, 148, 154–155.

Konkurs: 31, 34, 84, 85, 86, 89, 116, 132, 136–137, 164.

Konventionalbod: 103, 127, 148.

Kreditorer: se henholdsvis fælles-, sær- og udlægskreditorer.

Kriminel adfærd: 120, 123.

Landinspektører:

aktieselskabsform: 25.

kollegiale regler: 21, 45.

Landinspektørforeningens standardformular: 35, 102, 158, 165.

Liberale samvirker:

aktieselskabsform: Se indholdsfortegnelsen § 1 III (23–34).

retligt grundlag: 17–19.

stiftelse: 35–36.

Licensrettigheder: 44, 62, 63, 85, 141, 147.

Likvidationsprovenue: 32, 33.

Livsforsikring: 36, 137, 142.

Lægeforeningens vejledning: 95, 99, 100, 101, 135, 145.

Læger:

aktieselskabsform: 25.

kollegiale regler: 21–22, 45, 101.

Misligholdelse: se indholdsfortegnelsen

§ 10 IV (121–128), 40, 44, 57, 100, 103, 116, 119, 134, 137–138, 146–147.

Modregning: 88, 147.

Monopol: 18, 159.

Naturalia negotii: 17, 103.

Navn: 18, 33–34, 41–42, 82, 106.

Nettoanpart: se anpart.

Omkostninger:

fordeling: 96–97.

Opgørelse: Se indholdsfortegnelsen § 11 (134–152), 36, 108–109, 117–118, 169–170, 171.

ved skilsmisse og separation: 39, 154–155.

Ophavsret: 48, 61–63, 147.

beskatning: 171–172.

ejendomsret: 61–63.

opgørelse ved udtræden: 62–63, 140–141.

som retsforfølgningsgrundlag: 85.

Oplysningspligt: 104–105, 149.

Opløsning: Se udtræden.

arvingers ret til at kræve –: 130–131.

terminologi: 134–135.

tvistigheder ved –: 164.

Opsigelse: 31, 110–114, 133, 136.

af anden deltager: 118–121.

varsel: 111, 112, 121, 136, 137, 148.

Opskrivning: 171, 172, 173.

Overdragelse af anpart: Se anpart.

Overskud: 51, 53, 55, 59, 99, 161.

beskatning: 167–168.

fordeling: 52, 61, 94–98, 120, 144–149, 164, 168.

Pengebeholdning:

opgørelse: 138.

Poolingsystem: 94–96, 120, 170.

Private dispositioner: 40.

Præklausivt proklama: 130.

Prøvetid: 39, 115, 119.

Påkrav: 123, 137, 138.

Regnskab: 160–163.

Retsforfølgning: 83–92.

se iøvrigt konkurs.

Revision: 161.

Revisorer:

kollegiale regler: 23, 166.

Samarbejdsvanskeligheder: 115, 125–126.

Separation: se skilsmisse.

Skattemæssige hensyn ved valg af aktieselskabsform: 32–33.

Skattemæssige konsekvenser af indskud i samvirket: 50–53, 55.

Skattemæssige krav til bogholderi: 161–163.

Skatteretlige spørgsmål vedrørende liberale samvirker:

se indholdsfortegnelsen § 16 (167–175).

Skilsmisse: 31, 39, 153–156.

Skævdeling af overskud: 52, 168.

Standardformularer: 35.

Statsaut. revisorer:

aktieselskabsform: 25, 26.

kollegiale regler: 22, 104.

Stiftelse af liberale samvirker: 35–36.

Svingende anparter: 49.

Sygdom: 99, 115, 116, 120–121, 125, 148.

Særeje: 39, 156.

Særkreditorer: 83, 85, 148.

retsforfølgning i fællesformuen: 86–92.

Særlig indkomstskat: 32, 33, 50, 51, 155, 172–173.

Tab: se underskud.

Tandlæger:

kollegiale regler: 23, 102.

Tavshedspligt: 103–104, 105, 126.

Tegningsret: se indholdsfortegnelsen § 6 (64–78), 30, 36.

Tentiemer: 33, 144.

Tidsbegrænset samvirke: 112, 136, 151.

Tinglysning: 42.

Transport af nettoværdi af anpart: 158.

Trediemandsløfter: 82, 90.

Twistigheder: 164–166.

Uberettiget hævnning af penge: 124–125.

Udbetaling af anpart: se anpart.

Udbytte: se overskud.

Udestående fordringer: 50, 51, 84–85, 128, 139–140, 150, 155, 169–170.

Udlægskreditorer: 89–90.

Udløsningspligt: 34.

Udløsningsret: 118–121, 134–135, 137, 149.

Udtræden: se indholdsfortegnelsen § 10 (110–133).

anpartsfordeling: 144–149.

beskatning: 170–171.

død: 31, 34, 116, 128–132, 136–137.

hæftelse: 81–82, 136–137, 151–152.

konkurrencebegrænsning: 101–103, 148.

konkurs: 21, 34, 116, 132, 136–137.

opsigelse: 31, 110–114, 116, 118–121, 136.

sygdom: 100, 115, 116, 120, 148.

terminologi: 134–135.

tidspunkt: 135–138.

udbetaling: 149–151.

udnyttelse af ophavsværker: 62–63.

umyndiggørelse: 34, 116, 132–133, 136, 137.

se iverigt misligholdelse og opgørelse.

Ugyldighed: 27, 28, 44–47, 91, 113–114, 158.

Umyndige: 37–38.

Umyndiggørelse: 34, 37–38, 116, 132–133, 136–137.

Underskud: 52, 53, 55, 57, 58, 61, 115–116.

Underslæb: 123.

Uopsigelighed: 36, 91, 112–114, 131.

Urigtige oplysninger: 122.

Vekselerere:

kollegiale regler: 23.

Voldgiftsret: 20–23, 43, 121, 138, 165–166.

Værdifastsættelse:

i relation til kapitalkonti: 49–53.

ved oprettelse af liberale samvirker: 36.

se iverigt opgørelse og fællesformue.

Værneting: 42.

Ægtefælle: se død og skilsmisse.

Ægtepagt: 39, 156.

Årsregnskab: 161.